

البرق

نه نوره کوماندزېږي ممکنه امکان
www.alibapir.com Social Media
لنډې متنونه غږونه نورو نورو نورو

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

www.alibapir.net
English - عربي - کوردي

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردي

www.alibapir.net

English - عربي - کوردي

ټيټان وده قېده ټيټسلاي
مه مه وځونه ؟

زنجیرہ ویرسی

یمنان وعہ فیدہ ی ٹیسلامی

لہ بہ روشنیائے قرآن و سوننت دا

بہرگی یہ کم

یمنان وعہ فیدہ ی ٹیسلامی

مہی یہ وجوہ ؟

- 1

علی باپیر

یو بلا وکرنہ وہ وراکھ یاندن

ماڻي لىچايدانهوهى پارىژراوه بۆ
نوسينگهى تەفسير

ناوى كىتاب: زنجيره دهرسى ئيمان و عقيدهى
ئىسلامى له بهر رۆشنائى قورئان و
سوننه تدا - ئيمان و عقيدهى ئىسلامى
چيه و چۆنه ؟
نوسهر: على باپير
بلاوكردنهوهى: نوسينگهى تەفسير بۆ بلاوكردنهوهو
راگه ياندن/ ههولير
خه ت: نهوزاد كۆيى
به رگ: أمين مخلص
نۆره و سالى چاپ: يه كه م 1427ك - 2006ز
چاپكردن: چاپخانهى وهزارهتى پهروهدهى ههولير
تيراژ: 3000 دانه

له كتيپخانهى گشتى ههولير ژمارهى سپاردنى (468) ى سالى 2006 دراوهتى

اليبا پير
بۆ بلاوكردنهوهو و راگه ياندن
ههولير- شهقامى دادگا - ژيتر ئوتىلى شيرين پالاص
ت: ۲۲۴۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
مۆبايل: ۰۷۷۰ ۱۳۸ ۷۲ ۹۱ - ۰۷۵۰ ۴۶۰ ۵۱ ۲۲
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

ئيمان و عهقیده‌ی ئیسلامییه له بهر رۆشنایی قورئان و سوننهت دا

به‌رگی یه‌که‌م

ئيمان و عهقیده‌ی ئیسلامی چي یه و چۆنه؟!

1 تا 12

2006ز

1427هـ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا
وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ.
(الحجرات 15)

له لويه څومره پيژننه گڼي له ځمکنيان
ډاځه ده چې داسې نه وي چې داسې نه وي
چې داسې نه وي چې داسې نه وي

علي بابير AliBapir/

archive.org/details/@alibapir

www.alibapir.net

دې څومره پيژننه گڼي له ځمکنيان

علي بابير AliBapir/

دې څومره پيژننه گڼي له ځمکنيان

علي بابير AliBapir/

دې څومره پيژننه گڼي له ځمکنيان

پیشکەش بى

بەو مسوڵمانانەى کە هەمیشە هەولێ وەدەست هیئانى ئیمان و
عەقیدەى کاملتر دەدەن بەهۆى بیر کردنەوهى قوولتر و زیکرى بەردەوام تر و
کردهوهى چاکتر و پارێزکردنى زیاترەوه.

The banner is divided into several sections with a central portrait of a man in a turban. The top section has a blue background with the text "ئە ئۆزە ھۆرمەتلىرىدىن ئەڭ كۆپىنچە ئۆزىگە ئۆزىگە بەرپا قىلىش ۋە ئۆزىگە بەرپا قىلىش" and "ئەڭ كۆپىنچە ئۆزىگە بەرپا قىلىش". Below this, there are two blue bars with the Facebook logo and the text "AliBapir.com". The middle section has a red background with the text "archive.org/details/@alibapir" and a red download icon. Below this, there are two red bars with the YouTube logo and the text "AliBapir.com". The bottom section has a light blue background with the text "AliBapir" and "www.alibapir.net". It also includes QR codes for Google Play, the App Store, and social media links for Twitter, WhatsApp, and Telegram. The central portrait is surrounded by a circular frame with the text "www.alibapir.net" and "English - عربي - كوردی".

پێشه‌کی ئەم زنجیره‌ ده‌رسه

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى على سيدنا محمد وآله اجمعين من
الصّحب والأزواج والقراة والتابعين لهم بإحسان الى يوم الدين.

به‌پێزان!

ئەم کتیبە‌ی به‌رده‌ستان به‌رگی یه‌که‌مه‌ له‌ زنجیره‌ وانه‌ی : (ئیمان و
عه‌قیده‌ی ئیسلامیی له‌به‌ر رۆشنایی قورئان و سوننه‌ت دا) که‌ له‌ ساڵی
1421هـ / 2000 ز له‌ یه‌کیک له‌ مزگه‌وته‌کانی شاری هه‌له‌بجهدا گوتراون و
سه‌رجه‌م په‌نجای وانه‌یه

جا ئەم به‌رگی یه‌که‌مه‌ به‌شی یه‌که‌می ئەو زنجیره‌ ده‌رسە‌ی گرتۆته‌ خۆی به
ناوینیشانی: (ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامیی چی‌یه‌ وچۆنه‌؟!)، که‌ سه‌رجه‌م
دوا‌ده‌ ده‌رسه‌و، خوا یار بێ به‌شه‌کانی دیکه‌ش له‌ به‌رگه‌کانی داهاتوودا به‌پێز
به‌ دوا‌ی یه‌کدا دێن و چاپ ده‌کری‌ن.

جا له‌ سۆنگه‌ی ئەوه‌وه‌ که‌ له‌ ژێر ناوینیشانی: (پێ‌خۆشکردنیکی گشتی) و
(چه‌ند پوونکردنه‌وه‌یه‌کی پێ‌ویست) دا تا راده‌یه‌کی باش پێ‌ناسه‌ی ئەم زنجیره‌
ده‌رسه‌مان کردوه‌ و باسی نێوه‌ڕۆکه‌که‌مان کردوه‌، لی‌ره‌دا به‌ پێ‌ویستی نازانم له‌و
باره‌وه‌ به‌دویم، به‌لام هه‌ر به‌ کورتی ده‌لێم:

سو‌یاس بۆ خ‌وای به‌خشه‌ر و لێ‌ی به‌زیاد بێت ئێستاکه‌ کۆمه‌لگای
کوردستانمان که‌ خ‌وای ده‌رووکه‌روه‌ سالانی‌که‌ له‌ گه‌لیک پ‌روه‌وه‌ ده‌رووی خ‌یری

لەى کردۆتەو، شەيلگىرانە سەرگەرمى ھەول و كۆششە - بە تايبەتى چىنى گەنج و تازە پىگەيشتووى - بۆ لىتتىگەيشتنى ئىسلام و پىئوپابەند بوونى بە شىۋەيەكى زانستى يانە و ھۆشيارانە و دوور لە لاساگردنەو و شۆيىكەوتنى كۆپرانە، ئاشكراشە كە ئيمان بناغەى كردهوى چاك (العمل الصالح)ەو، عەقيدە بنەرەتى شەريعەتە، بۆيە پىويستە ھەرچى زياتر ھەولى پىناسە كردن و خستنه پرووى ئيمان و عەقيدەى راست و دروستى ئىسلامى بەدەين بۆ ئەوئى خوا پشتىوان بى تەكەكانى كۆمەلگەكەمان لەسەر بناغەى ئيمان دىوارى كردهو باشەكانى ھەلچىن و، كۆمەلگەكەشان بە گشتى و بە تىكرا و وىكرا كۆشكى جى بەجى كردنى شەريعت (تطبيق الشريعة) لەسەر بناغەى عەقيدە بنيات بنىن و بەرز بکەنەو و سەرەنجام بەختەوئى و عىززەتمەندىي ئەم دنيايە و سەرفرازىي و رزگارىي دوا رۆژيش بۆ خۆمان مسۆگەر بکەين.

ئومىدیشم وایە ئەم زنجیرە دەرسە بە ھەموو بەشەكانىيەو بتوانى رۆللىكى گەرە و کاریگەر لەو بوارەدا بگىرئ و بىتتە مایەى زياتر بەرچا و پوونکردنەوئى مسولمانانى كوردستان بە گشتى و گەنج و لاو تازە پىگەيشتووەكانمان - بە كۆر و كچەو - بە تايبەت. لە بوارى ناسىن و شارەزا بوونى ئيمان و عەقيدەى ئىسلامىيان كە بناغە و رەگ و ريشەى مسولمانەتى و دىندارىيانە.

دلىناشم كە ھەر كەسىك بتوانى ئەم زنجیرە دەرسە پەنجا ئالقهىيە وەك خۆيان فام بكات و ھەزم بكات، تىگەيشتنىكى راست و دروستى دەربارەى ئيمان و عەقيدە دەستگىر دەبى و، بە ئەندازەى تەفاعول كردنىشى لەگەل نۆرەزكەكەيان داو، لە خۆدا كوردنە ھالى ھالىبوونەكەيشى، خوا پشتىوان بى بناغە و بنەرەتلىكى قايم و مەحكەمى مسولمانەتىي بۆ خۆى دادەرپىزئ.

16/ صفر / 1427

2006/3/16

هذه وليّ

سوپاس و پێزانین

له‌بەر رۆشنایی فه‌رمایشتی: (لا یشکر الله من لا یشکر الناس) رواه البیهقی. واته: که‌سی‌ک سوپاسی خه‌لکی نه‌کات سوپاسی خواش ناکات، وه‌ فه‌رمایشتی: (مَنْ أُولِي بَلَاءٍ فَذَكَرَهُ فَقَدْ شَكَرَهُ وَان كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ) دا، رواه ابو داود و صححه‌ الالبانی^(١) واته هەر که‌سی‌ک چاکه‌یه‌کی له‌گه‌ڵ کرا نه‌گه‌ر باسی کردو له‌ یادی بوو، نه‌وه سوپاسی خاوه‌نه‌که‌ی کردوه، به‌لام نه‌گه‌ر شـاـرـدیه‌وه و باسی نه‌کرد نه‌وه سیله‌یی و بـی ته‌مه‌گیی به‌رانبه‌ر کردوه، به‌ پـیـوـیـستی ده‌زانم به‌ر له‌ هەر شـتـیـک له‌ ناخی دل‌مه‌وه سوپاس و پێزانینی شایسته‌ ناراسته‌ی هه‌موو نه‌و برا دل‌سـۆزانه‌ بکه‌م که‌ به‌ شیوه‌یه‌ک له‌ شیوه‌کان هاوکارییان کردووم له‌ تۆمار کردن و رێکخستن و نووسینه‌وه و ناماده‌ کردنی ته‌م زنجیره‌ ده‌رسه‌دا، به‌ تایبه‌تی ته‌م پینج براه:

یه‌که‌م: کاک (مه‌لا بلال پیرۆت قه‌لاده‌یی) که‌ وه‌ک خۆی گوتویه‌تی چه‌ند مانگی‌ک شه‌وو رۆژی پێکه‌وه‌ گری‌ داوێ تا‌کو سه‌رجه‌م ته‌م په‌نج (50) ده‌رسه‌ی له‌ کاسیته‌وه‌ هیناوه‌ته‌ سه‌ر قاقه‌ز و بگه‌ر گه‌لی‌ک جار خۆی به‌ دارشته‌وه‌ و رێکخستنی وشه‌ و ته‌عبیره‌کانیشه‌وه‌ خه‌ریک کردوه و ته‌نها به‌ نووسینه‌وه‌ی پرووت وازی نه‌هیناوه‌!

دووه‌م: کاک (محسن زمناکۆیی) که‌ سه‌رجه‌م ته‌م په‌نج ده‌رسه‌ی بـی پـسـانه‌وه‌ به‌ کامیترایی قیدی‌ۆ تۆمار کردوه و ته‌رک و ماندوو بوونی‌کی زۆری کیشاوه‌.

(1) پروانه | (سلسلة الأحاديث الصحيحة) ي شيخ محمد ناصر الدين الألباني، ج2 ص 182.

سی‌یه‌م: كاك (نه‌ژاد احمد فتح) كه وه‌ك عاده‌تی هه‌میشه‌یی خۆی زۆر دڵسۆزانه‌و لی‌پراوانه‌و وێرای وه‌هسته‌ۆ گرتنی تۆمار كردنی ئەم زنجیره‌ دهرسه به ته‌سجیل "مُسَجَّل" مشووری زۆربه‌ی ئیش و كاره‌كانی دیکه‌یشی خواردوه.

چواره‌م: كاك (دڵشاد سوورانی) كه وه‌ك نوینه‌ری مه‌كته‌بی رێكخستنی زۆر چالاكانه‌و لی‌زانانه‌ مشووری رێكخستنی كاروباری خوله‌كه⁽²⁾ و رێك و پێك كردنی ئاماده‌بوونی خوارد و رۆلێكی گرنگی له‌ سه‌ركه‌وتوانه‌ كۆتایی پێ هێنانی خوله‌كه‌دا گیرا.

پینچه‌م: كاك (ابراهیم باپیر) كه هه‌موو ئەو په‌نجا دهرسه‌ی پاش رێكخستنی و صاف كردن به‌ كۆمپیوته‌ر، له‌ كاسیته‌ی ئاسایی (VHS) یه‌وه‌ خسته‌وته‌ سه‌ر كاسیته‌ی سی‌دی (SVCD) وه‌ نزیکه‌ی چل (40) نوسخه‌ی له‌ سه‌ر حیسابی خۆی له‌ ولاتانی رۆژئاوا دا لی‌ بلاو كردۆته‌وه‌.

خوا پاداشتی هه‌ره‌ چاكی هه‌موویان بداته‌وه‌ و هه‌میشه‌ صالح و شاد و ساغ و سه‌ره‌زبان بكات.

هه‌روه‌ها له‌ خۆی به‌رز و مه‌زن و به‌خشنده‌ داواكارم كه به‌ چاكترین شیوه‌ پاداشتی تێك‌پای نه‌و برا و خوشكه‌ دڵسۆزانه‌مان بداته‌وه‌ كه به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ك له‌ شیوه‌كان ده‌ست و ده‌وریان هه‌بووه‌ و هه‌یه‌ له‌ تۆمار كردن و چاپ و بلاو كردنه‌وه‌ی به‌ره‌مه‌كانم دا⁽³⁾.

(2) ئەو خوله‌ له‌ مژگه‌وتی (شه‌هیدانی هه‌له‌بجه‌ گرايه‌و) و له‌ رۆژی (4ی صفری 1421) ■ (6ی ربيع الاول 1421) به‌رابه‌ر (2000/5/8) تا (2000/6/8)ی هه‌پانده‌.

(3) به‌ تاییدت بۆی دڵسۆز و گورج و گۆژ و خوشه‌ویست كاك یه‌ستون موحه‌مه‌د كه به‌ خۆی و كامپرا فی‌دیۆی كه‌یه‌وه‌ هه‌رده‌م بۆ تۆمار كردنی وتار و ده‌رس و كۆره‌كانم ئاماده‌یه‌.

ديسان ئەو دلسۆز و مشوور خۆزانەى كە دريغيان نەكردو و نايكەن لە خستنه پرووى تىبىنى و پيشنيار و رەخنەى دلسۆزانەيان دا كە بىگومان ئەو كارەيان دەبىتە مايەى بەهيز و پيتر كەردنى بەرەمەكانم و وەك پيشينانيش گوتوويانە: (هەر يەكەكە كە بە سەهو ناچى!) وە لىرەشەو راي دەگەيەنم كە بە زيندوويى و مردوويى لە هەر هەلە و كەم و كوورپى يەك پەشيمانم كە لە بەرەمەيكەم دا هەبى، ناشكراشە كە ئيمە هەر چاكە و خيرپىكان هەبى لە خوى بەخشەر و شەريعتە تير و تەواو كەيەو پەتەى و هەر كەم و كوورپى و هەلە و پەلەيە كيشمان هەبى لە خودى خۆمانەو پەتە و بە هوئى نەفس و شەيتانەو پەتە و بەرنامەى تيرۆتەواوى خوا سبحانە و تعالى لى بەرىيە .

شايانى باسيشە كە لەميژە زۆرىك لە برا و خوشكانى بەرپرمان داواى هەرچى زووتر چاپ كەردنى ئەو زنجيرە دەرسە لە بەندە دەكەن بۆ ئەو دەرڤەتى زياترى بەهرە لىوەرگرتيان بۆ برەخسى و منيش لەبەر زىدە سەرقاڤى بۆم نەلواو بەلام ستايش بۆ خوا سبحانە و تعالى ئەو ئىستاتەو هەلەمان بۆ رەخسا، والحمد لله الذي تتم الصالحات بنعمته.

پى خوش كەردنيكى گشتى

پيناسەى زنجيرە دەرسى ئيمان و عقيدهى ئىسلامىيە لەبەر روشنائىيە قورئان و سوننەت دا:

خويئەرە بەرپىز و خوشەويستەكان .

زنجيرە دەرسى ئيمان و عقيدهى ئىسلامىيە ژمارەيان پەنجا (50) دەرسە و

بۆ پينچ بەشى سەرەكى دابەش بوون بەو شيوەيەى خواڤەرە:

بەشى يەكەم || ئيمان و عقيده ئىسلامىيەت چىيە و چۈنە؟

جا ئەم بەشى يەكەمە كە بە بىناغەي بەشكە كانى دىكە دادەترى، ئەم دوازده (12) دەرسە پىك دى:

- 1- پىناسەي ئيمان و عقيده لە روانگەي زمانەوہ و لە زاراوہي شەرع دا.
- 2- ھەلەسەنگاندەي پىناسەي ئەھلى سۈننەت و ئەھلى بىدعەت بۆ ئيمان.
- 3- پەيۋەندى و جىاۋازى نىۋان ئيمان و ئىسلام.
- 4- كەم كەردن و زىياد كەردنى ئيمان و ھۆكارەكانيان.
- 5- شاھەتەن دەروازەي ھاتنە نىۋ ئيمان و ئىسلام و كىلىلى دەرگەي بەھەشتە، چۈن و بۆچى؟

- 6- ھەلۋەشەنەرەوہ كانى ئيمان و شاھەتەن.
- 7- ھەلۋەشەنەرەوہ كانى ئيمان و شاھەتەن.
- 8- ھەلۋەشەنەرەوہ كانى ئىسلام و شاھەتەن.
- 9- گەرنكى و كەرىگەرىي ئيمان و عقيده لە ژيانى ئىنسان دا.
- 10- گەرنكى و كەرىگەرىي ئيمان و عقيده لە ژيانى ئىنسان دا.
- 11- كەرىگەرىي ئيمان و عقيده لە پىگەيانەن و بىياتەنەي كۆمەل و كۆمەلگەيە كى ساغ و تۆكەمە دا.
- 12- كەرىگەرىي ئيمان و عقيده لە پىگەيانەن و بىياتەنەي كۆمەل و كۆمەلگەيە كى ساغ و تۆكەمە دا.

كەواتە: ئەم دوازده دەرسە سەرجەم تەرخان كراۋن بۆ تويىشەنەوہ و پۈۈنكەرنەوہي چەمەك و واتاي ئيمان و مەسەلە و بابەتە پەيۋەندى دارەكانى.

بەشى دووهم: خوا بە يەكگرتن و ھاوبەش بو خوا دانان (التوحيد والشرك)

ئەم بەشەى دووهمەش كە گەورەترىن و گرنگرتىن بەشى ئەم زنجىرە دەرسە يە سەرچەم بىست و چوار (24) دەرسە و ھەرسىك جوړەكانى خوا بە يەكگرتن (توحيد) ى تىدا تويزاونه، كە برىتين لى:

أ- خوا بە يەكگرتن لى بەدیهىنەرايەتى و پەرورەدگاريتىدا (توحيد الله في الخالقية والربوبية).

ب- خوا بە يەكگرتن لى ناو و سيفەتەكان دا (توحيد الله في الأسماء و الصفات).

ت- خوا بە يەكگرتن لى پەرستراويتىدا (توحيد الله في الألوهية).

جا شايانى باسە كە پىنج دەرسى يەكەمى ئەم بەشى دووهمە لى بارەى:
(رېباز و چۆنىەتى وەدەست ھىنانى زانىارى و زانست) وەن، كە بە تىورى زانست (نظرية المعرفة) يان (ئەبستمولۇژيا) ناو دەبرى، ھىكمەتى پىش خستنى ئەو بابەتەش ئەو بوو كە سەرەتا پىيوستە ئىنسان تەرازوو و پىوهرىكى راست و دروستى بەدەستەو بى ئەوجار بچىتە سەرباس و تويزىنەو لى بارەى پەرورەدگاريتى و پەرستراويتى و ناووسيفەتە بەرز و بى وىنەكانى خواى پەرورەدگار!

ناوونىشانى ئەو پىنج دەرسەش ئاوايە:

- 1- رېباز و چۆنىەتى وەدەست ھىنانى زانىارى و زانست.
- 2- رېباز و چۆنىەتى وەدەست ھىنانى زانىارى و زانست.
- 3- شت زانين و ناسينى مرؤف لى روانگەى ئىسلامەو.

4- وه‌حبي تهاوترين وراست ترين رېئى وه‌دهست هيئانئى زانياربىه به‌گشتى و تاكه رېئى ناسينى ئهو دبو سروشته به تايبه‌ت.

5- ئايا ئيلهام و كه‌شف و خه‌ون له ئىسلام دا تاچ را‌دده‌يه‌ك بۆ وه‌دهست هيئانئى زانياربى جئى متمانه و باوه‌رن ؟!

پاشان ده‌رسى شه‌شه‌م وه‌ك ده‌رسيكى سه‌ربه‌خۆ تايبه‌ت كراوه به پيئاسه‌ي خوا به يه‌كگرتن (التوحيد) به ناوو نيشانى :

6- خوا به يه‌كگرتن بناغه‌ي به‌ندايه‌تى بۆ خوا كردن و مسو‌لمانه‌تبييه و بئى دينايه‌تى وهاوبه‌ش بۆ خوا دانان (الأخاد والشرك) يش پووچترين نه‌فسانه‌و زلترين تاوان.

ئينجا پاش ئهو شه‌ش ده‌رسه كه وه‌ك پيئشه‌كى و رېئى خۆشكردن وان بۆ پروون كردنه‌وه‌ي خوا به يه‌كگرتن به‌گشتى به‌هه‌رسيك جو‌ره‌كانى يه‌وه، ئهو جار نۆره‌ گه‌يشتۆته سه‌ر تويزينه‌وه‌ي جو‌ر و به‌شى يه‌كه‌مى خوا به يه‌كگرتن كه بريتبييه له: (خوا به يه‌كگرتن له به‌ديهينه‌رايه‌تى و په‌روه‌ر دگارييتيدا) كه سه‌رجه‌م هه‌شت (8) ده‌رسى بۆ ته‌رخان كراون، چواربان به‌م ناوونيشانه :

7- عه‌قل و زانست و فيترة‌ت گه‌وره‌ترين شايه‌دى به‌ديهينه‌رايه‌تى و په‌روه‌ر دگارييتى خواى به‌رز و مه‌زن.

أ- چۆنيه‌تى شايه‌دييدانى عه‌قل له‌سه‌ر به‌ديهينه‌رايه‌تى و په‌روه‌ر دگارييتى خوا.

8- ب- چۆنيه‌تى شايه‌ديى دانى زانست له‌سه‌ر به‌ديهينه‌رايه‌تى و په‌روه‌ر دگارييتى خوا.

9- ج- چۆنەتى شاىەدىي دانى فیتەرەت لەسەر بەدیھینەراییەتى و پەرورەدگاريتى خوا.

10- چۆنەتى شاىەدىي دانى فیتەرەت لەسەر بەدیھینەراییەتى و پەرورەدگاريتى خوا.

پاشان چوار دەسەکەى دیکەشیان بەم ناوونیشانەن:

11- قورئان بەرزترین شیوازی ئىسپاتى بەدیھینەراییەتى و پەرورەدگاريتى خواى بى وینە و هاوتای تیدایە.

أ- قورئان لە رىى ھەر کام لە پینچ ھەستەکان و عەقل و فیتەرەتوھ ئینسان بەرورە خواناسی دەجووڵینى و زیادەى خویشى دەخاتە پالیان.

12- ب- قورئان ھەمیشە پەرورەدگاريتى خوا دەکاتە بەلگەى تەنھا پەرستراویتی خوا.

13- ج- قورئان دەستى ئینسان دەگرئ ولەگەل دیارەدە و دیمەنە واقیعییەکان دا پروو بە پروو دەکاتەوھ.

14- د- قورئان دللى مرآة دەجووڵینى و فیتەرەتى خەوتوو و خەبەر دینى.

ئینجا نۆرەى توێژینەوہى جوړ و بەشى دووہمى خوا بەیە کگرتن هاوھە کە بریتییە لە : (خوا بە یە کگرتن لە ناوھ ھەرە چاکەکانى و سیفەتە ھەرە بەرزەکانیدا) کە ئەمیش سەرچەم ھەشت (8) دەرسى بو تەرخان کراون، کە چوار دەرسیان بەم ناوونیشانەى خواوھەن و بە گشتى باسى ناووسیفەتەکانى خواى بى وینە و هاوھل دەکەن:

15- چۆنەتى و گرنگیى ناسینی ناو و سیفەتە بەرز و بى وینەکانى خوا (جَلْ جلاله) .

16- دە (10) تىپىنى گىرگ دەبارەى ناو و سىفەتەکانى خوا (تبارك و تعالى).

17- بىچىنەکانى عەقیدەى ئەھلى سونەت لەبارەى ناو و سىفەتەکانى خواوە.

18- بىچىنەکانى عەقیدەى ئەھلى سونەت لەبارەى ناو و سىفەتەکانى خواوە. ئىنجا چوار دەرسىش لە ژېر ناوونىشانى گشتى:

(تەئویل کردنى ھەندىك لە سىفەتەکانى خوا لە نىوان تىپەپاندن و بەزايەدان دا) دا بەم ناوونىشانە ھاتوون:

19- تەئویل چىيە و کەى پەوايە و کەى ناپەوايە!؟

20- سىفەتە خەبەرىيەکان لە نىوان تەئویل کران و بەرپى کران دا.

21- سىفەتە خەبەرىيەکان چىن و چەندن!؟

22- سى جۆرە ھەلۆپست لە بەرانبەر سىفەتە خەبەرىيەکان دا.

ئىنجا نۆرە گەيشتۆتە سەر روونکردنەوہى جۆر بەشى سىيەمى خوا بە يە کگرتن کە لە راستیدا لە ھەرسىك جۆر و بەشەکان گەورەترو گىرگترە و کىشە و تىك گىرانى پىغەمبەرانى خوا ﷺ و تاغوتەکان بە درىژايى مېژوو زياتر و زياتر لەسەر ئەم جۆر و بەشەى خوا بە يە کگرتن بوو، بەلام لە سۆنگەى ئەوہو کە لە زۆرەى دەرسەکانى بەشى يە کەم داو لە گەلىك شوپى دەرسەکانى دىکەش دا کەم و زۆر قسەى لىوہ کراوہ ئىمە لىرەدا ھەروا بە کورتى و پوختى و لە دوو دەرسان دا باسى (خوا بە يە کگرتن لە پەرستراوېتيدا) مان کردوہ بەم ناوونىشانە:

23- خوا بە يە کگرتن لە پەرستراوېتيدا (توحيد الله في الألوهية) .

24- هاوبه‌ش بۆ خوا دانان (الإشراك بالله) .

لێره‌ش دا به‌شی دووه‌می زنجیره‌ ده‌رسه‌کانی ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامییه‌ کۆتایی پێ هاتوو و سه‌رده‌ی به‌شی سییه‌م هاتوو.

به‌شی سییه‌م: فریشته‌کان و کتیبه‌کان و پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) و قه‌زا و قه‌ده‌ری خوا (تبارك و تعالی).

ئه‌م به‌شی سییه‌مه‌ش له‌ پینچ ده‌رسان پێک هاتوو، به‌م ناوونیشانانه‌ی خواره‌وه:

1- فریشته چاک و پاک و به‌رێزه‌کانی خوا (تبارك و تعالی).

2- فریشته چاک و پاک و به‌رێزه‌کان و کورته‌ پیناسه‌یه‌کی جند و شه‌یتان. واته‌ ئه‌م دوو ده‌رسه‌ تایبه‌تن به‌ باس‌کردنی فریشته‌کانه‌وه‌ و، کورته‌ پیناسه‌یه‌کی (جنّ) و (شیطان) یه‌شیان په‌گه‌ڵ خراوه‌ له‌ کۆتایی ده‌رسی دووه‌م دا.

ده‌رسی سییه‌می ئه‌م به‌شه‌ش ته‌رخان کراوه‌ بۆ توێژینه‌وه‌ له‌ باره‌ی کتیبه‌ تیروته‌واو و بێ هه‌له‌و په‌له‌کانی خۆی کاربه‌جی و زانا و داد‌گه‌ره‌وه‌ (سبحانه و تعالی) به‌ ناوونیشانی:

3- کتیبه‌ تیر و ته‌واوه‌کانی خوا چه‌ندن و چۆن و بۆچی نیراونه‌ خوار؟!

ده‌رسی چواره‌میش بۆ توێژینه‌وه‌ له‌ باره‌ی پیغه‌مبه‌رانی پایه‌ به‌رزی خواوه‌ ﷺ ته‌رخان کراوه‌ به‌ ناوونیشانی:

4- پیغه‌مبه‌رانی خوا (عليهم الصلاة والسلام) کێن و چه‌ندن و بۆچی په‌وانه‌ کراون؟!

دەرسى پىنچەم و كۆتايى ئەم بەشى سىيەمەش بۇ روونكردهى قەزاو
قەدەر تەرخان كراوه بە ناوونىشانى:

5- قەزاوقەدەرى خوا (جل جلاله) چيە و چۆنە و پايله كانى ئيمان پى ھىنانى
چەندن؟!

ئىنجا سەدەرى توپىزىنەو گەبىشتۆتە سەر بەشى چوارەم، كە بۇ لىكۆلىنەو
لە بارەرى روژى دوايىيەو تەرخان كراوه:

بەشى چوارەم: روژى دوايى: پىشەككە كانى، كاره ساتە كانى، سەدەنجامى
ئەم بەشەش لە پىنچ دەرسان پىك ھاتووه بەم ناوونىشانەى خوارەو:

1- پىشەككە تايىبە تايىبە كانى روژى دوايى: مەرگ و گۆر و ژيانى بەرزەخ،

2- نىشانە كانى ھاتنى روژى دوايى:

أ- نىشانە بچووك و نزىكە كانى ھاتنى قىامەت،

3- نىشانە گەورە و دوورە كانى ھاتنى قىامەت،

4- كاره سات و رووداوه كانى روژى دوايى / بەشى يەكەم،

5- كاره سات و رووداوه كانى روژى دوايى / بەشى دووہم،

وہ سەدەنجام نۆرەرى بەشى پىنچەم و كۆتايى ئەم زنجىرە دەرسە ھاتووه كە

چەند نىشانەو تايىبە تەندىي گەورەو گرنگى عەقىدەيى و فيكرىي مەسۇلمانانى

رەسەن و راستە قىنەى گرتوونە خۆى كە بە ئەھلى سوننەت و جەماعت

(أهل السنة والجماعة) شۆرەتيان دەركردووه شوين پىي پىغەمبەرى خوا ﷺ و

چوار جىنشىنە سەر راستە كان (الخلفاء الراشدون الأربعة) و پىشىنەى چاكيان

ھەلگرتووه و ھەلدە گرەن.

بەشى پىنچەم چەند تايبەتمەندىيەكى وعقيدەيى و فيكرىي
مسولمانانى راستەقىنە.

- 1- ئەم بەشەش لە چوار دەرس پىك ھاتووە، بەم ناوونىشانەي خوارەوہ:
1- رسولمانانى راستەقىنە كۆمەللىكى ميانجى (وسط)ين لە نيوان
تيپەپاندن و بەزايەدان دا.
- 2- تەزكىيە نەفس و رېبازەكانى تەصەووف ھەلسەنگاندنىكى دادگەرانە.
- 3- بە كافردانان (التكفير)بە بى ھاتنە دى مەرچەكان و لاچوونى پەرچەكانى
(ثبوت الشروط وانتفاء الموانع) دروست نيە.
- 4- پىنچ درووشم و نىشانەي سەرەككى ئەھلى سوننەت و جەماعەت.

بەم شىئويەش كۆتايى بە زنجيرە دەرسى:
(ئيمان وعقيدەى ئىسلامىي لەبەر رۆشنایى قورئان وسوننەت دا) ھاتووە.
بۆيەش بە پىويستم زانى كە بەر لەوہى بچينە سەر دەقى دەرسەكان و ئەو
پىنچ بەشەي كە پىكيان ھىناون ئەم پىناسە گشتى يەيان بگەين، تاكو ھەر
لە بەرايىيەو خوينەرە بەرپىزو خۆشەويستەكان بەرچاويان روون بىت و بزائن كە
ئەم زنجيرە پەنجا ئالغەيىيە چيەو چۆنەو لە كوڤوہ دەستى پى كردوہو چۆن
كۆتايى پى ھاتووە و چى وچى لە نيو خۆيەو گرتوہ !!
شايانى باسيشە كە ئەوہى لەم زنجيرە دەرسەدا ھاتووە لە بارەي ھەر
مەسەلەو بابەتتىكى ئيمان وعقيدەوہ، بە بۆچوون وتىگەيشتنى كۆتايى بەندە
دادەنرى و لە ھەر كتيب وناميلكەو وتارىكى دىكەم دا شتىكى جياواز لەوہى

ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىيەى لەبەر رۆشنایى قورئان و سوننەت دا

ئىرەم گوتىي، نووسىيى، پىويسىتە لەبەر رۆشنایى ئەوئى ئىرەدا راست
بکرىتەوه (4).

چەند رۆونکردنەوهىەكى پىويسىت

1- وهك پىشتريش نامازەمان پىکردوه ئەم زنجیره دەرسە کاتى خوى به
هەردووک شىوئى قىدىيى و تەسجىلى تۆمار کراوه، ئىستاش لە خوى
بەخشندە بەزىاد بىت ئەوه بەشىوئى سىيەمىش (چاپ)ە بلاو دەکرىتەوه،
کەواتە خوشک و برايانى بەرپىز دەتوانن بەهەر کام لەو سى شىوئى
(بىستراو، بىنراو، خوئىراوه) کە بۆيان مەيسەر دەي، لەو زنجیره دەرسە
بەهرەمەند بن.

2- لە سۆنگەى ئەوئى کە ئەم زنجیره دەرسە کە پەنجە دەرسە و هەر کامىيان
سەعاتىکە بە چاپکرايى قەبارەيەكى گەورەيان دەي ئەگەر پىکەوه لە
يەك کتیب دا چاپ بکرىن. هەروەها بۆ خوئىرانەوه و هەزم کردنىش
بەسەرەيەکەوه زەحمەتە، وپراي نرخی تىچوونى چاپ و پاشان کرپن و

(4) بۆ وئە: لە کتبی (مۆلمانى کامل) بەشى بەکەم: بىروباوەرى مۆلمان، چاپى بەکەم
1997 □ لاەپرە (313) دا هەروەها لە کتبی (پروژەى بەرنامەى لىکرى کارى ئىسلامى) چاپى
بەکەم □ 1996 - لاەپرە (41) دا، لە کاتى پىتاسە کردنى (ئیمان) دا کردەوئى ئەندامەکان
(اعمال الجوارح) بە بەشێکى ئەواکەرى ئیمان دانراوه ئەک بە بەشێکى پىکەتەرى، بەلام پىگومان
ئەو پاپە هەلەبە و پاپ (مرجئة) کانپە ئەک هى ئەملى سوننەت و سەلف سالىحان کە
کردەوئىان بە مەرجى دروست بوون (شرط صحه) ى ئیمان و پىکەتەرىکى بەرپەتەى داناو □ بەلام
سوپاس بۆ خوا لە کتبی (خوئاسى، ئاپىن، ئیمان) دا کە زۆرىش لە پىش ئەو دوو کتیبەوه
نووسیمە پاپ راست و دروستى زانا و پىشەوايانى ئىسلام لەو بارەوه پەسند کردوه، کە
کردەو □ بەشێکى پىکەتەرى ئیمانە.

فرۆشتىنىش، بەللى لى سۆنگەى ئەو ھۆكارانەو بە پەسندەم زانى كە لى چەند بەرگىك دا چايى بىكەين.

3- بۇ نامادە كەردنى ئەم زىجىرە دەرسە پىشتەم بە قورئان و سوننەت بەستەو و بۇ تىگە پىشتەنى ئايەتەكانى قورئانىش سوودەم لى زۆربەى تەفسىرەكان - كە چىنگەم كەوتوون - ۋەرگرتە، بە تايىبەت:

1- (جامع البيان)ى الطبري.

2- (تفسير القرآن العظيم)ى ابن كثر.

3- (أحكام القرآن)ى القرطبي.

4- (فتح القدير)ى الشوكاني.

5- (محاسن التأويل)ى القاسمي.

6- (في ظلال القرآن)ى سيد قطب.

7- (الأساس في التفسير)ى سعيد حوى.

8- (أضواء البيان)ى الشنقيطي.

ۋە بۇ لى تىگە پىشتەنى دەقەكانى سوننەتىش پىشتەم بە كىتەبەكانى

(شروح السنه) بەستەو بە تايىبەت:

1- (فتح الباري)ى ابن حجر العسقلاني.

2- (شرح صحيح مسلم)ى النووي.

3- (شرح السنة)ى البغوي.

4- (العواصم والقواصم في الذب عن سنة أبي القاسم)ى ابن الوزير

اليماني.

5- (جامع العلوم والحكم)ى ابن رجب الحنبلي.

6- (سلسلة الأحاديث الصحيحة)ى الشيخ الألباني.

هه‌روه‌ها كه‌م و زۆر كه‌لكه‌م له‌م كشیب و سه‌ه‌رچاوانه‌ش وه‌رگرتوه‌ كه‌
زۆربه‌یان تاییه‌تن به‌ تویژینه‌وه‌ و خستنه‌ رووی بابته‌ و مه‌سه‌له‌كانی ئیمان و
عقیده‌وه‌: (4)

- 1- (السُّنَّةُ)ی ابن‌أبي‌عاصم.
- 2- (الشريعة)ی الآجری.
- 3- (شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة)ی اللالكائي.
- 4- (شرح العقيدة الطحاوية)ی ابن‌أبي‌العزّ الحنفي.
- 5- (الأسماء والصفات)ی البيهقي.
- 6- (مجموع الفتاوى)ی ابن‌تيمية.
- 7- (الصّارم المسلول على شاتم الرسول)ی ابن‌تيمية.
- 8- (مدارج السالكين)ی ابن‌قيم الجوزية.
- 9- (العقيدة الإسلامية في القرآن الكريم ومناهج المتكلمين)ی د.محمد
عیاش الكبیسی.
- 10- (الصفات الخيرية بين المثبتين والمؤولين..)ی د.جابر زاید عید السیمیری.
- 11- (نواقض الإيمان الاعتقادية)ی د.محمد بن عبدالله بن علي الوهيبي.
- 12- (معارج القبول)ی الحافظ الحکمي.
- 13- (ظاهرة الإرجاء في الفكر الإسلامي)ی د.سفر الخوالي.
- 14- (مصادر المعرفة في الفكر الديني والفلسفي دراسة نقدية في ضوء
الإسلام)ی د.عبدالرحمن بن زيد .
- 15- (نظرية المعرفة بين القرآن والفلسفة)ی د.راجح عبدالحميد الكردي.

(5) دياره كشیب و سه‌ه‌راوه‌ی ده‌كه‌ش هه‌ن كه‌ لێیان به‌مه‌مه‌ند بروم و له‌ په‌راوه‌دا ئاماژه‌یان به‌
كراوه‌.

16- (كليات رسائل النور) ټي مهلا سه عيدي نورسي.

17- (الطب محراب للآيمان) ټي د. خالص جليي كنجو.

18- (أسماء الله الحسنى) ټي د. عمر سليمان الأشقر.

شاياني باسيشـه كه مه گهر چوڼ دهنه هر شتيكـم به شيويه كي
تاييه ټ له هر كتيب و سه رچاويه ك و هر گرتبي ناماژم پي كروه و ناوي
كتيبه كه و نو سه ره كه ټي و بهرگ و لايه ره كه يشم ديار ټي كروه.

4- بويه ټم زنجيره درسم ناونا (ټيمان و عقيده ټي اسلامي) چونه ټ له
راستيدا ټيمان و عقيده مادام راسته وخو ټ ټورټان و سوننه ټ و هر بگري
هيچ مه و داي راجيابي (اختلاف) تيډا نيه و پيشين و پاشين (السلف و
الخلف) يش سه رجه م يه ك جوړه ټيمان و عقيده بيان بووه كه ټيمان و
عقيده ټي اسلاميه بويه زياد كړدن ټ هر نازناو و ناو و نيشانيكي ديكه
بو ټيمان و عقيده غه يري (ټي اسلامي) شتيكي هله و زياد و بي
پاساوه.

حيكه ټي ټه و هـش كه خوي كار به جي تايين و بهرنامه كه ټي خوي وا
هـلـځـسـتـوه كه له بواړي ټيمان و عقيده دا راجيابي هـلـځـه گري، به پيچه وانه ټي
لايه و بواړه كاني ديكه وه، ټه و يه كه ټيمان و عقيده ټه سل و بنه رت و
بناغه ټي اسلامه و پيوسته يه كجار روښن بي و چنده و چوون و مشـت و مـر
هـلـځـه گري، هر بويه ش خوي كار به جي مه سه له و بابته گوره و گرنگه كاني
ټيمان و عقيده ټي تنانه ټ بو سـونـنه ټي پيغه مبه ره كه يشي ﷺ به جي
نه هـيـڅـسـتـوون و هر چي له و باره و پيوست بي بگوتري بو خوي له ټورټاني دا
زوړ به رووني وجهـخت له سهـر كـردنه و هـرمـوويه ټي و، به شيويه ك تيشكي
خستوته سهـر بابته و مه سه له كاني ټيمان و عقيده و نوخته ټي له سهـر پيت

داناۋە كە پىيۇست بە قىسە و ئىجتىھادى ھىچ كەسك نەكات و ھەر بە راستىش ئيمان و عقيده چونكە پەيۋەندى بە خۋاى پەرۋەردگار و دۋا رۇز و باقى شتە پەنھان (غىب) ەكانەۋە ھەيە، بىجگە لە ۋەھى كە لە زانىارىيى بىئ سنوورى خواۋە سەرچاۋە دەگرئ ھىچ كەسى دىكە مافى قىسە لە بارە كىرئىيەۋە نىە.

ئەم راستىيەشم بۇيە خستە روو تاكو ھەموو لايەك بزائن كەۋسەف كىردنى ئيمان و عقيده جگە لە (ئىسلامىيەت) بەھەر ۋەسفىكى دىكە، ۋەك (سلفى)، (خلفى)، (أشعري)، (صوفي).... ھتە ھەلەيە، چونكە ئيمان و عقيده كە بناغە و جەۋھەرى ئىسلامە ۋەك بابەت و مەسەلەكانى سىياسەتى شەرىعىي و فىقھى ھەئس ۋەك ۋەتەكان (فقھ المعاملات) نىە كە رىگا و بوارى راجىيى و ئىجتىھاداتى جۇراۋ جۇرى تىدا بىئ و سىياسەت نىجام ۋەك چۈن چەند جۇرە ئىجتىھادىكى فىقھىيەمان ھەن ۋەدەن، ۋەك: (الأحناف) و (الشوافع) و (المالكيون) و (الحنابلة) و (الظاهرية). چەند جۇرە ئيمان و عقيده كەشمان ھەن بە ناۋىشانى جىا جىا و جۇرا و جۇرەۋە | بە كورتى:

مادام مەسۇلمانان ئيمان و عقيده كەيان تەنھا لە سەرچاۋەى روون و بىئ چەند و چوونى ۋەھىيەۋە ۋەربگىر - كە بىگومان لە قورئان و سوننەت دا كورت ھەلەتۋە -، ئەۋە ھەمووبان تەنھا و تەنھا يەك جۇرە ئيمان و عقيدهيان دەبى و ھەمووشىيان لەسەرى رىك دەكەۋن، كە بىرىتىيە لە (ئيمان و عقيدهى ئىسلامىيەت).

5- بەرگەكانى ئەم زىھىرە دەرسە :-

خوئىنەرى بەررئ :

ئەم زنجیرە دەرسەى کە وەك پێشتر گوتمان بە گشتى دابەش دەبن بۆ پێنج بەشان، بۆ چاپ و بلاوکردنەوهیان دواى ئەوەى بەشى یەكەمى كۆتییى (مەسولمانى كامەل) [] بیروپرۆای مەسولمان) مان لە گەڵ تێكەڵ و ئاوێتە کردن [] ، کەردمانن بە شەش بەرگ بەم شیوەیەى خوارى :

بەرگی یەكەم : ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي چى یەو چۆنە ؟!
بەرگی دووهم : خوا بە یەكگرتن لە بەدیھینەراییەتى و پەروردگارێتى دا.
بەرگی سێیەم : خوا بە یەكگرتن لە ناو و سیفەتەكان و لە پەرستاروێتى دا.
بەرگی چوارەم : ئیمان بە فریشتەكان و كۆتیبەكان و پیغەمبەرانی خوا (عز و جل) .

بەرگی پێنجەم : ئیمان بە پڕۆژى دوايى و قەزاو قەدەر.
بەرگی شەشەم : تاییبەتمەندیی و دیدو بۆچوونەكانى پەیرەوانى پێبازى راست.

شایانى باسیشە کە ئەم شەش بەرگە بە ھەموویان لێکۆڵینەوێهەكى فراوان و خەست و خۆلیان تێدايە دەربارەى سەرچەم باس و بابەتە بنەرەتى یەكەمى ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي و تا راددەيەكى زۆر خۆینەر بێنیاز دەکەن لەو بوارەدا.

(6) لە سۆنگەى ئەوەو « کە زۆر کەس داوايان دەکە » کە ئەم كۆتیبە چاپ بکەیتەو « و منیش سەرچەم » کە زۆرەى ھەرەزۆرى باس و بابەتەكانى لە گەڵ ئەم زنجیر دەرسەدا گونجاون بۆیە بە پەسندەم زانی کە لە جیاتی دووبارە و سەرەخۆ چاپکردنەو « لە گەڵ ئەم زنجیر دەرسەدا ئاوێتەى بکەین .

پیش‌ه‌کی ئه‌م به‌رگه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على النبي الأمين محمد المبعوث
رحمة للعالمين وآله أجمعين من الصَّحْبِ والأزواج والقراة والتابعين لهم بإحسان
الى يوم الدين.

(وَبَنَّا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَهْنًا)

خوشك و برایانی به‌رێز و خۆشه‌ویست! خوا پشتیوان بێت زنجیره‌ی ده‌رسیکتان
پیش‌ه‌کش ده‌که‌م له‌ ژێر ناوونیشانی (ئیمان و عهقیده‌ی ئیسلامییه‌ی له‌به‌ر
تیشکی قورئان و سوننه‌ت دا) که خوا یار بێ په‌نجا (50) ده‌رس ده‌بن
له‌ پێنج به‌شدا.

به‌شی یه‌که‌م: له‌ ژێر ناوونیشانی: (ئیمان و عهقیده‌ی ئیسلامییه‌ی چیه‌ و
چۆنه‌؟) دا و ئه‌م به‌شه‌ دوانزه (12) ده‌رسه‌.

به‌شی دووه‌م: (خوا به‌ یه‌کگرتن و هاوبه‌ش بو خوا په‌یدا کردن (التوحید و
الشرك) ئه‌م به‌شه‌ش که گه‌وره‌ترین و گرنه‌ترین به‌شی ئه‌م زنجیره‌ی ده‌رسه‌یه‌
بیست و چوار (24) ده‌رسه‌.

به‌شی سێیه‌م: (فریشته‌کان و کتێبه‌کان و پێغه‌مبه‌ران و قه‌زا و قه‌ده‌ری خوا
(جل جلاله‌) ئه‌م به‌شه‌ش له‌ پێنج ده‌رسدا پیش‌ه‌کش ده‌که‌بن.

بەشى چوارەم: ﴿رۆژى دوايى: يېشەكى يەكانى، كارەساتەكانى، سەرەنجامى﴾
ئەمەش لە يېنج دەرسدا دەخەبنە روو.

بەشى يېنجەم: ﴿چەند تايبەتەندىيەكى عەقىدەيى و فيكرىي ئەھلى
سوننەت و جەماعت﴾ ئەم بەشە چوار دەرسە، وە لە راستیدا ئەم بەشى
يېنجەم و كۆتايىيە بەشىكى گىرگە و پوختەي (خلاصە)ى زۆربەي
دەرسەكانى رابردووى تېدايە، كەواتە وەك نامازەمان يېكرد بەم يېنج
بەشە سەرچەم دەكاتە پەنجا (50) دەرس.

بەرپىزان و خوشەويستان! لەم يېشەكەيەدا يېم خوشە ھەروا بە كورتى
نامازەيەك بەكم بۆ گىرنگى ئيمان و عەقىدە لە پوانگەي ئىسلامەو، وە لە
ژيانى ئىنسانى مەسولماندا، ئەگەر ئىسلام دابىيەن بە كۆشكىك بى گومان
بناغەكەي ئيمان و عەقىدەيە، وە ئەگەر دىندارىي و مەسولمانەتى دابىيەن بە
دەختىك رەگ و پېشەكەي ئيمان و عەقىدەيە، وە ئەگەر دىندارىي و
مەسولمانەتى وەكو جەستەي ئىنسانىك سەير بەكەين رووحەكەي بىرېتيە لە
ئيمان و عەقىدەكەي، خەي پەرەردگار دەفەرموى: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ
اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ، تُؤْتِي
أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْذِنُ رَبُّهَا﴾ واتە: ﴿تايانابىنى و سەرنج نادەي چۆن خەي
وېنەيەكى ھىناوەتەو؟! وشەيەكى پاك و چاك و پىر خىر و بەرەكەت وەكو
دەختىكى پاك و چاك پىر خىر و بەرەكەت واپە، كە پېشە و بناغەكەي چەسپاوە
لە زەويدا، وە لق و پۆيەكەي بەرز بۆتەو، ھەموو كاتىك بە ئىزنى

په‌روه‌ردگاری و به‌فه‌رمانی‌خواهن و مشوور گێڕ و سه‌ره‌رشتیکه‌ره‌که‌ی میوه‌
ده‌رده‌کات. ﴿

لیره‌دا خوای په‌روه‌ردگار وینه‌یه‌کمان ﴿ها﴾ بۆ دینیته‌وه‌ بۆ ده‌رخسـتنی
حه‌قیقه‌تی وشه‌ی پاک و چاک (الكلمة الطيبة) که‌ زۆربه‌ی توێژه‌وه‌وانی قورئان
- ته‌گه‌ر نه‌لێم هه‌موویان - ده‌لێن مه‌به‌ست له‌ (الكلمة الطيبة) بریتییه‌ له‌
وشه‌ی شایه‌تمان (أشهد ان لا اله الا الله وأشهد ان محمداً رسول الله) یاخود
مه‌به‌ست پێی وشه‌ی خوا به‌یه‌کگرتن (كلمة التوحيد)، که‌ بێ‌گومان وشه‌ی
(لا اله الا الله) وشه‌ی (محمد رسول الله) یشی هه‌ر له‌ گه‌له‌دایه‌ چونکه‌ به‌ بێ‌
(محمد رسول الله) وشه‌ی (لا اله الا الله) نه‌ وه‌ک پێویست فه‌هم و ده‌رک ده‌کړی
وه‌ نه‌ به‌رپوه‌ ده‌بردو، به‌لێ ئیمه‌ ته‌نها له‌ پێی پێغه‌مبه‌رمان (محمد ﷺ) وه‌
په‌ی به‌ حه‌قیقه‌تی خوا به‌یه‌کگرتن و په‌ی به‌ حه‌قیقه‌تی خوا په‌رستی و
دینداری ده‌به‌ین.

ئه‌وجار خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمووی: ﴿كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ﴾
وشه‌یه‌کی پاک و چاک و پێ‌خێر و به‌ره‌که‌ت وه‌کو دره‌خته‌ی پاک و چاک و پێ‌
خێر و به‌ره‌که‌ت وایه‌، خوای په‌روه‌ردگار سێ شت له‌و دره‌خته‌ پاک و چاک و پێ‌
خێر و به‌ره‌که‌ت و میوه‌دار و به‌ره‌مه‌داره‌ باس ده‌کات:
یه‌که‌م: ره‌گ و ریشه‌ (أصل) ده‌فه‌رمووی: ﴿أَصْلُهَا ثَابِتٌ﴾ بناغه‌ و بنک و
ره‌گ و ریشه‌که‌ی چه‌سپاوه‌ له‌ زه‌ویدا.

(8) زۆر جار خوای په‌روه‌ردگار له‌ قورئاندا وێنه‌ (مثال) دێنێوه‌ ﴿بۆ ئه‌وه‌ی مه‌به‌سته‌ مه‌عه‌وێ به‌کان
له‌ قالیکی به‌ره‌ست و هه‌ستێکراو (هه‌سوس) دا بچاته‌ روو، ئاکو ئیسان به‌ خه‌پالیش وه‌ به‌
هه‌سته‌کانی دیکه‌ش به‌وانی زیاتر ده‌رکی حه‌قیقه‌ت بکات، وه‌کو (سید قطب) په‌ده‌تی خوای ئێ
ین له‌ کتیی (التصوير الفنى في القرآن الكريم) ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ی جوان روون کردۆته‌وه‌.

تيمان و عقيده‌ی ئيسلامیي له‌به‌ر روژشايي قورئان و سوننه‌ت دا

دووه‌م: لق و پوپ (فرع) ده‌فه‌رموي: ﴿وَفَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ﴾ لق و پوپ و گه‌لاکه‌ی به‌رز بوته‌وه به‌ره‌و سه‌ري.

سئ‌يه‌م: به‌روبووم و ميوه ﴿أَكُلْ﴾ ده‌فه‌رموي: ﴿تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا﴾ هه‌موو کاتيک به‌ فه‌رمانی په‌روه‌ردگار و خاوه‌ن و مشوور گير و به‌ختوکه‌ر و سه‌رپه‌رشتيکه‌ره‌که‌ی ميوه و به‌روبووم ده‌رده‌کات.

که‌واته رېشه و ته‌سله‌که‌ی چه‌سپاوو له‌رزوک نيبه ، رېشه‌يه‌کی مه‌حکم و دامه‌زراوی هه‌يه ، لق و پوپه‌کانيشی شوپ نه‌بوونه‌ته‌وه به‌لکو به‌ره‌و تاسمان به‌رز بوونه‌ته‌وه ، مانای وایه دره‌ختيکی ساغ و پر خي‌ر و به‌ره‌که‌ته ، چونکه لق و پوپي زور و چروپري هه‌يه ، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا هه‌ميشه‌ خاوه‌نی ميوه‌ی باش و به‌تام و چيژه.

زانايان ده‌لئين مه‌به‌ست له‌م وشه پاک و چاک و پر خي‌ر و به‌ره‌که‌ته (کلمه طيبة) يه ئيسلامه‌تبييه ، چونکه ئيسلامه‌تی⁽⁹⁾ سئ به‌شه :
يه‌که‌م: تيمان و عقيده‌يه‌که‌ که‌ ده‌بي له‌ دل و عه‌قلى ئينساندا بچه‌سپي و دامه‌زراو بي.

دووه‌م: عيبادت و تاعه‌ت و فه‌رمانبه‌ريی و گه‌ردن که‌چييه ، که‌ له‌ جی‌به‌جی کردنی فه‌رزه‌کان و سوننه‌ته‌کان دا وه له‌ خو‌پاراستن له‌ فه‌ده‌غه‌ کراو و شته ناپه‌سنده‌کان دا خو‌ی ده‌نوئينی.

سئ‌يه‌م: نه‌و هه‌لس و که‌هوت و په‌هوش و په‌فتاره‌ جوان و ئاکاره‌ شيرين و خه‌سله‌ته په‌سندانه‌يه‌ن که‌ ئينساني مسوولمانيان پي ده‌رازيته‌وه.

(9) واته ئيسلامه‌تبييه‌که‌ که‌ به‌ ئينسان وه‌ک تانک (فرد) نه‌فهام ده‌درئ.

جا ھەرۈەك چۆن درەخت ھەتا رەگ و رېشەى نەبى، قەدو لق و پۆپى نابى،
وہ ھەتا رەگ و رېشە و قەدو لق و پۆپى نەبى، ناتوانى بەر و ميوہ دەر بکات،
مسوئمانەتیش ھەتا ئيمان و عەقىدەى نەبى، عىبادەت و تاەدەت و
فەرمانبەرىي و گەردن کەچى نابى، وہ ھەتا ئيمان و عەقىدە و عىبادەت و
فەرمانبەرىي نەبى، رەوشتى بەرز و خەسلەتە پەسندەکان لە ئىنساندا
نايەنە دى .

کەواتە ئیمەى مسوئمان ئەگەر جانەوئى خواەنى دیندارىيە کى باش و
مسوئمانەتیشە کى پوخت بىن، وہ خواەنى ئىسلامەتى و بەندايەتیشە کى بىن بۆ
خوا کە لای خوا جىگەى قبول و پەسند بى، دەبى بەر لە ھەموو شتىک
خەمى ئيمان و عەقىدە کەمان بخوین، وەك چۆن کەسەىک بىەوئى کۆشکەىک
دروست بکات، بەر لە ھەموو شتىک خەم لە بناغە کەى دەخوات و لە
جىگەى کى باش وزەو بىيە کى پتەو بناغە بىە کى قول و مەحکەمى بۆ دادەپۆشئو
ھەلە کەنئى، بئى گومان بناغەى مسوئمانەتى و دیندارىي و بەندايەتیش بۆ
خوا بریتىيە لە ئيمان و عەقىدە .

ئەل بابىر/ئەل بابىر

ئەل بابىر/ئەل بابىر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English

ئەل بابىر/ئەل بابىر

ئەل بابىر/ئەل بابىر

Alibapir

www.alibapir.net

English

به‌شی یه‌که‌م

ئيمان و عهقیده‌ی ئیسلامییه چی یه و چۆنه ؟!

ئهم به‌شه‌و وته‌یه‌کی پێیویست :-

یه‌که‌م :- ئهم به‌شی یه‌که‌مه وه‌ك له رێ خۆش‌کردنیش دا ئاماژه‌م بۆ کردوه له دوازه (12) ده‌رس پێك هاتوه و هه‌ولم داوه كه سه‌رجه‌م بابەت و مه‌سه‌له گرنگه‌کانی ئيمانی تیدا بجه‌مه‌ه‌ روو، وه‌ك:

پێناسه و پێکهێنه‌ره‌کانی ئيمان و چۆنیه‌تی که‌م و زیاد کردنی و هۆکاره‌کانیان و هه‌لۆه‌شینه‌ره‌وه‌کانی و په‌یوه‌ندی و جیاوازی نیوان ئيمان و ئیسلام و به‌ره‌هم و په‌ریزی له ژيانی تاك و كۆمه‌ڵ دا...

بۆیه پێم وایه ئهم به‌شه‌ به‌ بناغه و به‌شی هه‌ره گرنگی ئهم كتیبه‌ داده‌نری و پێیویسته ته‌وه‌په‌ری ورد بوونه‌وه‌و پامان و ئارامیش بۆ لیتێگه‌یشتن و هه‌زم کردنی په‌چاو بکری.

ئاشکراشه كه به‌هه‌له‌ لیتێگه‌یشتنی چه‌مك و واتای ئيمان و بچووك کردنه‌وه‌ی و کورت هه‌له‌ینانی له (تصدیق) دا وه‌ك سه‌رجه‌م (علماء الکلام) ی پاشین (خلف) له‌سه‌ری پێکهاتوون گه‌وره‌ترین ده‌وری سه‌لبی هه‌بووه له

بیرۆوح و بى جەوھەر کردنى مسولمانەتى و دیندارىي مسولمانان دا و
کەمتەرخەمى کردنى زۆریان لە بەرانبەر ئایینە کەیاندا و پشتگوێ خستنى
ئەرك و فەرمانەکانى!

دیاره خالى وەرچەر خان و دەسپیکردنەوێ مسولمانەتى و دیندارىيە کى
رەسەن و جیددیش دیسان دەبى هەر ئیمان و دوباره راست و دروست و قوول و
فراوان و گشتگیرانە لیحالی بوونەوێ بیت. چونکە هەمیشە هەلس وکەوت و
کردهوێ کانى ئینسان زادهو بەرھەم و ڕەنگدانەوێ بیرکردنەوێ هەست و نەست و
قەناعەتە کانیه تی.

هیوادارىشم ئەم کتیبە بتوانى کاریگەرى پێویستى لەو بوارەدا هەبیت و
پشکیکی چاکى لەو وەرچەر خاندن و گۆرانکارییەدا هەبیت.

دووم : زانا و شارەزایانى ئىسلام چەند وشە و زاراوێیە کيان بە کارهیناون بۆ
ناوونیشانى ئیمان و عەقیدە کە هەموویان تەعییر لە یەك حەقیقەت
دەکەن و ناوی یەك نێوەرۆکن، بۆ وێنە هەموو ئەم ووشە و زاراوانەیان
بە کارهیناون:

- 1- الإیمان کە چەند زانایەك بەو ناوێوە کتیبیان نووسیوه و یەکیان (شیخ
الاسلام ابن تیمیة) یە کە لە گەڵ (مجموع الفتاوى) کەیدا چاپ کراوه.
- 2- العقيدة بۆ وێنە: (العقيدة الإسلامية) (سید سابق) و (حسن حبنكة
المیدانی).

- 3- السُّنَّة بۆ وێنە (السُّنَّة) ی (ابن أبي عاصم) ی کە لە دوو بەرگ دا
چاپ کراوه.

- 4- أصول الدين بۆ وئەنە: (أصول الدين) هەمى (الأسفراينى) و (الإبانة عن أصول الديانة) ى (أبو الحسن الأشعري).
- 5- الفقه الأكبر كه (أبو حنيفة) بەو ناوێوە كەتیبى هەمى و (ملا علي القاري) شەرھى لەسەر كردووە.
- 6- الشريعة بۆ وئەنە كەتیبە هەمى (الأجري) كه لە شەش بەرگ دا چاپ كراوە.
- 7- الإعتقاد بۆ وئەنە: (شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة) ى (اللالكائي) و (الإقتصاد في الإعتقاد) ى (أبو حامد الغزالي).
- 8- التوحيد بۆ وئەنە: (كتاب التوحيد) هەمى (محمد بن عبد الوهاب النجدي) كه شەرھى (فتح المجيد) ى بەسەرەوێوە كراوە.
- 9- العقائد بۆ وئەنە (شرح العقائد) هەمى (التسفي).
- 10- علم الكلام بەو ناوێوە كەتیبى عەقیدەى زۆر هەن، بۆ وئەنە: (المواقف في علم الكلام) ى (عضد الدين الأيجي) و (إلجاء العوام عن علم الكلام) ى (الغزالي).
- وێك ناماژەشم پێ كرد سەرھەم ئەم ناوونیشانە بۆ يەك ناوێرك بەكار هاتوون كه بابەت و مەسەلەكانى ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي بوون.
- جا ئێمە بۆ ئەم زنجیرە دەرسەمان ئەم ناوونیشانەمان هەڵبژارد: (ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي) بەلام ئایا بۆچى ئەم سێ وشەيەم بەكارھێناون؟! بەم چەند دێرە حىكمەت و ھۆى بەكارھێنانى ئەم ناوونیشانە پوون دەكەمەو:
- یەكەم: ئیمان (الإيمان) وشەيەكى قورئانى و سوننەتيیە لە قورئان و سوننەتى پێغەمبەردا ﷺ هاتو، بۆ ھەموو ئەو مەسەلە و بابەتانەى كه ئیماندار

ده‌بێ به عه‌قل و دل و ته‌ندامه‌کانی ب‌روا و قه‌ناعه‌تی پێیان بێ و پێیانه‌وه پابه‌ند بێ.

دووه‌م: وشه‌ی عه‌قیده (العقیده) چونکه وشه‌یه‌کی پێشینه‌ی صالح (السلف الصالح) مان به‌کاریان هێناوه، وه زانایان و پێشه‌وايانی ئیسلام به‌کاریان هێناوه بۆ هه‌موو ئه‌و مه‌سه‌له و با‌به‌تانه‌ی که هه‌ر مسوڵمانێک ده‌بێ ب‌روای پێیان بێت، نه‌گه‌ر بنچینه (أصل)ی دینیش نه‌بن، چونکه وه‌ک له به‌شی پێنجه‌م و کۆتایی ئه‌م زنجیره‌ ده‌رسه‌دا ده‌یخه‌ینه‌ روو به‌ ناوونیشانی (چهند تاییه‌ ته‌ندیبیه‌کی عه‌قیده‌یی و فیکرییه‌ ته‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت) هه‌ندیک مه‌سه‌له و با‌به‌ت هه‌ن وه‌کو: هه‌لۆیست ده‌رباره‌ی ته‌هل و به‌یتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌لۆیست ده‌رباره‌ی هاوه‌لان (أصحاب)ی به‌ریزی پێغه‌مبه‌ر ﷺ خوا لییان رازی بێ، هه‌لۆیست ده‌رباره‌ی ده‌سته‌لاتداران، هه‌لۆیست ده‌رباره‌ی ته‌سه‌ووف و ته‌زکیه‌ی نه‌فس، هه‌لۆیست ده‌رباره‌ی دۆسته‌یه‌تی و دوژمنایه‌تی (الموالة والمعاداة) ته‌وانه زانایانی دوایین (الخلف) له: بازنه و جوغزی عه‌قیده (العقیده)دا خستویانه‌ روو، بۆیه ره‌نگه وشه‌ی ئیمان نه‌یان گرێته‌وه، به‌لام وشه‌ی عه‌قیده هه‌موویان ده‌گرێته‌وه.

به‌ کورتی وشه‌ی عه‌قیده (العقیده) هه‌م شه‌ش پایه‌کانی ئیمان (أركان الإيمان) و هه‌م هه‌موو ئه‌و مه‌سه‌لانه‌ی که له ئیمان‌ه‌وه سه‌رچاوه ده‌گرن ده‌گرێته‌وه، واته هه‌موو ئه‌و مه‌سه‌لانه‌ی که زانا و پێشه‌وايانی ته‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت پێیان وایه که ده‌بێ مسوڵمانێک پێیانه‌وه پابه‌ند بێ و ب‌روای پێیان بێ ده‌یانگرێته‌وه.

سىيەم: وشە ئىسلامىيى (الإسلامي) ش دياره ده بى هم ئيمانە که ئيمانىكى
ئىسلامىيى بىت « وه هم ده بى عقيده که ش عقيده به کى ئىسلامىيى بىت ،
واته به جورىک بن که دوو سه رچاوه ي روون و بى چەند و چوونى ئىسلام
(الكتاب والسنة) ديارسان کر دوون.

بابه تی یه که م

**پیناسه ی ئیمان و عقيده له روانگه ی
زمانه وه وه له زاراوه ی شهرع دا**

ده رسی یه که م

**پیناسه ی ئیمان و عقيده
له ئه سلى زمان دا**

سه‌ره‌تا له‌ پ‌وانگه‌ی زمانه‌وه‌ هه‌رکام له‌و دوو وشه‌ شی ده‌که‌ینه‌وه‌ و پ‌یناسه‌ی ده‌که‌ین، پاشان له‌ زاراوه‌ی شه‌رع دا سه‌رنجی ئیمان و عه‌قیده‌ ده‌ده‌ین، ته‌مه‌ش له‌به‌ر تیشکی تیگه‌یشتنی زانا و پ‌یشه‌وایانی ته‌ه‌لی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت دا، که‌ زانایانی ره‌سه‌نی ئومه‌تی ئیسلامی و میراتگرانی سه‌ر راست و راسته‌قینه‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوان ﷺ .

أ- وشه‌ی ئیمان :

وشه‌ی ئیمان (ایمان) له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا به‌ دوو جو‌ر به‌کار هاتوه‌: یه‌که‌م: وشه‌ی (ایمان) له‌ خودی خو‌ی دا به‌رکار (مفعول) خوازه‌، واته‌: له‌م حاله‌ته‌دا به‌ ب‌ی ته‌وه‌ی که‌ پ‌یت (حرف) یکی بچ‌یتته‌ سه‌ر (مفعول) ده‌خوازئ و له‌ خودی خو‌یدا (مُتَعَدِّی) (ه‌تا) یه‌، که‌ ته‌و کاته‌ به‌ مانای د‌ل‌ن‌یا کردن و ته‌ئمین کردن (تأمین) د‌یت، چونکه‌ وشه‌ی (أَمَن) پ‌یچه‌وانه‌ی وشه‌ی (خَوْفٌ)، د‌ل‌نیایی پ‌یچه‌وانه‌ی ترسانه‌، له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا که‌ ده‌ل‌ئی (أَمْنُهُ) واته‌: ته‌مانم پ‌یداو د‌ل‌نیام کرد، به‌لام (أَخَفَّتُهُ) واته‌: ترساندم، خ‌وای

(10) (فعل) له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا دوو جو‌ره‌ (لازم) که‌ پ‌ت‌وستی به‌ (مفعول) نه‌، وه‌ (مفع‌ل‌ی) که‌ پ‌ت‌وستی به‌ (مفعول) ه‌.

په‌روه‌ردگار ده‌فرموئ: ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۖ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ (١) واته: ﴿با (قوره‌بیشیه‌کان) په‌روه‌ردگاری نه‌و مال (بیت) ه‌ب‌ه‌رستن که له کاتی برسیتتی دا روژی پیداون وه له کاتی ترساندا (د‌نیا)ی کردوون﴾.

وه له‌فرموده‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ ها‌توه که ده‌فرموئ: (النجوم أَمَنَةُ السَّمَا ۖ فَإِذَا زَهَبَتِ النُّجُومُ أَتَى السَّمَاءُ مَا تُوعَدُ، وَإِنَّا أَمَنَةُ لِأَصْحَابِي فَإِذَا زَهَبَتِ أَتَى أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمَنَةُ لِأُمَّتِي فَإِذَا زَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى الْأُمَّةُ مَا تُوعَدُ) ه‌تی واته: ﴿نه‌ستیره‌کان د‌نیا یین بو ناسمان ه‌ر کاتیک نه‌ستیره‌کان نه‌مان نه‌وه‌ی که ه‌ه‌ره‌شه‌ی پی له ناسمان کراوه - که تی‌کچوونیه‌تی - د‌یتنه دی، منیش د‌نیا ییم بو هاوه‌ل‌انم ه‌ر کاتیک من ک‌چی دوا ییم کرد و گه‌رامه‌وه بو لای خوا نه‌وه‌ی که مه‌ترسییه بو هاوه‌ل‌انم د‌یتنه پی‌ش، وه هاوه‌ل‌انی منیش جی‌گه‌ی د‌نیا یی و نه‌مین کردنه‌وه‌ن بو ئومه‌ته‌که‌م، کاتیک هاوه‌ل‌انیش له ژیاندا نه‌مان ئومه‌ته‌که‌م نه‌و مه‌ترسی یانه‌ی که له پی‌شنی د‌یتنه ری‌ی﴾.

وه (ابن الاثیر) که یه‌کی‌که له‌و زانایانه‌ی وشه و رسته‌کانی فه‌رموده‌کانی پیغه‌مبه‌ری ﷺ تو‌ب‌یزیه‌ته‌وه، ده‌لئ: (الْأَمَنَةُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ جَمْعُ : أَمِينٍ، وَهُوَ: الْحَافِظُ) (٢) واته: وشه‌ی (أَمَنَةٌ) له‌م فه‌رموده‌یه‌دا ک‌وی (أَمِين) ه‌، که به واتای پارێزه‌ر و د‌نیا‌که‌ر د‌یت.

(11) فريش (3-4) .

(12) رواه مسلم ژماره 2531.

(13) (النهاية في غريب الحديث والاسم) به‌رگی (1) لاهه‌ره 69-71.

وہ دەربارەى ئەم رىستەبەى کە لەم ئايەتەدا ھاىووە ﴿إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ﴾ (14) ئىمامى (طبرى) گوتوویەتى: (وَقُرَى: إِنَّهُمْ لَا إِيْمَانَ لَهُمْ) واتە: ﴿هەم خویندراوەتەووە بە (ئىمان) واتە: ئەوان ئىمان و برۆيان نیە، بەلام (أَيْمَان) واتە: بەلێن و پەیمان، بەلێن و پەیمانان نیە، بەھەرھال ھەردوو جۆرى خویندراوەتەووە، پاشان (طبرى) بەردەوام دەبێ و دەلێ: (أَي: أَنَّهُمْ إِذَا أَجَارُوا وَأَمَنُوا الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَفُوا وَعَدُوا وَالْأَيْمَانُ ههنا : الأجرة) ﴿١٥﴾

واتە: وشەى (ئیمان) لەم ئايەتەدا بە مانای: پەنادان دیت، واتە: کافرەکان ئەگەر مسوولمانانیش پەنا بدەن و ئەگەر پەیمان و وەعدیشیان پێ بدەن، پەیمان و وەعدى خوێان نابەنە سەر و پەیمان شکینى دەکەن.

ھەرۆھا لە فەرموودەى تری پێغەمبەرەدا ﷺ ھاىووە کە دەفەرموێ: (الْمُؤَذِّنُ الْمُؤْتَمِنُ) ھاى واتە: ﴿بانگ بێژ ئەمیندارە﴾ ئەو کەسەى کە بانگ دەلێ، دیارە متمانە پێکراوە لەوێ کە کاتى نوێژ ھاىووە بۆیە بانگ دەلێ: واتە تا دلتیا نەبێ کە نوێژ بووە نابێ بانگ بدات.

وہ یەکیک لە ناوہ چاکەکانى خۆى پەرۆردگار بریتى یە لە (المؤمن) واتە: دلتیا کەر چونکە خۆى پەرۆردگار بەندەکانى دلتیا دەکات کە زولمیان لى ناکات، یاخود لەبەرئەوێ ئەو بەلێن و گفتانەى کە بە برۆادارانى داوێ لە گەلیاندا راست دەکات و بۆیان دیتتە دى (18).

(14) سورة البراءة 12.

(15) (ئیمان) کۆى (ئیمان) کە بە مانای سۆند دى و بۆ بەلێن ھوازاراوەتەووە.

(16) (تفسیر الطبرى) بەرگى 4- لاھەر 157.

(17) رواہ ابو داوود و الترمذی واحد، و صحیحہ الشوکانی والألبانی.

(18) تفسیر الطبرى بەرگى 4- لاھەر 157.

دووەم: وشەى ئیمان (ایمان) که له زمانى عەرەبى دا بە کارهاتو، ئەوێه که به هۆى پیتی (ب) یاخود (ل) هوه (مفعول) ی دهوێت و دهتوانى (مفعول) بخوازیت، که ئەو کاته ئیمان (ایمان) به واتای بهراست دانان و به راست زانین (تصدیق) دیت، وهکو خۆى پهروهردگار لهسهر زمانى براکانى (یوسف) - علیهم الصلاة والسلام □ هیناویهتى، دۆى ئەوێ (یوسف) دهخەنه نیو بیرهوهو کراسه کهیشى به خوین دهکەن، دهگهڕینهوه بو لای بابیان و دهلین: ئەى بابە (یوسف) ی برامان گورگ خواردوویهتى!، جا دهلین: ﴿وَمَا آتَىٰ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾⁽¹⁹⁾ واتە: تۆ ئەى بابە به راستمان نازانى هەرچەنده ئیمە راستگۆش بین).

کهواته لیڕەدا ﴿وَمَا آتَىٰ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا﴾ واتە: ﴿وَمَا آتَىٰ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا﴾ تۆ ئیمە به راست نازانى و (تصدیق) مان ناکەى، وشەى ئیمان (ایمان) لیڕەدا به واتای بهراست دانانه.

ههروهها خۆى پهروهردگار دهربارهى پیغه مبهەر ﷺ دهفرموی: ﴿يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾⁽²⁰⁾ واتە: ئیمان به خوا دینى و برواداران به راست دهزانى، له ﴿يُؤْمِنُ بِاللَّهِ﴾ دا به (ب) (تَعَدَّى) ی کردوهو (مفعول) ی خواستوه له ﴿يُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ یش دا (تَعَدَّى) ی به (ل) کردوهو (مفعول) ی خواستوه، لیڕەشدا (ایمان) به مانای بهراست دانان (تصدیق) هاتوه واتە: پیغه مبهەر ﷺ خوا به راست دهزانى و بروادارانیش به راست دهزانى.

(19) یوسف 17.

(20) التوبة 61.

(ثعلب) که به‌کێکه له شاره‌زایانی زمانی عه‌ره‌بی له ته‌فسیری ئەم نایه‌ته‌دا ده‌ڵێ: (يُصَدِّقُ اللهَ وَيَصْدُقُ الْمُؤْمِنِينَ) واته: ﴿خوای په‌روه‌ردگار به راست ده‌زانێ و له‌گه‌ڵ بروادارانیش دا راست ده‌کات﴾.

به‌لام پێویسته‌ بزانی که وشه‌ی (تصدیق) له ئه‌سڵی زمانی عه‌ره‌بی دا ته‌نیا به واتای: به راست دانانی زمان نایه‌ت، وه‌کو له ده‌رسه‌کانی داهاتووماندا باسی ده‌که‌ین، وه زۆر له زانیان له‌وه‌دا به‌هه‌ڵدا چوون که گوتووین: ثیمان (ایمان) له زمانی عه‌ره‌بی دا یانی (تصدیق)! ئه‌و نایه‌ته‌ی سووره‌تی (یوسف) یشیان به به‌لگه هیناوه‌ته‌وه ﴿وَمَا آتَىٰ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ نینجا گوتووین: ثیمان به مانای (تصدیق) دیت، وایشیان زانیوه که (تصدیق) ته‌نیا ئه‌وه‌یه که به زمان شتی‌ک به راست دابنرێ.

بێ ناگا له‌وه‌ی که له زمانی عه‌ره‌بی دا وشه‌ی (تصدیق) ته‌نیا ئه‌وه نیه که به زمان شتی‌ک به راست بزانی، به‌لکو وشه‌ی (تصدیق) واته به راست زانی به دڵ و عه‌قل و به زمان و به ئه‌ندامه‌کان، به راست زانیی موته‌لق، نه‌ک ته‌نیا به راست زانیی به زمان، واته وشه‌ی (تصدیق) که مانایه‌ک له ماناکانی ثیمان (ایمان)ه، له زمانی عه‌ره‌بی دا ته‌نیا به راست زانیی زمان نیه به‌لکو به راست زانیی وه راست دانانی دڵ و عه‌قل و زمان و ئه‌ندامه‌کانه، به‌لگه‌شمان ئه‌وه‌یه کاتی (ئێبراهیم) (علیه السلام) به فرمانی خوا ویستی (ئیسماعیل)ی کوری سه‌ره‌برێ که ئه‌و کاته منداڵ بوو، خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَكَلَّمَا لِلْحَبِیْنِ ۖ وَكَادَيْنَاهُ أَنْ یَاْئِبْرَاهِیْمُ ، قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْیَا إِنَّا كَذَلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنِیْنَ﴾ (٢٥) واته: ﴿کاتی‌ک هه‌ردووکیان

ته‌سلیم و مل که‌چی فه‌رمانی خوا بوون، وه ئیبراهیم هه‌لسا و ئیسماعیلی له‌ په‌و‌وو خست و پووی پی له‌ زه‌وی کرد، بۆ ته‌وه‌ی سه‌ری بری، بانگمان کرد ته‌ی ئیبراهیم ﴿قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا﴾ بی گومان خه‌ونه‌که‌ت به‌ راست دانا.

چ کاتی‌ک خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمووی: خه‌ونه‌که‌ت به‌ راست دانا؟ کاتی‌ک که‌ ئیسماعیلی هه‌یناوه‌ته‌ سه‌ر سه‌ر‌برین، مانای وایه (تصدیق) لی‌ره‌دا یانی جی‌به‌جی کردنی فه‌رمانی خوا، که‌ بی‌گومان هه‌م به‌ دڵ قه‌ناعه‌ت و بروای به‌ فه‌رمانی خوا بووه و هه‌م به‌ زمان دانی پێ‌ده‌هه‌یناوه و، هه‌م به‌ کرده‌وه‌ش ته‌وه هه‌ستاوه و خه‌ریکه‌ جی‌به‌جی ده‌کات |

که‌واته ﴿قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا﴾ واته: خه‌ونه‌که‌ت هه‌ینایه دی و جی‌به‌جی‌ت کرد، به‌ لای (تصدیق) ته‌نیا به‌ راست دانانی به‌ زمان نیه، به‌ لکو به‌ دڵ و به‌ زمان و به‌ ته‌ندامه‌کانیشه.

پێ‌غه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌فه‌رمووی: (العینان تزنیان وزناهما النظر... و الفرج یصدق ذلك او یکذبهما) واته: ﴿چاوه‌کان زینا ده‌که‌ن زینای چاوه‌کانیش پوانینی هه‌رام (نظره)، (پاشان باسی ده‌سته‌کان و باسی پی‌به‌کان ده‌کات) ته‌جا فه‌رمووی: داوینیش یان ته‌وه (تصدیق) ده‌کات و ده‌چی زیناکه ده‌کات، یاخود زینای ته‌ندامه‌کان به‌ درۆ ده‌خاته‌وه و نایگه‌یه‌نیته گوناهه گه‌وره‌که و زینای گه‌وره﴾.

که‌واته (تصدیق)ی داوین ته‌وه‌یه که به‌ کرده‌وه زیناکه بکری، مانای وایه (تصدیق) ته‌نیا به‌ راست دانان و به‌ راست زانینی به‌ دڵ و به‌ زمان نیه، به‌ لکو به‌ تیک‌رای پێ‌کهاته‌ی ئینسانه.

(جوهری) که یه‌کی‌که له زانا و شاره‌زایی‌ی زمان، ده‌لێ : (والصَّديقُ مِثَالُ الْفَاسِقِ الدائمُ التَّصَدِيقُ، وَيَكُونُ الَّذِي يُصَدِّقُ قَوْلَهُ بِالْعَمَلِ) (سهه) واته: وشه‌ی (الصَّديق) وه‌کو (الفَاسِق)ه، واته: نه‌و که‌سه‌ی زۆر تاوانکار و گونا‌حکاره، (الصديق) واته: نه‌و که‌سه‌ی که زۆر به‌رانبه‌ره‌که‌ی به‌ راست داده‌نیت، یاخود زۆر راست بی‌ژه، یاخود نه‌وه‌یه که به‌ کرده‌وه قسه‌که‌ی به‌ راست داده‌نیت، قسه‌یه‌ک ده‌کات به‌لام به‌ کرده‌وه شایه‌دی‌ی راستی قسه‌ی زمانی ده‌دات.

نه‌وه سه‌باره‌ت به‌ وشه‌ی ئیمان (ایمان) که له زمانی عه‌ره‌بی‌ی دا به‌م دوو مانا و واتایه به‌کارهاتوه، به‌لام پێویسته‌ ناگاداری ته‌م دوو مه‌سه‌له‌یه‌ش بێن: یه‌که‌م: وشه‌ی (ایمان) له هه‌موو پروپه‌که‌وه هاو واتا (مرادف)ی وشه‌ی (تصدق) نیه، چونکه ده‌گوتی هه‌ر هه‌والده‌ر (مُخْبِر) ی‌ک پێی بگوتی: (صَدَقْتَ) راست کرد، یان پێی بگوتی: (كَذَبْتَ) درۆت کرد، بۆ وێنه ته‌گه‌ر یه‌کی‌ک بلێ: فلان که‌س له سه‌فه‌ر گه‌رایه‌وه: ده‌گوتی پێی بلێ: راستت کرد یاخود درۆت کرد، به‌لام وشه‌ی (ایمان) ته‌نیا له حاله‌تێکدا ده‌توانی بلێ: درۆی کرد، ته‌گه‌ر هه‌وال له شتیکی نادیار (غائب) بدات وه هه‌والده‌ره‌که جێی متمانه بی‌ت، وه‌کو ئیمه ده‌باره‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لێن: (أَمَّا بَه) چونکه هه‌وال ده‌دات به‌ ناوی خواوه، هه‌وال ده‌دات له فریشته‌کان، له (الملکوت الاعلی)، له دوا رۆژ، له به‌رزه‌خ، له به‌هه‌شت، له دۆزه‌خ، له به‌رانبه‌ردا ئیمه‌ش ده‌لێن: (أَمَّا بَه) به‌ راستی ده‌زانین چونکه نه‌و هه‌والانه نادیارن.

دووه‌م: وشه‌ی (ایمان) راسته و راست پیچه‌وانه‌ی وشه‌ی (تکذیب) نیه وه‌کو (تصدیق) چونکه (تصدیق) و (تکذیب) پیچه‌وانه‌ی یه‌کترن واته: به راست دانان و به درو دانان، به‌لام (ایمان) له‌گه‌ل (تکذیب) راست پیچه‌وانه‌ی یه‌کتر نین، به‌لکو (ایمان) و (کفر) پیچه‌وانه‌ی یه‌کترن، ده‌گونجی به‌که‌سیک بلیین: (صَدَقْنَاكَ) تۆمان به‌ راست زانی، ده‌شگونجی پی‌ی بلیین: (كَذَّبْنَاكَ) تۆمان به‌ درو زانی، به‌لام له‌ به‌رانبه‌ری (آمَنَّا به) دا ناتوانین و ناگونجی بلیین: (كَذَّبْنَاكَ)، ته‌نیا یه‌کیك له‌ واتاکانی وشه‌ی (ایمان) پیچه‌وانه‌که‌ی بریتییه له‌ (کفر)، که‌واته (ایمان) یه‌کیکه له‌ جوهره‌کانی (تصدیق) وه‌ پیچه‌وانه‌که‌یشی (کفر)ه، که‌ ئه‌ویش یه‌کیك له‌ جوهره‌کانی بریتییه له‌ (تکذیب)، به‌لام (کفر) جوهری تریشی هه‌ن وه‌ک له‌ دهرسه‌کانی داهاتوودا ده‌بخه‌ینه‌ پروو.

به‌ کورتی نه‌ (ایمان) له‌ (تصدیق) دا کورت هه‌لاتوه‌ و، نه‌ (کفر)یش له‌ (تکذیب) دا کورت هه‌لاتوه‌.

ب: وشه‌ی عه‌قیده:

وشه‌ی عه‌قیده (العقيدة) ش له‌ ته‌سللی زمانی عه‌ره‌بی دا، وه‌کو فهره‌نگه‌کانی زمانی عه‌ره‌بی هی‌ناویانه‌ ده‌لین: (العَقْدُ وَالرَّبْطُ وَالْإِبْرَامُ وَ الْإِحْكَامُ وَالتَّوْتُقُ وَالشَّدُّ بِقُوَّةٍ وَالتَّمَّاسُكُ وَهُوَ نَقِیضُ الْحَلِّ) (هه‌ما) واته: هه‌موو ئه‌و وشانه: گریدان و په‌یه‌وست کردن و توند کردن و به‌هیز کردن و مه‌حکه‌م کردن و توند و تۆل کردن و پیکه‌وه‌ لکاندن، وشه‌ی (عقیده) و (عقد) ته‌وانه هه‌موویان

(24) پروانه (القاموس المحیط) وه‌ (لسان العرب) وه‌ (المعجم الوسيط) وه‌ باقی فهره‌نگه‌کانی زمانی عه‌ره‌بی.

خوای پدروہردگار دہدہ رموی: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ﴾ (۱۳۸) واتہ: ﴿خو (جل جلالہ) بہوہی کہ سویندیکتان بہ دہم دا دیت ناتانگری و سزاتان نادات بہ لکو بہوہ سزاتان دہدات کہ سویندیکتان بہ دل دا دیت و دلتانی لہ سہر دادہ مہ زریں و دہدہ سینن﴾.

کهواته (عقیده) به حوکمیک ده گوتری که خاونه کهی دلی له سهر دامه زانندی، عقیده ی ئیسلامی (العقیده الاسلامیه) واته دل دامه زانندی ئینسانی مسوولمان له سهر ئه و راستی و حقیقه تانه ی که خوی پهروه را گار به پیتغه مبهردا ﷺ ناردوونی.

ئهو بابته یه کهم: ﴿پیناسه ی ئیمان و عقیده له روانگی زمانه وه﴾.

[illegible]

بابه‌تی دووهم :

پیناسه‌ی ئیمان و عه‌قیده له زاراوه‌ی شهره‌ دا له روانگه‌ی قورئان و سوننه‌ته‌وه

پیشه‌کی به قسه‌ی هه‌ندێك له زانایان ده‌ست پێ ده‌کەین:
زانای پایه به‌رز (اللائکائی) نه‌قلی کردوه که ئیمامی (بخاری) په‌حه‌متی
خوای لێ بێ، گو‌توو‌یه‌تی: (لَقِيتُ أَكْثَرَ مِنْ أَلْفِ رَجُلٍ مِنَ الْعُلَمَاءِ
بِالْمِصْرِ فَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ يَحْتَلِفُ فِي أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ
وَيَنْقُصُ) [١] واته‌: ﴿ به‌ زیاتر له هه‌زار (1000) پیاو له زانایانی
شاره‌کان گه‌یشتووم - شاره‌کانی به‌صره، کووفه، به‌غدا، میصر، شام،

(26) پروانه (شرح اصول اعتقاد أهل السنة والجماعة / اللائکائی) به‌رگی -5- لاهه‌ره 886 وه
پروانه (فتح الباری) به‌رگی -1- لاهه‌ره 47.

مه‌ککه، مه‌دینه... هتد - دوو زانا جیاوازی و ناکوکی یان نه‌بووه له‌سه‌ر ته‌وه که ثیمان قسه (قول)یه و کرده‌وه (عمل)یه، زیاد ده‌کات و که‌م ده‌کات ﴿. نیمان (نه‌وه‌وی) یش نه‌قلی کرده‌وه که (محمد بن اسماعیل بن محمد بن فضل التیمی الأصفهانی) گوتویه‌تی: (الإيمان في لسان الشرع هو التصديق بالقلب والعمل بالأركان) ﴿هه‌ها واته: ﴿ثیمان له زاراوه‌ی شه‌رع دا بریتی‌یه له به‌راست زانینی به‌دل وه کرده‌وه به‌ئندامه‌کان﴾.

(بغوي) یش گوتویه‌تی: (اتَّفَقَتِ الصَّحَابَةُ وَالتَّابِعُونَ فَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنْ عُلَمَاءِ السُّنَّةِ عَلَى أَنَّ الْأَعْمَالَ مِنَ الْإِيمَانِ، وَقَالُوا: إِنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَ عَقِيدَةٌ) ﴿هه‌ها واته: ﴿تیکرای هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و شوینکه‌وتووانی ته‌وان که به‌دوای ته‌واندا هاتوون له‌زانیانی ته‌هلی سوننه‌ت هه‌موویان له‌سه‌ر ته‌وه یه‌ک ده‌نگن که کرده‌وه به‌شیکه له‌ثیمان، وه هه‌موویان گوتووایانه: نیمان بریتی‌یه له‌قسه و له‌کرده‌وه و له‌عقیده﴾.

هه‌روه‌ها (الخافظ ابن عبدالبر) گوتویه‌تی: (أَجْمَعَ أَهْلُ الْفِقْهِ وَالْحَدِيثِ عَلَى أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَلَا عَمَلَ إِلَّا بِنِيَّةٍ، إِلَّا مَا ذُكِرَ عَنْ أَبِي حَنِيْفَةَ وَأَصْحَابِهِ فَإِنَّهُمْ ذَهَبُوا إِلَى أَنَّ الطَّاعَاتِ لَا تُسَمَّى إِيْمَانًا) ﴿هه‌ها واته: ﴿سه‌رجه‌م زانیانی شه‌رعزان و فه‌رمووده ناس له‌سه‌ر ته‌وه یه‌ک ده‌نگن که ثیمان قسه‌یه و کرده‌ویه وه کرده‌وش به‌بی نیه‌ت قبول نابی، جگه له‌نیمان (ابو حنیفه) و هه‌ندیك له‌هاوه‌لانی که گوتووایانه: تا‌عه‌ت و کرده‌وه‌کان به‌نیمان ناو نابردرین، هه‌ر به‌ره‌مه‌می نیمانن به‌لام به‌شیك نین له‌ثیمان﴾.

(27) پروانه (صحیح مسلم/شرح النووی) به‌رگی 1- - لا‌په‌ره 146.

(28) پروانه (شرح السنة) به‌رگی 1 □ لا‌په‌ره 38 □ 39.

(29) پروانه (التمهید) به‌رگی 9 □ لا‌په‌ره 238 □ 243.

وه (اللّٰكَايى) نه‌قلئى كرده كه ئيمان (شافعي) له كتيبي خوي دا (الأم) گوتويه‌تى: (وَكَانَ الْأَجْمَاعُ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِمَّنْ أَدْرَكْنَا أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ لَا يُجْزَى وَاحِدٌ مِنَ الثَّلَاثَةِ عَنِ الْآخَرِ) (بهما) واته: ﴿يَهْدِيكَ دَهْنًا زَانِيَانٍ لَهُ هَاوَةٌ لَّانَ وَتَهْوَانَهُ دَوَايُ تَهْوَانُ لَهُ وَتَهْوَانَهُ بَيْنِي وَمَانٍ لَهُ سِرٌّ تَهْوِيهِ كَهَيْمَانٍ بَرِيَّتِي بِهِ لَهُ قَسَمٌ وَهُ لَهُ كَرْدَهُ وَهُ لَهُ نِيَّةٌ، هَيْجُ كَامٍ لَهُمْ سَيِّئَانَهُ بَيِّ تَهْوِي تَرْبَهُ كَهَلْكَ نَايَةً.

روونكرده‌یه‌کی گرنه‌گ:

مه‌به‌ست له قسه (قول) و كرده‌وه (عمل) چي به ؟!

زانايان گوتويانە (الإيمان قَوْلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَالْجَوَارِحِ) جا با بزانيه ته قسه‌یه چي ده‌گه‌یه‌نی؟! ئينسان چوار هيز (قوة) ی هه‌یه ، يه‌که‌م: عه‌قل كه شتي پي‌ده‌ناسي وده‌زاني، دووهم: دل (قلب) كه ده‌تواني به‌هه‌یه‌وه شت قبول بکات يان ره‌فز بکات، خوشي بوي يان رقي لئى بيته‌وه.

سئي‌به‌م: ته‌عبيري زمان كه ده‌تواني شتي پي‌ده‌ربوي و مه‌به‌ستي خوي روون بکاته‌وه.

چواره‌م: نه‌ندامه‌كان كه ده‌تواني شتيان پي‌جي‌به‌جي بکات.

كه‌واته ئينسان چوار قوه‌تي هه‌یه: قوه‌تيكي شت پي‌ناسين (كشف)، قوه‌تيكي قبول و ره‌فز، قوه‌تيكي ده‌ربرين و روونكرده‌وه، قوه‌تيكي جي‌به‌جي كردن، ئيمانيش وه‌ختيك ئيمانە كه هه‌ر كام له‌م چوار لايه‌نانه‌ی

مرؤف بگریته‌وه، واته: ده‌بی ئینسان به عه‌قل و دل خوای په‌روه‌ردگار بناسی، حه‌قیقه‌ته‌کانی ئیمان بناسی، پیغه‌مبه‌ر ﷺ چی له‌ خواره‌ هی‌ناوه‌ بیانناسی و ئیمانی پێیان بی، نه‌جا نه‌وه‌ی که ناسیویه‌تی و زانیویه‌تی فه‌ناعه‌تی پی‌ی بی و له‌ دله‌وه‌ قبوولی بکاو بۆی گه‌ردن که‌چ بی و په‌سندی بکات، دوا‌ی نه‌وه‌ به‌ زمان دانی پێدا‌به‌یتی و پاشان به‌ نه‌ندامه‌کانی جی‌به‌جی بکات.

که‌واته‌ زانیان که‌ گوتوو‌یان: ئیمان قسه‌یه‌ و کرده‌ویه‌ (الایمان قول و عمل) پێتان وا نه‌بی که‌ ته‌نها قسه‌ (قول)ی زمان بی!، به‌لکو مه‌به‌ستیان پی‌ قسه‌ی دل و زمان (قول القلب واللسان)ه‌، که‌ قسه‌ی دل بریتی‌یه‌ له‌ زانیی دل، وه‌ قسه‌ی زمان ده‌رپینی زمانه‌، وه‌ کرده‌وه‌ (عمل)یش دیسان کرده‌وه‌ی دل و نه‌ندامه‌کان (عمل القلب والجوارح)ه‌، کرده‌وه‌ی دل بریتی‌یه‌ له‌ خوش‌ویستی و قبوول کردن و په‌سند کردن و مل که‌چ کردنی نه‌وه‌ی که‌ ناسیوته‌ و زانیوته‌ له‌ ده‌روون و له‌ دله‌وه‌، کرده‌وه‌ی نه‌ندامه‌کانیش نه‌ویه‌یه‌ که‌ نه‌وه‌ی به‌ دل و ده‌روون په‌سندت کرده‌ به‌ کردار جی‌به‌جی بکه‌ی .

که‌واته‌ دوو‌به‌شی سه‌ره‌کی ئیمان به‌لکو نه‌صلی گه‌وره‌ی ئیمان په‌یوه‌ندی به‌ دله‌وه‌ هه‌یه‌ نه‌وانیش بریتین له‌ : قسه‌ی دل (قول القلب) قسه‌ی دل واته‌: ناسین وزانین و په‌ی پی‌ بردن (المعرفة والتصديق) وه‌ کرده‌وه‌ی دل واته‌: قبوول و خوش‌ویستی و په‌سند کردن، ته‌م دوو‌ه‌ په‌یوه‌ندیان به‌ دل (قلب)وه‌ هه‌یه‌، هه‌ر بۆیه‌ خوای په‌روه‌ردگار کاتیک باسی ئیمان ده‌کات زیاتر ناما‌ژه‌ به‌ دل ده‌کات وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿كُتِبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانُ﴾ ﴿١٤﴾ ﴿وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ﴿٣٢﴾ چونکه‌ نه‌صلی ئیمان په‌یوه‌ندی به‌ دل و ده‌روونه‌وه‌ هه‌یه‌،

(31) المجادلة (22) .

(32) الحجرات (14) .

به لّام پيگومان ته نيا له دل دا كورت هه لّنه هاتوه، به لكو دهبي تهو حه قيقه ته ي كه به عه قل زانراوه و په سندن كراوه دانيشي پيدا بهيږي و به نهدامه كانيش جی به جی بکړي، وه كو دوايي به دريژي باسي ده كه ين كه دهبي چي جی به جی بکات و چوني جی به جی بکات.

جا به رېژ و خو شه ويستانم !

ئيسنا بزمان دهر كهوت كه ثيمان و عه قيقه له زاراوهي شهرع دا بريتي به له وه كه ئينساني مسولمان به هه موو پي كه اته ي و جوودي پرواي به راستيني و ته واويي تهو حه قيقه ته به رز و مه زاننه هه بي كه خوي په روه ردگار بو پيغه مبهري ﷺ ناروون، به م شيوه يه :

يه كه م: بيان ناسي و دهر كيان پي بکات و قه ناعه تي پيان هه بي.

دووه م: پاشان له دل وه قبوليان بکات و په سنديان بکات و خوشي بوين.

سي يه م: دواي ته وهش به زمان دانيان پيدا بهيږي.

چواره م: نه جار به نهدامه كانيشي به پي تهو حه قيقه تانه بجومليته وه و ره فتار بکات.

جا له سونگي ته وه وه كه بنچينه يه كه هه يه له نيو زاناياندا ده ليت: (أقوال العلماء يُستَدَلُّ لها ولا يُستَدَلُّ بها) و اته: ﴿قسه و بوجووني زانايان به لگي بو ده يندر يته وه و به به لگه ناهي ندر يته وه﴾، قسه ي زانايان به لگي بو ده يندر يته وه له قورځان و سوننه و به به لگه ناهي ندر يته وه، چونكه دين ته وه يه كه خوا و پيغه مبهري ﷺ فرمويانه، به لّام زانايان ته وه ي كه فرمويانه له گه ل ريزمان دا بويان ده بي شهرح و ته فسير و ليك دانه وه ي فرموده ي خوا و پيغه مبهري بي، چونكه قسه ي زانايان (دين) نيه به لكو شهرح و ته فسير و ليك دانه وه ي دينه و تيگه يشتن و بوجووني ته وانه دهر باره ي دين، بويه با به خيرايي و له بهر تيشكي چهند ده قيك دا ته ماشا بكه ين

کە ئاخۆ چۆن ئیمان بۆ ئەوەى بە ئیمان دابنری دەبێ هەراکام لەم چوار
پیکهینه رانهی هەبێ: زانینى دڵ، دان پێداهینان و قبوول کردن و تەسلیم
بوونی دڵ، وە دان پێداهینانی زمان، یاشان کردەوهی ئەندامەکان:
1، 2: بە لگە لەسەر پێویست بوونی قسە و کردەوهی دڵ بۆ هاتنە دی
ئیمان:

ئیمە گوتمان ئەسل و پێشە و بنچینەى ئیمان واتە بەشى گەورە و سەرەکی
ئیمان بریتى یە لە قسەى دڵ و کردەوهی دڵ، جا بۆ ئیسپاتی ئەوە با سەرئە
ئەم نایەتانهی خوارەوه بدەین:

● یەك: خاى پەرەردگار دەفەرموێ: (أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ) ﴿١﴾
واتە: ﴿ئەوانە خوا ئیمانى لە دڵ دا چەسپاندوون﴾ ئەو ئیمانهی کە لە دڵدا
دەچەسپێ بریتى یە لە ناسینی دڵ، زانینى دڵ، دان پێداهینانى دڵ بۆ
پەرەردگارێتى و پەرستراویتى خوا، بۆ پێغەمبەراییەتى پێغەمبەر ﷺ، وە
بۆ ئەو حەقیقەتانه کە خوا بە پێغەمبەردا ناردوونى، وە بەشى دووهمى لە
دڵدا چەسپانى ئیمان بریتى یە لە کـردەوهی دڵ، واتە قبوول کردن و
خۆشویستى و پەسند کردنى، ئەگەر نا زۆرێک لە کافرەکانى وەك (فرعون)
ناسینی دلیان هەبوو، فیرەوون دەیزانى کە (موسا) ﷺ پێغەمبەرى
خوایە وەك خاى پەرەردگار لە بارەیانەوه دەفەرموێ: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا
وَاسْتَقْبَلَتْهَا أَنْفُسُهُمْ﴾ ﴿٢﴾ واتە: ﴿کوفر (جەحەد) یان کرد بە موعجیزەکانى
موسا یە قینیشیان هەبوو کە راستى ئەدى بۆچی بە کافر لە قەلەم دران؟!
چونکە ئەوە تەنیا قسەى دڵ و ناسین و زانینى دڵ بوو، کردەوهی دڵى لە گەلدا

(33) المجادلة (22).

(34) النمل (14).

نهبوو، قبولیان نه‌کرد و خوشیان نه‌ده‌و‌پست و به‌ دَل ته‌سلیمی نه‌بو‌بوون،
واته‌ قسه‌ (قول)ی دَل هاتبوه‌ دی به‌لام کردوه‌ (عمل)ی دَل نه‌هاتبوه‌ دی.

هی‌ وا‌ هه‌یه‌ لافی مسوولمانه‌تی و دینداریی لی‌ ده‌دات و ده‌لی: ﴿ده‌زانم
خوا‌ حه‌قه‌ و پیغه‌مبه‌ر ﷺ حه‌قه‌﴾، به‌لام ته‌نیا به‌وه‌نده‌ نابیتته‌ مسوولمان،
چونکه‌ خو‌ (ابلیس)یش ده‌زانئ خوا‌ حه‌قه‌، به‌لام نایا به‌ ئیماندار له‌
قه‌له‌م ده‌درئ؟! نه‌خیر چونکه‌ قبولئ نه‌کردوه‌ ﴿أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ
وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (هَل) که‌واته‌: ته‌نیا به‌وه‌نده‌ نابیتته‌ مسوولمان و ئیماندار
که‌ بزانی خوا‌ هه‌قه‌، به‌لکو‌ ده‌بئ که‌ ده‌زانئ هه‌قه‌ به‌ دلێش ته‌سلیمی بی،
وه‌ که‌ ده‌زانئ (محمد) ﷺ پیغه‌مبه‌ری خوا‌یه‌ هه‌ر نه‌وه‌نده‌ به‌س نیه‌ و ده‌بئ
له‌ ناخوه‌ خوشت بوئ و به‌ دَل بو‌ فرمانه‌کانی فرمانبه‌ر و گوئ رابه‌ل
بی، وه‌ که‌ ده‌زانئ ئیسلام هه‌قه‌، ده‌بئ له‌ ده‌روونی‌شه‌وه‌ خوشت بوئ و به‌ دَل
بوئ ته‌سلیم بی، نه‌جار قسه‌ی دَل و کرده‌وی دَل هه‌ردوکیان دینه‌ دی،
ئینجا هه‌ر به‌وه‌نده‌ش نابیتته‌ ئیماندار به‌لکو‌ جارئ به‌س دوو به‌شی ئیمان
هاتوونه‌ دی و دوایی ده‌بئ به‌ زمان دانی پێدا به‌ینه‌یی که‌ له‌ وشه‌ی
شایه‌تماندا خوئ ده‌نوینئ، نه‌جار ده‌بئ به‌ کرده‌وش ته‌نجامی بده‌ی!

- دوو: ده‌قیکی تر له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌ قسه‌ی دَل و کرده‌وی دَل دوو به‌شی
پێکه‌ینه‌ری ئیمان، نه‌وه‌یه‌ که‌ خوی په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿قَالَتِ
الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي
قُلُوبِكُمْ﴾ (وَ) واته‌: ﴿نه‌عراب گوئیان ئیمانمان هینا، بلێ: ئیمانمان

(35) البقرة (34).

(36) الحجرات (14).

نه‌هیناوه به‌لکو بلیئن: ته‌سلیم بووین چونکه جاری ئیمان نه‌چۆته نیو دلتان ﴿.

به‌روالته دانیان بییدا هیناوه به‌زمان، ره‌نگه نو‌یژیشیان کردبی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا ﷺ، به‌لام له‌به‌رته‌وه‌ی دوو به‌شه‌که‌ی تری ئیمانیان نه‌بووه که په‌یوه‌ندی به‌دلته‌وه هه‌یه واته: زانیین و ناسینی دل و قبوول کردن و خوشویستن و ته‌سلیم بوونی دلیان نه‌بووه، که نه‌مانه قسه و کرده‌وه‌ی دلن و دوو به‌شی گه‌وره و سه‌ره‌کی و ته‌صلی ئیمانن، بۆیه فهرموویه‌تی: ﴿وَلَمَّا يَدْخُلُ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ هیشتا حه‌قیقه‌تی ئیمان نه‌چۆته نیو دلتان، به‌لکو ههر به‌روالته خوتان به‌ئیماندار پێشان داوه و ههر به‌روالته ته‌سلیمی نایین و به‌رنامه‌ی خوا بوون!

● سی: هه‌روه‌ها له‌نایه‌تیکی تردا ده‌فهرموئ: (وَلَكِنْ اللَّهُ حَبَبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ) واته: ﴿به‌لام خوا ئیمانی له‌لا خوشه‌ویست کردوون و له‌دلتاندا رازاندوویه‌ته‌وه﴾.

که‌واته ده‌بی ئیمان له‌دلدا رازاوه و شیرین و جوان بی.

● چوار: وه ههر له‌و باره‌یه‌وه ده‌فهرموئ: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مِنْ شَرَحٍ بِالْكَفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ واته: ﴿که‌سیک دوا‌ی ئیمان هینانی کوفر به‌خوا بکات جگه له‌که‌سینک که زۆریی لی کرابی دلته‌که‌یشی نارام بی

(37) الحجرات (7).

(38) النحل (106).

به‌هۆی ئیمان‌ه‌وه، به‌لام كه‌سیك سینه‌ی گوشاد بێ به‌كوفر ئه‌وه توور‌ه‌یی
خوای له‌سه‌ره و سزایه‌کی گه‌وره‌یان بۆ هه‌یه .

كه‌واته ده‌بێ دڵ ئارام (مطمئن) بێ به‌ئیمان.

• **پێنج:** وه پێغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌فه‌رموی: ﴿ يا معشر من آمن بلسانه و لم يدخل الايمان في قلبه ﴾ واته: ﴿ ئه‌ی ئه‌و كۆمه‌ڵه‌ی كه‌ به‌ زمان ئیمان‌تان هه‌ناوه به‌لام ئیمان نه‌چۆته ئیو دڵتان ﴾ كه‌واته: ده‌بێ ئیمان به‌جێته ئیو دڵ، دیاره به‌ زمانیش پێویسته ده‌رب‌د‌ری چونكه‌ به‌ زمان ده‌رب‌پ‌ر‌یش به‌شیکه له‌ ئیمان هه‌روه‌ها پێویسته به‌ کرداریش ته‌نجام بد‌ری، به‌لام به‌شی هه‌ره گه‌وره‌ی ئیمان ئه‌وه‌یه كه له دڵدایه.

به‌لێ به‌شی گه‌وره‌ی ئیمان ئه‌وه‌یه كه له دڵ دایه، ئه‌ویش دوو شته:

یه كه‌م: (معرفة القلب وتصديقه وإقراره) دڵ بزانی و به‌ راستی بزانی و دانێ
پێدا به‌ئینی .

دووه‌م: (عمل القلب كالحب والخشية والتوكل والإذعان والإخلاص وغيرها) كرده‌وی دڵ، وهك خۆشویستن، له‌ خوا ترسان، پشت به‌ خوا به‌ستن، مل بۆ كه‌چ كردن، بۆ خوا ساغ بوونه‌وه له‌ ده‌روونه‌وه هتد.

شیخ (جنید البغدادي) (رحمه‌ه) له‌و باره‌وه گوتویه‌تی: (التوحيد قول القلب و التوكل عمل القلب) واته: ﴿ خوا به‌ یه‌كگرتن قسه‌ی دڵه، به‌لام پشت به‌ خوا به‌ستن كرده‌وی دڵه ﴾.

(39) رواه الامام احمد و ابو داود و الترمذي و صحيحه الالباني.

(40) شیخ جوتید یه‌كێكه له‌ به‌رجه‌سته‌ترین و لێهاتوو‌ترین زانا و پێشه‌وابانی بواری ته‌زكیه.

بى گومان هەر كاتيك دَل به‌شى هه‌ره گه‌وره و ته‌سلّى ئيمانى تيدا چه‌سپا،
ته‌وه زمان وا لى ده‌كات دانى پيدا به‌يئى و ته‌ندامه‌كانيشى وا لى ده‌كات كه
فه‌رمان به‌ر بى بكه‌ن واته هيج كه‌سيك ناتوانى بلى: من مسوَلمان و ئيماندارم و
دَلَم پره له ئيمان، به‌لام به زمان دانى پيدانه‌هيئى، ياخود به كرده‌وه‌كانى مل
كه‌چى بۆ خواي په‌روه‌ردگار پيشان نه‌دات!، كه‌سيك له ده‌روونه‌وه بۆ خوا ساغ
بوويته‌وه و به راستى خواي خوش بويت و به راستى لى بترسيئ، وه
پيغه‌مبه‌رى ﷺ له هه‌موو كه‌س خوشتر بويت و ئىسلام به راست و ته‌واو
بزائى، بى گومان كرده‌وى ته‌ندامه‌كانى لى به‌جى ناميئن، وه به ته‌ئكيد
هيج كاتيك كرده‌وى ته‌ندامه‌كان له كرده‌وى دَل به‌جى ناميئن و له يه‌ك
ناترازين، به‌لّى، ده‌گوئى ئينسان كرده‌وى رواله‌تى هه‌بيئ به‌لام ئيمانى له
دَلدا نه‌بيئ، به‌لام هه‌رگيز ناگوئى ئيمانى له دَلدا هه‌بيئ و كرده‌وى نه‌بيئ،
بۆيه سه‌ره‌تا ئيمان ديت پاشان ئىسلام ديت، ده‌گوئى ئىسلام هه‌بيئ و ئيمان
نه‌بيئ، به‌لام ناگوئى ئيمان هه‌بيئ و ئىسلام نه‌بيئ، ئيمان نه‌يئى به و له
دَلدايه و ئىسلام ئاشكرايه به كرده‌وى ته‌ندامه‌كان جى به‌جى ده‌كرى وه‌ك
گوتراره: (الايمان سرّ والاسلام علانية) نه‌گه‌ر ئينسان ده‌روونه‌كه‌ى ناوه‌دان بى
رواله‌ته‌كه‌ى ده‌پرايته‌وه، به‌لام ده‌گوئى رواله‌ته‌كه‌ى پرايته‌وه و ده‌روونه‌كه‌ى
وي‌ران بى وه‌ك مونا‌فيقه‌كان، هه‌رگيز ناگوئى ده‌روونه‌كه‌ى پر بى له ئيمان و
رواله‌ته‌كه‌ى وي‌ران بى، پيغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌وه‌ى بۆ ديارى كردووين ده‌فه‌رموى:
**﴿أَلَا وَانَّ الْجَسَدَ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ
فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ﴾** (ه) واته: ﴿ له جه‌سته‌دا پارچه

گۆشتىڭ ھەبە ئەگەر چاك بى جەستەش ھەمووى چاك دەبى، وە ئەگەر خەراپىش بى جەستە ھەمووى خراپ دەبى، كە ئەوبىش دلە.

3- بەلگە لەسەر پىيوست بوونى دان پىداھىنانى زمان بۆ ھاتنە دى

ئيمان

ئەمەش چەند دەقىك لەسەر ئەو كە قسەى زمان و دان پىداھىنانى زمانىش مەرج و پىكھىنەرى ئيمانە:

يەك: خوى پەروردگار دەفرموى: (قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (136) فَإِنْ آمَنُوا بِحَقِّ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ) (۱۳۷) واتە: ﴿ئەى پىغەمبەر ﷺ پىيان بفرموو: بلىن - بە زمان - ئيمانمان ھىنا بە خو او بەوھى كە بۆمان نىردراو، وە بەوھى كە بۆ نىپراھىم و ئىسماعىل و ئىسحاق و يەعقوب و كورەكانى نىردراو، وە بەوھى كە دراو بە موسا و عىسا و پىغەمبەرانى تر لە پەروردگاربانەوھ جىاوازی ناخەينە نىوانيانەوھ و ئىمە مسولمانين و مل كەچى ئەوين، جا ئەگەر ئەوانىش ئيمانيان ھىنا وەك ئەوھى كە ئىوھ ئيمانتان پىي ھىناوھ ئەوھ رىڭگاي راستيان گرتوھ، وە ئەگەر پىشتيان ھەلكرد و نەيان گوت، ئەوھ ديارە لە ناكۆكى و دوو بەرەكى و دان لەگەلتان.

كەواتە گوتنى زمان ئيمانە و دەبى بە زمان بىلىنى و دەرى بىرى ئىنجا دەبى بە ئيماندار، بەلام ئەگەر بە خەيالى خۆت دلېشت پى بى لە ئيمان،

مادام به زمان نه‌ییلی و ده‌ری نه‌بری به ئیماندار له‌قه‌لهم نادری، وه مسوگەر ناشگووچێ دلت پر بێ له ئیمان به‌لام به زمان نه‌ییلی، مه‌گەر کابرا لال بیت.

دوو: هه‌روه‌ها ده‌فرموی: (فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ، فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا) ^(٨٥) واته: ﴿کاتێک هه‌ره‌شه‌ی ئیمه و نه‌و کاره‌ساته‌ی ئیمه به‌سه‌ریان ده‌هیئین بینان، گوئیان: ئیمانمان به‌خوای ته‌نها هیئا، وه کوفر ده‌که‌ین به‌وه‌ی که پیشتر ده‌مان کرده‌هاوبه‌ش بو خوا. به‌لام پاش بینینی سزا و تۆله و به‌لای ئیمه ئیمانه‌که‌یان سوودی پی نه‌گه‌یاندن﴾.

لیره‌شه‌دا خوای په‌روه‌ردگار گوته‌که‌یان ﴿قَالُوا آمَنَّا﴾ یی به ئیمان داناوه، که‌واته: گوته‌ی ئیمان هیئان، ئیمانه و به‌شیکه له ئیمان. سێ: پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ ده‌فرموی: (أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا) ^(٨٦) واته: ﴿فه‌رمانم پی کراوه که له‌گه‌ڵ خه‌ڵک دا بجه‌نگم تا ده‌لێن (لا اله الا الله) جا که ته‌وه‌یان گوت خوین و مال و سامانیان له لایه‌ن منه‌وه پارێزراوه مه‌گەر به‌هه‌قی خوێ﴾.

واته پیغه‌مبه‌ر ﷺ و هاوه‌لانی به‌رپرسی خوا لییان پازی بێ، له‌جه‌نگ و جیهاددا هه‌ر کافرێک گوته‌ی (لا اله الا الله) نه‌یان کوشتوه، هه‌ر که‌سی‌یکش کوشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ موخاسه‌به‌ی کرده‌ و سه‌رزه‌نشتی کرده‌، چونکه

(43) غافر (84-85) .

(44) رواه البخاري و مسلم .

گوتنه‌که‌ی پێشان‌دان و ده‌ربهرینی ئیمان، هه‌لبه‌ته‌ ده‌بیی ده‌بیی به‌ ئیمان‌وه‌ پابه‌ند بێ، به‌لام له‌و کاته‌دا هه‌رئوه‌نده‌ فریا ده‌که‌وێ که به‌ ده‌ربهرینی (لا اله الا الله) ئیعلانی ئیمان و مسوولمانه‌تی خۆی بکات، له‌و کاته‌شدا به‌و گوتن و ده‌ربهرینه‌ لێی قبول ده‌کریت که مسوولمانه‌.

جا دیاره‌ شایه‌ تمان هێتان (أشهد أن لا اله الا الله وأشهد أن محمدا رسول الله) ته‌سلێ دان پێداهێنانی زمانه‌ و ده‌رگای پێدا هاتنه‌ نیو ئیمان و ئیسلامه‌، وه‌ك له‌ ده‌سه‌ کانی داها‌تو‌دا به‌ درێژی باسی ده‌که‌ین.

4- به‌لگه‌ له‌سه‌ر پێویست بوونی کرده‌وه‌ی نه‌ندامه‌کان بۆ هاتنه‌ دی ئیمان: چهند ده‌قیك سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که کرده‌وه‌ی نه‌ندامه‌کانیش مه‌رج و پێکهێنه‌ری بنه‌رته‌ی ئیمان.

یه‌ك: خ‌وای په‌روه‌ر‌دگار ده‌فه‌رم‌وێ: (إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ، الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ، أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا) (هه‌م) واته‌: «ئیمانداران ته‌نیا نه‌وانه‌ن که کاتی‌ک یادی خوا ده‌کرێ د‌لیان راده‌چله‌ کێ، وه‌ کاتی‌ک ئایه‌ته‌کانی خ‌وایان به‌سه‌ردا ده‌خ‌وین‌رێته‌وه‌ ئیمان‌یان پێی زیاده‌بی، وه‌ پشت به‌ خوا ده‌به‌ستی، نه‌وانه‌ی نوێژ به‌ریا ده‌که‌ن و له‌وه‌ی که پیمان دا‌ون ده‌به‌خشن، بێگومان نه‌وانه‌ بر‌و‌ادار و ئیمان‌داری راسته‌قینه‌ن»، وه‌ك ده‌بینین خ‌وای کاربه‌جێ له‌ پێناسه‌ی بر‌و‌اداران دا چهند کرده‌وه‌یه‌کی وه‌ك: د‌ل ر‌اچله‌ کین و ئیمان

زىياد بوون و نوپـژ و مالـ به‌خشـيـنى باس كـردوه و هه‌مووشـيـانى به‌هـشـيـك و به‌پـيـكهـيـنه‌رى ئيمان له‌قه‌له‌م داوه.

دوو: هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموئ: (إِلَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا

كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ...) (١٥) واته: ﴿

ئيمانداران ته‌نيا نه‌وانه‌ن كه ئيمان به‌خوا و به‌پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ

ديتن، وه‌كاتيـك له‌خزمه‌تى پيغه‌مبه‌ردان بۆ به‌رژه‌وه‌ندى و كاريكى

گرنگ و كۆكه‌روه تا ئيزنى لى وه‌رنه‌گرن نارۆن.﴾

كه‌واته: ئيزن وه‌رگرتن له‌پيغه‌مبه‌ر ﷺ مه‌رجه بۆ نه‌وه‌ى به‌ئيماندار

له‌قه‌له‌م به‌درين، كه‌بيگومان مۆله‌ت وه‌رگرتنيش كـه‌رده‌وه و

هه‌لوپـستـيـكى به‌رچاوو به‌ره‌سته |

سئ: وه‌له‌جـيـگـايـه‌كى ترـدا خـواى دادگـه‌ر ده‌فه‌رموئ: (إِلَّمَا الْمُؤْمِنُونَ

الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْكَبُوا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي

سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (١٦) واته: ﴿ئيمانداران ته‌نيا نه‌وانه‌ن

كه ئيمانـيان به‌خوا و پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ هـيـناوه، پاشان هـيچ جۆره

دوو دلى به‌كيان نه‌ماوه، وه‌به‌مال و به‌گيانيان له‌پرى خوادا جه‌نگ و

جيهاـد ده‌كه‌ن، ئا نه‌وانه‌راست ده‌كه‌ن.﴾

كه‌واته: وه‌كه‌له‌م نايه‌ته‌دا ده‌رده‌كه‌وى سه‌رومال به‌خشين و جيهاـد و

جه‌نگى پرى خواش هه‌ر پيـكهـيـنه‌رى ئيمانـه!

(46) النور (62).

(47) الحجرات (15).

چوار: هه‌روه‌ها کاتێک وه‌فدی (عبدالقیس) هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێی فهرموون: (أَمُرُكُمْ بِالْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَحْدَهُ، هَلْ تَدْرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَحْدَهُ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَإِقَامُ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَأَنْ تُعْطُوا مِنَ الْغَنَائِمِ الْخُمْسَ) ﴿١﴾
واته: ﴿فه‌رمانتان پێی ده‌که‌م که ئیمان به‌ خوای ته‌نها به‌یئن، ئیا ده‌زانن ئیمان به‌ خوای ته‌نها هی‌نان چی‌یه؟ گو‌تیان: خوا و پیغه‌مبه‌ری خوا زانانن، فهرمووی: ئیمان به‌ خوای ته‌نها هی‌نان نه‌ویه: شایه‌تمان به‌یئن که جگه‌ له‌ خوا هیچ په‌ستراوی تر نین، وه‌ نوێژ به‌ریا بکه‌ن و زه‌کات بده‌ن، وه‌ له‌ غه‌نیمه‌تیش پینجیه‌ک (خمس) بده‌ن﴾.

لی‌ره‌ش دا ده‌بینن که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوێژکردن و زه‌کات دان و پینجیه‌ک (5/1) دان له‌ غه‌نیمه‌تی به‌ به‌شێک له‌ ﴿ئیمان به‌ خوای ته‌نها هی‌نان﴾ داناوه‌.

پینج: له‌ فهرمووده‌یه‌کی‌ تریش دا ده‌فهرمووی: (الایمان بضع و سبعون أو بضع وستون شعبة فأفضلها قول لا اله الا الله وأدناها إماطة الأذى عن الطريق والحياء شعبة من الإيمان) ﴿٢﴾ واته: ﴿ئیمان ده‌فتا (70) و نه‌وه‌نده‌ یاخود شه‌ست (60) و نه‌وه‌نده‌ به‌شه‌یه، گه‌وره‌ترین به‌شی گو‌تنی (لا اله الا الله)یه، وه‌ بچووک‌ترین به‌شی لابردنی درکێکه‌ له‌سه‌ر پێی مسو‌لمانان - تا نازاریان نه‌دات - وه‌ شه‌رم و شکۆش به‌شێکه‌ له‌ ئیمان﴾.

(48) رواه البخاري ومسلم .

(49) رواه مسلم وأصحاب السنن.

كه‌واته ثيمان هم قسه (قول) يه كه بريټي يه له گوتني (لا اله الا الله) وه هم كرده‌وه (عمل) يه كه بريټي يه له لابردي دركيك له‌سهر ريي مسولمانان، وه هم ره‌وشته كه بريټي يه له شهرم و شكو كردن. نه‌وه به كورتي پيناسه‌ي ثيمان و عقيده بوو هم له روانگه‌ي زمانه‌وه و هم له زاراوه‌ي شهرع دا به پي تيگه‌يشتني زانا و پيشه‌واياني راسته‌قينه و سهر راستي ئيسلام كه له‌بهر تيشكي قورټان و سوننه‌ت دا نه‌و پيناسه‌يه‌يان ديارى كرده، كه ده‌لين: (الايمان قول وعمل يزيد وينقص، قول القلب و اللسان وعمل القلب والجوارح) (ه).

خوای پەروەردگار بمانكات به‌خواهني ثيمان و عقيده‌ي راسته‌قينه وه هم‌وو پيگه‌يته‌ره‌كاني ثيمانان تيدا به‌يئته دي، وه ثيمانيكي كامل و تير و ته‌واومان پي به‌خشي، ثامين.

(وصلی الله على محمد وعلى اله وصحبه وسلم)

والحمد لله رب العالمين

(50) به‌لام ده‌ين لټره‌دا وريا بين و بزجرون و بزجرواي نه‌هلي سونه‌ت كه ده‌لټن كرده‌وي له‌ندامه‌كان (اعمال الجوارح) به‌شكي پيگه‌يته‌ره (جزء مكون) ي لمانه، له‌گه‌ل هي (خوارج) و (معزلة) دا ټنگه‌ل نه‌كهن، كه نه‌واش ه‌دروا ده‌لټن 11 به‌لام جياوازي به‌كه‌يان نه‌ويه كه نه‌هلي سونه‌ت ده‌لټن جهنسي كرده‌وه (جنس العمل) و نه‌سلي كرده‌وه پيگه‌يته‌ري لمانه، واته ناگرفين كه‌سك ثيماني ه‌دين و ه‌يچ جوړه كرده‌ويه‌كي مسولمانانه‌ي نه‌ين و له ه‌يچ گوناخيك سل نه‌كاته‌وه! به‌لام (خوارج) و (معزلة) ده‌لين: هر كرده‌ويه‌ك به‌ته‌نها پيگه‌يته‌ري لمانه، واته: باباي مسولمان به‌چواندني ه‌دروا فەرزك و كردني ه‌دروا گوناخيك كافر ده‌يئت و ثيماني ناميتي ! له‌دوره‌كاني داهاتووش دا چاكر نه‌م مه‌سه‌له‌به‌روون ده‌كه‌ينه‌وه.

دهرسى دووهم

هه‌لسه‌نگاندنى پيئاسه‌ي ئه‌هلى سوننهت و ئه‌هلى بىدعه‌ت بو ئيمان

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله ومن اهتدى بهداه.

پيئاسه‌يه‌كى كورتي ئيمان له روانگه‌ي ئه‌هلى سوننهت و ئه‌هلى بىدعه‌ته‌وه

خوشك و برا به‌ريزه‌كانم!

له سۆنگه‌ی ئه‌وه‌دا که ئیمه له‌م ده‌رسی دووه‌مه‌مان دا خوا پشتیوان بێ هه‌ڵده‌ستین به هه‌ڵسه‌نگاندن و له مه‌حه‌کی نه‌قل و عه‌قل دانی پیناسه‌ی هه‌ر کام له ئه‌هلی سوننه‌ت و ئه‌هلی بیدعه‌ت بۆ ئیمان، پینۆسته ئه‌گه‌ر به کورتیش بێ چاوێک بخشینین به پیناسه‌کانی هه‌ر کامیکیان دا ئه‌گه‌ر نا هه‌ڵسه‌نگاندن و به‌راورد کردنیان ناکرێ و ناگوێی.

به‌که‌م : پیناسه‌ی ئه‌هلی سوننه‌ت بۆ ئیمان:

له‌به‌رئه‌وه‌ی له ده‌رسی پێشودا به تیروته‌سه‌لی پیناسه‌ی راست و دروستی ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامییمان خسته‌ روو که زانا و پێشه‌وايانی ره‌سه‌نی ئیسلام که به (أهل السنة والجماعة) ناسراون، له‌سه‌ری یه‌کده‌نگن و ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌تیش ته‌نها ئه‌و جوړه پیناسه‌یه‌یان لێ ده‌فامریته‌وه، لی‌ره‌دا به پینۆستی نازانم ئه‌وه‌ی ئه‌وێ دووباره‌ بکه‌مه‌وه و هه‌ر به کورتی ده‌لیم:

ئیمان له‌ روانگه‌ی ئه‌هلی سوننه‌ته‌وه‌ بریتی یه له :

﴿زانی و به‌ راست زانی و قبول و په‌سند کردن و خوشویستن و ته‌سلیم بوونی عه‌قل و دل و ده‌ دان پێداهیانی زمان و جی‌به‌جی کردن و مل که‌چی و پابه‌ندی ته‌ندامه‌کان بۆ:

ته‌نها په‌روه‌رگارێتی و ته‌نها په‌رستراوێتی خوا ﷻ و پێغه‌مبه‌رایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ و ئه‌و به‌رنامه و شه‌ریعه‌ته‌ی که له لایه‌ن خواوه‌ پێیدا په‌وانه‌ کراوه‌﴾.

ئيمان و عقيده‌ی ئيسلامیي له‌به‌ر رۆشنایی قورئان و سوننه‌ت دا

که‌واته: ئيمان له پیناسه‌ی نه‌هلی سوننه‌ت⁽⁵¹⁾ دا چوار پیکه‌ینه‌هر (مُکَوِّن) ی هه‌ن که هه‌ر کامیکیان مه‌رجیکی سه‌ربه‌خۆ و پێویسته‌ بۆ هاته‌نه‌ دی و دامه‌زرانی ئيمان، که نه‌مانه‌ن:

- 1- زانین و به‌ راست دانانی عه‌قل و دڵ.
- 2- قه‌بوڵ و په‌سند کردن و بۆ ته‌سلیم بوونی دڵ و ده‌روون.
- 3- دان پێداهینانی زمان.
- 4- پابه‌ندی و جێ‌به‌جێ کردنی نه‌ندامه‌کان.

دووم : پیناسه‌ی نه‌هلی بېدعه‌ت بۆ ئيمان:

سه‌رجه‌م ته‌و پێرو تاقمانه‌ی که له‌ بواری ئيمان و عه‌قیده‌دا به‌ لادهر (مُنْحَرَف) و داهینه‌هر (مُبتدع) داده‌نرین له‌ نه‌جمی ته‌وه‌دا دووچاری هه‌ڵ و لادان بوون که ته‌و گشتگیری (شمولية) و هاوسه‌نگیی (توازن)یه‌ی نه‌هلی سوننه‌ت له‌ پیناسه‌ی ئيمان دا په‌چاویان کردوه به‌هۆی چاک لێ تێگه‌یشتی و باش پێوه‌ پابه‌ند بوونی قورئان و سوننه‌ته‌وه، ته‌وان لێیان به‌هره‌مه‌ند نه‌بوون، بۆیه هه‌ر کامیکیان یه‌ کێك یان زیاتر له‌ چوار پیکه‌ینه‌ره‌کانی ئيمانیان فه‌رامۆش کردوه، یان زیاتر له‌ قه‌باره‌ی سروشتی خۆی یان پێ داوه !

وه تاقم و پێره‌ لادهر و داهینه‌ره‌کان له‌ بواری ئيمان دا سه‌رجه‌م ته‌م هه‌وته‌ن:

- 1- جه‌همی یه‌کان (الجهمیون) :

(51) هه‌روه‌ها شیعە‌ی دوازده ئیمامی (الشیعۃ الاثنا عشریة) و شیعە‌ی زه‌ه‌دیش هه‌مان بیروپایان له‌ باره‌ی پیناسه‌ی ئيمانوه‌ هه‌یه .

که دامه‌زێنه‌ری ئه‌و پێڕه‌ لاده‌ره (جهم بن صفوان السمرقندي) یه که له سالی (128) ی کۆچی دا (نضر بن سيار) ی (والي) (بصرة) به‌هۆی یان به‌بیانوی ئه‌و جوړه‌ بێژکه‌ رېزپه‌ر (شاذ) و داهێنراوانه‌وه‌ کوشتی.

جا جه‌همی یه‌کان ده‌لێن: ﴿ئیمان ته‌نها بریتیی یه‌ له‌ زانییی پرووت (المعرفة المجردة)﴾ واته‌ هه‌ر که‌سیک به‌ عه‌قل و دل قه‌ناعه‌تی هه‌بوو و زانی که‌ خوا په‌روه‌ردگارو په‌رستراوه‌ موحه‌مه‌د ﷺ پێغه‌مبه‌ری خوایه‌ و ئیسلام راست و ته‌واوه‌، ئه‌وه‌ ئیمانداره‌ هه‌رچه‌نده‌ له‌ دل و ده‌روونی دا ئه‌و زانین و قه‌ناعه‌ته‌ی قبوڵیش نه‌کردبێ و لێی رازی نه‌بێ و به‌ زمانیش دانی پێدا نه‌هێنای و هه‌یج کرده‌وه‌یه‌ کیشی نه‌نجام نه‌دای !!

که‌واته‌: جه‌همی یه‌کان له‌ چوار پێکهێنه‌ره‌کانی ئیمان ته‌نها یه‌کیان که‌ زانین و به‌ راست دانانی دل (معرفة و تصديق القلب) ه‌ ره‌چاو ده‌که‌ن! 2- که‌پرایی یه‌کان (الکرامية) :

ئه‌مانیش پێڕیکی داهێنه‌رو لاده‌رن و دامه‌زێنه‌ری بێژکه‌ (فكرة) که‌یان (محمد بن کرام السجستاني) یه‌ که‌ له‌ سالی (255) ی کۆچی مردوه‌. ئه‌مانیش ئیمان به‌وه‌ پێناسه‌ ده‌که‌ن که‌ بریتیی یه‌ له‌: ﴿شایه‌تمان هه‌ینانی به‌ زمان هه‌رچه‌نده‌ هه‌یج جوړه‌ زانین و به‌ راست دانان و قبوڵ و په‌سند کردنی نیو دل و هه‌یج کرده‌وه‌یه‌ کی ئه‌ندامه‌کانیشی له‌ گه‌ل نه‌بیّت!﴾. واته‌ ئه‌مانیش له‌ چوار پێکهێنه‌ره‌کانی ئیمان ته‌نها یه‌کیان هه‌ساب ده‌که‌ن که‌ بریتیی یه‌ له‌ دان پێداهێنانی زمان (إقرار اللسان) ! ..

3- مورجینه‌کان (المرجئة) :

ئەمانىش ھەر تاقم و پېرىكى لادەرن و ئيمان وا پىناسە دەكەن كە
تەنھا پەيوەندى بە دلّ و دەروونەو ھەيە و دەلّين، باباي ئيماندار كەسيكە
كە بە دلّ و دەروون ھەقى ناسيوە و قبوولّ و پەسندى كەردو، جا ھەرچەندە
(مرجئة) كان جورا و جورن و ھەيانە كە راست وەك جەھمى يە كان پىناسەى
ئيمانى كەردو و گوتويەتى : ئيمان بريتى يە لە زانين و ناسينى تەنھا و
رووت! بەلام زۆربەى ھەرە زۆرى مورچينە كان ئيمان بەم جورە پىناسە
دەكەن:

«ئيمان بريتى يە لە زانين و بە راست دانان و قبوولّ و پەسند كەردنى
عەقل و دلّ»، واتە ئەمانىش تەنھا بە دوو پىكەيتەر لە پىكەيتەرەكانى
ئيمان ئيمان پىناسە دەكەن كە بريتىن لە:

أ- زانين و بە راست دانانى عەقل و دلّ، ب- وە قبوولّ و پەسند كەردنى
دلّ و دەروون، بۆ دان پىداھينانى زمان (اقرار اللسان) يىش
مورچينە كان دەلّين: تەنھا بۆ بە مسولمان دانرانى ئينسان پىويستە
لە پرووى ھەلس و كەوت (تعامل) ى دنيابى يەو، بەلام بۆ پىكەياتن و
دروست بوونى ئيمان (صحة الايمان) پىويست نىە و بە مەرج نە گىراو!
بەلام كەردەو ى ئەندامە كان ئەو بە ھىچ جورىك بۆ دروست بوونى
ئيمان و دامەزراندنى بە مەرج نە گىراو ھەرچەندە ئەگەر ھەبى چاكتەر!
شايانى باسيشە كە بۆيە ئەم كۆمەلە بىدعەتچى يە ناوئراو (مرجئة)
چونكە كەردەو لە ئيمان دوا دەخەن و لە يەكيان دەترازىنن، چونكە وشەى
ناوبراو لە (أَرْجاً يُرْجَى إِرْجَاء) واتە: (أَخْرَجُوا خَيْرًا) ھو ھاتو.

4- خەواريج (الخوارج) :

كۆمەللى خەۋارىج لى ئەسل دا كەسانىك بوون لى (علي بن أبي طالب) خەلىفە چۈرەم خۇلى لى رازى بى و لى گەرمە جەنگى (صفين) دا جىابوونەۋە لى سەر بىناغەى ھەندىك پىرو بىيانوۋى ناشەرەيى و ناماقوۋل، شايانى باسشە كە پىرى ناۋىراۋ يە كەمىن تاقمى داھىنەر و لادەر بوون كە لى نىو ئۆمەت دا پەيدا بوون، ۋە بە ھۆى دەرچوون (خروج) يىشان لى فەرمانبەرى ئىمام و خەلىفەى مۇسۇلمانان ئەۋ ناۋەيان لى نرا.

جا خەۋارىج بە پىچەۋانەى ئەۋ سى تاقمەى پىشۋەۋەن كە دوۋچارى كەمتەر خەمى ۋە زايەدان (تفريط) بوون و، ئەگەر ئەۋانەى پىشۋە لى شەرە بەجى مابوون، ئەمان لى شەرە رەت بوون!

بەللى خوشك ۋىرا بەرپىزە كانم! لادان لى شەرە ھەر لادانە جا چ لى بەجى بىنى ۋە چ لى تى پىرەپىنى و، ھەر بۆيەش گوتراۋ: (الزيادة كالتقص)!. پىناسەى دەرچۈۋە كان (خوارج) يىش بۇ ئيمان بەم جۆرەيە:

دەللىن: «ئيمان بىرىتى يە لى بە راست زاننن ۋە قىبۇل كىرەن ۋە پەسەند كىرەن دىل ۋە دەرۋون ۋە دان پىداھىنەنى زمان ۋە ئەنجام دانى سەرچەم جۆرەكانى چاكە ۋە تاعەت ۋە خۇ دورگىرەن لى تىكراى گوناح ۋە ھەلەكان».

ھەر بۆيەش خەۋارىج رايان ۋايە باباى مۇسۇلمان بە چۈندى ھەر تاعەت كىرەن ھەر گوناحىك كافر دەپىت ۋە لى بازەنى ئيمان دەرەچى!

5- موعتەزىلە كان (المعتزلة):

ئەمانىش يە كىكەن لى پىرو تاقمە لادەر ۋە داھىنەرەكان ۋە لى بوارى پىناسەى ئيمان دا زۆر لى خەۋارىجەۋە نىكەن ۋە تەنھا جىاۋازى يان ئەۋەيە كە ئەگەر خەۋارىج مۇسۇلمانى گوناحبار (چ بەھۆى چۈندى فەزىك ۋە

چ به هۆی کردنی قه‌ده‌غه‌یه‌ك به كـاـفـر و له‌ دین ده‌رچوو داده‌نیـن، موعتـه‌زیله‌كان ده‌لـێـن كافر نه‌بووه، به‌لام له‌ بازنه‌ی ئیمانیـش دا نه‌ماوه و له‌ نیوان ئیمان و کوفردا هه‌لۆاسراوه ! جا ئه‌م بیرۆکه‌ دا‌هـیـنـراوه‌ی ئه‌م پـیـر به‌ وشه‌ی : (مَنْزِلَةٌ بَيْنَ مَنْزِلَتَيْنِ) ناسراوه!

6-7 ئه‌شعه‌ری‌یه‌كان و ماتوریدی‌یه‌كان (الاشاعرة و الماتريدية) :

ئـه‌شـعه‌ری‌یه‌كان شوێن که‌وتووانی (أبو الحسن الأشعري) و ماتوریدی‌یه‌کانیش په‌یره‌وانی (أبو منصور الماتريدي) ین که‌ دوو زانی پایه‌ به‌رزی ئیسلامن و هاوچه‌رخ‌ی یه‌کتر بوون و یه‌که‌میان له‌ عیراق و ته‌وی دیکه‌یان له‌ خوراسان بووه‌، کاتی خۆی هه‌ردووکیان به‌ دوو پارێزه‌ر (مُحامي) ی به‌رجه‌سته‌ی عه‌قیده‌ی ئیسلامی ناسراون له‌ به‌رانه‌به‌ر نه‌یاران دا له‌ پـیـر و تاقمه‌ لاده‌ره‌كان ، به‌ تاییه‌ت (معتزلة) که‌ ته‌و کاته‌ زۆر په‌ره‌یان نه‌ستاندبوو !

جا هه‌رچی (أبو الحسن الأشعري) یه‌ کاتی خۆی (معتزلة) بوو و پاشان لییان جیا‌بووه‌ و گه‌رایه‌وه‌ سه‌ر رێبازی (أهل السنة والجماعة) و کتییـی : (الإبانة عن أصول الديانة) ی نووسی به‌لام له‌ مه‌سه‌له‌ی پیناسه‌ی ئیمان‌دا هه‌ر له‌ ژێر کاریگه‌ریی (المرجئة) دا مایه‌وه‌، پاشان جلّه‌ و به‌ ده‌ستان و چاوساغات‌ی هه‌ردووک قوتابخانه‌ی زۆر له‌ یه‌ك نزیک‌ی (الاشاعرة) و (الماتريدية) به‌ یه‌که‌جاری‌ی له‌ بواری پیناسه‌ی ئیمان‌دا بیرۆکه‌ی (مورجینه‌كان) یان وه‌رگرت و (تَبَنَّى) یان کرد و، به‌و جۆره‌ پاش کیشه‌ و مشت و مریکی زۆر له‌ نیو مسوڵمانان دا له‌سه‌ر پیناسه‌ی (ئیمان) و دیاری کردنی سنووری نیوان ئیمان و کوفر، له‌ ئاکامی دوورکه‌وته‌وه‌ی ئۆمه‌ت به‌ گشتی له‌ قورئان و سوننه‌ت و رێبازی پێشینه‌ی چاک (السلف

(الصالح) مان لە لایەك، وە خوێسەپاندنى كار بە دەستانىكى ستمكارو لاری بەسەر ئۆمەت دا وزەوت كردنى ئیرادە و ئازادىيىيان لە لایەكى دىكەو (52)، پێناسەيان بۆ ئیمان و عەقیدە لە لایەن زۆربەى ئۆمەتەو پەسەند كرا و هەرچەندە شوێن كەوتوان و پەیرەوانى ئەو دوو قوتابخانەى گەلىك بىروبۆچوونى جىاواز لە هى (أبو الحسن الاشعري) و (أبو منصور الماتريدي) يان داھینا، بەلام هەر بە ناوى دامەزرىنەرەكانیانەو مانەو، كە ئەمەش ستمەىكى گەورەى سەبارەت بەو دوو كەلە پیاوێى ئىسلامىيەى تێدايە! وە بە داخەو گەلىك كەسەش هەم لە گەنج و خوێندەوارەكانمان و هەم لە زانا و مەلایەكانیشمان لەو حەقیقەتە بى ناگان و پێیان وایە كە هەرچى ئیستاكە لە كەتب و سەرچاوەكانى (علم الكلام) ی سەر بە هەردوو قوتابخانەى ئەشعرىيەكان (الأشاعرة) و ماتورىدىيەكان (الماتريديە) دا نووسراو هى خودى (أبو الحسن) و (أبو منصور) ه !!

ئىستاش پاش ئەم پێناسە كورتانەى ئەهلى سوننەت و ئەهلى بیدعەت بۆ ئیمان و عەقیدە، بە چاكى دەزانم بەر لەوێ ئەو پێناسانە لە مەحەكى شەرع و عەقل بەدەین و هەلىان بىسەنگینى، سەرنجىكى مێژووبى لە چۆنیەتى پەيدا بوون و سەرھەلدانى ئەو پێرو تاقە لادەرانە و بىروبۆچوونە داھینراو (مُبتدع) كانیان بەدەین:

سەرنجىكى مێژووبى لە بارەى چۆنیەتى سەرھەلدانى

(52) چونكە پێگومان داڕپنى كردار و رەفتار و پابەندى لە ئیمان و ئىسلام بۆ حوكمراوە زۆردار و بى بەند و بارەكان زۆر قازانج بوو و لەگەڵ ئەو هەموو لاری و ستمكارى پەدا بۆیان هەبوو لاف ئیمان و مۆلمانەتى بەكى قوول ئى بەدەن ، و «خەلكى مۆلمان و سادەش لێیان بىسەلتە !!

پېيغۇمبارىم ئارقىسىدا دەرەھەكان ■ بېيۇككە داھىتئارۋەھەكانىيەت

خوشك و برا به پرتيزه كانم ! پەرتەوازەبىي و راجىيائى نىۋ ئۆمەت ياش دوو كىشە و ئازادەي شووم و بەد كە بە ھۆي كوژرانى خەلىفەي سىيەم (عثمان بن عفان) و خەلىفەي چوارەم (علي بن أبي طالب) ھە (ﷺ) بەرپا بوون، سەرى ھەلدا و پەيدا بوو، جا ھەرچى ئاشووب و ئازادەي يەكەمە كە بە (الفتنة الكبرى) ناسراو ھە ئەنجامى كوژرانى (عثمان) ھە (ﷺ) ھە لايەن كۆمەللىكى ئازادە گىيەر (مشاغب) ھە بوو كە بە چەند برو بىيانوويەكى بىي جى و بە ناھەق و بە پىلاننى ناھەزانى ئەھلى ئيمان، ھە مالىيە خۆي دا كوژرا، ئىدى ھە دواي ئەو كارەساتە ھە مۇسۇلمانان بە گشتى بۇ ھەلۋىست ھەرگىزى ھە بەرانبەر بكوژرانى خەلىفەدا بوونە سىيە لايەن و تەۋرۇم:

يەكەم: كە (علي بن أبي طالب) ھە (ﷺ) و شوين كەوتووانى بوون، چونكە (علي) ھە لايەن مشوور خۆران (أهل الخلل والعقد) ھە بە خەلىفەي مۇسۇلمانان ھەلۋىررا بوو بىياري چۆنىەتتى چارەسەرى ئەو كىشەيەيان بە مافى شەرىئىي و رەۋاي خەلىفە دەزانى و دەشيان گوت: ھەبەرئەۋەي بكوژرانى خەلىفەي سىيەم ھە (ﷺ) يەكىك و دووان نىن و كۆمەللىكى زۆرن كە بە دە ھەزار (10.000) كەس مەزەننە دەكرىن (53)، جارى ناكىرئ تۆلە (قصاص) ھە كەسانە بىستىرئەتە ھە پىيۋىستە ھەموو لايەك بەيەت بە خەلىفەي چوارەم بىكەن و كارەكان بىكەنە سەرى سىكەي ئاسايىي خۇيان ئەو

(53) چونكە كاتىك (علي) ھە (ﷺ) داۋاي لىي كىردن كە بكوژرانى (عثمان) ھە (ﷺ) تەسلىم بىكەن ئەو ■

ھەزار كەسە گوتەن (كُتِلَا قَتْل عثمان) بە ھەموومان (عثمان) مان كوشترە ■

جار ده‌گونجی به‌ هاوکاری و پشتگیری کردنی هه‌موو لایه‌ك ئه‌و سزا و سنووره (حَدّ) شه‌رعیی به‌ جی‌به‌جی بکړی!

دووه‌م: كه (معاویه بن أبي سفیان) و ده‌سته و دایده‌كه‌ی بوون، ده‌یانگوت: ده‌بێ هه‌ر ئیستا بكوژانی خه‌لیفه‌ی سێ‌یه‌م بكوژین—هوه و ئه‌و مه‌سه‌له‌یان كرده‌بو به‌ بیانووی یاخی بوون (بغی) (ه) و سه‌رپیچی كردن (عصیان)‌یان و به‌یعه‌ت نه‌کردنیان به‌ خه‌لیفه‌ی چواره‌م و نه‌هاته‌ن ژیر رکیفی یه‌وه !

سێ‌یه‌م: كۆمه‌لّ و لایه‌نی سێ‌یه‌میش خه‌لكیكی زۆر بوون وه‌ك بێ لایه‌ن (مُحاید) و هه‌ر كام له (طلحة بن عبيدالله) و (زبیر بن العوّام) و (عائشة بنت الصديق أمّ المؤمنین) (ه) سه‌رپه‌رشتی‌یان ده‌کردن، ئه‌م كۆمه‌له‌ش له لایه‌كه‌وه داوای تۆله‌ سـتاندنه‌وه له بكوژانی خه‌لیفه‌ی سێ‌یه‌م وله لایه‌كی دیکه‌شه‌وه داوای صولح و ناشـتی‌یان ده‌کرد له نـیوان لایه‌نه ناكۆكه‌كان دا.

ئه‌وه له ناكامی ناشووب وئاژاوه‌ی یه‌كه‌م دا كه به‌ هۆی كوژرانی خه‌لیفه‌ی سێ‌یه‌م (عثمان بن عفان) هوه سه‌ری هه‌لدا (ه) ، ئه‌و حاڵه‌ته‌ تازه‌یه‌ په‌یدا بوو كه مسوڵمانان تـییدا بوونه سێ‌لایه‌ن و كۆمه‌لّ، بێ ئه‌وه‌ی جارێ هـیچ بـیروكه‌یه‌كی داھـیـنـراو له‌ رووی ئیمان و عقیده‌وه سه‌ر هه‌ل‌ بدات!

(54) پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ناوی له كۆمه‌لی (معاویه) ناوه: «یاخی یووان» چونكه له‌ فەرمووده‌یه‌ك دا كه (مسلم) هه‌ناوه‌تی، پێغه‌مبه‌ر ﷺ به (عمار بن یاس) ی فەرمووه: (وَيْحَ ابْنِ سُمَيَّةَ تَقَاتُنَا الْفِتْنَةُ الْبَاقِيَةَ) پاشایه‌ش (عمار) ﷺ له جه‌نگی (صفین) دا و به‌ ده‌ستی كۆمه‌لی معاویه كوژرا

دووه‌مین ئاژاوه و ئاشووب (الفتنة الثانية) یش له ئه‌نجامی به‌ناهق کوژرانی خه‌لیفه‌ی چواره‌م (علي بن أبي طالب) دوه (عليه السلام) سه‌ری هه‌لدا و په‌یدا بوو، که له لایه‌ن یه‌کیک له داخ له دله‌کانی (خوارج) دوه ئه‌نجام درا، که ناوی (عبدالرحمن بن ملجم) بوو جا هه‌لبه‌ته ئه‌و سی‌کۆمه‌لی پێشوو هه‌ر هه‌بوون، ئه‌و جار کۆمه‌لیکی دیکه‌ش په‌یدا بوو که له خه‌لیفه (علي) (عليه السلام) جیا‌بوونه‌وه به‌ناوی (خوارج) واته: دهرچووه‌کان، دهرچوو له فه‌رمانبه‌ری نیمان و پێشه‌وا و خه‌لیفه‌ی مسو‌لمانان که ئه‌و کاته (علي) بوو (عليه السلام)، (خوارج) یه‌که‌مین کۆمه‌ل و تاقمیک بوون که (ابتداع) یان له (دین) دا کرد، واته به‌شیکیان له دین دا داهینا، ئه‌وانی پێشتر چ کۆمه‌لی (علی) بوو، چ کۆمه‌لی (معاویه) بوو، چ کۆمه‌لی (طلحة و زبیر) و ئه‌وان بوون، هیچ شتیکیان له (دین) دانه‌هینا بوو- واته له بواری نیمان و عقیده‌دا - به‌لکو هه‌موویان هه‌ر له‌سه‌ر رێبازی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوون (55)، نالین هه‌موویان له یه‌ک ناست دابوون، بۆ نمونه (علي) و (معاویه) خوالێیان رازی بیت به هیچ پێوه‌ریک و له هیچ روه‌یکه‌وه و له‌لایه‌ن سه‌رجه‌م مسو‌لمانانه‌وه له ته‌رازوویه‌ک دا دانه‌دنه‌ران، به‌لام گرنگ ئه‌وه‌یه هه‌موویان به‌گشتی له‌سه‌ر رێبازی پیغه‌مبه‌ر بوون (ﷺ) له روه‌ی نیمان و عقیده و تیگه‌یشتن (فهم) دوه.

(55) به‌لام درایی (معاویه) وه‌ک چۆن خه‌لیفه‌یه‌تی یه‌که‌ی له ئه‌نجامی جه‌نگ و کوشتاردا جه‌نگ که‌وت، لادان (انحراف) ێکی گه‌وره‌یه‌تی له سوک و سه‌هه‌ت دا هه‌تایه‌ کایه‌وه که له شو‌راوه‌ گۆری بۆ میراتی (وراثی) و به‌زیدی کۆری به‌ زۆر به‌سه‌ر مسو‌لماناندا سه‌پاند و به‌ هه‌ره‌شه و گۆره‌شه و چاو بزکردنه‌وه له هاوه‌لانی به‌رێزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ تێزی به‌عه‌تی خه‌لیفه‌یه‌تی بۆ وه‌رگرت، که نه‌ک هه‌ر شایسته‌ی خه‌لیفه‌یه‌تی نه‌بوو، بگره‌ مسو‌لمانێکی ئاسایی و چاکیش نه‌بوو

به‌لام (خوارج) که پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ چهند فهرموده‌یه‌کی دا ئاماژه‌یان پئی ده‌کات و له‌ باره‌یانوه‌ ده‌فهرموئ (يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ) [۱] واته‌: ﴿که‌سانیک‌ ده‌بن له‌ (دین) ده‌رده‌چن وه‌کو چۆن تیر له‌ نیچیر ده‌رده‌چئ، تیر که‌ له‌ نیچیر ده‌رده‌چئ هیچ خوینی پیوه‌ نایه‌ت نه‌وانیش ئاوا له‌ (دین) ده‌رده‌چن و هیچیان پیوه‌ نامیئ!﴾ .

جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چهندان فهرموده‌ی له‌ باره‌یانوه‌ فهرمووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی وا وه‌سفیان بکات و پیناسه‌یان بکات که‌ هیچ که‌س له‌ ناسینیان دا به‌ هه‌له‌ دا نه‌چئ، بۆ وینه‌ له‌ به‌کیک‌ له‌ فهرمایشته‌کانی دا به‌لگه‌ و نیشانه‌یه‌کیان له‌ باره‌وه‌ ده‌خاته‌ روو و ﴿نیشانه‌یان ئه‌وه‌یه‌ که‌سیکیان له‌ گه‌ڵ دایه‌ قۆلیکی نوقصانه‌ و باسکیکی وه‌ک مه‌مکی ئافره‌ت وایه‌و (ذو النّدي) ی پئی ده‌لێن﴾ وه‌ک له‌ (صحيح البخاري) دا هاتوه‌.

جا له‌وه‌وه‌ زانرا که‌ (خوارج) ئه‌و کۆمه‌له‌ن که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌و جوړه‌ وه‌سفی کردوون، ئه‌وه‌بوو که‌ پاش بیانووگرتن به‌ (عليّ) ﷺ و به‌رز کردنه‌وه‌ی شیعارى (لا حکم الا لله) وه‌ جیابونه‌وه‌ له‌ سوپای خه‌لیفه‌ و ئیعلان کردنی جه‌نگ له‌ دژی و ده‌ست کردن به‌ کوشتار، (عليّ) به‌ ناچارى بزیان چووه‌ مه‌یدان و له‌ جه‌نگی (نه‌روان) دا جگه‌ له‌ که‌میکیان قه‌لاچۆی کردن! جا ئه‌وه‌ بوو که‌ پاش کۆتایی جه‌نگ، (عليّ) ﷺ فهرمانی کرد به‌ سوپایه‌که‌ی داخۆ جه‌نازه‌ی ئه‌و کابرایه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌و جوړه‌ وه‌سفی کردبوو نایه‌دۆزیته‌وه‌! کاتیک‌ دۆزرایه‌وه‌ وه‌ه‌والیان بۆ هیتنا سه‌جده‌ی شوکری بۆ خوا برد و گوتی: سوپاس بۆ خوا دیاره‌ نه‌وانه‌ ئه‌و کۆمه‌له‌ خراپه‌ن که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌سفی

کردوون به خراپه و فهرموویه‌تی: ﴿جه‌نگیان له‌گه‌ل دا بکه‌ن چونکه له کوشتنیان دا خیر و پاداشت هه‌یه﴾ هه‌هه‌هه.

ئینجا ئایا (خوارج)، بیدعه‌ته‌که‌یان چی بوو که دایان هی‌نا؟! هه‌ر به کورتی ده‌لێن: ئه‌وه بوو که ده‌یانگوت: ﴿هه‌ر که‌سیک گوناچیک گه‌وره بکات (کافر) ده‌بی‌ت﴾، واته به‌هه‌ر جو‌ره گوناچیک، ئه‌گه‌ر نا راسته گوناچیک شه‌رع به کوفری دانابێ، ئینسان پی‌ی کافر ده‌بێ، پی‌شتر مسو‌لمانان ده‌یانگوت هه‌ر که‌س که گوناخ ده‌کات گوناخ باره و ئیمان که‌ی نوقصانه به‌لام هیچ که‌س نه‌یده‌گوت به گوناچیک (کافر) ده‌بی‌ت⁽⁵⁸⁾، جا گوناخه که چ کردنی شتیکی هه‌رام بێ وه‌ک قه‌تل و زینا، چ چواندنی شتیکی فهرز بێ وه‌ک نوێژ و زه‌کات، که‌واته خه‌واربیج و ته‌هلی سوننه‌ت به پی‌چه‌وانه‌ی (مُرْجئة) وه‌ه له‌سه‌ر ئه‌وه یه‌که‌ده‌نگن که گوناخ و تاوان زیان به ئیمان ده‌که‌یه‌نی، به‌لام خه‌واربیج ده‌لێن: به گوناخی گه‌وره ئینسان کافر ده‌بێ و له‌ دین و ئیمان ده‌رده‌چی، وه‌ بۆ ناگاداری و زانینتان (خوارج) هه‌ر کام له (علي) و (عثمان) و (طلحة) و (زبیر) و (عائشة) و (معاویه) و (عمرو بن العاص) و (أبو موسی الأشعري) و ئه‌وانه‌یان هه‌موو پی‌ی (کافر) بوو، چونکه ده‌یانگوت: ئه‌وانه جه‌نگیان له‌گه‌ل یه‌که‌تردا کردوه و یه‌که‌تریان کوشتوه!، وه هه‌ر که‌سیک ئه‌وانیشی پی‌ی (کافر) نه‌بوایه به (کافر) یان ده‌زانی !!

(57) متفق علیه .

(58) دباره به‌ مەرجێک ئه‌و گوناخه له‌ خودی خوێ دا کوفر نه‌بی‌ت و شه‌رع به کوفری دانه‌نای.

سەرھەلدانى (مرجئة) كان لە كاردانەوہى تىپەپاندانى (خوارج) دا

لە كاردانەوہى (خوارج) دا (مرجئة) پەيدا بوون، جا بە زۆرى بىدعەت و شت داھىيان لە (دين) دا لە كاردانەوہى يەكتردا بوو، كە (خوارج) دەيانگوت ھەر كەسـيـك گوناھيـكى گەورە بکات پـيـى (کافر) دەبـيـ، (مرجئة) لە كاردانەوہى ئەوان دا گوتيان: ئينسان ھەرچەندە گوناھان بکات ئيمانەكەى زەرەر ناھيتى!، جا (خوارج) وەك پيشتريش گوتمان بۆيە پييان گوترا (خوارج)، چونكە لە فەرمانبەريى ئيمان و پيشەواى مسولمانان دەرچوون كە (علي بن أبي طالب) ھەزاي خواى لى بىت، بەلام تايا (مرجئة) بۆچى پييان گوترا (مرجئة)؟! وەك پيشتريش گوتمان چونكە كەردەوہيان لە ئيمان دوا دەخست، دەيانگوت: ئيمان بە بى كەردەوہش ھەر ئيمانە، وە دەيانگوت: ئيمانى كەسيك كە ھەموو گوناھيـك بکات لە گەل ئيمانى كەسيـك كە يەك گوناھ ناکات، ھەروەك يەكن!، بەلـيـ بۆيە ناوئزان (مرجئة) چونكە (أَحْرُوا الْعَمَل عَنْ الْإِيْمَانِ، وَأَرْجَاوُ الْعَمَل عَنْ الْإِيْمَانِ) وگوتيان، ئيمان ھيچ پەيوەندى بە كەردەوہو (طاعة) ھەو نە و ھيچ پەيوەندى بە گوناھەو نە، كە بى گومان ئەمە بىدعەيە، وە ئەوہى (خوارج) يش ھەر بىدعەتە كە دەلـيـ: ھەر كەسيـك گوناھ بکات پـيـى (کافر) دەبـيـ، واتە: ھەم بىرۆكەى (مرجئة) بىدعەتە كە دەلـيـ: ھەچەندە ئينسان زۆر گوناھان بکات پـيـى (کافر) نابىت و ئيمانەكەى زەرەر ناھيتىت و ھەم ئەوہى (خوارج) يش كە دەلـيـ: بە گوناھيـك ئينسان كافر دەبـيـت.

بەلـيـ ئەو دوو كۆمەلانە بنچينەى پەيدا بوونى بىدعەت بوون — مەسەلەى ئيمان دا، وە پيـ و تاقمەكانى — ديكە كەم و زۆر لە ژيـر كاريگەريى بىرۆچوونەكانى ئەم دوو تاقمە دا بوون.

چۆنییه‌تی سه‌ره‌هه‌ ئدانی جه‌همی یه‌کان

ئینجا له‌ دوایی دا کۆمه‌لێکی دی په‌یدا بوون، که شوێن که‌وتووایی (جَهَم بن صَفْوَان) بوون، جه‌همی کورێ صه‌فوانی سه‌مه‌ره‌قه‌ندی، که له‌ سائی (128) ی کۆچی دا به‌ ده‌ستی په‌کیک له‌ (والی) په‌کان کورزا که ناوی (نصر بن سیار) بوو، له‌به‌رئه‌وه‌ که (جهم) ی کورێ (صفوان) برۆی به‌ هیچ سیفه‌ت له‌ سیفه‌ته‌کانی خوا نه‌بوو و ده‌یگوت⁽⁵⁹⁾: ﴿خوایه‌ک سیفه‌تی نه‌یه‌﴾ وه‌ هه‌روه‌ها ده‌یگوت: ﴿ئیمان به‌س بریتی په‌ له‌وه‌ی که ئینسان بزانی خوا هه‌یه‌ و پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌یه‌ و قیامه‌ت هه‌یه‌، جا نه‌گه‌ر خواشی خوش نه‌وی و به‌ قسه‌ی نه‌کات و هه‌رچی گوناهه‌ بیکات وه‌هه‌رچی دژایه‌تی خوایه‌ بیکات، ئه‌وه‌ هه‌ر ئیمانداره‌، چونکه‌ ده‌زانی که خوا هه‌یه‌!﴾، واته‌ به‌و پیناسه‌ی (جهم بن صفوان) ده‌بی (ابلیس) یش هه‌ر ئیماندار بی، (فِرْعَوْن) یش که ده‌یزانی (موسی) ﷺ پیغه‌مبه‌ری خوایه‌ هه‌ر به‌ ئیماندار له‌ قه‌ڵه‌م بدری، وه‌ (أبو جهل) یش که ده‌یزانی (محمد) ﷺ پیغه‌مبه‌ری خوایه‌، به‌لام ئیمانی پی نه‌ده‌هینا و به‌ زمان دانی پیدانه‌ده‌ینا و به‌ کرده‌وه‌ شوینی نه‌ده‌که‌وت، هه‌ر به‌ ئیماندار له‌ قه‌ڵه‌م بدری!!

به‌ کورتی: جه‌همی یه‌کان که شوێن که‌وته‌ی (جهم بن صفوان) السمرقندی) یه‌ کیکن له‌ پێڕ و تاقمه‌ بیدعه‌تچی یه‌کان و بگه‌ زوړیک له‌ زانیان ئه‌و تاقمه‌یان به‌ مسوڵمان دانه‌ناوه‌. وه‌ کورته‌ی بیدعه‌ته‌که‌شیان ئه‌وه‌

(59) نکوولی کردنی جه‌هم له‌ سیفه‌ته‌کانی خوا (جلّ جلاله‌) به‌ حیسابی خۆی بۆ به‌رگری کر... له‌ خوا به‌ په‌کگرتن (توحید) « چونکه‌ پی و ابوو مادام سیفه‌ته‌کانی خوا وه‌ک زاتی ئه‌زه‌لی و پی سه‌ر... بن، که‌واته‌ (تعذد القدمات) روو ده‌دات و ئه‌وه‌ش به‌ پێچه‌وانه‌ی په‌کاتی خوایه‌!!

ئيمان و عقيده ئىسلامىي لىبەر روژىنايى قورئان و سوننەت دا

بوو كە دەيان گوت: ئيمان بىرىتى يە لە (المعرفة المجردة) «زانىنى رووت»
واتە: بەس بزائى كە خوا ھەقە و پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەقە و ئىسلام ھەقە
با خوڭشيشى نەوئىن وە بە ئەمرو نەھى يە كانيانەو پابەندىش نەبى ھەر ئەھلى
ئيمانە !!

چۆنىيەتى سەرھەلدى ئاقىمى موعتەزلىكەكان

پاشان پىپر و تاقىمىكى دىكەش جيا بوونەو بە ناوى (المُعْتَزِلَة) كە
سەرۆكەكەيان كابرەك بوو بە ناوى (واصل بن عطاء) ئىنجا ئايا ، بۆچى
ئاويان لىنرا (مُعْتَزِلَة)؟! چونكە (واصل بن عطاء) يە كىك بوو لە
قوتابى يە كانى (الحسن البصري) رۆژىكيان (حسن) كە بە (سيد التابعين)
ناسراو لە مزگەوتى شارى بەصرەدا خەرىك بوو دەرسى دەگوتەو (واصل بن
عطاء) ئەو پرسىيارەى ئاراستەى (حەسەنى بەصرائى) كرد و ئەم مشت و
مەريان بوو:

كە ئايا كەسىك گوناحى گەورە بكات بە كافرى دەزانىت يان بە
مسولمان؟! حەسەنى بەصرائى لە وەلام دا گوتى: بەلى من بە مسولمانى
دەزانم، (واصل) گوتى: نەخىر مسولمان نىيە، (حسن) گوتى: ئەدى كافرە؟!
(واصل) گوتى: نەخىر كافرىش نىيە، (حسن) گوتى: ئەدى چى يە؟! (واصل)
گوتى: (لە منزلة بين المنزلتين) پلە يە كى ھە يە لە نىوان دوو پلەكان دا ﴿لە
ئيمان چۆتە دەرى و كافرىش نەبوو﴾، (حسن) يش گوتى: جا ئەوى تۆ دەلىلى
(بيدعة) يە! وە سەرەنجام (واصل) لە كۆرى (حسن) جيا بوو و لە گۆشە يە كى
مزگەوتە كەدا خۆى كۆرىكى سازدا (60).

(60) لە ھەندەك سەرچاوان دا ھاتووە كە پاش گۆشە گىرى و جىللى (واصل) ، (حسن) گوتوويەتى:
(إِعْتَزَلْنَا وَاصِلَ بْنِ عَطَاءٍ جَا لِهَوَاهُ وَانْزَلْنَا مُعْتَزِلَةً).

به‌لێ (مُعْتَزَلَة) ش بیدعه‌تیکێ دیکه‌یان داهینا، به‌حیساپ بۆ ئه‌وه‌ی له‌ نیوان (حق) و (باطل) دا چاره‌سه‌ریکی میابجی یانه (حَلُّ وَسَط) و صَوْلِحِيكَ بکه‌ن ! وه‌ بۆ زانینتان هه‌میشه (حل وسط) چاره‌سه‌ری میابجی له‌ نیوان هه‌ق و ناهه‌ق دا ته‌نیا به‌ زه‌ره‌ری هه‌ق ته‌واو ده‌بی، واته‌ نه‌گه‌ر بته‌وی هه‌ق و ناهه‌ق رێک بجه‌ی هه‌میشه به‌ زه‌ره‌ری هه‌ق ته‌واو ده‌بی، چونکه‌ وه‌ك خوا فەرموویه‌تی ﴿فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقُّ إِلَّا الضَّلَالُ﴾ ﴿١﴾ له‌ دوا‌ی هه‌ق هه‌ر گومرایی هه‌یه، $(4=2+2)$ به‌کیك بلی نه‌خیر ده‌کاته (10) هه‌زار، به‌کیکی تر بلی نزیکێ ده‌که‌مه‌وه، نه‌خیر ده‌کاته (5) پینج، ئه‌وه‌ بیگومان به‌ زه‌ره‌ری هه‌قه‌که‌یه، به‌لێ لێ نزیک که‌وتۆته‌وه به‌لام گرنگ نه‌وه‌یه هه‌ر (باطل) و هه‌له‌یه !

(مُعْتَزَلَة) ش وه‌ك پێشتریش گوتمان ئه‌و کۆمه‌له‌ بوون که‌ ده‌یانگوت: خاوه‌نی گوناخی گه‌وره (مُرْتَكِبُ الْكَبِيرَة) ئیماندار نیه، به‌لام کافریش نیه! به‌لکو له‌و نیوانه‌ دایه‌ و له‌ قیامه‌تیش دا هه‌ر ده‌چی بۆ دۆزه‌خ و لیشی نایه‌ته‌ ده‌روه !!

که‌پرایی یه‌کان کێ بوون و چی یان ده‌گوت ؟

(کَرَامِيَة) یه‌کانیش که‌ هه‌ر ده‌سته‌یه‌کن له‌ (مُرْجِيَة) و شوینکه‌وتووایی: (محمد بن کَرَام السَّجِسْتَانِي) یان که‌ له‌ سالی (255) کۆچی دا مردوه، ته‌وانیش کۆمه‌لێکی تر بوون له‌و پیر و تاقمه‌ لادهر و داهینه‌رانه‌ی که‌ له‌ مه‌سه‌له‌ی پیناسه‌ی ئیمان دا له‌ راسته‌ شه‌قام لایان دابوو وه‌ ده‌یانگوت:

ئیمان به‌س بریتی‌یه له‌وه‌ی که ئینسان شایه‌تمان به‌یئێ، که شایه‌تمانی هێنا ئه‌وه ئیمانداره‌!، که‌واته به‌ قسه‌ی ئه‌وان (مُنافِق)ه‌کانیش هه‌ر ئیماندارن!!، دياره‌ ته‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌تیش ده‌لێن: هه‌ر که‌سیک شایه‌تمانی هێنا به‌ مه‌رجیک شتیکی پیچه‌وانه‌ی شایه‌تمانی لێ نه‌بینرێ واته هه‌له‌وه‌شینه‌ره‌وه‌یه‌کی⁽⁶²⁾ شایه‌تمانی تیدا نه‌بی به‌ رواله‌ت به‌ مسوولمان له‌ قه‌ڵه‌م ده‌درێ به‌لام به‌ ئیماندار له‌ قه‌ڵه‌م نادرێ، واته: له‌ ژبانی دنیا دا وه‌ک مسوولمان ره‌فتار و مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ ده‌کرێ و یاسا شه‌رعی به‌ رواله‌تی یه‌کان (أحكام الشرع الظاهرة)ی به‌سه‌ردا جی‌به‌جی ده‌کرێن و گیان و سامانی ده‌پاریزرێن، به‌لام له‌ دواڕۆژدا ناچیتته به‌هه‌شت، چونکه ئیمان مه‌رجی ته‌نهاو ته‌نها‌ی چوونه به‌هه‌شته و پیشتیش باسمان کرد ئیمان له‌ چی و چی پێک دی.

به‌لام (که‌هرامیه‌کان) ده‌لێن: نه‌خیر هه‌ر که‌سیک شایه‌تمان به‌یئێ ئه‌وه ئیمانیکێ زۆر پته‌وی هه‌یه، با له‌ دلێشی دا هیچ شتیکی نه‌بی، یه‌عنی با عه‌قیده و قه‌ناعه‌ت و خۆشه‌ویستی خواو پیغه‌مه‌به‌رس^ﷺ و ئیسلامیشی نه‌بی و هیچ کرده‌وه‌ی باشیشی نه‌بی، وه‌ با له‌ هیچ کاروکرده‌وه‌یه‌کی خراپیش نه‌پیرینگیتته‌وه، مادام شایه‌تمانی هێنابی ئه‌وه مسوولمان خواهن ئیمانیکێ تیرو ته‌واوه!!

(62) له‌ ده‌سه‌کاتی داهاتوودا به‌ تهر و ته‌هلی باسی هه‌له‌وه‌شینه‌ره‌وه‌کانی شایه‌تمان (نواقص الشهادتين) ده‌که‌ین .

ئاكامى مشت و مەرى ئەهلى بىدعەت دەربارەى ئیمان و سەرھەلدانى ھەردووگ قوتابخانەى ئەشعەرىيەى يەگان و ماتۆرىدىيەى يەگان

لە ئەنجام و ئاكامى مشت و مەرى كىشە كىشى نىوان ئەو پىر و تاقمانەدا
كە بە رىبازى راست و پوون و فىتەرىيەى يانە و بى گرى و گۆلى پىشەنەى چاك
(السلف الصالح) مان قەناعەت يان ئەكردبوو، سەرھەنجام دوو جەمسەرى دژ بە
يەكى (خوارج) و (جەمىيە) كە يەكەمیان ئەوپەرى جەمسەرى تىپەپراندن
(إفراط) و دووهمیان ئەو پەرى جەمسەرى بەزايەدان (تفریط) يان گرتبوو،
بەللى ئەو دوو جەمسەرە زۆر دوور لە يەك و دژ بە يەكە لە ئەنجامى كىشە و
مشت و مەرى نىوانيان لە لایەكەو و فشار و كارىگەرىيەى زانا و پىشەوايانى
ئەهلى سوننەت و جەماعەتەو لە لایەكى دىكەو و ورتە سووك (تخفيف)
بوونەو و، ھەرچى بىرۆكەى (خوارج) بوو جىگەى خۆى دا بە (معتزلة) و،
(مُرجئة) ش جىگەى (جەمىيە) يان گرتەو، بەلام بىگومان كەم و زۆر
بىرۆبۆچوونەكانى ھەر كام لە (خوارج) و (جەمىيە) ھەر مان و ئىستاش ھەر
ھەن !

پاشان لە ئەنجامى شكستى (معتزلة) لە بەرانبەر رىبازى ئەهلى
سوننەت دا لە لایەكەو و لە لایەكى دىكەشەو بەھۆى زالبوونى رووحى
خۆسەپاندن و دىكتاتۆرىيەت بەسەر بە ناو خەلىفە و كاربەدەستان دا لە
بەرانبەر ئۆمەت دا بە گشتى و زانا و پىشەوايان دا بە تايبەت، ديارە زانا و
پىشەوايانى راست و پەسەن ئەك بە ناو زانا و بە پۆشاك و دىكۆر و پۆلەت

پىشەوايان كە ھەمىشە ودايم لە خزمەت دام و دەزگاكانى ھوكمرانىيەى دابوون و ھەن !

بەللى جا لە ئەنجامى ئەو دەدا و بەو ھۆبەو كە باسماں كەرد لە ئاكام دا رىڭگا بۆ بىرۆكەى سست و خاوكەرەو و خەسینەرەنەى (مُرْجَنَة) تەخت بوو ، زۆربەى ئۆمەت بە ھۆى (تَبَيَّ) كەردنى ھەر كام لە قوتابخانەى (الأشاعرة) و (الماتريدية) بۆ بىرۆكەى (إرجاء) كەوتنە ژىر كاریگەرەى ئەو بىرۆكەىبەو ، شایانى باسیشە كە قوتابخانەى (الأشاعرة) كە پەیرەوانى لە رووى فیهقى یەو شافیعى مەزەب بوون وە قوتابخانەى (الماتريدية) كە لە رووى فیهقى یەو ھەنەفى مەزەب بوون ، جگە لە چەند مەسەلە و بابەتێكى گچكە و لاوەكیى ھىچ جیاوازی یەكی ئەوتۆیان لە نىوان دا نەبوو .

ئىستاش با بۆ ئىسپاتى ئەو كە ھەر كام لە ئەشعەرىيەكان و ماتوئىدییەكان لە ئاكام دا بىرۆكەى (مرجئة) یان ھەلگەرت ، چەند دەقیك لە كەتیبەكانى ئەو دوو قوتابخانەىبەو بەیئەنەو ، بەلام پىوێستە ئەو بزانى رەخنە گرتەمان لەو دوو قوتابخانەىبە ھىچ جۆرێك رێز و ھۆرمەت نەگرتن و تەقدیر نەكەردنى ئەو زانا پىشەوايانە ناگەبەننى كە جەلەو بە دەست و پەیرەوانى ئەو دوو قوتابخانەىبەو بە تاییەت (أبو الحسن الأشعري) و (أبو منصور الماتريدي) كە دوو كەلە زانای بەرجەستەى ئەھلى سوننەت و جەماعەت بوون .

وہك پىشتىرش گوتمان (أبو الحسن الأشعري) كاتى خۆى لە پەیرەوانى (إعتزال) بوو بەلام دوايى گەراو تەو بۆ سەر رىبازى پىشەنەى چاك و ئەھلى

﴿فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ: مَا الْإِيمَانُ عِنْدَكُمْ بِاللَّهِ تَعَالَى؟﴾ قِيلَ لَهُ: هُوَ التَّصَدِيقُ بِاللَّهِ، وَعَلَى ذَلِكَ إِجْمَاعُ أَهْلِ اللُّغَةِ الَّتِي نَزَلَ بِهَا الْقُرْآنُ ﴿﴾.

لېنجا (ابو الحسن) ټولو (تعلیم) پدې کې مامور سوله کوي د اېنابو و نه فاندې و گوتې: جا ټولو کاته
په کافره کښې بڼې هڅه په ځمکې و ځي: ده جا خوي پدرو وړ دگار مادام وايه بڼې مېشت
به نه بالې نمراند و بڼې مېشت گه وړه م و کافر م تووښي د زړه څه بېم؟ جا لېره دا (ابو علي
الجنابي) پوه ستا د اما، وه دهر کړوت که ټولو بنه مایه پېچکې (اعتزال) وه سهر جهم بنه ما
د اېتر او ه کاني دیکه بان هڅه به.

واته: جا ئەگەر یه‌کی‌ک گوتی: ئیمان به‌ خوای به‌رز لای ئیو چی یه؟! پێی ده‌گوتری: بریتی یه له به‌ راست زانیی بوونی خوا، وه‌ ئه‌وه‌ش یه‌ کده‌نگیی ئه‌و شاره‌زایانه‌ی زمانی عاره‌بی له‌سه‌ره که قورئانی پێ هاتۆته‌ خواری.

دیاره (أبو الحسن الأشعري) تاکه به‌ لگه‌یه‌ کیشی بۆ ئیسیپاتی قسه‌که‌ی که ئیمان له‌ زمانی عاره‌بی دا به‌ مانای (تصدیق)ه‌ ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی (یوسف)ه‌ که ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا أَلْتِ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ (17).

جا هه‌رچه‌نده ئیمه له‌ دوایی دا به‌ریه‌رچی ئه‌و جوړه به‌ لگه‌ هینانه‌وانه ده‌ده‌ینه‌وه، به‌لام لی‌ره‌ش هه‌ر به‌ کورتی ده‌لیین:

یه‌که‌م: راست نیه که بۆ زانیی پیناسه و واتای زاراه و وشه شه‌رعیه‌کان به‌س گه‌رانه‌وه بۆ زمانی عاره‌بی مه‌دار ساز بکات، چونکه گه‌لیک جارێ شه‌رع چه‌مک و واتای و شه‌و زاراه عاره‌بی یه‌کانی زۆر گۆڕیوه، بۆ وینه هه‌ر کام له‌ وشه‌کانی (صلاة) و (زکاة) و (حج) و (صوم) که یه‌که‌میان له‌ ئه‌سلی زمان دا (دعاء) و دووه‌میان (تطهیر و نمو) و سێیه‌میان (قصد) و چواره‌میان (إمساک) ده‌گه‌یه‌نی پاش به‌ کاره‌ینانیان له‌ قورئان و سوننه‌ت دا چه‌مک و واتایه‌کی زۆر جیاوازیان بۆ په‌یدا بووه!

دووه‌م: هه‌روه‌ها راستیش نیه که وشه‌ی (تصدیق) یش پێ به‌ پیستی وشه‌ی (إیمان) بی‌ت، وه‌ راستیش نیه که (تصدیق) ته‌نها به‌ راست دانانی دل و پێ لی‌نانی زمان (إقرار اللسان) بگه‌یه‌نی، وه‌ک له‌ ده‌رسه‌یی یه‌که‌م دا خستمانه‌ روو!

ئینجا (الباقلائی)یش که یه‌کیکه له‌شاره‌زایانی قوتابخانه‌ی (الأشاعرة) له‌کتیبی (التمهید)دا هه‌مان قسه‌ی (أبو الحسن) بو‌پیناسه‌ی ثیمان دووباره ده‌کاته‌وه (65).

هه‌روه‌ها (عبدالقاهر البغدادی)که به (الأسفرايينی)ناسراوه و یه‌کیکه له‌زانا به‌رجه‌سته‌کانی سه‌ر به قوتابخانه‌ی (الأشاعرة) له‌کتیبی: (أصول الدين)دا هه‌مان مه‌به‌ست دووباره ده‌کاته‌وه و ده‌لی: (۱۱)

﴿الطاعات عندنا أقسامٌ، أعلاها يصير بها المطيع عندالله مؤمنا ويكون عاقبته بأجلها الجنة إن مات عليها. وهي معرفة أصول الدين في العدل و التوحيد والوعد والوعيد والنبوات والكرامات ومعرفة أركان شريعة الاسلام بهذه المعرفة يخرج من الكفر.

والقسم الثاني إظهار ما ذكرناه باللسان مرةً واحدةً وبه يسلم من الجزية و القتل والسلب والإسترقاق وبه تحل المناكحة واستحلال الذبيحة والمعارفة والدفن في مقابر المسلمين والصلاة عليه وخلفه.

والقسم الثالث إقامة الفرائض وآجتنباب الكبائر وبه يسلم من دخول النار ويصير به مقبول الشهادة.

والقسم الرابع فيها زيادة النوافل وبها يكون له الزيادة من الكرامة والولاية﴾.

واته: خواپه‌رستنی و فه‌رمانبه‌ری و دینداری لای ئیمه‌ چوار به‌شه:

(65) بروانه: (التمهید) للباقلائی ص 346، 347.

(66) بروانه: (أصول الدين) للأسفرايينی، ص 268.

1- بەرزترینیان کە بابای فەرمانبەر (مطیع) لە لای خوا پێى دەبێتە بروادارو بەهۆیەو|| سەرەنجامى بەهەشت دەبێ ئەگەر لەسەرى بمرێ ئەمیش بریتى یە لە: ناسین و زانینى بنچینهکانى تاین لە دادگەریى خوا لە قەزاو قەدەرى دا و خوا بە یە کگرتن و بەلێن و موژدەى خوا و هەرهەشە و ترساندنێ (کە هەقن و دینە دى) وە مەسەلەکانى وەحیی و پیغەمبەراییەتى و کەرەمەتى دۆستانى خوا و زانینى پایەکانى شەریعەتى ئىسلام، وە بەم زانیى لە کوفر رزگارى دەبێ (دەچیتە بازەى ئیمانەو).

2- بەشى دووهمیش بریتى یە لە دەرخستى و ناشکرا کردنى ئەوێ کە باسما کرد بە زمان ئەگەر تەنها یەك جاریش بێ، وە بەمەش لە سەرانی دان و کوشتن و پرووت کرانەووەکرانە کۆیلە سەلامەت دەبێ، و، حەلāl بوونی ژن و ژن خوازی و سەربراویش هەر بەمە دەبێ، هەر وەها ناسران بە موسولمان و لە گۆرستانى موسولمانان نیتران و نوێژ لەسەر کران و نوێژ لە پشتەو کرایش بەهەمان شیۆ.

3- بەشى سێهەمى دینداریش بریتى یە لە بەرپا کردن و بەجێ هیئەتێ فەرزهکان و خۆ دوورگرتن لە گوناخە زلەکان، کە بەمەش لە چوونە دۆزەخ سەلامەت دەبێ (لە دوا رۆژدا) و لە دنیاى دا بە دادگەر و شایەدیی لێ وەرگیراو دادەنرێ.

4- بەشى چوارەمیش بریتى یە لە زیاد کردنى سوننەتان و بەمەش پێژ و حورمەت و دۆستایەتى لە لای خوا زیاد دەکات.

جا ئێمە هیچ قسە و تێ بینیمان لەسەر خاڵى چوارەم نیە، بەلام خاڵەکانى تەر ئەم رەخنە و سەرئەجانبەمان لەسەریان هەیه:

1- جارى له باره‌ي خالى يه كه مه‌وه ده‌ليين: ئەو بەشەي ئيمان كه له دڵ و عه‌قل دا جىگىر ده‌بى ته‌نها دوو پىكه‌ينه‌رى ئيمان و ئيمانىيان پى نايه‌ته دى ئەمه له لايه‌كه‌وه و له لايه‌كى دىكه‌شه‌وه ئەو بەشه ئيمانەي كه له دڵ و ده‌روون دايه ته‌نها (معرفه) نيه ! به‌لكو هم زانين (معرفه) و هم به راست زانين (تصديق) و هم په‌سند كردن و ته‌سليم بوون (قبول و اذعان) يشه!

2- وه له باره‌ي خالى دووه‌ميشه‌وه ده‌ليين: ده‌رپرېنى زمان وهك چۆن مه‌رجى به مسوڵمان دانراڼه بۆ دنيا، مه‌رجى به ئيماندار دانرايشه بۆ دوا رۆژ چونكه وهك پىشتى خستمانه رۆ - له ده‌رسى يه كه‌م دا - دان پىداهيئانى زمانىش پىكه‌ينه‌ريكى بنه‌رپتى ئيمان ! ئەمه له لايه‌ك له لايه‌كى دىكه‌شه‌وه راست نيه كه ئينسان ته‌نها به شايه‌تمان هينان هميشه هەر به مسوڵمان داينرى، به‌لكو جينس و ئەسلى كرده‌وش كه پىكه‌ينه‌ريكى ئيمانە مه‌رجه بۆ به مسوڵمان دانراڼى ئينسان.

3- له باره‌ي خالى سى‌يه‌ميشه‌وه ده‌ليين: جى‌يه‌جى كردنى فه‌رزه‌كان و خۆ دوور گرتن له گوناخه زله‌كان (إقامة الواجبات واجتناب الكبائر) به گشتى وهك ئەسلى ته‌نها مه‌رجى به دادگه‌ر (عدل) دانران و شايه‌ديى لى وه‌رگيران نيه ، به‌لكو مه‌رجى به مسوڵمان دانرايشه ، چونكه كه‌سيك هيج تاعه‌تيك ئەنجام نه‌دات وله هيج گوناخىك پارېز نه‌كات ناگونجى به مسوڵمان داينريت وهك له ده‌رسى يه كه‌م دا خستمانه رۆو، وه وهك پىشتريش گوتمان ئەسلى كرده‌وه (أصل العمل) ي

ئه‌ندامه‌کان به‌کێکه له‌ پێکهینه‌ره‌کانی ئیمان، پاشان ده‌لێن رسته‌ی:
(جی‌به‌جی کردنی فه‌رزه‌کان و خۆ پاراستن له‌ گوناچه‌ گه‌وره‌کان) ئاوا به
موته‌لقی به‌س نیه‌ بۆ پارێزران له‌ چوونه‌ دۆزه‌خ و به‌کسه‌ر چوونه
به‌هه‌شت! به‌لکو ده‌بوایه‌ بلی: به‌جی هینانی سه‌رجه‌م فه‌رزه‌کان و
خۆ دوور گرتن له‌ تیکرای گوناچه‌ گه‌وره‌کان، یان ده‌بوایه‌ بلی:
به‌جی هینانی فه‌رزه‌کان و خۆ پاراستن له‌ گوناچه‌ گه‌وره‌کان، مه‌گه‌ر
گه‌رانه‌وه‌ی ساغ (التوبة النصوح) یان له‌سه‌ر بکات به‌ر له‌ حاله‌تی
تۆبه‌ تیدا قبول نه‌کران!

چونکه‌ بێگومان نه‌گه‌ر به‌ند (قید) ی هه‌موو (کل) یان تیکرا (جميع)
نه‌خړیتته‌ سه‌ر وشه‌ی فه‌رزه‌کان (الواجبات) و گوناچه‌ زله‌کان (الکبائر)، نه‌وه
ئیهتیمالی فه‌رز چواندن و گوناخ کردن هه‌ر هه‌یه‌ و، هه‌ر که‌سیکیش فه‌رزی
بچوینی یان گوناخیک بکات، نه‌وه نه‌گه‌ر تۆبه‌ی راست و ساغی به‌دوادا نه‌یه‌ت
خاوه‌نه‌که‌ی یه‌کسه‌ر چوونه‌ به‌هه‌شت و پارێزران له‌ دۆزه‌خی بۆ مسوگه‌ر
نه‌بووه، به‌لکو له‌ ژێر سایه‌ی ویست (إرادة)ی خوا دایه‌ و نه‌گه‌ر ویستی لی
ده‌بووری و یه‌کسه‌ر ده‌یباته‌ به‌هه‌شت. نه‌گه‌ر نا به‌ ئه‌ندازه‌ی گوناچه‌که‌ی که‌
به‌ (فه‌رز چواندن یان قه‌ده‌غه‌ شکاندن) دیتته‌ دی سزای دۆزه‌خ ده‌چیتژی و
پاشان قوتاری ده‌بیته‌ و ده‌چیتته‌ به‌هه‌شت.

وه‌ك خَوای دادگه‌ر فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا
دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ...﴾ النساء -48.

ئه‌وه له‌ باره‌ی ئیسیاتی کار تی کران (متأثر)ی ئه‌شه‌عه‌ریی یه‌کان له
پێناسه‌ی ئیمان دا له‌ لایه‌ن بڕۆکه‌ی ئیجائی (الفكرة الإيجابية) به‌وه، ئینجا

با چەند ده‌قيکيش له زمان و له سه‌رچاوه‌کانی قوتابخانه‌ی ماتوريديي يه‌کانه‌وه به‌يئينه‌وه بو ئيسپاتی هه‌مان مه‌به‌ست:

(النسفي) که يه‌کيکه له زانايانی قوتابخانه‌ی (الماتريديي) و له دواي (أبو منصور الماتريدي) به گه‌وره‌تريين زانای نه‌و قوتابخانه‌يه داده‌نري له‌و باره‌وه گوتويه‌تی: ﴿﴾

﴿الإيمان في اللغة عبارة عن التصديق: فكلُّ مَنْ صدَّق غيره فيما يُخبره يُسمى في اللغة مؤمناً به ومؤمناً له، والإقرار يحتاج اليه ليُطَّلَعَ عليه الخلق، وهذا هو المروي عن أبي حنيفة رحمه الله واليه ذهب الشيخ أبو منصور الماتريدي رحمه الله وهو أصحُّ الروایتين عن أبي الحسن الأشعري﴾ .

واته: ثيمان له زمان دا بريتي يه له به راست دانان (تصديق) ، جا هه‌ر كه سيك غه‌يري خوي به راست دابني له شتيك دا كه هه‌والی پي ده‌دات نه‌وه له زمان دا پي ده‌گوتري: ثيمانی پي هیناوه و ثيمانی بو هیناوه، دان پي‌ده‌هینان (اقرار)يش له‌به‌رته‌وه پيويسته تاكو خه‌لكی بزنان كه ثيمانی هیناوه، وه ته‌م رايه‌ش له (أبو حنيفة) وه خوا لای خوش بی گيرپراوه‌ته‌وه، وه (الشيخ أبو منصور الماتريدي) يش هه‌مان رای هه‌يه خوا لای خوش بی، وه ته‌م رايه راست ترينی دوو رايه‌کانه كه له (أبو الحسن الأشعري)يشه‌وه گيرپراوه‌ته‌وه.

لي‌ره‌دا به پيويستی ده‌زانم تي‌بينی يه‌ك له‌سه‌ر نه‌و فسه‌يه‌ی (النسفي) بخه‌مه‌ روو كه ده‌لی نه‌و رايه - كه ثيمان بريتي يه له ته‌نها (تصديق) - رای (أبو حنيفة)شه !

چونکە لە راستى دا وا نیه و (أبو حنیفة) گوتووێت: ﴿کردهوى ئەندامەکان بەشیک نیه لە ئیمان، بەلام زاده و بەرھەمى ئیمانە و لە ئیمان جیا ناییتەوه و ھەر کەسیک ئیمانى ھەبوو کردەوه و پابەندیی (إلتزام) یشى دەبێ.﴾

کەواتە: قسەکەى (أبو حنیفة) لە گەڵ ھى باقى زانا و پيشەوايانى (أهل السنة والجماعة) دا لە ئەنجام دا دەبیتەوه بە يەك ولە ھى (مُرَجَّة) جیا دەبیتەوه! واتە ھەرچەندە قسەکەى (أبو حنیفة) لە سەرەتاوه لە ھى (مُرَجَّة) نزیکە، بەلام لە ئاکام و ئەنجامى کۆتایى دا لیان دوور دەکەویتەوه و لە گەڵ ھى باقى زانایانى پيشینەى چاک يەك دەگریتەوه، چونکە (مرجئة) دەلین: کردەوه (عمل) ھیچ پەيوەندیی بە ئیمانەوه نیه و پىى کەم و زیاد ناکات! بەلام (أبو حنیفة) دەلێ کردەوه چاکەکان (الأعمال الصالحة) و پابەندیی بە شەریعەتەوه بەرھەم و نیشانەى ئیمانە و ھەبوونى بەلگەى بوون (وجود) یەتى و نەبوون و دیار نەبوونیشى بەلگە و نیشانەى نەبوون (عدم) یەتى!

ھەر بۆیەش (إبن أبى العزّ الحنفی) لەو بارەوه گوتووێت: ﴿را جیایی نیوان (أبو حنیفة) و باقى زانایان را جیایی یەکی وشەیی (إختلاف لفظي) یە، مەبەستى ئەوەیە کە ھەردووک رایەکان لە نیوەرۆک دا ھەر یەکن چونکە ھەردووک رایەکان جەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە کردەوه لە ئیمان جیا ناییتەوه و ئیمان بە بێ کردەوه و پابەندیی نایەتە دی!

بەلام بێگومان ئەگەر قسەکەى (أبن أبى العزّ) راستیش بێت قسەکەى (أبو حنیفة) ھەر باش نیه خوا لى خوش بێت، چونکە، یەکەم: وەك لە

ده‌رسی یه‌که‌م دا خستمانه‌ی رۆو ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت هه‌ر ئه‌وه‌یان لێ وهرده‌گیرێ که کرده‌وی ئه‌ندامه‌کان (أعمال الجوارح) پیکه‌ینه‌ریکی بنه‌رته‌ی ئیمان .

دووه‌م: ئه‌و قسه‌یه‌ی (ابو حنیفه) بۆته‌ی بیانوی که‌سانێک که بلێن: کرده‌وی چاک هیچ په‌یوه‌ندی یه‌کی به‌ ئیمان‌وه‌ نه‌ی !

یه‌کی دیکه‌ له‌و زانیانه‌ی که سه‌ر به‌ قوتابخانه‌ی (الماتریدیة) یه‌ و له‌ باره‌ی ئیمان‌وه‌ هه‌مان را و بۆچوونی هه‌یه‌ بریتی یه‌ له‌ (الشیخ ملا علی القازی)، جا نه‌میش له‌ کتیبی: (شرح الفقه الاکبر) دا له‌و باره‌وه‌ گوتویه‌تی: ﴿﴾

﴿ذهب جمهور المحققين الى ان الايمان هو التصديق بالقلب وانما شرع الإقرار لإجراء الأحكام في الدنيا، لما ان التصديق أمر باطني لأبد له من علامة، فمن صدق بقلبه ولم يُقرّ بلسانه فهو مؤمن عند الله تعالى، وإن لم يكن مؤمناً في احكام الدنيا، ومن أقرّ بلسانه ولم يُصدق بقلبه كالمناقض فهو العكس، هذا هو إختيار الشيخ أبو منصور الماتريدي والنصوص موافقة لذلك﴾ .

واته‌: زۆربه‌ی لیکۆلهره‌وه‌ سه‌ر راسته‌کان رایان وایه‌ که ئیمان بریتی یه‌ له‌ به‌ راست دانانی به‌ دڵ، وه‌ دان پێداهیتانی به‌ زمان ته‌نها بۆ جی‌به‌جی کردنی یاساکانه‌ له‌ ژییانی دنیا‌دا، چونکه‌ به‌ راست دانان (تصدیق) شتییکی په‌نه‌انه‌ و ده‌بی نیشانه‌یه‌کی هه‌بی پێی بزانی، که‌واته‌ هه‌ر که‌سێک به‌ دڵ به‌ راست زانی (تصدیق)ی هه‌بی ته‌گه‌ر به‌ زمانیش دانی

(69) ب‌روانه‌: (شرح الفقه الاکبر) که‌ هی (ملا علی القازی) یه‌ و کتیبی (الفقه الاکبر) ی (ابو حنیفه) ی پێی شرح کردوه‌ که‌ له‌ باره‌ی ئیمان و عه‌قیده‌وه‌یه‌، ص 69، 70.

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌بەر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

پێدانه‌هیئێ ئه‌وه له لای خوای به‌رز هه‌ر برواداره، هه‌رچه‌نده له‌ رووی مامه‌له‌ی دنیاویی به‌وه به‌ برواداریش دانه‌نرێ، که‌سی‌کیش که‌ به‌ زمان دان پێدا دیئێ به‌لام به‌ دل به‌ راستی نازانی وه‌ک مونا‌فیکه‌کان ئه‌وه به‌ پێچه‌وانه‌وه‌یه (واته هه‌رچه‌نده له دنیا‌دا وه‌ک مسو‌لمان حیسابی بو ده‌کرێ به‌لام له لای خوا هیچه‌) ئا ئه‌مه‌ رای په‌سند کراوی (الشیخ ابو منصور الماتریدی) به‌ وه‌قه‌کانیش هه‌ر پشتگیری ئه‌م رایه‌ ده‌که‌ن.

منیش ده‌لێم:

له رابردو‌دا ده‌رکه‌وت و له داها‌تووش دا زیاتر ده‌یخه‌ینه‌ روو که به پێچه‌وانه‌وه‌یه و ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت ئه‌وه ناگه‌یه‌نن، له‌ گه‌ل پێژ و حورمه‌تی زۆرمان بو ئه‌و زانا و شاره‌زایانه‌ی که‌ ئه‌و رایه‌یان هه‌لبژاردوه که بی‌گومان رای (مُرجئة) به‌ نه‌ک هی پێشینه‌ی چاکمان وه‌ی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت.

هه‌سه‌نگاندنی بیرو بو‌چوونه‌کانی ئه‌هلی بیدعه‌ت له‌ باره‌ی ئیمان‌ه‌وه‌

1- ره‌خنه‌ لی گرتنی (خوارج و معتزله‌) :

سه‌ره‌تا ده‌باره‌ی (خوارج و معتزله‌) ده‌دوێن، ئه‌وه بوو وه‌ک با‌سمان کرد که (خوارج و معتزله‌) ده‌لێن : ئیمان بریتی به‌ له‌ هه‌موو کرده‌وه‌کان واته‌: ﴿خو پاراستن له هه‌موو گونا‌حه گه‌وره‌کان وه کردنی هه‌موو فه‌رزه‌کان﴾ (هه‌)، به‌لکو هه‌ندێکیان ده‌لێن خو پاراستن له شته نا

(70) واته : وێرای پێکه‌تیه‌ره‌کانی دیکه‌ی ئیمان له زانی و به راست دانانی عه‌قل و دل و قبول و په‌سند کردنی ده‌روون و دان پێداهێنای زمان.

په‌سهنده‌كانيش واته (المكروهات) وه كردنى سوننه‌ته‌كانيش مه‌رجه بۆ هاتنه دى ئيمان، به‌لام زۆربه‌يان ده‌لێن نه‌خێر مسوڵمان ته‌گه‌ر سوننه‌تان نه‌شكات پى (كافر) نابى، به‌لام يه‌ك فه‌رژ به‌فه‌وتیى له (دين) ده‌چیتته‌ دهر، وه يه‌ك شتى چه‌راميش بکات ديسان له (دين) ده‌چیتته‌ دهر !!

له وه‌لاميان دا ده‌لێن: راسته‌ كرده‌وه به‌شێكه له ئيمان و پێكهێننه‌ریه‌تى به‌لام وه‌ك نه‌هلى سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت ده‌لێن: نه‌سلى كرده‌وه وه جينسى كرده‌وه پێكهێننه‌رى ئيمان نه‌ك هه‌موو كرده‌وه‌یه‌ك، جا ئايا ته‌مه يانى چى؟! يانى كه‌سێك يه‌ك كرده‌وه‌ی نه‌بى و هه‌چ شتێك له ئىسلام جى به‌جى نه‌كات، ناتوانى بلى مسوڵمانم، به‌لام مه‌رج نيه ته‌گه‌ر كرده‌وه‌یه‌كى چاكى چواند، يان خراپه‌یه‌كى كرد بلى نه‌وه (كافر) بووه، به‌لگه‌مان چى به‌؟!

به‌لگه‌ی كافر نه‌بوونی مسوڵمان به‌هۆی گونا‌جانه‌وه

یه‌كه‌م: ياسا و سنوور وتۆله و سزا شه‌رعى يه‌كان خواى په‌روه‌ردگار بۆ مسوڵمانانى تاوانبار و گونا‌جبارى داناون، تۆله‌ی كوشتنى داناهه بۆ كه‌سێك كه مسوڵمانێك به‌ناهه‌ق بكوژى، وه سزای به‌رد باران كردن تا مردن (الرجم حتى الموت) ى ديارى كرده‌وه بۆ كه‌سێك كه زينا بکات مادام پياو ژنى هه‌ناو يان ژنى شوو كرده‌وه بىته‌، هه‌روه‌ها سه‌د قامچى بۆ كوژ و كچ، و ده‌ست برین (قطع اليد) بۆ باباى دز.

كه‌واته ته‌وانه دياره به‌ مسوڵمان له قه‌له‌م ده‌درێن بۆيه سزا ده‌درێن. دووه‌م: له لایه‌كى ديكه‌شه‌وه (عبدالله بن شقيق العقيلي) كه يه‌كێكه له زانايانى (تابعين) ته‌و قسه‌ی كرده‌وه كه زانايان هه‌موو پشتگيرى ده‌كه‌ن، ده‌لێ (كان أصحاب رسول الله ﷺ لا يرون شيئاً من الإيمان تركه كفر)

غَيْرِ الصَّلَاةِ ﴿١٥٦﴾ واته: هاوه‌لانی به‌پرێزی بیغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌رك كردنی هیچ کرده‌وه‌یه‌کی فه‌رزیان به (کفر) نه‌زانیوه جگه له نوێژ. که‌واته: نه‌گه‌ر مسوڵمانێک روژووی نه‌گرتبێ یه‌کسه‌ر نه‌یانگوتوه (کافر) بووه، وه نه‌گه‌ر زه‌کاتی نه‌دابێ یه‌کسه‌ر نه‌یانگوتوه (کافر) بووه، هه‌جی نه‌کردبێ نه‌یانگوتوه (کافر) بووه، به‌لام که‌سێک نوێژی نه‌کردبێ ﴿١٥٧﴾ (له ته‌صلدا نه‌ی کردبێ) نه‌وه به (کافر) یان داناوه، که‌واته خاوه‌نی گوناچه گه‌وره‌کان (کافر) نیه مه‌گه‌ر نه‌و کرده‌وه‌یه شه‌رع به کوفری دانابێ وه‌ک نوێژ نه‌کردن یان هه‌ر خۆی کوفر بێ.

سێ‌یه‌م: له قورئانی‌دا که‌سانێک که گوناخی گه‌وره‌شیان بووه به‌ پرۆادار له قه‌له‌م دراوه، بۆ نمونه: له سووره‌تی (الحجرات) دا ده‌فه‌رمووی: ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَجَاهِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ١٠١﴾ إِذَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠٢﴾ خۆی به‌خشنده ده‌فه‌رمووی: نه‌گه‌ر دوو کو‌مه‌ل له ئیمانداران له دژی یه‌ک جه‌نگیان کردو کوشتناری یه‌کتری یان کرد ئیوه صوڵحیان له به‌ین دا بکه‌ن،

(71) پروهانه: (ته‌ذهیب شرح العقيدة الطحاوية) ع. أبو بصير. ص 235، هه‌روه‌ها "ابن حزم" ش هه‌مان کۆرا (إجماع)ی هاوه‌لانی نه‌قل کردوه و (ابن تیمیّه)ش گوتویه‌تی: (.. وأكثَرُ السُّلَفِ عَلَى أَنَّهُ يُقْتَلُ كَافِرًا ۖ وَهَذَا كُلُّهُ مَعَ الْأَقْوَارِ بِوُجُوهِهَا، پروهانه: (مجموع الفتاوى) ج 28 ص 308.

(72) له به‌رگی به‌که‌می (خوا په‌رسی مسوڵمان) دا به دروژی باسی حوکی نوێژ نه‌کردم کردوه.

(73) الحجرات (8-10).

له گهڻ ئه و گوناچه زله شيان دا كه يه كتر كوشتنه هه به بروادارى ناوبردوون! وه له جيگايه كى تر دا فهرمويه تى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾⁽⁷⁴⁾ واته: ﴿ئهى ئيماندارينه! نه گهر سهرخۆش بوون نوپژ مه كه ن هه تا دینه وه هۆش خۆتان و ده زانن چى ده لێن﴾، وهك ده بيسين خاى به خشنده پرووى دواندنى كردۆته برواداران و پىي فهرموون كه له كاتى مهى خواردنه وه و سهرخۆش بوون توخنى نوپژ نه كه ون، واته: له گهڻ ئه وهش كه شه راب بخۆنه وه هه ر مسولمان و بروادارن، دياره مه بخۆروه زۆر گوناچاره و گوناخى گه و دهى كردوه، به لام پىي (كافر) نه بووه.

چواره م: ئه و ده قانهش كه رواله ته كه يان ئه وه ده گه يه نى كه ئينسانى گوناچار كافره، ئه وه پيوسته له گهڻ تىكرای ده قه كانى ديكه دا سه رنج بدرين و نابى له يه كتر دابريترين، چونكه هه نديك ده قى ئاوا هه ن بۆ نمونه: ئه و فهرموده يهى كه ده فره موئى: (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَام) يان (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَات) (لهي) واته: ﴿قسه هي نه ر به ر ناچي ته به هه شت﴾ يان ئه و فهرموده يهى كه ده فره موئى: (لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ) (لهي) واته: ﴿كه سيك كه زينا ده كات له كاتى زينا كردنه كهى دا ئيماندار نيه﴾، يان ئه و فهرموده يهى كه ده فره موئى: (سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ) (لهي) واته: ﴿جنيودان به

(74) النساء 43.

(75) ههردووكيان (مضيق عليه) بن.

(76) مضيق عليه.

(77) (مضيق عليه).

مسلۇمان ئىنسانى پى فاسق دەبى، وە جەنگ لە دژ کردنىشى كوفره ﴿ جا با بزاین ئایا ئەم فەرمودانەى كە روالەتەكەیان ئاوايە زانایانى ئەهلى سوننەت و جەماعەت چۆن وەلام دەدەنەو و چۆنیان مانا دەكەن و لە گەل دەقەکانى دیکەدا رێکیان دەخەن! دەلێن: نابى ئیمە بێنن ئەو دەقەنەى كە هەرەشەیان تێدايە بە جیا بیان هیئین و حیسابى بۆ ئەو دەقەنەى تر نەكەین كە موژدەیان تێدايە وباسى رەحمت و لیخۆشبوونى خوا دەكەن، چونكە خۆای پەرورەدگار هەمیشە باسى بەزەیی و بەخشش و توورەبى و تۆلەى خۆى پێكەووە كردووە، بۆ وینە: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ، مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ (لە) وە (إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِلَهُكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (هە) بەلام تۆ بىنى باسى تەنها ئەو بەكەى كە خوا (سریع العقاب) ه و باسى رەحمت و بەخششی نەكەى، كە بە تەنكید خۆای پەرورەدگار هەردووکیانى هەپە و رەحمت و بەخشش و لیبوردنىشى زیاترە و پێش توورەبى و تۆلەیشی كەوتۆتەو، بەلێ ئەگەر وا بەكەى بێگومان تووشى هەلە دەبى، وەك چۆن (خوارج) و (معتزلة) ش زیاتر لە سۆنگەى ئەووە بەهەلەدا چوو بوون كە تەنها دەقەکانى باسى سزا و دەقەکانى هەرەشە نامیزیان، كە باسى توورەبى و تۆلەو سزاو جەزەبەى خوا دەكەن، كردبوو بە جینگای سەرنجى خۆیان و دەقەکانى دیکەیان فەرامۆش كردبوو !

(78) الفاتحة (3)، (4).

(79) الانعام (165) .

(مُرْجئة) ش به پیچه‌وانه‌وه بۆیه به‌هه‌له‌دا چوو بوون که به زۆری ئەو ده‌قانه‌یان ده‌هێنان که باسی موژده‌یان تێدا‌یه و دلخۆش‌که‌رن و باسی ره‌حه‌مت و به‌زه‌یی خوا ده‌که‌ن و ئەوانی تریان فه‌رامۆش ده‌کرد، بۆیه هه‌ردووکیان واته‌ (خوارج و مُرْجئة) له‌ راست و دروست و داد‌گه‌رانه‌و میانجی یانه‌ تیگه‌یه‌شتنی ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت دا به‌ هه‌له‌دا چوون و دووچاری ئەو جۆره‌ بیرۆکه‌ هه‌له‌ و داهینراوانه‌ بوون.

ئینجا زانایانی ئەه‌لی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت پاش سه‌رنج دانی هه‌موو ده‌قه‌کانی هاتوون ئەو ده‌قانه‌یان (تأویل) کردوه به‌ شیوه‌یه‌ک که له‌ گه‌ڵ ده‌قه‌کانی تردا بگونیجین، چونکه‌ ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت نابێ به‌یه‌که‌وه به‌شه‌ریان بده‌ی، به‌لکو ده‌بی هه‌ر کامیکیان له‌ شوینی خۆی دا دایینی، نه‌ک بلی‌ی خۆی به‌رزو مه‌زن بۆچی لی‌ره‌دا وای فه‌رمووه و له‌ فلان شوینه‌دا بۆچی پیچه‌وانه‌ی ئەوه‌ی فه‌رمووه؟!، ئی‌مه‌ ده‌لێین که لی‌ره‌دا وای فه‌رمووه بۆ حاله‌تیکی ئاوا وای فه‌رمووه، وه له‌ شوینیکی تردا بۆ حاله‌تیکی تر وای فه‌رمووه، یان پیغه‌مبه‌ر ﷺ لی‌ره‌ وای فه‌رمووه له‌ شوینیکی تر به‌ شیوه‌یه‌کی تر، ئەوه‌ی ئی‌ره‌ بۆ حاله‌تیکه‌ و ئەوه‌ی تر بۆ حاله‌تیکی تره‌.

بۆ وێنه‌: (لا یدخل الجنة فام) وه هه‌موو ئەو ده‌قانه‌ی تر که وه‌ک ئەون، به‌م جۆره‌ مانا ده‌کری‌ن:

واته‌: که‌سێک که قسه‌ هێنهره‌ به‌ره‌ ناچیتته‌ به‌هه‌شت، تا‌کو تۆبه‌ نه‌کات، یان تا‌کو سزا و تازار نه‌دری‌ت، یانی: له‌سه‌ر ئەو گونا‌حه‌ گه‌وره‌یه‌ ده‌بی سزا و تازار بدری‌ت مادام تۆبه‌ی نه‌کردبی، یان مادام

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌به‌ر روژنایی قورئان و سوننه‌ت دا

وه‌به‌ر شه‌فاعه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌که‌وتبێ، یان مادام خوا به‌ ویست
(مشیتة‌ی خۆی نه‌بیه‌خششی بی، چونکه هه‌م خۆی دادگه‌ر له
قورئانی‌دا ئاماژه‌ی پێ کردوه وه‌م فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ
- وه‌ک له‌ داها‌توودا باسی ده‌که‌ین - باسی نه‌وه‌یان کردوه که هه‌ی وا
هه‌یه‌ خاوه‌نی گوناخی زلیشه‌، به‌لام به‌ شه‌فاعه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ
ده‌چیتته به‌هه‌شت، یان گوناخی گه‌وره‌شی کردوه، به‌لام ده‌بینی به‌ سزای
قه‌برو مه‌ینه‌تی یه‌کانی رۆژی مه‌حشر پاک ده‌بیتته‌وه، وه‌ نه‌و فه‌رمووده‌یه
که ده‌فه‌رموی: (لَا يَرْزِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ) واته: له‌و
کاته‌دا ئیمان‌ه‌که‌ی کامل نیه، نه‌ک ته‌صلی ئیمان‌ه‌که‌ی نه‌ماوه،
ئیمانی (مطلق) ی نه‌ماوه نه‌ک (مطلق) ی ئیمان، ئیمانی ماوه به‌لام
ئیمانیکی نوقصان و ناته‌واو، چونکه ئیمان‌ه‌که‌ی نه‌وه‌نده نیه که له
(زینا) بیگی‌رتته‌وه!

هه‌روه‌ها نه‌و فه‌رمووده‌یه‌ش که ده‌فه‌رموی: (سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَ
قِتَالُهُ كُفْرًا) واته: جنیودان به‌ مسو‌لمان مایه‌ی فاسق بوونه‌و، جه‌نگ و
کوش‌تار کردن له‌گه‌ڵ مسو‌لمان دا سیفه‌تی کافرا‌نه و سیفه‌تی
مسو‌لمانان نیه، یان مه‌به‌ست له‌ (کفر) ﴿٨٠﴾ کوفری گچ‌که‌یه.

(80) جی‌او‌زی ئه‌وان (الایمان المطلق) و (مطلق‌الایمان) ئه‌وه‌یه که ئیمان‌یک مو‌تلق بێ و هیچ
(قید) ی له‌سه‌ر نه‌ین دیاره تێرو ته‌واوه، به‌لام مو‌تلقی ئیمان، هه‌ر جۆر ئیمان‌یکه با کز
ولا‌وازو ناته‌واویش بیت.

(81) زانایان وه‌ی کوفری کچ‌که (الکفر الاصغر) یان بۆ گونا‌حه زله‌کان به‌کاره‌یتاوه.

2- ره‌خنه‌ی لێ‌گرتنی جه‌همی یه‌کان و مورجیته‌کان (82)

به‌په‌سندی ده‌زانم سه‌ره‌تا ئاماژه‌ بکه‌م به‌و شتانه‌ی که‌ ته‌و دوو پی‌ره‌ بۆ‌پشتگیری‌ی را و بۆ‌چوونه‌ پوچه‌که‌یان به‌ به‌لگه‌یان ده‌هیننه‌وه‌:

1- به‌لگه‌ی یه‌که‌میان ته‌وه‌یه‌ که‌ ده‌لێن: مانای ئیمان له‌ زمانی عه‌ره‌بی‌ دا بریتی یه‌ له‌ (تصدیق)، هه‌روه‌ها له‌ قورئانی‌ش دا هه‌مان چه‌مک و واتای هه‌یه‌.

2- به‌لگه‌ی دووه‌میان ته‌وه‌یه‌ که‌ ده‌لێن: له‌ قورئان دا ده‌بینین ئیمان و کرده‌وه‌ی باش (عَطْف) کراونه‌وه‌ سه‌ر یه‌ك ﴿آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ که‌واته‌: دیاره‌ ئیمان و کرده‌وه‌ی چاک له‌ یه‌ك جیان.

3- به‌لگه‌یه‌کی‌ تریان ته‌وه‌یه‌ که‌ ده‌لێن: خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی‌: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الحج - 77).

که‌واته‌: ئینسان پێش ته‌وه‌ی نوێژه‌که‌یشی بکات ئیمانه‌که‌ی هه‌ر هه‌یه‌، چونکه‌ فه‌رموویه‌تی: ئه‌ی ته‌وانه‌ی ئیمانتان هه‌ناوه‌ نوێژ بکه‌ن! (اعمال)، دیاره‌ ئیمانی هه‌یه‌ به‌ بێ ته‌وه‌ی نوێژپش بکات.

4- به‌لگه‌یه‌کی‌ تریان ته‌وه‌یه‌ که‌ ده‌لێن: خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی‌: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عِمَانَكُمْ﴾ (البقرة - 143)، واته‌: ﴿وه‌ خوا

(88) بێگومان ره‌خنه‌ گرتن له‌ (الجهمية) و (المرجئة) له‌ هه‌مان کاتدا ره‌خنه‌شه‌ له‌ بێر و بۆ‌چوونه‌کانی (الاشاعرة) و (الماتريدية)ش، بۆ‌په‌ش به‌ جیا باسم نه‌کردن چونکه‌ ئه‌مان له‌ ژێر کاربگه‌ری ته‌وان دان و بێ‌ژکه‌که‌یان له‌وان وه‌رگرتوه‌.

(83) دیار! له‌ ئایه‌ته‌که‌دا به‌ راشکاوی باسی نوێژ نه‌کراو ■ به‌لام (رکوع) و (سجدة) ته‌نها له‌ نوێژی دا پێکه‌وه‌ کۆ ده‌بنه‌وه‌.

ئیمانئان زایە ناکات ﴿﴾. کە سەرچەم توێژەرەوان لە بارەى تەفسیری وشەى (ایمانکم) ەو دەلێن: (أَي صلاتکم) نوێژەکتان زایە ناکات، جا ئەوان دەلێن: بەلێ مەبەست لە (ایمانکم) نوێژەکیانە، بەلام ماناکەى ناوایە: (إعتقادکم بوجوب الصلاة) واتە: بپرواتان بەوێ کە نوێژ فەرپزە، خوا لێتان زایە ناکات بەهۆى گۆڕینی قیبلەو، ئەمانە سەرچەم بەلگەکانیان بوون..

وەلامى بەلگەکانیان و پوچاندنەوێ قسەکانیان

1- جارى بۆ ەى یەكەم دەلێن: ئەوان کە گرێهەیان لەو ئایەتە داگرتووە کە دەفەرموێ ﴿وَمَا أَلْتِ بِمُؤْمِنٍ لَّا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ کە پێشتریش قسەمان لە بارەو کردو لێرەش بە پوونکردنەوێ زیاترەو بۆ زیادە تەئکید دووبارەى دەکەینەو لە راستى دا ئێمە بۆ پێناسەى ئیمان پێویستى مان بە زمانى عەرەبى نیە⁽⁸⁴⁾، وە بۆ پێناسەى ەەر حەقیقەتێکى شرعى، دەبێ بگەرێنەو بۆ خزمەت دەقەکانى قورئان و سوننەت بۆچى و بەلگەمان چى یە؟! چونکە بۆ وێنە: خۆى پەرورەدگار دەفەرموێ (أَقِمْوا الصلاة) دیارە (صلاة) لە زمانى عەرەبى دا لێى بکۆلەو داخوا چى دەگەینەى، ەمموو فەرھەنگەکانى زمان دەلێن: (الصلاة: الدعاء)، باشە خۆى پەرورەدگار کە دەفەرموێ: ﴿أَقِمْوا الصلاة﴾ نایا مانای ئەو یە کە (دوووا بکەن) یان (نوێژ)؟! بێگومان ئەگەر بۆ مانای (صلاة) تەنیا

(84) ديار مەبەستمان ئەو: نە کە بۆ زانیى چەمک و واتای وشەکانى قورئان نەگەرێنەو. بۆ زمانى عەرەبى، بەلکو مەبەستمان ئەو یە کە زمانى عەرەبى بەلگە نە لەسەر حەقیقەتە شرعى یەکان و بۆ یەى پێ بردنى حەقیقەتە شرعى یەکان دەبێ بگەرێنەو. بۆ خودى شرع.

بگه‌ڕێینه‌وه بۆ زمانی عه‌ره‌بی (صلاة) به‌س (دعاء) یه به‌لام ئه‌وه قورئان و سوننه‌ت و شه‌رعه که پیمان ده‌لی: ﴿أَقِمُوا الصَّلَاةَ﴾ لی‌رده‌دا به مانای (پارانه‌وه) نیه و واته: شتی‌ک بکه‌ن که به (الله اکبر) ده‌ست پێ ده‌کات و (فاتحه) و (رکوع) و (سجدة) و (تَحِيَّات) ی تی‌دایه و به سه‌لام دانه‌وه کو‌تایی دیت، جا نایا ئه‌وه‌مان چۆن و له کو‌ی زانی؟! دیاره نه‌گه‌ر ته‌ماشای ئه‌صلی زمانی عه‌ره‌بی بکه‌ین (صلاة) ته‌نها دوعایه، به‌لام ئه‌وه‌مان له سوننه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ زانی، (رۆژوو) هه‌روایه چونکه وشه‌ی (صوم) واته (امساک) ﴿خۆ‌گرتنه‌وه له خواردن و خواردنه‌وه و قسه‌کردن و هه‌ر شتی‌ک﴾، ئه‌دی چۆن ده‌زاین که (صوم) یانی: خۆ‌گرتنه‌وه له خواردن و خواردنه‌وه و جی‌ماع له پێش به‌ره‌به‌یانه‌وه تا نو‌یژی شی‌وان؟! بی‌گومان ته‌نها له‌ری شه‌رعه‌وه و به‌هۆی ئایه‌ته‌کانی قورئان و فه‌رمووده‌کانی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌مان زانی هه‌روه‌ها (حج) له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا یانی: (قَصْد) مه‌به‌ست، به‌لام چۆن ده‌زاین حه‌ج به مانای (إحرام) به‌ستن و راوه‌ستان له (عرفات) و په‌جمی سی (جمرة) کان و (طواف) ی ده‌وری که‌عبه و هاتن و چوونی نی‌وان (صفا و مروة) و باقی (مناسک) ی حه‌ججه؟! بی‌گومان ئه‌وه‌مان هه‌مووی به‌هۆی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ته‌وه زانی.

که‌واته ئه‌و قسه‌بیان که ده‌لێن: ئیمان ته‌نیا (تَصَدِيق) به‌راست زانی‌نی نی‌و دله، ئه‌و قسه‌بیان په‌ت ده‌که‌ینه‌وه، ده‌لێن ئیمه‌ بۆ پێناسه‌ی ئیمان ده‌بی بگه‌ڕێینه‌وه بۆ قورئان و سوننه‌ت، وه‌ک له‌ ده‌رسی یه‌که‌م دا با‌سمان کرد که خوای په‌روه‌ردگار له قورئان چۆن با‌سی ئیمان ده‌کات، وه

پيغەمبەر ﷺ چۆنى باســــى دەكات، بۆ ويّنه: له فەرمووده يەك دا
 دەفەرموى: (الايمن بضع وسبعون شعبة أو بضع وستون شعبة،
 فأفضلها قول لا اله الا الله ، وأدناها إماطة الأذى عن الطريق، و
 الحياء شعبة من الايمان) (هه) جا مادام پيغەمبەر ﷺ ئاواى بۆ
 پيئاسە کردووين، پيويست ناکات بگەرپيئەوه بۆ زمانى عەرەبى، پاشان
 دەليين: وشەى (تصديق)، وهك رووغان کردوه يەعنى (به راست زانين)
 بەلام بە راست زانين بە موتڵەقى و بە دلّ و بە زمان و بە کردوهەکان، (له
 دەرسى رابردودا برايهك پرسىياري کرد) و گوتى: کهواته (تکذيب) يش
 يەعنى (به دروزانين) به درۆ زانين بە موتڵەقى و بە دلّ و بە زمان و بە
 کردوهەکان، ئەدى مادام وايە بۆچى يە کسەر نەليين: (تصديق) پر به
 پيستی ئيمانە؟! وهلامە کەى ئەوه يە که لەبەر ئەوه ناتوانين وا بليين،
 چونکه به راست زانين ئەگەر به دلّ و بە زمان و بە کردوهەکانيشە، که به
 بەلگەشمان لەسەر هيئايەوه، بەلام خۆ ئيمان تەنيا به راست زانين نيه
 بەلکو وپراى (تصديق) ئيمان خوشويستنيشە، چونکه جارى وا هەيه تو
 شتيك به راست دەزانى به کردوه جى به جيشى دەکەى، بەلام خوشيشت
 ناوى، وهك ئەوهى کەسيك (بينگار) (هه) ت پي دەكات، جى به جيشى دەکەى،
 يان به قسەش شتيك دەلّى رەنگە به دلّ به راستيشى بزاني قەناعەتيشت
 پيى هەبى، بەلام رەنگە خوششت نەوى و پيئت خوش نەبى، کهواته ئيمان
 تەنيا به راست زانين نيه، هەرچەندە چەمک و واتاي (تصديق) فراوان و

(85) رواه مسلم و غير.

(86) بينگار (شخرة) به زۆر ئيش و کارلک به کەسيك نەنجام دان.

گشتگيريش بى. وه وشهى (اقرار) يش ههروايه. چونكه ههنديك له زانايانى سه له فى صالح گوتويانه، ئيمان بريتي به له (اقرار) به لام (اقرار) يش وهك (تصديق) ته نيا بريتي نيه له ﴿دان پيدهيئانى زمان﴾ به لگه مان چي به؟! خوي پهرودرگار ده فهرموي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَقُومُنَّ بِهِ وَلَنَنْصُرَنَّكُمْ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾ ^(هـ) سهرنج بهن، خوا ده فهرموي: خوي پهرودرگار په يمان و به ليئى له پيغه مبهردان (عليه الصلاة والسلام) وهرگرت، ﴿دياره له هه موويان ييجگه له موحه مده ^(ص)، چونكه په يمان وهرگرتنه كه بو بروا پي هيئانى وي بووه ﴿فهرموي: نهى پيغه مبهردان چونكه من كيتاب و حيكمه تم به ئيوه داوه هه كاتيك پيغه مبهريك هات (مه بهست موحه مده ^(ص) نهو رپيازى ئيوه له سهرنى به راستى زانى و پشتگيرى كرد ده بى ئيوه برواى پي بهيئن (نه گهر له سهرده مى ئيوه دا هات ياخوه شوينكه وتووه كانى ئيوه ئيمانى پي بهيئن نه گهر له سهرده مى نه وان دا هات) ده بى ئيمانى پي بهيئن و سهرى بخهن و پشتگيرى بكهن، ئينجا فهرموي (أَقْرَرْتُمْ) دانتان پيدا هيئا؟! گوتيان (أَقْرَرْنَا) دلمان پيده هيئا، كه واته دان پيده هيئان (اقرار) يش به عنى: ئيمانيش و سهرخستنيش و پشت گرتنيش .

2- ئه‌وه‌ش كه ده‌لّين: مادام كرده‌وه‌ي باش (عَطْف) كراوه‌ته‌وه سهر ئيمان، كه‌واته جيايه له ئيمان و سهره‌نجام ئىسپات ده‌بى كه كرده‌وه‌ي چاك پيكره‌نه‌ري ئيمان نيه!

ئيمه ده‌لّين: ئه‌وه راست نيه، چونكه له زمانى عه‌ره‌بى دا (عَطْف) هه‌ق جارى وايه بۆ (مغايّرة) هه‌ق يه تۆ ده‌لّى: (محمّد) هات و (احمد) يش هات، ليّره‌دا (أحمد) له (محمّد) جيايه، به‌لام جارى وايه (عَطْف)، (عَطْف) ي (خاصّه) له‌سه‌ر (عام)، واته: شتيكى تايبه‌ته ده‌گيربّيته‌وه بۆ شتيكى گشتى له‌به‌رته‌وه‌ي ده‌ته‌وي ئه‌و شته تايبه‌ته مه‌كانه‌ت و پله و پايه‌ي زياترى پى به‌دى، وه‌ك له قورئانى دا خواي په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموي: ﴿مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ﴾ ﴿١﴾ جووله كه كان ده‌يانگوت: له‌به‌رته‌وه ئيمه ئيمان به محمد ﷺ ناهين چونكه (جبريل) وه‌حى بۆ محمد ﷺ دينى، ئيمه‌ش دوژمنايه‌تيان هه‌يه له‌گه‌ل (جبريل) دا!! جا له‌و باره‌وه و بۆ به‌ريه‌رچدانه‌وه‌ي جووله‌كان ئه‌م نايه‌ته هاته خوارى و ده‌فه‌رموي: ﴿هَر كَسِيكَ دُوژْمَنِي خَوَاو فَرِيشتَه‌كَانِي وَكَتِيْبَه‌كَانِي وَپِيْغَه‌مبه‌ره‌كَانِي بِيْ وَه دُوژْمَنِي جَوْبَرائيلَ وَمِيكَائيلَ بِيْ ئه‌وه خوا دُوژْمَنِي كافراڻه﴾ ليّره‌دا ته‌ماشا ده‌كه‌ين له پيشدا به گشتى باسى فريشته‌كان ده‌كات، به‌لام دوايي به تايبه‌تي باسى ﴿جبريل و ميكايل﴾ يش ده‌كات، چونكه ئه‌م دووانه دوو فريشته‌ي تايبه‌تين، سه‌لامى خويان لى بى.

(88) وشه‌ي (عطف) ياني اگيرانه‌و و بادانه‌و و نوشعاندنه‌وه.

(89) (مغايّرة) ياني جيايي.

(90) البقرة (98).

كهواته كه خوا (سبحانه و تعالى) ده‌فه‌رموئ: ﴿ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ ئیمان كرده‌وه‌ی باشیشی تێدایه، به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی كرده‌وه‌ی باش به‌شێكی تایبه‌ته‌ له ئیمان، بۆیه خوای به‌رز و مه‌زن وه‌ك زیاده ئیمتياز و ده‌رخستنی پله و پایه‌ی دووباره (عطف)ی ده‌كاته‌وه سه‌ری.

3- ئه‌وه‌ش كه ده‌لێن: خوای به‌رز و مه‌زن هه‌موو جارێ فەرموویه‌تی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ ئینجا داوای كرده‌وه‌ی باش ده‌كات، وه‌ك ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ... ﴾ (البقره - 183) ده‌لێن:

أ- به‌لێ به‌رله‌وه‌ی نوێژ فەرژ بێ، له‌سه‌ر ئیمانداران فەرژ نه‌بووه كه نوێژ بكهن، وه‌ به‌ بێ نوێژیش ئیمانه‌كه‌یان هه‌ر ئیمان بووه، وه‌ به‌ر له‌وه‌ی (حج)یان له‌سه‌ر فەرژ بێ، ئه‌گه‌ر هه‌جیشیان نه‌كردبایه ئیمانه‌كه‌یان هه‌ر ئیمان بووه، هه‌روه‌ها به‌ر له‌وه‌ی زه‌كـات فەرژ بێت، ئه‌گه‌ر زه‌كاتیشیان نه‌دابایه ئیمانه‌كه‌یان زه‌ره‌ری نه‌ده‌هێنا، به‌لێ له‌و كاته‌وه كه خوای په‌روه‌ردگار فەرموویه‌تی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ مسوڵمان ئیمانیكی (مُجْمَلٌ) (تف)یان هه‌بووه، به‌لام جارێ كامڵ نه‌بووه، وه‌ كه كامڵیش نه‌بووه له‌سه‌ری گوناچار نه‌بوون، چونكه خوای كاریه‌جی تا ئه‌و كاته هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی له‌سه‌ر پێویست كردبوون، به‌لام دواى ئه‌وه‌ی كه خوای په‌روه‌ردگار هه‌موو ئه‌ركه‌كانی دینی ناردۆته‌ خوارێ، ناتوانین بـلـێـن ئیستاش ئینسان به‌ بێ نوێژ و رۆژ و زه‌كات و به‌ بێ جی‌به‌جی كردنی ئه‌ركه‌كان هه‌ر ئیمان داره.

(91) زانایانی زاراوه‌ی (الایمان المجمل) وه (الایمان المفصل) پان به‌كارهێناوه. بۆ ئیمان هێتان به كورتی به ئیسلام به بێ چوونه ئێو (جزئیات) و، ئیمان هێتان به سرچهم (تفصیلی) یاسا و ده‌ستوره‌كانی ئیسلام. كه به‌ پێی شه‌خس و شوێن هوكمی ئه‌و دوو جۆره ئیمانه جیاوازه.

ب- هه‌روه‌ها که خوای په‌روه‌ردگار هه‌میشه به نازناوی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ بانگی موسولمانانی کردوه، ته‌مه ته‌وه ناگه‌یه‌نی که کردوه باشه‌کان له نیو ئیمان دا نین و پیکهینه‌ری نین چونکه مادام به‌شی گه‌وره و بنه‌ره‌تی ئیمان که دوو پیکهینه‌ری سه‌ره‌کینی له نیو دل دان، دیاره به‌ر له جی‌به‌جی کردنی ئه‌رکه شه‌رعی به‌کانیش ته‌وه به‌شه گه‌وره و بنه‌ره‌تی یه‌ی ئیمان هه‌ر هه‌یه و دروس‌تیشه شتی‌ک به ناوی به‌شی‌کی یه‌وه ناوینی (یحوز تسمیة شیء باسم بعضه أو جزء منه).

4- ته‌وه‌ش که ده‌لین: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾ مه‌به‌ستی پی (اعتقادکم بوجوب الصلاة)، ده‌لین: ته‌وه (تأویل) یکه که بی جی‌یه (تکلف) یکی زۆری تێدایه و هیچ پی‌ویست ناکات، چونکه خوا فه‌رموویه‌تی: ﴿ئیمان‌ه‌که‌تان زایه ناکات﴾، ئینجا سه‌ره‌جهم سه‌له‌فی صالح و (مفسرین) فه‌رموویانه: (إيمانكم أي صلاتكم) ده‌جا چ پی‌ویست ده‌کات تو بلی ﴿برواتان به‌ نوێژ﴾، چونکه بی‌گومان خوای په‌روه‌ردگار بروا بوون به هیچ شتی‌کی تریش زایه ناکات، وه ته‌وه کاته ئیشکال له‌سه‌ر نوێژ بووه و هاوه‌لان بو ته‌وه نوێژانه که پیش گۆرانی قیبله له (بیت المقدس) وه به‌رهو (کعبه) دوو دلی یان بو په‌یدا بووه له باره‌یانه‌وه و پێیان وا بووه که ئیستا قیبله وه‌رچه‌رخاوه به‌رهو (کعبه) ته‌وه نوێژانه‌ی که به‌رهو ته‌وه‌ی یان کردوون زایه بوون ولییان هه‌له‌واونه‌وه و به‌ر نه‌که‌وتوون، بۆیه له‌وه باره‌وه به‌ ئایه‌تی ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَّءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (البقرة □ 143) دلنیا‌یی کردوونه‌ته‌وه که ئیمان و تاعه‌ته‌که‌یان پارێزراوه و زبانی نه‌هیناوه.

وہ لہ راستى دا ئەم ئايەتە بەھىز و پىزەى قورئان بەلگەىە کى زۆر بەھىزى دەستى ئەھلى سوننەتە لىسەر ئەوہ کە کردوہ (عمل) شى بەکىکە لہ پىکھىنەرەکانى ئیمان، چونکە خواى کاربەجى نوپژ (صلاة) ى ناوناوہ (إيمان)، کەواتە ديارە نوپژ کردن ئیمانە و بەشیکە لہ ئیمان، ئەگەر نا خواى زانا پەنھان بىن لہ خووە و بى حىکمەت نوپژى ناو نەدەنا ئیمان.

حىکمەتى ھەلبژاردنى پىئاسەى ئەھلى سوننەت بو ئیمان⁽⁹²⁾

با لہ کوتايى ھەلسەنگاندنە کەماندا بىينەوہ سەر ئەوہى کە بۆچى ئەھلى سوننەت و جەماعەت، (إصابة) يان کردوہ و لەوہدا پىکاويانە کە ئيمانىان بەوہ پىئاسە کردوہ کە دەلێن: ئیمان برىتى يە لہ زانين و بە راست زانينى بە دلّ (المعرفة والتصديق بالقلب)، ئەوہ يە کەمىن پىکھىنەرى ئیمانە. پىکھىنەرى دووہم: برىتى يە لہ ک—ردەوہى دلّ (عَمَلُ الْقَلْبِ) وەك: خوشويستنى خواى بى وینە، ئىخلاص، پشت بەستى بە خوا، لہ خوا ترسان، وە خوشويستنى پىغەمبەر ﷺ، ئىنجا تەسلىم بوون بە قەلب و قەناعەتەوہ بۆ سەر جەم و ورد و درشتى شەرىعەتى خوا (سبحانہ وتعالى). وە پىکھىنەرى سىيەم: برىتى يە لہ دان پىداهىنانى زمان. وە پىکھىنەرى چوارەم: برىتى يە لہ کردەوہى ئەندامەکان. ئىمە دەلێن: ئەھلى سوننەت و جەماعەت لەو پىئاسەيان دا پىکاويانە چونکە ئەگەر تەماشاکەين دەبين ئىنسان لہ چوار بەشى سەرەکى پىک

(92) ئەم باسە زياتر ھەلبەتجراو و زادەى لىکدانەوہ و تێوہراچانى خۆمە و لہ ھىچ کىتب و سەرچاوەىە کەم وەر نەگرتوہ.

هاتوه، وه به بى هیچ کام لهو چوارانه نایتته ئینسان: یه کهم (عەقل) دووهم (دل) سى بهم (زمان) چوارهم (ئەندامەکان) جا ئیمان به پى پیناسەى ئەهلى سوننەت و جەماعەت بەسەر هەر چوار لهو پیکهینەرە بنچینهی یانهى ئینسان دا دابەش دەبى:

یه کهم: یه کهمین پیکهینەرى ئینسان (عەقل) وه یه کهمین پیکهینەرى ئیمانیش (المعرفة والتصدق) (زانین وه راست زانین) ه که په یوهندى به (عەقل) وه ههیه، چونکه عەقل نامرازی (کشف) و نامیرى په ی پى بردنه، تۆ ههتا نه زانى (خوا) یه که ههیه، به دل چیت خوش دەوى؟! کهواته عەقل له پيش دلیشه وهیه، ئینسان له پيشدا به عەقل ئینسانه، ئەگەر عەقل لى لابهرى پى دەلین شیت و دهچیتە ریزی ئاژەل، بۆیه زۆر جى خۆبه تى که یه کهمین پیکهینەرى ئیمان په یوهندى به عەقل وه⁽⁹³⁾ ههیت که بریتى یه له ناسینی خوا و پیغه مبهەر ﷺ وه به راست زانینان و به راست زانینی دینه که یان.

دووهم: دووهمین پیکهینەرى ئینسان دل (قلب) ه، جا ئایا بریتى یه له چى؟! (دل) چهق (مرکز) یکه ئینسان دەسووپینى و دهجوولینى، ئینسان شتى پى قبول دەکات یان رەفز دەکات، شتى پى خوش دەوى یان ناخوش دەویت، ئەوه شتىکی دیاره که فیکر و بۆچوون و تیگە یشتن په یوهندى به عەقل وه ههیه، به لام خوشویستن و رق لى بوونه وه، رەفز و قبول، ویستن و نهویستن په یوهندى یان به دل وه ههیه، کهواته ئەگەر ئینسانیک دل

(93) کهواته: یه کهمین پیکهینەرى ئیمان په یوهندى به یه کهمین پیکهینەرى ئینسان و تابهتى ترین و سەرەکی ترین شتى یه وه ههیه که (عەقل) ه.

نه‌بیّت، ویست و ئیراده و خۆشویستن و بوغز و ویستن و نه‌ویستن نه‌بیّت، پی‌ی ناگوتری ئینسان، وه له‌ رووی شه‌رعه‌وه (مُکَلَّف) یش نابیّت، که‌واته وه‌ک نه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت ده‌لێن، پر به‌ پیسته و جی‌ی خۆیه‌تی که‌ پیکه‌ینه‌ری دووه‌می ئیمان په‌یوه‌ندی به‌ دل و ده‌روونه‌وه هه‌بیّت، تا‌کو نه‌وه‌ی به‌ عه‌قل زانیوته و ناسیوته و که‌شفه‌ت کردوه، که‌ هه‌قه‌ و راسته به‌ دلێش خۆشت بو‌ی و قبو‌لی بکه‌ی و ته‌سلیمی بی.

سی‌یه‌م: وه‌ پیکه‌ینه‌ری سی‌یه‌می ئینسان له‌ رووی گرنگی یه‌وه بریتی یه‌ له‌ زمانی ده‌رپرین و (نُطْق) ته‌نانه‌ت فدیله‌سوفه‌کانی یۆنان، له‌ پیناسه‌ی ئینسان دا گوتوویه‌نه: (الإنسان حیوان ناطق) ئینسان گیاندارێکی گۆیا‌یه‌و بیژه‌ره، دیاره‌ پیناسه‌که‌یان زۆر ناته‌واوه چونکه‌ ئینسان زۆر له‌وه گه‌وره‌تره که‌ ته‌نیا به‌ زمان پیناسه‌ بکری، به‌لام به‌هه‌ر حال زمان و ده‌رپرین پیکه‌ینه‌ریکی بنچینه‌یی ئینسانه، تۆ له‌ ریی زمانه‌وه ئینسان ده‌ناسی، وه‌ک گوتراوه (زمان که‌وچکه‌ و دل مه‌نجه‌له) تۆ چو‌وزانی نه‌و دلّه چی تی‌دایه‌ نه‌گه‌ر له‌ ریی زمانه‌وه نه‌بی؟! وه‌ گوتراوه (اللسان مفتاح الانسان) زمان کیلی ئینسانه، کابرا که‌ قسه‌ی کرد نه‌وجار لی‌ی حالّی ده‌بی چی یه‌ و چۆنه و چی له‌ باران دا هه‌یه.

که‌واته: جی‌ی خۆیه‌تی و پر به‌ پیسته پیکه‌ینه‌ری سی‌یه‌می ئیمان په‌یوه‌ندی به‌ زمان و ده‌رپرینه‌وه هه‌بیّت، پیشت‌ریش باس کرا که‌ سی‌یه‌مین پیکه‌ینه‌ری ئیمان دان پی‌ده‌یه‌ن (اقرار)ه که‌ له‌ شایه‌تمان دا خۆی ده‌نوێنی.

چواره‌م: پیکه‌ینه‌ری چواره‌می ئینسانیش جه‌سته و نه‌ندامه‌کانی، که‌ چواره‌مین پیکه‌ینه‌ری ئیمانی پی‌وه‌ په‌یوه‌سته، چونکه‌ ئایا که‌سی‌ک عه‌قلی هه‌بیّت و

دَلْ و زمانىشى ھەبى، بە لَام ئەندامەکانى دىکەى تەبى، ئايا پىي دەگوترى
ئىنسان؟! بىگومان دەلێن: ئەو ھەر پارچە گوشتىکە لەوى کەوتو! کەواتە زۆر جىي خۆيەتى کە مل کەچى ئەندامەکان و جەستە بۆ خوا و
کردهو بە ئەندامەکان، جگە لە کردەوى دَلْ، وەك جىي بەجى کردنى نوێژ و
رۆژوو و زەکات و ھەج و جىھاد و تەمىر بە چاکە و نەھى لە خراپە و مل
کەچى کردن بۆ شەرى خوا و ھتە زۆر جىگای خۆيەتى کە پىکەينەرى
چوارەم و کۆتايى ئيمان بى، چونکە پاش زانین و کەشف کردنى عەقْل بۆ
ھەق و قبوول کران و خوشويسترائى لە لایەن دَلْ و دان پىداھيترائى لە
لایەن زمانەو، نۆرە دەگاتە سەر جەستەو ئەندامەکان بۆ جىي بەجى کردن.
ئىنجا پىويستە بزائى وەك لە دەرسى رابردودا گوتمان کە بەشى ھەرە
گەرە و گرنگى ئيمان پەيوەندى بە دَلْ و ھەيە، چونکە لە زاراوى قورئان دا
(قُلُوب) (عَقْل) یش دەگرێتەو، خۆي بەرز و مەزن کە فەرمويەتى: ﴿كُتِبَ
فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانُ﴾ (شەخ) عەقلىش دەگرێتەو، وە ھەتا ئىستاش زانايانى
دەروون ناس و پزىشکەکان بۆيان ساغ نەبۆتەو کە چۆن و بە چ شىوہەك
عەقْل و دَلْ پەيوەندى پىکەو دەبەستن، چونکە ئىنسان ھەست دەکات کە
ھەوالىکى خوشى بۆ دیت دَلْ خوش دەبى وە کاتىک خەبەر و ھەوالىکى
ناخوشى بۆ دى دَلْ دەگوشرى و دەزانى کە دَلْ و دەروونى پەيوەندى بە ھەست و
سۆزو خوشويستى و خوشنەويستى و رەزرو قبوولەو ھەيە، بە لَام ئايا رەبى چى بە
لەگەل مێشک دا؟! ھەتا ئىستا زانايان بە روونى بۆيان دەرە کەوتو، گرنگ
ئەوہیە بزائى کە لە بەکارھيترائى قورئان دا وشەى (قُلُوب) (عَقْل) یش

ده‌گرېټه‌وه و وشه‌ی (قَلْب) له به‌کاره‌يتنانی قورټان دا به‌س چه‌ق و مه‌ل‌بند (مرکز و محور) ی بیر و هوښ نيه، وه‌ك له عورفي ئيستادا باوه، به‌لكو همدروو به‌شه‌كه‌ی زانين و به‌راست زانين وه قبولل كردن و خوښوېستن هم‌مويان په‌يوه‌ندی يان به (قَلْب) دوه هديه، وه له راستي دا هم دان پيدا‌هيتنانی زمان و هم كرده‌وي نندامه‌كانيش به‌رهم و نه‌نجامي تهو حقيقه‌ته‌ن كه له دل و دeroon دا جيگير بووه.

كه‌واته: هر كاتيځ جي‌به‌جي كردن (تطبيق) و رډفتار و ناکارمان له كه‌سيځ نه‌يینی ته‌وه به‌لگه‌يه له‌سهر ته‌وي كه له دلي دا هيچ شتيځ نيه، وه هر كات (كُفر) مان له رډفتار و ناکاري دا ديت، يان (كُفر) مان لي بيست، ته‌وه به‌لگه‌يه له‌سهر ته‌وي كه له دليشي دا (كُفر) هديه⁽⁹⁵⁾، چونكه چي له دل دا هدي، هر ته‌وه‌ش له پړي زمانه‌وه دپته دري و هر ته‌وه‌ش له‌سهر روپه‌ري نندامه‌كان ناشكرا ده‌بي و دهرده‌كه‌وي.

وصلی الله تعالی وسلم وبارك علی حبيبنا و شفيعنا محمد وآله وصحبه أجمعين . ومن اهتدى بهديهم وانسلک في سلکهم الی يوم الدين. والحمد لله رب العالمين .

(95) با هيچ كس وا لم قسه‌يم حالي نه‌ين كه منځ وه‌ك همدنك له زانايانی مشرهب مورچه‌يه‌ی سدرهم تنها ته‌وه به كوفر دوزام كه له دل دا به ا بهلكو هدرچي به‌ك شرع به كوفري داناي كوفره: چ له دل ا ين، چ له له‌سهر زمان و قلم دهركه‌وي و، به نندامه‌كان نه‌نجام بدری، به‌لام پنگومان هر كوفر و شريكی بيسراو پيراو ناشكرا په‌گ و پشه‌كه‌ی كوفر و شريكی پنهان و دeroon به .

**په یوډندی و جياوازی نیوان
نيمان و ئيسلام**

الحمد لله حق حمده والصلاة والسلام من الله على عبده محمد وآله وصحبه و
سائر السائرين على دربه، أما بعد:

بهريزان!

ئيمه له دوو درسى رابردودا باسى ئيمانمان كرد، وه له ميانه
قسه كانمان دا وشه (ئىسلام) يش چهند جاريك به كار هات، به لام وه كو ئيمان
به دريژ (تفصيل) ي باسمان نه كرد، جا خوا يار بى لهم درسه مان دا باسى ته وه
ده كه بين كه ئيمان و ئىسلام چ په يوه ندى په كيان پيكه وه هديه، له كوئ پيكه
ده گن و ده چنه نيو يه ك، وه له كوئيش له يه ك جيا ده بنه وه؟، وه نايا ئيمان و
ئىسلام يه ك شتى يا له يه ك جيان؟، وه نايا هه به يه ك جاريى له يه ك جيان
يان له هه نديك شت دا به يه ك ده گنه وه؟!

ليرده ده مه وي ته وه تان بو پروون بكه مه وه كه مه به ستمان لهم درسه
ته وه يه ته گهر بيت و بليين: (اسلام) و (ايمان) هه به كن و له يه ك جياواز نين،
ماناي وايه هه كات له ده قىكى شهرعى دا بينيمان كه فلان شته و فلان
شته ئينسانيان پى ده بيتته مسولمان، ماناي وايه تهو مسولمانه تى يه، مايه
ئيمانداريتى و به (مؤمن) له قه لهم درانيشه، واته هه تهو شتانه ي كه
ئينسانيان پى ده بيتته مسولمان و له دنيا دا حوكمى مسولمانه تى يان پى
وه رده گرى، پيشيان ده بيتته پروادارپش و له دوا رويش دا دهر باز بوون له دوزخ و
چوونه به هه شتى بو مسوگه ده كهن، به لام ته گهر بليين: نه خير ئىسلام و ئيمان
له يه ك جيان، ماناي وايه تهو شتانه ي كه شهرع دايانوان ئينسانيان پى ده بيتته
مسولمان، تهو هه چهنده له دنيا دا به مسولمان و ديندار داده نرى، به لام

لە لای خوا و بۆ قیامەت مادام مەرج و پێکھێنەرەکانی (ایمان) ی تێدا نەهاتبە دی بە ئیماندار دانان، وە بۆ ئاگاداریشتان ئینسان بە بێ ئیمان ناچیتە بەهەشت، وەکو دواتر پروونی دەکەینەوه، جا لێرەدا زانیان لەو بارەوه دوو رایان هەن:-

یەكەم: هەندێکیان دەڵێن: ئیمان و ئیسلام یەك شت و لە هەر شوێنێك خۆی پەرورەدگار باسی (ئىسلام) ی کردبێ ئەو مەبەستى (ئیمان) یشە، وە ئەگەر باسی ئیمانی کردبێ ئەو مەبەستى ئىسلامیشە، واتە وەك چۆن لە زمانى عەرەبى دا دەڵێ (قَعَدَ، جَلَسَ) تەنیا (لَفَظ) هەکیان لە یەك جیا یە ئەگەر نا وشەى (مترادف) هاوواتان و چەمک و واتا و نێوەڕۆکەکیان هەر یەكە، شایانى باسیشە کە ئەو زانیانەى ئەم رایە یەى یەكە میان هەڵبژاردووە، هەر کام لە: (البخاري ومحمد بن نصر المروزي وابن عبد البرّ والزّني) و کۆمەڵێکی دیکەش لە پێشەوایان لە نێو دان، بەلگەشیان ئایەتێکە لە قورئان دا لە سورەتى (الذاریات) کە بەسەرھاتی ابراھیم ﷺ باس دەکات، کاتێک (ابراھیم) بە فریشتەکان دەفەرموێ ﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ (31) ئەو فریشتانەى کە دەچن میوانى (ابراھیم) ﷺ دەبن بە مەبەستى کاول کردنى دى یەکانى گەلى (لوط) ﷺ دواى ئەوێ کە ئیبراھیم خواردنیان بۆ دادەنێ و خواردنە کە ناخۆن و خۆیانى پێ دەناسێتن، وە موژدەى پێ دەدەن کە کورپێکی زانای دەبێت، کە دیارە تا ئەو کاتە ابراھیم ﷺ و (سارە) ی خێزانى مندالیان نەبوو و تا ئەو کاتە خۆى و خێزانى بێ وەچە بوون، جا خێزانە گەى کە ئەو دەبیستى زۆر بە سەرسۆرمانەووە چریکە یەك دەکات و وەك لە سورەتى (هود) دا هاتووە دەڵێ:

﴿أَلِدْتُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ﴾ (72)، واته: به راستی شتیکی سهیره! چۆن منداڵم ده‌بی له حالیک دا که خۆم پیره‌ژنم و میرده‌که‌شم نه‌وه دیاره پیر بووه؟ اجا دوا‌ی نه‌و مشت و مپه (ابراهیم) ﷺ پێیان ده‌فه‌رموی: ﴿فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ (الذاریات-31)، واته: جا نه‌ی نێردراوه‌کان نه‌و کاره‌ی که پێی نێردراون چی به؟ ﴿قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ۖ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ۚ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ۚ فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (الذاریات 32-36) فریشته‌کانیش له وه‌لامی پرس‌سیاره‌که‌ی (ابراهیم) ﷺ دا ده‌لێن:

ئیمه له لایهن په‌روه‌ردگاره‌وه په‌وانه کراوین بۆ نه‌و گه‌له تاوانباره ، تاکو به‌ردیکی قورینیان به‌سه‌ردا بپارێنین. که له لایهن په‌روه‌ردگاره‌وه. بۆ زیده‌رۆبی که‌ران نیشانه‌دار کراوه، ئینجا ده‌لێن: ﴿فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ واته: جا هه‌ر ئیمانداریک که له‌و شوینه‌ دابوو ده‌ربازمان کرد، ﴿فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ به‌لام به‌س یه‌ک مائی مسوڵمانی تیدا بوو، واته: لێره‌دا فریشته‌کان ئیمان و ئیسلام به‌یه‌ک واتا به‌کار دێنن، وه له راستی دا نه‌م به‌لگه‌یه به‌لگه‌یه‌کی به‌هێزه و لایه‌نگرانی رای یه‌که‌م هه‌ر نه‌و به‌لگه‌یه‌شیان به‌ده‌سته‌وه‌یه.

دووه‌م: رای دووه‌م که بی گومان زۆربه‌ی زانیان له‌سه‌ر نه‌م رایهن و من خۆیشم نه‌و رایهم پێ په‌سنده . چونکه به‌لگه‌ی زیاتر پشتگیری ده‌که‌ن، نه‌وه‌یه که ده‌لێن: ئیمان و ئیسلام له یه‌ک جیان، هه‌رچه‌نده له هه‌ندی‌ک شت دا ده‌چنه نیو یه‌ک به‌لام له زۆر شتی‌ش دا له یه‌ک جیا ده‌بنه‌وه، نه‌و زانیانه‌ش که

رایان وایه: بیجگه له (ابن عباس) خوا لییان رازی بیت، وه (الحسن البصري) و (ابن سیرین و زهري و قتادة)، که ئەوانه هه‌موویان له زانایانی (تابعین) هه‌ر کام له (حماد بن زید و محمد بن عبدالرحمن بن أبي ذئب و أحمد بن حنبل و أبو جعفر الباقر و عبدالرحمن بن مهدي و ابن معین و الخطابي و اللالكائي و ابن صلاح الشهرزوري و ابن تیمیة و ابن رجب) ئەوانه هه‌موویان ئەو رایه‌ی دووه‌میان په‌سند کردوه که ثیمان و نیسلام له یه‌ک جیان و مه‌رج نیه هه‌ر که‌سیک مسوولمان بوو هه‌میشه ئیمانداریش بێ و مه‌رج نیه هه‌ر که‌سیک له ده‌قه‌کانی شهرع دا نیسلامی بو قه‌رار درا، ئیمانیشی بو له‌گه‌ل قه‌رار درایی، به‌لام هه‌میشه (مؤمن) (مسلم) ه، واته هه‌ر که‌سیک ئیمانی پێ بوو نیسلامیشی پێیه، به‌لام مه‌رج نیه هه‌ر که‌سیک نیسلامی پێ بوو ئیمانیشی پێ بێ.

وه ئەو زانایانه وه‌لامی ئەو به‌لگه‌یه‌ی رای یه‌که‌م - که به‌هێزترین به‌لگه‌یه‌یه - به‌م شییوه‌یه ده‌ده‌نه‌وه که ده‌لێن: لێره‌دا که ثیمان و نیسلام چوونه‌ته نیو یه‌ک، ئەوه یه‌کیکه له‌و شوینانه‌ی که ئیمه‌ش ئینکاری ناکه‌ین، هه‌ندیک جار ئیمان و نیسلام ده‌چنه نیو یه‌ک، ئەویش چ جارێکه؟ ئەوه‌یه که (نیسلام) ی ته‌واو ئیمانیشی له‌گه‌ل دایه واته له هه‌ر شوینیک خوای په‌روه‌ردگار زۆر به مه‌دحه‌وه باسی نیسلام و (مسلم)ی کردبێ ئەوه ئیمانیش ده‌گرێته‌وه، بو وینه: خوای په‌روه‌ردگار به پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ وَكُفَيْتُ وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ (الانعام 162-163) تۆ بلی ئەی محمد ﷺ نوێژ و قوربانی سه‌ره‌برین و ژیان و مردنم بو خوای په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کانه هه‌چ

هاوه‌لی نین، وه من به‌وه فه‌رمانم پی کراوه، وه من یه‌که‌مین مسوولمانم، لی‌ره‌دا دیاره‌ که مسوولمان (مسلم) له مه‌قامی (مدح) دایه و مسوولمانه‌تی ته‌واوه، جا هه‌میشه مسوولمانه‌تی ته‌واو نیمانیشی له‌گه‌ل دایه، چونکه مسوولمانی ته‌واو به بی نیمان ته‌واو نابیی بۆیه من له کتییی (مسوولمانی کامل)، نه‌و قه‌یدی (کامل) هم بۆ زیاد کردوه چونکه وشه‌ی (مسلم) مسوولمان به‌ته‌نها، هه‌موو جارێک مه‌دح ناگه‌یه‌نی و، جاری وا هه‌یه کابرا (مسلم) ه و وه‌ک باس ده‌که‌ین له نایه‌ت و هه‌دیسه‌کان و له ده‌قه شه‌رعی یه‌کان دا پیی ده‌گوتری (مسلم)، به‌لام ره‌نگه له حه‌قیقه‌ت دا (منافق) بی، که‌واته وشه‌ی (مسلم) نه‌گه‌ر قه‌یدیکی بخه‌یته‌ گه‌ل بلای مسوولمانی ته‌واو، مسوولمانی کامل نه‌وه نیمانیشی له‌گه‌ل‌دایه، جا نه‌و زۆریه‌ی زانایانه وه‌لامی به‌لگه‌ی لایه‌نگرانی رای یه‌که‌م که ده‌لێن نیمان و نیسلام هه‌ر یه‌کن، به‌وه ده‌ده‌نه‌وه که ده‌لێن: نه‌و نایه‌ته‌ی (الذاریات) یه‌که‌که له‌و شوێنه‌ی که نیمان و نیسلامیان تیدا چوونه‌ته‌ نیو یه‌ک به‌هۆی نه‌وه‌وه که (نیسلام) ه که (نیسلام) یکی ته‌واوه، دیاره که (نیسلام) یش ته‌واو بوو نیمانیشی له‌گه‌ل دایه وه له به‌لگه‌که‌ی رای یه‌که‌میش دا له‌وه‌وه ده‌زانین که (نیسلام) ه که ته‌واوه، چونکه نه‌و مال‌ه‌ی که فریشته‌کان ناگاداریان کردنه‌وه که بپۆن و ده‌رچن چونکه خوا نه‌و شوینه کاول ده‌کات، نه‌وه مال‌ی (لوط) بووه عليه السلام ده‌جا ناشکراشه‌ که (لوط) عليه السلام مسوولمانی زۆر ته‌واو و (مؤمن) ی زۆر ته‌واویش بووه !

به‌لام مه‌رجیش نیه که هه‌موو جارێ ئینسان که مسوولمانی ته‌واو بوو (مؤمن) ی ته‌واو (کامل) یش بیت.

به‌لام ده‌بی ئه‌صلی ئیمانە که‌ی هه‌ر هه‌بیّت، به‌لام لی‌ره له‌و مه‌قامه‌دا بۆیه واماڤ گوت چونکه ئیسلامی هه‌چ که‌س له‌ هی پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) ته‌واوتر نیه‌.

وه بی گومان ته‌و مه‌سه‌له‌یه‌ش زۆر حوکم و یاسای دنیایی پی‌وه‌یه‌ستی، بۆ وینه: هه‌ر کات له‌ (نصّ) یکی شه‌رعی دا بینیمان که‌ ده‌لی فلان که‌س مسولمانه‌، ته‌وه ئیمه‌ نالیین حه‌تمه‌ن ته‌و که‌سه به‌هه‌شتی یه‌. بۆ نمونه (عبدالله بن أبي بن سلول) وه‌ک مسولمان دانراوه و ته‌نانه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ که‌ (عبدالله) مرد چوه‌ نوێژی له‌سه‌ر کردوه، ته‌وه دیاره، که‌چی دوا‌یی خوی په‌روه‌ردگار پی‌ی فرموو ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ (التوبة 84) واته‌: وه‌ له‌مه‌ودوا هه‌ر کامیک له‌و (منافق)انه‌ مرد، هه‌رگیز نوێژی له‌سه‌ر مه‌که‌ و مه‌چۆ سه‌ر گو‌ژه‌که‌یشی!، ئیدی له‌وه‌ودوا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ته‌وانه‌ی که‌ زانیای (منافق)ان و نوێژی له‌سه‌ر نه‌ده‌کردن و له‌ ناشتنیشیان دا به‌شدار نه‌ده‌بوو، وه‌ له‌ سۆنگه‌ی ته‌وه‌وه که‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ندی له‌ (منافق)ه‌کان که‌ مابونه‌وه ناوه‌که‌یانی به‌ (حذیفة بن الیمان) ﷺ گوتبوو، چونکه ته‌و (أمین سر)ی پی‌غه‌مبه‌ر بووه ﷺ وه‌ زۆر له‌ نه‌ینی یه‌کانی ته‌وی لا دانرا بوو، که‌ یه‌کیک له‌وانه‌ ناوی منافقه‌کان بوو، جا (عمر بن الخطاب) ﷺ هه‌ر کات یه‌کیک له‌ شکاری مه‌دینه‌دا ده‌مرد ته‌گه‌ر وه‌ک مسولمانیک‌ی باش نه‌ناسرابایه‌ یا نه‌ی ناسیبا ته‌ماشای ده‌کرد ناخۆ (حذیفة) نوێژی له‌سه‌ر ده‌کات یان نا، ته‌گه‌ر ته‌و نوێژی له‌سه‌ر کردبایه‌ ته‌وه (عمر)یش ﷺ نوێژی له‌سه‌ر ده‌کرد، وه‌ ته‌گه‌ر (حذیفة) نوێژی له‌سه‌ر نه‌کردبایه‌، (عمر)یش نوێژی له‌سه‌ر نه‌ده‌کرد، نه‌بادا له‌ (منافق)ه‌کان بیّت چونکه (حذیفة) هه‌موویانی ده‌ناسین.

جا به لگه كانى راي تهوانه دهلين: ئيمان و ئىسلام له يهك جيان هه رچه ند هه نديك جار به يهك ده گه نه وه، تهو هه نديك جار هه تهو به كه ئىسلام ئىسلامى تهواو بوو ئيمانىشى له گه ل دايه، به لگه كانيان ته مانه ن:

(يه كه م): له سوو رته تى (الحجرات) دا، خواي په روهر دگار ده رباره ي عه ره به خيله كى يه كان كه تازه ده هاتنه نيو ئىسلام و شانازى و منه تيشيان به سه ر پيغه مبه ردا ﷺ ده كرد تهو نايه ته ي ناره خوارى: ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ (البقره) واته: عاره به خيله كيه كان گو تيان: ئيمانمان هينا، بلئى- نه ي موحه مده - ﴿لَمْ تَقُولُوا﴾ به ته نكيد ئيمانتان نه هيناوه چونكه وشه ي ﴿لَمْ تَقُولُوا﴾ نامرازى (نفي) به، ﴿وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا﴾ به لام له جياتى گو تنى ﴿امنا﴾ ئيمانمان هيناوه، بلين ﴿اسلمنا﴾ مسولمان بووين ﴿ولما يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ وشه ي ﴿لَمَّا﴾ بو نه فى شتيكه له گه ل چاوهر وان كردنى پهيدا بوونى دا، وهك ﴿لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ﴾ (الجمعة-3) واته: جاري پييان نه گه يشتوون به لام پييان ده گه ن، كه واته: ﴿ولما يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ واته: جاري ئيمانتان نه چوته نيو دل به لام ئوميد ده كرپت ئيمانتان بچيته نيو دل.

لي ره دا خواي په روهر دگار به (نص) ي نايهت ئىسلامه ته ي بو كو مه ليك قه رار ده دات كه ده فهرموى: مسولمانن و به ته هلى (ئىسلام) حيسابن، به لام ئيمانيان لئى نه فى ده كات و ده فهرموى: ئيمانتمان نه چوته نيو

دلّه‌وه، كه‌واته‌ ئه‌و ده‌ق (نص)ه‌ حه‌سمى نيزاع ده‌كات و قه‌زیه‌كه‌مان بۆ هه‌لّ ده‌برئ، كه‌ ده‌گونجئى كابرا مسوڵمان (مسلم)بئى به‌لام (مؤمن) نه‌بئ، ئىسلامى پئى بئى به‌لام ئيمانى پئى نه‌بئ.

(دووهم): فه‌رمووده‌يه‌ك هه‌يه كه‌ ده‌فه‌رموئ: (عن عامر بن سعد عن ابيه ان النبي ﷺ اعطى رجالا ولم يُعْطِ رجلا، فقلت يا رسول الله اعطيت فلانا وتركك فلانا لم تعطه وهو مؤمن ، فقال النبي ﷺ او هو مسلم، قال فأعديتها ثلاثا وهو يقول او مسلم)هه‌واته: عامرى كورئى سعد له‌ پابيه‌وه ده‌گيرئته‌وه كه‌ پيغه‌مبه‌ر ﷺ مالّ و سامانيكئى دابه‌ش كردوه و داويه‌تى به‌ هه‌نديكّ له‌ پياوان، به‌لام نه‌يدا به‌ پياويكّ له‌ نيويان دا (سعد)يش كه‌ باوكئى (عامر)ه، ده‌لئ: گوتم نه‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا دات به‌ فلان و نه‌وانه به‌لام نه‌تدا به‌ فلانه كه‌س له‌گه‌لّ نه‌وه‌ش دا كه‌ بروادار (مؤمن)ه، پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموئ: يان بلئى مسوڵمان (مسلم)ه، ده‌لئ من سئى جار دووباره‌م كرده‌وه و گوتم ئيمانداره، نه‌ويش هه‌ر فه‌رموئى مسوڵمانه، جا دياره‌ كابرا يان (منافق) بووه يا هه‌ر به‌ رواله‌ت هاتوته نيؤ ئىسلامه‌وه، واته مه‌رج نيه رقى له ئىسلام بوويته‌وه، به‌لكو هاتوته نيؤ ئىسلامه‌وه به‌لام جارئ ئيمانى وه‌رنه‌گرتوه، چونكه مه‌رج نيه هه‌ر كه‌سيكّ ئيمانى نه‌بوو (منافق) بئى جارئ وا هه‌يه كابرا به رواله‌ت هاتوته نيؤ ئىسلام، به‌لام جارئ نازانئ ئيمان چئى به! واته مه‌رج نيه هاتبيت به فيلّ مسوڵمان بوويت و له دلّيش دا هه‌ر كافر بيّت به‌لكو نازانئ ئيمان چئى به و وه‌رى نه‌گرتوه، وهختيکّ كابرا خوا

نه ناسى وهك تاقه په رستراو و تاقه په روهردگار و خاوه نى تهو سيفهت و ناوه بهرز و په سنداندهى كه تنهها شايستهى خوږى، وه وه ختيك پيغه مبهري ﷺ وهك خوږى نه ناسى، وه له ئىسلام شارهزا نه بى و نه زانئ روژى دوايى و فريشته كان و كتيبه كانى خواو پيغه مبهران (عليهم الصلاة والسلام) چين؟ ئيمان به چ بښت! واته جارى وا هديه كابرئ ئيمانى نيه نهك له بهرته وهى كه (منافقه)، بهلكو له بهرته وهى له ئيمان حالئ نه بووه و وهى نه گرتوه، دياره باباى واش هه چهنده به ئيماندار دانارئ، كه چى به مسولمان ناو زده ده كړئ و وهك هه لاواردن (استثناء) يكيښ له ياساى: ﴿به بئ ئيمان چوونه به هه شت مه يسره نابئ﴾ وا پئ ده چئ تهو جوړه كه سانه نه هلى (نجاه) بن، چونكه چى له توانايان دا هه بووه پئ هه لساون، وهك خواى دادگر فهرموويه تئ: ﴿قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِفَكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الحجرات - 14).

لهم نايه ته دا زور به روونى ده فامر يته وه كه هوى به ئيماندار دانه نرائى تهو جوړه كه سانه كوفر و نيفاق نيه بهلكو هويه كهى تهويه كه نازانئ ئيمان چى يه، تنهها تهو نندهيان زانيوه و بيستوه كه پيغه مبهريك په پيدا بووه و حال و سيفاتى ناوايه و تهو انيش په گهل كه وتوون، واته ئىسلام وهك كيان و دهولت په روى سه ندوه و ده ستنه لاتى پيدا كرده تهو انيش هاتوونه ته نيوى، بهلام به وردپى نه يان زانئ — وه بپوا به چى بهيئن و تهو پيغه مبهري ﷺ چى ده فهرموئ و چى نافهرموئ.

(سەئیدەم): فەرمووده‌کە‌ی (جەبیل) ^(خەف) کە بە کورتی و بە کوردی بەم جۆرە‌یه‌:
 عەمر بن الخَطَّاب ^(رضی اللہ عنہ) دە‌گیرێتە‌وه‌ کە لە جەنگی (تبوک) دا‌بوو، دە‌فەر‌مووی
 ئیمە لە خەزمەتی پیغەمبەر ^(صلی اللہ علیہ وسلم) دانیشتبووین، پیاویک هات بە‌رگێکی
 زۆر سـپی لە‌بەر‌دا‌بوو، هیچ شوێنە‌واری سە‌فە‌ری پیوه‌ دیار نە‌بوو،
 مـووه‌کانی زۆر ڕەش بوون، هات سـه‌لامی کرد و لە نزیک
 پیغەمبەر‌وه‌ ^(صلی اللہ علیہ وسلم) دانیش، لە فەر‌مووده‌کە‌دا دە‌فەر‌مووی ئە‌ژنۆی بە
 ئە‌ژنۆی پیغەمبەر‌وه‌ ^(صلی اللە علیہ وسلم) نا ﴿دیاره‌ مه‌به‌ستی ئە‌وه‌یه‌ کە زۆر لییه‌وه‌ نزیک
 دانیش، ئە‌گەر نا نا‌گۆجی و ئە‌ده‌بی مه‌جلیس نیه‌ کە ئە‌ژنۆی خۆی بە
 ئە‌ژنۆی پیغەمبەر‌وه‌ بنی﴾، ئینجا دە‌فەر‌مووی پرسیاری لە پیغەمبەر ^(صلی اللہ علیہ وسلم)
 کرد دە‌رباره‌ی (ئیسلا‌م و ئیمان و ئیحسان) وه‌ دە‌رباره‌ی ڕۆژی دوا‌یی،
 سه‌ره‌تا گوتی: (یا محمد أخبرني عن الاسلام) هه‌واڵم پێ بده‌ دە‌رباره‌ی
 ئیسلا‌م کە ئیسلا‌م چی یه‌؟ پیغەمبەر ^(صلی اللہ علیہ وسلم) فەر‌مووی: ئیسلا‌م ئە‌وه‌یه‌ کە
 شایه‌تمان بـینی به‌وه‌ کە جگه‌ لە خوا په‌رستراویکی دیکه‌ نیه‌، وه‌ کە
 موحه‌ممەد ڕه‌وانه‌ کراوی خوا‌یه‌، وه‌ نوێژ بکه‌ی و زه‌کات بده‌ی و ڕۆژوو
 بگری و حج بکه‌ی، ئە‌وه‌ ئیسلا‌مه‌، پاشان پیاوه‌کە‌ گوتی: راست ده‌کە‌ی،
 عەمر دە‌فەر‌مووی: زۆر سه‌رمان سو‌رما کـی‌یه‌ ئە‌و کە‌سه‌ لە پیغەمبەر ^(صلی اللہ علیہ وسلم)
 ده‌پرسی و پاشانی‌ش پـێی ده‌لی راست ده‌کە‌ی، چونکه‌ که‌سیک به‌ که‌سیکی
 دیکه‌ بلێ راست ده‌کە‌ی دیاره‌ بۆ خۆی له‌و سه‌ری هاتۆته‌وه‌ بۆیه‌ پـیـان
 سه‌یر بووه‌.

ئینجا له باره‌ی ئیمان‌هه‌ پرسیاری لـی کرد و گوتی: (فأخبرني عن الايمان) ده پـیـم بـلـی ئیمان چی یه؟ تهویش وه‌لامی دایه‌وه که ئیمان (ان تؤمن بالله وملائکته و کتبه ورسله وبالیوم الآخر وبالقدر خیره و شره) بروا بی‌نی به خوا وه به فریشته‌کانی و کتیبه‌کانی و پیغه‌مبه‌رانی و روژی دوایی وه هه‌روه‌ها به (قه‌ده‌ر) به خیر و شه‌ری و، خوش و ناخوشی یه‌وه، دیسان کابراکه گوتی راست ده‌که‌ی.

ئه‌وجار ده‌باره‌ی (احسان) پرسیاری لـی کرد که ئایا (احسان) چی یه؟! تهویشی وه‌لام دایه‌وه و فهرمووی (الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك) ئیحسان ته‌وه‌یه که به جوړیک خوا بپه‌رستی پیت وایی ده‌بیینی، یان به لای که‌مه‌وه پیت وایی که ته‌و تو ده‌بیینی، واته چاک دینداری کردن، وه له کو‌تایی دا ده‌باره‌ی کاتی هاتنی قیامه‌ت لـی پرسى و تهویش له وه‌لامدا فهرمووی: (ما المسئول بأعلم من السائل) پرسیار لی‌کراو (که پیغه‌مبه‌ره ﷺ) شه‌ره‌زا تر نیه له پرسیار‌که‌ر، پاشان کابرایه‌که پرسیاری نیشانه‌کانی روژی دوایی له پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد و تهویش وه‌لامی دایه‌وه و چه‌ند نیشانه‌یه‌کی بو دیاری کردن.

جا (عمر) رضی الله عنه ده‌لی: پاشان ته‌و پیاوه رویشـت و ئیمه‌ش زۆرمان مه‌سه‌له‌که له لا سه‌یر بوو، به‌لام دیاره پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زۆر به سام بووه، وه هاوه‌لان (أصحاب) ییش رضی الله عنهم زۆریان شه‌رم لـی کردوه، ته‌وه‌تا ته‌و شته‌ گـرنگ و گه‌وره‌یه بووه، که‌چی لیان نه‌پرسیوه ته‌وه چی بوو ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ؟! به تاییه‌ت هاوه‌له زۆر نزیکه‌کانی شتی‌ک که

پیغه‌مبەر ﷺ خۆی بۆی روون نه‌کردبهنه‌وه که‌متر وا بووه پرسیاریان لێ کردبێ !

هه‌تا به‌کیک له‌ هاوه‌لان (أصحاب) ده‌لێ: ئیمه‌ خوا خوامان بوو که (أعرابي) یه‌کان بێن بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبەر ﷺ، چونکه‌ زۆر پرسیارمان له‌ دل دا هه‌بوو شهرمان ده‌کرد لێی پیرسین له‌بەر زۆر رێژ لێ گرتنی، به‌لام (أعرابي) یه‌کان گوێیان نه‌ده‌دایه‌، چونکه‌ زۆر فیری ئیسلام و نه‌ده‌ب و شت نه‌بوو بوون و یه‌کسه‌ر پرسیاریان ده‌کرد که‌ نه‌و شته‌ بۆچی وایه‌ و بۆچی وا نیه‌؟! جا ده‌لێ ئیمه‌ش پیمان خوش بوو ده‌مانگوت ئیمه‌ش شته‌که‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وێت و تووشی که‌م رێژیش نابین له‌ خزمه‌تی دا.

به‌لێ (عمر) ؓ ده‌لێ: جا که‌ ئیمه‌ هه‌موومان بێ دنگ بووین و پرسیارمان له‌ پیغه‌مبەر ﷺ نه‌کرد، پیغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: نه‌وه (جبریل) بوو ها‌تبوو دینه‌که‌تان تی بگه‌یه‌نی (انه جبریل ا‌تاکم یعلمکم امر دینکم) جا زانا‌یان ده‌لێن: له‌م فهرمووده‌یه‌ی پیغه‌مبهردا ﷺ چهند شتی‌که‌مان ده‌ستگیر ده‌بێ، که‌ یه‌کی‌کیان نه‌وه‌یه‌:

که‌ دینی ئیسلام وه‌ک به‌رنامه‌ و شه‌ریعه‌ت، هه‌م ئیسلامه‌ هه‌م ئیمانه‌، (احسان) یش ل‌ووتکه‌ی هه‌ره‌ به‌رزی ئیمان و ئیسلامه‌، چونکه‌ (احسان) بریتی نیه‌ له‌ شتی‌کی تایبه‌ت، بۆیه‌ پیغه‌مبەر ﷺ له‌ پێناسه‌ی ئیسلام دا پێنج پایه‌کانی ئیسلامی ژماردوون، شایه‌تمان و نوێژ و رۆژ و زه‌کات و حج، وه‌ له‌ پێناسه‌ی ئیمان دا شه‌ش پایه‌کانی ئیمانی باس کردوون به‌لام له‌ پێناسه‌ی (احسان) دا شتی‌کی تازه‌ی نه‌گوتوو، به‌س فهرمووبه‌تی:

ئه‌وه‌یه که خوا بپه‌رستی به جۆریك، پیت وایی ده‌بیینی یاخود ئه‌و تو ده‌بیینی، یانی (احسان) بریتی یه له چاك ئیمانداریتی کردن و چاك مسوولمانه‌تی کردن، چاك به‌رپوه بردنی ئیمان و چاك جی‌به‌جی کردنی ئیسلام، چونکه ئینسان نه‌گه‌ر چاك ئیمان نه‌هینیی و ئیمان‌ه‌که‌ی دامه‌زراو و پته‌و نه‌بی‌ی خاوه‌نه‌که‌ی وانا‌زانئ که له کاتی خواپه‌رستی دا خوا ده‌بیینی یان وا هه‌ست ناکات که خوا ده‌بیینی، وه ئیسلامه‌تی ونوێژو رۆژوو تاعه‌ته‌که‌شی به شێوه‌یه‌ک نابئ و ناکات که هه‌ست به چاودێری (مراقبه‌)ی خوا بکات و به‌چیته‌ حاله‌تی (شهود) ده‌و.

تایین و به‌رنامه‌ی خوا - له‌ بواری دینداریی تاک‌ی یدا - هه‌م عه‌قیده و هه‌م عیباده‌ت و هه‌م ته‌قوا و ته‌زکیه‌شه‌.

کو‌رت‌ه‌ی قسان: ئه‌م فەرمووده‌یه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئیمان و ئیسلام له‌ یه‌ک جیان چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ پیناسه‌ی ئیسلام دا پینچ پایه‌کانی فەرموون، که هه‌موویان دیار و ناشکران، به‌لام له‌ پیناسه‌ی ئیمان دا شه‌ش پایه‌کانی خست‌نونه‌ روو که هه‌موویان په‌نه‌انن، بۆیه هه‌ندیک له‌ زانایان ده‌لێن: (الایمان سرّ والاسلام علانیه‌) ئیمان په‌نه‌انه به‌لام ئیسلام ناشکرایه، ئیمان که‌س هه‌ستی پئ ناکات، به‌لام ئیسلام هه‌ستی پئ ده‌کریت، ئیمان خۆی هه‌ستی پئ ناکریت به‌لکو شوینه‌واری ئیمان هه‌ستی پئ ده‌کریت. واته‌ ئه‌صلی ئیمان که له‌ دل و ده‌روون و له‌ عه‌قل و می‌شک دا جی‌گیر ده‌بی هه‌ستی پئ ناکرئ، به‌لام به‌ره‌مه‌ی ئیمان که ئه‌ویش پیکه‌ینه‌ری ئیمان هه‌ستی پئ ده‌کرئ وه‌کو دان پیداهینان و شایه‌تمان و جی‌به‌جی کردنی فەرمانه‌کان و خو‌ دوور گرتن له‌ فه‌ده‌غه‌

کراوه‌کان، چونکه هەر که‌سێک شایه‌ت‌مان نه‌هێنێ و زمانی به‌و شیوه‌یه دانی پێدا نه‌هێنێ که ئیمان‌که‌ی داخواری ده‌کات، وه ته‌ندامه‌کانیشی به‌و شیوه‌یه ره‌فتار نه‌که‌ن که ئیمان‌که‌ی نیو دلی داخواری ده‌کات، ته‌وه نه‌و بی فهرمانی و سه‌رپێچییه‌ی به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ته‌وه‌ی که له دلی دا ئیمان نه‌.

(چواره‌م): به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ش ته‌وه‌یه که ده‌بینین خوای په‌روه‌ردگار به بی هه‌لاوردن (استثناء)، له قورئانی دا هه‌رچی به‌لێن و موژده و مزگینی باش هه‌یه به تایبه‌ت چونه به‌هه‌شت به ته‌هلی ئیمانی داوه، به‌لام ته‌نانه‌ت یه‌ك جاریش خوای په‌روه‌ردگار موژده و به‌لێنی چونه به‌هه‌شتی به ته‌هلی ئیسلام نه‌داوه، من زۆر سه‌ره‌نجی قورئانم داوه نه‌م بینوه، یه‌ك جاریش خوای په‌روه‌ردگار فه‌رموویتی بابای مسوڵمان (مسلم) یان ته‌هلی ئیسلام به موتله‌ق ده‌چنه به‌هه‌شتی، به‌لام مسوڵمانی کامل ته‌وه جیایه، چونکه له‌و حاله‌تانه‌دا که پێغه‌مبه‌ران (علیهم الصلا‌ة والسلام) وشه‌ی (مسلم) یان بۆ خویان به‌کارهێناوه ته‌وه به مانای مسوڵمانی کامل و ته‌واوه که وه‌ك گوتمان ئیمانیشی له‌گه‌ڵ دایه، به‌لێ ته‌و حاله‌ته تایبه‌ته ته‌وه جیایه، ته‌گه‌ر نا به (مطلق)ی خوای کاربه‌جی و بالا ده‌ست وه‌عه‌ده و به‌لێنی به‌هه‌شت وه وه‌عه‌ده و به‌لێنی خیر و چاکه‌ی دونیاشی به ته‌هلی ئیسلام نه‌داوه، بۆ وینه: که بفه‌رموی سهریان ده‌خه‌م بۆ نمونه خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ (الاحزاب-43) واته: خوا (سبحانه و تعالی) خاوه‌نی به‌زه‌بیه بۆ به‌وادارن، ﴿فَجِئْتُهُمْ يَوْمَ يُلْقَوْنَ سَلَامًا وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا﴾ (الاحزاب-44)، واته: ته‌و پرژه‌ی که به دیداری خوا ده‌گه‌ن به سه‌لام کردن سلاویان لی ده‌کات (خوا له‌وانمان

بگێڕێ) وه‌ پاداشتیکی به‌رێز و حورمه‌تی بۆ داناون، ئه‌م دووانه‌ بۆ دونیا، بۆ دوا رۆژ و قیامه‌تیش به‌همان شیوه‌ :

له‌ شوَبِنِيكَ ده‌فه‌رموی: ﴿اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ﴾ (هه‌) واته‌: خوا دۆست و پشتیوانی بروادارنه‌ له‌ تاریکی یه‌ کان قورتاریان ده‌کات به‌ره‌و رۆشنایی.

دیشان بۆ رۆژی دوا‌یی ده‌فه‌رموی: ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ﴾ (هه‌) واته‌: خوا به‌لێنی داوه‌ به‌ پیاوانی بروادار و ئافره‌تان‌ی بروادار به‌ چه‌ند باخێک که‌ رۆوباریان به‌ ژێردا ده‌رۆن. وه‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ(1) الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ صَلٰتِهِمْ خٰشِعُوْنَ(2) وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُوْنَ﴾ (هه‌) واته‌: بێگومان برواداران سه‌رفرازن. ئه‌وانه‌ی له‌ نوێژه‌کانیان گه‌ردن که‌چن. وه‌ ئه‌وانه‌ی خۆیان له‌ شتی پووج ده‌بۆین، وه‌ هه‌روه‌ها له‌ زۆر ئایه‌تی دیکه‌ش دا، هه‌میشه‌ خوای په‌روه‌ردگار موژده‌ و به‌لێنی شتی په‌سند و باشی چ له‌ دنیا‌دا دابی‌ چ له‌ قیامه‌ت دا هه‌میشه‌ و دا‌یم به‌ ئیمان‌وه‌ به‌ستۆته‌وه‌، چونکه‌ به‌ بێ ئیمان خوا ئینسان ناکات به‌ دۆستی خۆی، تاکو شایسته‌ی موژده‌ و گه‌ت و به‌لێنی خوای په‌روه‌ردگار بێ، جا چ په‌یوه‌ندی به‌ دنیا‌وه‌ هه‌بێ چ قیامه‌ت، لێره‌دا یه‌کێک بۆی هه‌یه‌ بلی: ئه‌دی ئه‌وه‌ نیه‌ خوای به‌خشه‌ر ده‌فه‌رموی ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ﴾ (هه‌) یان ده‌فه‌رموی:

(99) البقرة (257) .

(100) التوبة (72) .

(101) (المؤمنون 1-3) .

(102) ال عمران (58) .

﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (١٠٣) ده‌لێن: به‌لێ، به‌لام لی‌رده‌دا وشه‌ی (إسلام) له‌ (سیاق)ی ئایه‌ته‌که‌دا ده‌بیرێ که به‌ مانای به‌رنامه‌ هاتوه‌ و هه‌موو شه‌ریعه‌ت به‌ ئاشکرا و په‌نهانی یه‌وه‌ ده‌گری‌تته‌وه‌، چونکه‌ ده‌فه‌رمووی: به‌رنامه‌ی په‌سند کراو له‌ لای خوا ته‌نیا ئیسلامه‌، که ئیمان و هه‌موو شته‌کانی دیکه‌ش ده‌گری‌تته‌وه‌، هه‌روه‌ها ئایه‌ته‌که‌ی دیکه‌ ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سی‌ک غه‌یری ئیسلام به‌رنامه‌یه‌کی دی بجوازی لێ قه‌بوول ناکرێ، ئاشکرایه‌ که لی‌رده‌دا ئیسلام به‌ مانای هه‌موو دین به‌ کارهاتوه‌ ئینجا دیاره‌ ئیسلامیش که به‌ مانای هه‌موو دین به‌ کارهات، ئیمانی‌ش ده‌گری‌تته‌وه‌ نیو خۆی به‌ به‌لگه‌ی فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل) که با‌سمان کرد و پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی (انه جبریل اتاکم یعلمکم امر دینکم) .

(پینجه‌م): ئیمه‌ نابین له‌ ده‌قه‌کانی شه‌رع دا به‌هۆی گونا‌هانه‌وه‌ به‌ هیچ شی‌وه‌یه‌ک ئیسلام له‌ ئینسان نه‌فی کرابێ، واته‌ له‌ هیچ شو‌ئینی‌ک نه‌بیراوه‌ خۆی په‌روه‌ردگار یان پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌فه‌رمووی: فلان که‌س ئیسلامه‌ که‌ی نات‌ه‌واو بووه‌ به‌هۆی فلان گونا‌هانه‌وه‌، به‌لام له‌ چه‌نده‌ها (ده‌ق)دا هه‌یه‌ که ئیمان نات‌ه‌واو ده‌بێ به‌هۆی گونا‌هانه‌وه‌، وه‌ک له‌ ده‌رسی راب‌ردوودا با‌سمان کردو چه‌ند به‌لگه‌یه‌کمان له‌سه‌ر هی‌تایه‌وه‌، یه‌کی‌ک له‌وانه‌ (لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن، ولا یسرق السارق حین یسرق وهو مؤمن ولا یشرب الخمر حین یشربها وهو مؤمن) (شیر) لی‌رده‌دا هه‌م بۆ بابای

(103) ال عمران (19) .

(104) مضق علیه.

زىناكەر، ھەم بۆ كەسىك كە دزى دەكات و ھەم بۆ كەسىك كە شەپاب دەخواتەو، پىغەمبەر ﷺ نەفى ئىمانى لى كىردوون، بەلام وەك پىشتەر باسما ن كىرد لىرەدا مەبەست پى ئىمانى كاملە، واتە: ئەو جۆرە گوناھكارە ئىمانى تەواى نى، چونكە ئەگەر ئىمانى تەواى ھەبى ئىمانە كەى ناھىيلى ئەو گوناھانە بكات، بەلى ئىمانى تەوا بەھەشت بۆ ئىنسان مسۆگەر دەكات و گوناھ نە كىردىش بۆ ئىنسان دەستەبەر دەكات، ئەمە بنچىنە (قاعدا) يەكە و زانايان لەسەرى يەك دەنگن.

بەلى ھەر كەسىك ئىمانى تەواى ھەبى گوناھى گەورە ناكات، ديارە گوناھى گەورەش يان چواندىنى فەزىكە يان شكاندنى سنوورى قەدەغە كراپكە، كەسىكىش وابى ئەو چوونە بەھەشتى بە بى دىتنى سزا و جەزەبە بۆ مسۆگەر دەيت.

بەلام ئىمانى نە كامل و ناتەواو دەبىن ئىنسان لە گوناھى گەورە ناگىرپتەو وەك لەو فەرموودەيەدا ھاتووە كە پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: (لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن) كە لىرەدا مەبەست ئەو يە ئىمانى كاملى نى، وە لە قىامەتەش ئەو يە گوناھى گەورەى ھەبى مەگەر خوا ھەر خۆى بىبەخشى ئەگەر نا شاىستەى سزا و عەزابە ئەگەر (توبەى نە كىردى، بەلام دواى سزا و نازار و ئەشكەنجە ئەگەر ئىمانى ھەبى (واتە ئەصلى ئيمان) با كاملىش نەبووبى ھەر رىزگارى دەبى و سەرەنجام ھەر دەچىتە بەھەشت، بەلام بە بى ئيمان ئىنسان ناچىتە بەھەشت، كەواتە كە نەفى ئيمان لە ئىنسان دەكرى

بەھۇي گوناھ گەورە كانەو، بەلام نەفى ئىسلامەتى لى ناكىرى، ئەو بەلگەيە بۇ ئىسپاتى جايى ئيمان لە ئىسلام.
(شەشەم): زانايان سەبارەت بە (استثناء) كىردن لە ئيمان دا واتە: ئەگەر يەككىلى لى پىرسى: ئايا تۇ ئيماندارى (أمومن انت؟) بلىت: بەلى ئەگەر خوا بىھوى (نعم ان شاء الله)، راجايىيان ھەيە:
بەشىكىيان دەلىن: وا باشە و پىويستە بلى: ان شاء الله من ئيماندارم
كە ئەوانە زۆرىنەي زانايان.

ھەندىكىش دەلىن: پىويست ناكات و بگرە پەسندىش نىيە و خراپە،
بۇ وىنە: (ھەنەفىيە كان) دەلىن ئەو كەسەي كە بلى ان شاء الله
ئيماندارم، ماناي وايە گومانى ھەيە لە ئيمانى خۇيدا و ئەو زۆر خراپە،
بەلام راي زۆرىيەي زانايانى پىشپىن و ئەھلى سۈننەت و جەماعت لەسەر
ئەوھەيە كە بەلەي كەمەو شتىكى پەسند و سۈننەت و چاكە ئىنسان بلى:
ان شاء الله ئيماندارم.

بەلام بۇ ئىسلامەتى ھىچ كەس باسى نە كىردە و بەك زاناش نە يىگوتە
ئەگەر بلى مىسولمى پىويستە بلى ان شاء الله يا سۈننەتە وا بلى،
چۈنكە مىسولمى دىيارە، نوپۇز دەكەي و رۇزۇ دەگىرى، پىويست ناكات
بلى ان شاء الله نوپۇز دەكەم، ئەو نىيە نوپۇز دەكەي، ھەروھە بۇ
رۇزۇ گرتن و تاعەتە كانى دىكەش چۈنكە دىيار و ئاشكرايە كە كىردۈتن.
و زانايان بۇ ھىكمەتى ان شاء الله گۈتن بۇ ئيمان چەند شتىكىيان
گۈتە:

يَهَكَ: دهلىن: لهبر ئەوھى خواى كاربهجى بەلىنى داوھ بە ئەھلى ئيمان كە (بەھەشتى)ن، بۆيە ھەر كات گوتت: ئيماندارم و بە جەزمى وات گوت، ماناى وايە ئەوھ بە جەزمى بەھەشتت بۇ خوت ديارى كروھ! ، ديارە ئەوھش جۆرىكە لە خۆ تەزكىيە كردن و ئەوھش شتىكى باش نىيە چونكە خوا (سبحانە و تعالى) فرموييەتى: ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ (النجم - 32) بۆيە پەسند نىيە كە يەكسەر بلىى ئيماندارم و وا باشە بلىى ان شاء الله، تەگەر خوا ھەز بكات چونكە لەوانە يە خەلەتتە ھەبى و تووشى جۆرە (شرك) يەك بووبى و بۇ خوت ھەستى پى ناكەى!

دوو: دهلىن: لهبر عاقىبەت و سەرەنجام، كى دەلى تۆ لەسەر ئيمان بەردەوام دەبى كى دەلى دوايى سەرەنجام و خاتىمەت خراپ نابى! لەبر ئەوھ وەك دوورىنى (احتياط) يەك و ئەدەب رەچاۋ كوردنىك وا پەسند و باشە وا بلىى .

سى: دهلىن وەك ئەدەبىيەك لەگەل وىستى (مشيئة)ى خواى پەرۋەردگاردا، چونكە تەنھا خواى پەرۋەردگار بە تەوايى دەزانى كە سەرەنجامى شتەكان چۆنە و بۇ خوت نازانى، لەبەر ئەوھ وەك ئەدەبىيەكى ئىسلامى، وەك خواى زانا بە پىغەمبەرى فرمويە ﷺ ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِيْ اِلٰهِيْ فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا﴾ (23) اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ ﴿﴾ (الكهف 23-24) واتە: وە بۇ كارتەك كە بەيانى دەيكەى مەلى دەيكەم مەگەر بلىى (ان شاء الله) تەگەر خوا ھەز بكات، بەلى ئەدەبىيەكى ئىسلامى يە كە

ئینسان ھەموو شتەکان بێستیتەو بە وێست (مشیئة)ى خواى پەرورەدگارەو.

(ھەوتەم) : لە یەك شوێن لە قورئانی دا نەھاتو ھە خواى پەرورەدگار فەرمانیك یاخود قەدەغە کردنیك ناراستەى مسوولمان بکات بە ناوونیشانی ئیسلام و بلى (یا أيها الذین اسلموا) بەلكو ھەمیشە ھەر دەفەرموی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ چونکە ئەگەر ئینسان ئیمانی نەبى ناتوانى فەرمانى خوا جى بەجى بکات و ناتوانى لە قەدەغە کراو (حرام) ەکان دوور بکەوێتەو، بەلى جارى وایە بە روالەت لە قەدەغە یەك دوور دەکەوێتەو یا بە روالەت فەرمانیك جى بەجى دەکات وەك (منافق) ەکان، بەلام لەبەر خواى نیە، ئەو لە لایە کەو.

لە لایە کى دیکەشەو: ئینسان بە بى ئیمان شایستەى ئەو نەبى خوا بیدوینى و ئەركى پى بسپیڤى، بەلكو لەو حالە دا (واتە پيش ئیمان ھینان) ئەگەر بیدوینى بۆیە دەیدوینى کە ئیمان بىنى! بەلى دواندن (خطاب)ى خواى کاربەجى (سبحانە وتعالى) بۆ ئینسان پيش ئیمان ھینانى، بەس بۆ ئەو یە پى بلى: ئیمان بىنە! بۆ وینە: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُم﴾ (ھەوتە) ئەى خەلكینە پەرورەدگارى خۆتان بپەرستى و بەندایەتى بۆ بکەن. بەلام نەیفەرموو ئەى کافرەکان نوێژ بکەن و پزژوو بگرن!، بەلكو پيشان دەفەرموی، ئیمان بىنن واتە جارى بیناسن و ئیمانى پى بینن، پاشان کە قبوولیان کرد بەندەى بن ئەوجار بەندایەتى بۆ بکەن و ئەو کاتە خواى پەرورەدگار ئەركە کانیان پى دەسپیڤى.

کهواته به بێ ئیمان ئینسان شایسته یی ئه وه ی نیه که خوای کار به جی ته کلیفی بخته سه ر شان.

(هه شته م): به لگه یه کی دیکه ش ئه وه یه که له ده قه کانی قورئان و سوننهت دا باسی زیاد کردن و که م کردنی ئیمان کراوه که ئیمان که م و زیاد ده کات، وه که له داهاتوودا به در بژی باسی ده که یین، به لام باسی زیاد کردن و که م کردنی ئیسلام نه کراوه.

ئه مانه هه موویان به لگه ن له سه ر ئه وه ی که ئیمان و ئیسلام له یه ک جیان و ته نیا له یه ک حال دا وه که یه کن و ده چنه نیو یه ک ئه ویش ئه وه یه که ئینسان ئیسلامییکی ته واوی پی بێ و مسو لمانی کامل و ته واو بێ ئه وه دیاره ئیمانیشی پی یه.

(نۆ یه م): وه له کۆتایی دا ئه م فه رمووده یه ش له و باره وه به لگه یه و هه ر ئه وه ده گه یه نی که پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رموی: (عن عمرو بن عبسَة قال: جاء رجل الى النبي ﷺ فقال: يا رسول الله ما الإسلام؟ قال: انْ تُسَلِّمَ قَلْبَكَ لِلَّهِ وَانْ يُسَلِّمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِكَ وَيدك، قال فأی الاسلام افضل؟ قال: الايمان، قال وما الايمان؟ قال انْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَ مَلَأَ كَتَبَهُ وَ كَتَبَهُ وَ رَسَلَهُ وَ الْبَعْثَ بَعْدَ الْمَوْتِ) (له م) واته: (عه مر ی کور ی عه بسه) ﷺ ده لی: ﴿يَاؤَيْتِكَ هَاتِه لَای پیغه مبه ر ﷺ گو تی: ئه ی پیغه مبه ری خوا ئیسلام چی یه؟ فه رموی: ئیسلامه تی ئه وه یه که دل ت گه ر دن که چ بکه ی بو خوا، وه که مسو لمانان له ده ست و زمانت دل نیا و سه لامه ت بن﴾، واته پیغه مبه ری خوا ﷺ به دوو شتان ئیسلامی ته فسیر

کرد، يه کهم: دلت بۆ خوا گهردن کهچ و تهسليم بى، دووهم: مسولمانان له دهست و زمانت سهلامهت و تهمين بن، بهندهى باش بى بۆ خوا و برى باش بى له گهل خه لک دا، پاشان (عمر) ﴿گوتى: نه دى باشه کام به شه له ئىسلام دا چاکتره؟!﴾ نهک چ جوړه (ئىسلام) ىک! ﴿پيغه مبهى ﷺ فهرمووى: ئيمان﴾ نهوجار (عمر بن عبسة)، ﴿گوتى: نه دى ئيمان چى يه؟ فهرمووى: ئيمان نهويه که بروا به خوا و فريشته کانى و کتپه کانى و پيغه مبهى رانى بىنى و وه به وهى که له دواى مردن زيندو ده کړييه وه﴾.

ليړه دا ده بينين: ئيمان چۆته نيؤ ئىسلامه وه و وهک باشترين به شى ئىسلام دانراوه.

ئينجا نيا به لگه مان چييه که ليړه دا نهو ئىسلامه مه به ست پى ئىسلامى ته واوه؟

يه کهم: ئيمان بووه ته گه وره ترين به شى، که ده فهرمووى (اَيُّ الْاِسْلَامِ اَفْضَلُ؟ قال: الْاِيْمَانُ)

دووهم: پيغه مبهى ﷺ که پيناسه ئىسلامى کردوه ده فهرمووى (ان تُسَلِّمَ قَلْبَكَ لِلّٰهِ) جادياره دل تهسليم بوونيش برىتى يه له کاکلى ئيمان هيتان. که واته نهو ئىسلامه لىړه دا پيغه مبهى ﷺ پيناسه ده کات و ئيمان ده بىته به شيكى، دياره ئىسلامى تيرو ته واوه، ئيمهش هه ر گوتمان ئىسلامى ته واو ئيمانيشى له گهل دايه، به لام ئىسلامى روو که شى و رواله تى، مه رج نيه ئيمانى له گهل دا بى، وهک ئىسلامى (منافق) ده کان و عه ربه خيله کى يه کان، يان وهک ئىسلامى هه ر که سيکى دى که که به رواله ت دىته نيؤ ئىسلامه وه به لام هيج له هيج حالى نه بووه، نه وه مه رج نيه ئيمانى له گهل دابى.

سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لا اله الا انت استغفرک واتوب اليک.

دهرسی چوارهم

ثایا ئیمان زیاد و کهم دهکات وه هوکاره کانیان چین؟!

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله ومن
اهتدى بهداه، وبعد:

به پېژان!

مهسه له ی زیاد کردن و کم کردن ټيمان وه گه لیک باس و بابته دی دیکه
له بواړی ټيمان وعقيده دا، له نیوان نه هلی سوننه و جه ماعت و نه هلی
بی دعت دا کی شه و مشت و مړی له سهر هه بووه و نیستاش ههر هیه.
ههرچی نه هلی سوننه و جه ماعتن بینا له سهر بناغه ی پیناسه یان بو
ټيمان، که ټيمان چوار پیکه ټینره ی بنه رته ی هن، ده لیک: به لیک ټيمان گه شه و
زیاد ده کات و کمه یس ده کات.

به لام نه هلی بی دعت به (خوارج) و (معتزله) وه، به (جهمیة) و
(مرجئة) وه، وه تنانه ت هندی که له (الأشعرية) کان و (الماتريدية) کانیش
ده لیک: نه خیر ټيمان نه کم ده کات و نه زیادیش ده کات، هه تا ټيمان هه بیت
نه وه ټيمان و نه گهر نه شما نه وه یه کجاری نامین و گه شه و زیاد ناکات.

جا هو ی به هه له دا چوونی نه هلی (بدع) هه ی زیاتر نه وه یه که ده لیک
ټيمان یه ک شته، نه ویش بریتی یه له (تصدق) به راست زانین، به لیک ده لیک:
ټيمان تنه ا یه که حقیقه ته که بریتی یه له به راست زانینی خوا و
پیغه مبهری خوا ﷺ وه هرچی له لایهن خواوه هه وال به پیغه مبهری ﷺ
دراوه، ټینجا دیاره به راست زانین یه ک شته و پیچه وانده ی به راست زانینیش
بریتی یه له به درو زانین (تکذیب) نه ویش ههر یه ک شته، هه تا به راست

(107) (البدع) کزی (بدعة) یه که له زاروهی شمع دا به مهر داه پړاو په پدا کړاؤک گوتی
که له دین دا داده پړی به تاپه ت له بواړی عقيده و عبادت دا.

زانين له دلى ئينسان دا هه بى ئه وه ئيمان، به لام له گه ل به درو زانين هاته
پيش ئه وه (تكذيب) و (كفر)، جا ئه وان - واته داهينه ره كان (المبتدعون) -
بويه به هه له دا چوون، چونكه ئيمان له يه ك شت دا ده بينن كه برىتى به له
(تصديق)، ئينجا ئه و (تصديق) هه به چه مك و واتايه كى زور گچكه و هه له
تيده گهن كه به راست زانينى نيو دله (التصديق القلبي)، واته نه دان
پيداهينانى زمان و نه كرده وى ئه ندامه كانيان له گه ل حساب نه كرده وون، وهك
پيشتر باسمان كرد.

به لام له راستى دا ئيمان به شىك له مانايه كه ي برىتى به له (تصديق)، وه
(تصديق) يش به هه رسيك به شه كانييه وه كه: (به راست زانينى عه قل و دل) و
(دان پيداهينانى زمان) و (جى به جى كردنى ئه ندامه كان)، به لى (تصديق)
به هه رسيك به شه كه يه وه، به شىكه له ئيمان، نهك هه موو ئيمان برىتى بيت
له (تصديق) و (تصديق) يش ته نيا ئه وه بيت كه به دل به راستى بزاني!

جا ئيمه له چوار خالان دا مه سه له ي كه م و زياد كردنى ئيمان

ده خه ينه روو:

- سه ره تا چهند به لگه يه ك ديينه وه له سه ر زياد كردنى ئيمان، كه كه م
كردنيشى به چه مكى پيچه وانه (مفهوم المخالفة) ده گه يهن.
- دوايى بواره كانى گه شه كردن و زياد كردنى ئيمان و كه م كردن و له
كورتنى داني ئيمان ده خه ينه روو.
- دوايى پله كانى (درجات) ئيمان ده خه ينه روو.
- وه پاشان و له كو تايبى دا هو كاره كانى زياد كردن و كه م كردنى ئيمان،
ئيمان به جى گه شه و زياد ده كات، وه به چيش كه م ده كات، كه بيگومان
ئه وه ي كو تايبى يان له هه موويان گرنگه ره.

خاالی به‌که‌م: به‌لگه‌کانی زیاد ■ که‌م که‌دنی ئیمان: -

ئه‌و به‌لگانه‌ی که ده‌کرێ به‌به‌لگه‌ به‌یترینه‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه که ئیمان زیاده‌ گه‌شه ده‌کات و به‌ره‌و پێش ده‌چیت و کامل ده‌بیت، وه به‌ پێچه‌وانه‌شه‌وه ده‌گو‌نجی که ورده ورده که‌م بکات و که‌م و کوپی رووی تی بکات و له نیو بجی، ئه‌مانه هه‌ندیکیان:

1- ئایه‌تی (4) له سو‌ره‌تی (الفتح) که خ‌وای به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رم‌و‌ی: ﴿هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لَيَزِدَّا دُورًا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ﴾⁽¹⁰⁸⁾ واته: خ‌وا ئه‌و زاته‌یه که ئارامی دا‌به‌زاند‌ۆته سه‌ر د‌ل‌ی به‌واداران، ب‌ۆ ئه‌وه‌ی و‌پ‌رای ئه‌و ئیمانه‌ی هه‌یانه ئیمانی دیکه‌شیان زیاد بکات.

واته: ئیمانیان هه‌یه، به‌لام له‌و ئیمانه زیاد بکات، ئه‌صلی ئیمانیان هه‌یه د‌وایی ده‌بی به‌ ئیمانی (واجب)، یان ئیمانی (واجب) یان هه‌یه، به‌لام زیاد ده‌کات و ده‌بی به‌ ئیمانی (مستحب)، وه‌کو د‌وایی باسی ده‌که‌ین، جا ئه‌صلی ئیمانی‌ش ب‌ۆ خ‌وی چه‌ندان پله (درجه) یه، وه ئیمانی (واجب) ییش چه‌ندان پله (درجه) یه، وه ئیمانی (مستحب) و کامل و تیرو ته‌واویش چه‌ندان پله (درجه) یه.

2- له ئایه‌تی (2) ی (الأنفال) ییش دا ده‌فه‌رم‌و‌ی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا لُيِّتَ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾⁽¹⁰⁹⁾ واته: به‌واداران ته‌نیا ئه‌وانه‌ن که باسی خ‌وا کرا د‌لیان

(108) الفتح (4).

(109) أنفال (2).

راڤەچلە كى، وه ئەگەر ئايەتەكانى خاويان بەسەردا خوینرايەوه ئيمانين پىي زىاد بى وه تەنها پشت بە پەرورەدگاربان دىبەستى، ديارە ئەم ئايەتەش دەقيكى زۆر راشكاو و روونه بۆ ئيسپاتى زىاد و كەم كردنى ئيمان.

3- وه له سورەتى (التوبة) دا دەفرموى: (وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ) (۱) واتە: ھەر كاتىك سورەتيك سوردريتە خواري، ھەندىك لە دل نەخۆشەكان، لە (منافق) و دەغەلەكان دەليين: كامەتان بەم سورەتە ئيمانى زىاد بوو، ئەو ھەك پەخنە گرتن لە قورئان كە دەفرموى ﴿وَإِذَا ثَلَيْتَ عَلَيْهِمْ آيَاتَهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ بەلام ئەوانەى ئيمانين ھەيە كاتىك سورەتيك يان چەند ئايەتيك بىتە خواري ئەوا ئيمانين پىي زىاد دەبى و پىي دلخۆش دەبن.

4- ئەم فرمودەى پىغەمبەرى خوا ﷺ كە تىيدا باسى پلەكان (درجات)ى بەرەنگار بوونەوه لەگەل خراپە و نا شەرعىيەكان دا دەكات:

كە دەفرموى: ﴿مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ﴾ (۲) واتە: ھەر كامىكتان نا شەرعى يەكى بىنى با بەھيژ بىگۆرپىت، ئەگەر نەيتوانى با بە زمان باسى بكات و خەلكى لى ناگادار بكاتەوه، ئەگەر ھەر نەيتوانى با بە دل رقى لى بىتەوه، پاشان ھەك پىناسەيەكى ئەم ھەلوئىستە

(110) التوبة (124).

(111) رواه مسلم و أصحاب السنن.

سییه‌مه له به‌رانبه‌ر نا شه‌رعیه‌یه‌کان دا، ده‌فه‌رموی: ﴿وَذَلِكَ اَضْعَفُ الْاِيْمَانِ﴾ واته: که‌سی‌ک ته‌نیا هه‌لۆبستی ده‌روونی له به‌رده‌م (منکر) و نا‌شه‌رعیی دا هه‌بێ، ئه‌وه لا‌وازترین ئیمانی هه‌یه.

ئینجا ما دام لا‌وازترین جو‌ره ئیمان هه‌بێ، دیاره ئیمانی به‌هێز و به‌هێزترین ئیمانی هه‌یه، ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ش ئاماژه‌یه بۆ که‌م کردنی ئیمان و پیمان ده‌لێ که‌ که‌سی‌ک له به‌رانبه‌ر نا شه‌رعیه‌یه‌کان دا ته‌نیا به‌ دڵ هه‌لۆبستی ئیجابی وهر‌بگرێ ئه‌وه ئیمانیکی که‌م و لا‌وازی هه‌یه.

5- ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌ تیی‌دا ده‌فه‌رموی: (اکمل المؤمنین ايماناً احسنهم خُلُقاً) هه‌تێ واته: ئیمان ته‌واوترینی بر‌واداران ره‌وشت جو‌اترینیانه، کێ ره‌وشتی جو‌اتر بێ ئیمانی ته‌واوتره، دیاره مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌وه‌یه که‌ ئینسان هه‌تا ئیمانی زۆر چاک نه‌بێ عیباده‌تی زۆر باش ناکات، وه هه‌تا عیباده‌تی زۆر باشیش نه‌کات، ره‌وشتی زۆر به‌رزو جو‌انی نابێ و‌برایه‌تی زۆر باش ناکات له‌گه‌ڵ خه‌لک دا، ئه‌مانه □ واته: ئیمانی پته‌وو ته‌واوو عیباده‌تی راست و دامه‌زراو خو و ره‌وشتی به‌رزو جو‌ان پیکه‌وه په‌یوه‌ست، (متلازم) ن و ئه‌گه‌ر ئینسان ئیمانی باشی هه‌بوو، به‌نده‌ی باشیش ده‌بێ بۆ خ‌وای به‌رز و مه‌زن و برای باشیش ده‌بێ له‌گه‌ڵ مس‌وڵمانان.

ئه‌وه چه‌ند ده‌قی‌ک له‌سه‌ر ئه‌وه که‌ ئیمان زیاده‌یش ده‌کات و که‌میش ده‌کات، که‌ به‌ راستی بیده‌ت‌چییه‌کان (أهل البدع) هیچ وه‌لامیکیان بۆ

(112) رواه احمد و ابو داود وقال الترمذي حديث حسن صحيح، وصححه الحاكم، وحسنه الالباني، السلسلة الصحيحة، به‌رگی 1- له‌په‌ره 284.

ئەو بەلگانە پىي ئىيەو ئەوئەندەي مەن سەرئى كىتەبەكانىام داوہ تاكە شتىك
كە لەو بارەوہ بە بەلگەي بىئەنەو ئەوہيە كە ھەندىكيان دەلئەن مەبەست
لە (زادتەم ايمان) ئەوہيە كە كەردەوہ چاكەكان كە ئيمان بەرھەميان دىنى
زياد دەكەن، يانى ئايەتيان بەسەردا دەخوئىرئىتەوہ، بۆ نمونە ئەو ئايەتە
باسى زەكات دەكات، ئەوانىش زەكات دەدەن و كەردەوہيەك لەو كەردەوانەي
كە پەيوەنديان بە ئيمانەوہ ھەيە زياد دەكات!! ، بەلام زۆر پوونە كە ئەوہ
(تاويل) يكي زۆر دوورە و (تكلف) يكي زۆر پىوہ ديارە.

(خالى دووہم): بوارەكانى زياد كەردن ۋ كەم كەردنى ئيمان :-

ئەھلى سوننه‌ت و جەماعەت لەسەر ئەو پىئاسەيەي ھەيانە بۆ ئيمان كە
وہك پوونمان كەردەوہ پىئاسەي راست و دروست ھەر ئەوہيە، زۆر بە ئاسانى
وہلامى ئەوہ دەدەنەوہ دەلئەن: ئيمان چەندان پىكەينەري ھەنە و لە بوارى
ھەموو پىكەينەرەكانى دا بەھۆى تاعەتەوہ زياد دەكات وە لە ئەنجامى خراپە و
سەرپىچىش دا كەم دەكات .

چونكە ئيمان وەك باسمان كەرد چوار پىكەينەري ھەن، دوويان پەيوەندى
يان بە عەقل و دڵ و دەروونەوہ ھەيە، سىيەمىشيان بە زمان و چوارەمىشيان
بە ئەندامەكانەوہ جا يەكيك لە پىكەينەرەكانى ئيمان كە پەيوەندى بە عەقل و
دڵەوہ ھەيە برىتى يە لە : ناسين و بە راست زانين (المعرفة والتصديق) .

وہ پىكەينەري دووہمى ئيمان برىتى يە لە : خوئىستى و قبوول كەردن و
پەسەند كەردن و پرازى بوون و ئىخلاص و ... ھتە كە سەرچەميان ديسان
بە دڵ و دەروونەوہ پەيوەستى.

پىكەينەري سىيەم برىتى يە لە : دان پىداھىيان و دەربرين بە زمان.

پێکهێنهری چوارهم بربیتی یه له : کرده‌وی ئەندامه‌کان.
 که‌واته ئینسان هه‌تا ناسینی بۆ خوا ﷺ زیاتر بێ و باشت‌تر بیناسی و
 له‌سه‌ر ئه‌و ناسینه‌ش (تصدیق)ی خ‌وای په‌روه‌ردگار بکات و به‌ راستی بزانی،
 خ‌وی و ناو و سیفه‌ته‌کانی و ئایه‌ته‌کانی، وه‌ فه‌رمانه‌کانی به‌ راست بزانی و
 تایی‌ن و به‌رنامه‌که‌ی به‌ راست بزانی، پێغه‌مبه‌ره‌کانی (عليهم الصلاة والسلام)
 به‌ راست بزانی ئه‌وه هه‌تا ئه‌و به‌ راست زانی (تصدیق)ه‌ی زیاتر بێت،
 ئیمان‌که‌ی چاک‌تره، به‌لام به‌ پێچه‌وانه‌وه ته‌گه‌ر زانی و به‌ راست زانی (المعرفة و
 التصديق)ه‌که‌ی که‌م بکات، بۆ نمونه یه‌کی‌ک گومانیک‌ی بخاته د‌ل‌ یا، شه‌یتانی‌ک
 وه‌سه‌سه‌یه‌کی بخاته د‌ل‌ و (تصدیق)ه‌که‌ی که‌م بێته‌وه، ئه‌وه بێ‌گومان له‌و
 حاله‌ته‌دا ئیمان‌که‌ی به‌ره‌و ک‌زایی ده‌چێ، چونکه که‌ (تصدیق)ه‌که‌ی ک‌زو لاواز و
 که‌م بوو، ئه‌وه کرده‌وه د‌لی یه‌کانیش (الاعمال القلبية)ی که‌م ده‌بن، که
 نه‌وانیش که‌م بوون، ک‌ز و لاواز بووه، دان پێده‌ی‌نانی زمانیشی و کرده‌وی
 ئەندامه‌کانیشی که‌م ده‌بن، ئاوا به‌ زنجیره‌.

زۆر که‌س هه‌بووه مس‌ولمانیک‌ی باش بووه، به‌لام شه‌یتانی‌کی جینی یان
 ئاده‌می چ‌وه گومانیک‌ی له ع‌قیده‌ی دا بۆ دروست کرده، ده‌باره‌ی خ‌وای
 په‌روه‌ردگار، یان ده‌باره‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، یان روژی د‌وایی، ئه‌ویش زانیاری
 ئه‌وه‌نده پێ نه‌بووه به‌رپه‌رچی بداته‌وه، سه‌ره‌نجام ئه‌و گومانه له د‌لی دا به‌هێز
 بووه و د‌وایی ورده ورده ئیمان‌که‌شی لا‌برده، وه‌ ئه‌م مه‌سه‌له‌ی (تصدیق)ه‌ش
 هه‌ر که‌ گومان رووی تێ کرد، تازه (تصدیق) نامینێ و زانی و به‌ راست زانی
 (المعرفة والتصديق)یش وه‌ک پێش‌تر گوتمان مه‌رجی یه‌که‌می دروست بوونی
 ئیمان و یه‌که‌مین پێکهێنهر و بناغه‌یه‌تی و هه‌ر که‌ گومان رووی تێ کرد
 ش‌ته‌کانی دیکه‌ش هه‌ره‌س د‌ینن و به‌سه‌ر یه‌ک دا ده‌رمین، بۆیه خ‌وای

ئیمان و عهقیده‌ی ئیسلامیی له‌به‌ر رۆشنایی قورئان و سوننه‌ت دا

په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا﴾ (البقره) واته: به‌ڕواداران ته‌نیا نه‌وانه‌ن که ئیمانیان به‌ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌ناوه‌ وه‌ هیچ گومانیشیان نی‌یه‌.

پوخته‌ی مه‌به‌ست:

بناغه‌ و مه‌رجی یه‌که‌می په‌یدا بوونی ئیمان بریتیی یه‌ له‌ زانین و به‌ راست زانین (المعرفة والتصدیق) و هه‌ر کامیکیشیان چه‌ندان په‌لیان هه‌یه‌ . که‌واته‌ نه‌و ئیمانه‌ش که‌ له‌سه‌ریان بنیات ده‌نرێ په‌له‌یه‌ و به‌رزیی و نرمی تێدایه‌.

وه‌ هه‌ر کام له‌ زاراوه‌کانی (علم اليقين و عين اليقين و حق اليقين) که‌ خوای کاربه‌جێ له‌ قورئانی‌دا به‌کاری هه‌نان بۆ ته‌عبیر کردن له‌ جوژه‌کانی دنیایی (یقین) و په‌له‌کانی به‌لگه‌یه‌کی دیکه‌ی ڕوونه‌ له‌سه‌ر هه‌بوونی پلان (درجات) له‌ به‌ راست زانین (تصدیق)‌دا.

ئینجا پێکهێنه‌ری دووه‌می ئیمان که‌ کرده‌وه‌کانی دلّ (أعمال القلب)‌ن، وه‌ك : خوشویستنی خوای په‌روه‌ردگار (جل جلاله‌) و پشت پێ به‌ستنی و لێ ترسانی و شه‌رم لێکردنی و ... هتد ، وه‌ خوشویستنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ڕێز لێگرتنی و... هتد. بێگومان ته‌مانیش به‌رزیی و نرمییان له‌ نیوان دا هه‌یه‌. بۆ نمونه‌: له‌ ڕووی خوشه‌ویستییه‌وه‌. خوشویستنی به‌هێز و به‌هێزترین هه‌یه‌ ، وه‌ هی لاوازیش هه‌یه‌ ، وه‌ك خوا فه‌رمویه‌تی: ﴿...وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (البقره - 165). (شه‌مین)

(113) الحجرات (15) .

(114) واله : وه‌ خوشه‌ویستی نه‌وانه‌ی ئیمانیا هه‌ناوه‌ بۆ خوا، زیاتره‌ له‌ خوشه‌ویستی هه‌لکی دیکه‌ بۆ په‌رساوه‌کانی خۆیان که‌ له‌ جیایی خوا ده‌پانه‌رسن.

جا دهرباره‌ی کرده‌وه‌کانی دڵ. هەرچەندە زانایان تا راددەبەك كيشەیان لەسەر ئەو هەبە کەوا کام کرده‌وانەن مەرجن بۆ ئەوێ کە ئیمان هەبێت، بە‌لام هیچیان راجیایییان نیە لەو بارەوێ کە کرده‌وه‌کانی دڵ بە گشتی مەرج و پیکهینه‌ری ئیمان. وە لەسەر ئەوێش یە کە‌هنگن کە هەندێك له کرده‌وه‌کانی دڵ دەبێ هەر هەبێ بۆ هاتنە دی ئیمان، وەك: خوشویستن (الحب) لیترسان (الخشية) بە گە‌وره‌گرتن (التعظیم) و مل بۆ کەچ کردن و قبوول کردن (الإذعان والقبول) و خوا پێ مە‌به‌ست بوون (الإخلاص) ...

بە‌لام پێگومان هەق له‌و بارەوێ هە‌ر ئەوێ کە هیچ کاتێك ئیمان بە ئیمان دانانێ کە کەم وزۆر پشك و بەشی له‌ سەرچەم کرده‌وه‌کانی دڵ دا نەبێ. واتە: کە‌سیك بە خاوەن ئیمان دادەنێ کە پشك و بەشی له‌ لای کە‌می سەرچەم کرده‌وه‌کانی دڵ (أعمال القلب) دا هەبێ.

کە‌واتە کورد گوتە‌نی: (کاکە شە‌رع زۆر قوولە!!)، هەبە وا دەزانێ ئیمان تە‌نیا وشە‌بە‌کە بە زار دە‌ی‌لێ و تازە ئەوێ ئیمانی هێنا! ، نە‌خێر بە‌لكو مە‌سه‌له‌ کە زۆر قوولە و کۆ‌مه‌لێك کرده‌وه‌ی دڵ (اعمال القلب) هەن، دە‌بێ ئە‌وانە هە‌موویان هە‌بێ ئینجا ئە‌و ئیمانه پە‌یدا دە‌بێ کە له‌ لای خوا ئیمانه.

جا له‌ سۆنگە‌ی ئە‌وه‌وه‌ کە ئیمانداران بە‌رزایی و نزمیی (تفاضل) یان هە‌بە له‌ بە‌ه‌ره‌مە‌ند بوونیان له‌ کرده‌وه‌کانی دڵ‌دا، بۆ‌یه‌ له‌و پ‌روه‌شه‌وه‌ ئیمان بە‌رزایی و نزمیی و زیادیی و کە‌میی پ‌رووی تێ دە‌کات.

ئینجا پیکهینه‌ری سێ‌یه‌م: کە دەر‌برینی زمان (إقرار اللسان) ه، کە ئە‌ویش لای کە‌مییه‌کە‌ی له‌ شایه‌تمان دا خۆی دە‌بینێته‌وه‌، چونکە شایه‌تمان مە‌رجی بنه‌ره‌تی یە بۆ ئە‌وه‌ی ئینسان بە‌ مسوولمان له‌ قە‌ڵە‌م بدرێ، بە‌لام زی‌ک‌رو

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌بەر رۆشنایی قورئان و سوننه‌ت دا

یادی خوای به‌رز و مه‌زن (سبحانه و تعالی)، وه سه‌له‌وات دان له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه دیفاع کردن له ئیسلام و مسوولمانان به زمان و قه‌له‌م، وه روون کردنه‌وه‌ی راستییه‌کانی ئیسلام (تبیین حقائق الاسلام) و پووجه‌ل‌کردنه‌وه‌ی بی‌روبو‌چوونه پووجه‌کانی نه‌یاره‌کانی (إبطال أباطیل خصوصه)، نه‌مانه هه‌موویان به هه‌بوونیان ئیمان زیاد ده‌کات و به نه‌بوونیان که‌م ده‌کات .

پیکه‌ینه‌ری چواره‌می ئیمان که کرده‌وه‌ی نه‌ندامه‌کانن. به‌هه‌مان شیوه، چونکه ئینسان هه‌تا کرده‌وه‌ی چاک‌ی زیاتر بن، دیاره ئیمان‌که‌شی زیاد ده‌کات، وه به پیچه‌وانه‌وه‌وه هه‌تا کرده‌وه چاکه‌کانی که‌متر ببنه‌وه ئیمان‌که‌شی پی‌یه‌تی که‌م ده‌بیته‌وه.

که‌واته: ئیستا تا راده‌یه‌ک روون بو‌وه که زیاد کردن و که‌م کردنی ئیمان له‌بەر رۆشنایی قورئان و سوننه‌ت دا مه‌سه‌له‌یه‌کی روون و بێ‌چهند و چوون و مشت و مێ هه‌لنه‌گره. هه‌ر بۆیه‌ش سه‌رجه‌م زانا و پیشه‌وایانی ره‌سه‌نی ئۆمه‌ت له‌سه‌ری ریکه‌که‌وتوون.

(خالی سییه‌م) ۱ پله‌کانی ئیمان (موانب الایمان)

سه‌رجه‌م زانا و پیشه‌وایانی ره‌سه‌نی ئیسلام له‌سه‌ر نه‌وه یه‌کده‌نگن که ئیمان ته‌نها یه‌ک پله‌ نیه، به‌لکو سێ پله‌ی سه‌ره‌کیی هه‌ن و هه‌ر کام له‌و پله سه‌ره‌کیانه‌ش چه‌ندان ورده پله‌ی دیکه‌یان هه‌ن.

جا ئیمه به کورتی ده‌رباره‌ی هه‌ر کام له سێ پله سه‌ره‌کییه‌کانی ئیمان ده‌دوین:

پله‌ی یه‌که‌م: ته‌سکی ئیمان:

پله‌ی یه‌که‌می ئیمان زانایان چه‌ند وشه‌ وزاراوه‌یه‌کیان بۆ به‌کاره‌یتاون وه‌ک:

"الايمان المجل" وه "أصل الايمان" وه "مطلق الايمان" واته:

ئيمان به كورتى ، بنه رته ئيمان، ئيمان به رووتى.

مه به ستیش له م جوړ و پله ی په كه مى ئيمان كه به و سى وشه و زار و به

ته عییری لى دراوه نه و به كه:

ئینسان لای كه مى ئیمانی هه بی. لای كه مى ئیمان (الحد الادنى من

الايمان) یش بریتى په له وه كه بابای ئیماندار لای كه مى هه ر كام له چوار

پیکهینه ره كانى ئیمانى هه بن، واته لای كه مى:

1- زانین و به راست زانینی عه قل و دل

2- كرده وه كانى دل.

3- دان پیداهینانى زمان

4- كرده وه نه ندامه كان

چونكه هه ر كام له و چوارانه - وه ك پيشتر باسما ن كرد - به پیکهینه ر

(مکون) ی ئیمان داده نرین و هه ر کامیکیان نه بی ئیمان نایه ته دى و په یدا

نابى.

دیاره لای كه مى ئیمانیش- كه به ئیمانی كورت و بنه رته ئیمان و

ئیمانی رووت پیناسه كراوه- ئینسانی پى ده بیته مسولمان و پروادارو پى له

كوفر و شیرك و نیفاق قوتار ده بی به لام خاوه نه كه ی له گونا هه زله كان

(الكبائر) ناپاریزی، هه ر بویه ش له دوا رۆژیش دا هه رچه نه ده خاوه نى نه و

جوړه ئیمان ه سه ره نجام به هه شتى په و له دۆزه دا به هه میشه یی نامینیتته وه،

به لام مه گه ر خواى به به زه یی خوى بیبه خشى نه گه ر نا به گویره ی خراپه و

سه ریچییه كانى دوو چارى سزا و جه زره به ده بی.

پەلەى دووهم : ئیمانی پێویست :

پەلەى دووهمى ئیمانیىش كە زانایان هەر كام لە زاراوەكانى:
 "الایمان الواجب" وه "الایمان المفصل" وه "الایمان المطلق" یان بۆ بەكار
 هێناوه بریتى یه لەو جوړه ئیمانهى كە خاوەنه كەى سەرجهم ئەو شتانهى كە
 فەرز و پێویستى له:

1- به راست زانینى دل (تصدیق القلب).

2- كردهوه كانی دل (اعمال القلب).

3- دان پێداهێنانى زمان (إقرار اللسان).

4- كردهوى ئەندامه كان (أعمال الجوارح).

له خۆیدا بیانیهێتته دى.

جا وهك چۆن "ئەسلى ئیمان" كە پەلەى یه كەم و لاى كەمى ئیمانه
 خاوەنه كەى دەباته پێژى ئیماندارانهوه ناهێلێ به (كافر ومشرک ومنافق) ناوژەد
 بكړی. ئیمانى پێویستیش خاوەنه كەى دەباته پێژى پارێزكارانهوه و ناهێلێ به
 (فاسق) دا بنرێ. چونكه ئەم جوړه ئیمانه هێژ و پێژى ئەوى ههیه كە
 خاوەنه كەى له گوناوه زله كان (كبائر الذنوب) بگيرێتتهوه، واته واى لى بكات
 كە فەرزه كانی خوا نه چوینى و قەدەغه كانیشى نه شـكـینى و سنووره كانی
 نه به زیتى، هەر بۆیهش خاوەنى ئەو جوړه ئیمانه له دوا پوژدا به بى تازار و
 جهزربه دیتن به ههشتى رازاوه و نه براوى خواى به به زهیی و به خشندهى
 مسۆگه ره.

ئینجا هەرچهنده ئەم جوړه دووهمهى ئیمان خاوەنه كەى له گوناوه
 گچكه كان (صغائر الذنوب) ناگیرێتتهوه. به لام كە سێك خاوەنى ئیمانى پێویست
 (الایمان الواجب) بێت خواى به خشه ر به كەره مى بى سنوورى خۆى ورده هه له و

ګوناځه‌کانې له‌سهر حيساب ناکات وده‌ييه خشې له بهره‌که‌تې ځوپاراستنې له ګوناځه ګه‌وره‌کان که له چواندنې فەرزه‌کان و شکانندنې قه‌ده‌غه‌کان دا ځوی ده‌بييتنه‌وه، وهک ځواي په‌روه‌ر دگار فەرموويه‌تې: ﴿إِنْ تَجْتَبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ لُكْفَرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا﴾ (النساء- 31) .

واته: نه‌ګهر څوتان له‌و ګوناځه زلانه بپاريزن که ليتان قه‌ده‌غه کراون، نه‌وه خراپه‌کانتان (واته ګوناځه ګچکه‌کان) لې ده‌سپړنه‌وه و ده‌تاغځينه شوينيکې پرېږ و حورمه‌ته‌وه (که به‌ه‌شته).

پله‌ی سنيهم ا ثيماني په‌سند ۱ کامل

نهم پله‌ی سنييه‌مه‌ی ثيمانيش که چاکترين و به‌رزترين جوړ و پله‌يه‌تې. زانايان چهند وشه و زاروايه‌کيان بړ پيناسه کردنې به‌کارهي‌ناوه، وهک:

1- الايمان المستحب .

2- الايمان الكامل .

3- الايمان المطلق .

نهم جوړه ثيمانه‌ش بریتي يه له ثيمانيک که خاونه‌که‌ی وا لې ده‌کات ویرای ههمو نه‌رکه فەرزو پيويسته‌کانې مسولمانه‌تې له ههر چوار بواره‌کانې:

(به راست زانين و ته‌سليم بوون و دان پيداهاي‌تان و جي‌به‌جي‌کردن) دا سهرجه‌م نه‌و نه‌رکانه‌ش جي‌به‌جي‌بکات که سوننه‌ت (مندوب)ن و، سهرباره‌ی ځوپاراستن له قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان (المحرّمات)، ځوی له ناپه‌سندنده‌کان (مکروهات)يش ده‌پاريژي و نزیکيان ناکه‌وي.

که‌واته: به‌ره‌مه‌ی نهم جوړه ثيمانه که به راستي بریتي يه له ثيماني په‌سند وتير و ته‌واو، له دنيا‌دا بریتي يه له‌وه که مسولمانه‌تیه‌کی پاک و پوخت و ته‌واو له خاونه‌که‌ی دا دينيته دی، مسولمانه‌تیه‌ک و به‌ندايه‌تیه‌ک

﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُاذِنُ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴾ (طاهر-32).

واته: پاشان کتیبی خویمان کرده میراتی نهو به ندانهی که ههلمان
 بژاردوون (بو لیتینگه یشتی و جی به جی کردنی به راست و دروستی)، جا هه یانه
 سه مکاره به رانبهر به خوی، وه هه یانه میاخییه (واته نه به جی ماوه نه
 زوریش پیشکه وتووه). وه هه شیانه له چاکه کان دا پیشکه وتوته وه به ویستی
 خوا و یارمه تی و مؤله تی. وه نه وه به خششکی گه وره ی خوابه.

دیاره فەرمايشتى خوا (سبحانه وتعالى): ﴿الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا﴾
 لى دى ده فامر يته وه كه هدر كام لهو سى كومه له كه خوا كتيبي خوى كردو ته
 ميراتيان، نه هلى ئيمانن چونكه بيچگه له نه هلى ئيمان هيچ كهس شايسته ي
 نه وه نيه كه به هه ليارده ي خوا ناويسرى.

و شه‌ی (ظالم لنفسه) بیش مه‌به‌ست پی‌ی ئینسانی مسوَلَمانی گوناهاکاره ،
واته خاوه‌نی گوناهاه زله‌کان. چونکه گوناهاکردنی ئینسان زوَلَمِیکه که له
خو‌ی ده‌بکات.

مەبەستىش لە (مقتصد) ئەو جۆرە مسولمانەيە كە لە نىوان گوناھكارىي و زۆر چاكەكارىي دايە و، نە هيندە ئيمانە كەي بەهيز و كاملە كە بىگەيەننە لوتكەي دىندارىي و پارىزكارىي و نە هيندەش كز و بى هيزە كە نەتوانى لە گوناھە گەورەكان دەربازى بكات و حالەتيكى ميانجىي (وسطى) هەيە .

بەلام (سابق باخيرات) ئەو بابايە كە كە ئيمانە كەي هيندەي بە گوروتىن كرده لە مەيدانى دىندايى و چاكەكارىي دا كە هەردەم لە ريزى پيشەويە و سەرفاقلە و پيشەرەو.

هەروەها دەتوانى مەسەلەي دنيايى (يقين) يش كە خواي زانا و توانا (سبحانه وتعالى) كردوويه ته سى جۆر بكەينه بەلگەيە كى ديكە لەسەر دابەش بوونى ئيمان بۆ ئەو سى پلە و جۆرەي كە خستمانە پوو. چونكە:

لە لايەكەو خواي كاربەجى هەبوونى دنيايى (يقين) لە ئيمان دا بە گشتى بە مەرج گرتو و پايگەياندووە كە تەنها كەسانىك بە ئيماندار دادەنرين كە لە ئيمانە كەيان دا گەيشتنە يەقين و هيچ جۆرە گومان و دوو دلتيە كيان نەماي، وەك فەرموويه تى:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (نور).

واتە: بىگومان بپواداران تەنها ئەو كەسانەن كە ئيمانيان بە خوا و پيغەمبەرە كەي هيناو و ئينجا هيچ دوو دلتيان نيه، بە سامان و گيانيان لە رۆي خوادا جيهاد دەكەن ئا ئەوانەن راستان..

بەلەم ھەر كام لە سى جۆرو پەلەكانى ئيمان يەكەك لە سى جۆر و پەلەكانى
يەقەنيان شايسەتەيە كە ھاوكوفىيەتى. سى جۆرە پەلەكانى يەقەنيش وەك لە
قورئانىدا ھاتوون ئەمانە:

- 1- علم اليقين ﴿ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴾ (الكاثر-5) .
2- عين اليقين ﴿ ثُمَّ لَقَرَوْنَهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴾ (الكاثر-7) .
3- حق اليقين ﴿ وَإِلَهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴾ (الحاقة - 95) .

یہ کیٹک دی ہوا لیکمان بۆ دیتی کہ لہ شاری "ھدولیر" فلان کارہساتہ قہوماوہ. جا تہ گہر بابای ھہوالدہر (مُخبر) جی متمانہ بی و باوہر (ثقة) ی تہواومان پی ھہبی. تہوہ تہنہا بہ گوئی بیست بوونی قسہکانی دلنیاپی مان لہ بارہی پروودانی کارہساتی ناوبراوہ بۆ پھییدا دہبی. وہ تہو جۆرہ دلنیاپی یہمان پی دہگوتری: (علم الیقین) چونکہ زانیاریہ کمان چنگ کہوتوہ کہ تہیدا گہیشٹووینہ دلنیاپی. تہمہ جۆر و یلہی بہ کہمی یہقین.

ئىنجا ھەر كات خۇمان چۈيىنە (ھەۋلىيىر) و كارەساتە كەمان يان شۈيىنە ۋارە كە يان بىنى ئەۋە جۆر و پلەي دۈۋەمى دۇنيايى مان ۋە دەست ھىناۋە كە بىرتى يە لە (عين اليقين) كە بىگومان ئەمان لە ھى بىشۋو بە ھىزترە.

پاشان ھەر کات لە (ھەولیر) بە کردار بە شوینی کارەساتە کەدا گەراين و دەستمان لە شوینەوارەکان (اشار) ی دا ئەو یەقینە کەمان پلەبەکی دیکەش بەرزتر بۆتەو و گەیشتۆتە ئەوپەری کە (حق الیقین) ە.

شایانی باسیشە کە زانین و دەرك کردنی ئەو راستییەى خستمانە رۆو لە بارەى ئیمانەو - کە سى پلەبەو سى جوړه - یارمەتیمان دەدات بۆ راست لیتیکەیشتنی گەلیک نایەتى قورئان و فەرموودەى پیغمبەرى خوا ﷺ ، بۆ نمونە:

أ- خۆی پەرورەدگار (سبحانه وتعالى) فەرموویەتى:

﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (ال عمران -139)، واتە: وە ئیو زال و

سەرکەوتوو دەبن بەسەر دوژمنانتان دا ئەگەر پرۆادار بن.

چونکە بیگومان لێردا مەبەست لە ئیمان ئیمانی پیویستە و ئیمانی مۆتلەق و کاملە. کەواتە کاتیك دەبینین ئەم گەفت و بەلێنەى خۆی راستبێژ (سبحانه وتعالى) بۆ کەسانیکى ئیمان نە کامل نایەتە دى با بزاین ھۆکارەکەى چى یە !!

ب- پیغمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتى:

((لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن...)) رواه البخاري، واتە:

بابای زیناکەر کاتیك زینا دەکات ئیماندار نیە، کە بیگومان مەبەستى پیغمبەرى خوا ﷺ لە نەفى کردنی ئیمان لە بابای زیناکارى موسولمان لە کاتی زینا کردنەکەى دا. نەفى کردنی ئیمانی پیویست یان ئیمانی پەسند و کاملە ئەک ئەسلى ئیمان و مۆتلەقى ئیمان، چونکە بیگومان قەتل لە زینا گەورەترە دەجا دەبینین خۆی بە بەزەبى (سبحانه وتعالى) نەفى ئیمانی لە موسولمانان نەکردووە تەنانت بەھۆى قەتلیشەو وەک فەرموویەتى:

﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلُوا...﴾ (الحجرات -9)، واته: ئەگەر

هاتوو دوو تاقم له برواداران کوشتاریان له یه کتر کرد..

ج- پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرموویه‌تی:

((ما من احد يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله صدقا

من قلبه الا حرمه الله على الناس)) رواه البخاري و مسلم و الترمذي عن معاذ بن

جبل ؓ .

واته: هەر که‌سی‌ک به راستیی له دل و ده‌رونییه‌وه شایه‌دیی بدات که

بی‌جگه له خوا هیچ په‌ستراو نین، وه که موحه‌ممه‌د پیغه‌مبه‌ری خوایه نه‌وه

حه‌تمه‌ن خوا له ناگری دۆزه‌خ قه‌ده‌غه‌ی ده‌کات.

دیاره‌ لی‌ره‌ش دا مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌و جو‌ره‌ مسوڵمانانه‌ی

که به‌هۆی به راستیی و له‌ دل‌ه‌وه‌ گو‌تنی (لا اله الا الله) له ناگری دۆزه‌خ

قه‌ده‌غه‌ ده‌کری. نه‌و نیمانداریه‌ که نیمانه‌که‌ی له‌ گونا‌هه‌ زله‌کان یان له‌ وردو

درشتی گونا‌ح و سه‌ری‌تی‌چیان ده‌ی‌گیر‌تیته‌وه و ناهیل‌ی به‌ چلکی گونا‌هان پیس و

چلکن بی‌ت و بۆ پاک‌بونه‌وه‌ی پی‌ویستی به ناگری دۆزه‌خ بی‌ت!

(خالی چواره‌م) ۱ هۆکاره‌کانی زیاد کردن ۲ کهم کردن نیمان :-

پیشتر خستمانه‌ روو که سه‌رجه‌م زانا و پیشه‌وایانی راسته‌قینه‌ی نیسلام

- په‌زا و په‌حه‌متی خویان لسی بۆ و خوا به‌ که‌په‌م و لوتفی بی سنوری خۆی به

چاک‌ترین شیوه‌ پاداشتیان بداته‌وه - له‌سه‌ر نه‌وه یه‌ کده‌نگن که:

نیمان به‌ فەرمان‌به‌ریی زیاد ده‌کات و به‌ گونا‌هو سه‌ری‌تی‌چی که‌م ده‌کات:

(الایمان یزید بالطاعة و ينقص بالعصية) .

هەروەها تۆزىك لەمەوبەر باسى ئەوەشمان كرد كه ئەو تاعەتە - كه دەبێتە مایەى گەشە كردن و فراژوو بوونی ئیمان و زیاد كردنى - هەر شتێك و دوو شت نیه وەك نوێژۆزەكات، بەلكو هەر چوار پێكەینەری ئیمان دەگرێتەوه:

هەم بە راست زانینی عەقل و دڵ و هەم كردهوەكانى دڵ و هەم دان پێداھێنانى زمان و سەرچەم چالاكییهكانى دیکەى و هەم كردهوەى ئەندامەكانیش.

هەروەها سەرپێچى (معصية) ییش بە هەمان شیۆ هەر چوار بوارهكانى دەگرێتەوه.

كەواتە دەبێ بڵێین:

هۆكارەكانى زیاد كردن و گەشە كردنى ئیمان و كز بوون و لاواز بوونیشى دابەش دەبن بەسەر هەر چوار پێكەینەرهكانى ئینسان دا:

عەقل و دڵ و زمان و جەستە.

جا ئیستا با بە كورتى تیشك بخەینە سەر چۆنیەتى زیاد كردن و گەشە كردنى ئیمان لە هەر چوار بوارهكانى كیان و بوون (وجود)ى مرۆڤ دا كه هەر كامێكیان یەكێك یان زیاتر لە پێكەینەرهكانى ئیمانیاں پیۆه پەيوەستە:

1- هۆكارەكانى گەشەكردنى ئیمان لە بوارى بە راست زانین (تصدیق)دا كه پەيوەندى بە هەر كام لە عەقل و دڵەوه هەیه:-

یەكەم: بەر لە هەر شتێك بە سەرئەنجام دان و تیۆه پامانى دروستكراوهكانى خوا (سبحانه وتعالى) لە هەردوو ك بازەنى خو (نفس) و دەورووبەر و ئاسۆیهكان (الآفاق) دا بەهێز و پێز دەبێ و گەشە دەكات، وەك خوای پەروردگار فەرموویەتى:

﴿سُرِبِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (فصلت - 53).

واته: له‌مه‌ودوا نیشانه‌کانی خو‌مانیان پی‌شان دده‌بین له ناسویه‌کان دا و له خودی خو‌شیان دا تا‌کو بو‌یان دهر‌بکه‌وی که خوا (سبحانه و تعالی) (یان قورٲان و نیسلام) هق و راسته. ثیا به‌س نیه که په‌روه‌ردگارت چاودیره به‌سهر هم‌وو شتی‌که‌وه؟!

که‌واته له نه‌ج‌امی زور سهر‌نجدانی بو‌ونه‌وهر و نه‌فسی خوٲ دا، وه له نه‌ج‌امی دوزینه‌وه‌ی یاساکان (سن‌ی) خوا (سبحانه و تعالی) له نه‌فس و کو‌مه‌لگا و ده‌روبه‌ر و بو‌ونه‌وهر دا، ٲینسان ثیمانی زیاد ده‌کات، به پی‌چه‌وانه‌ی بانگه‌شه و خه‌یالی به‌تالی ته‌وانه‌ی که پی‌یان وایه ته‌گهر زانست به‌رهو پی‌ش به‌یٲ ثیمان ده‌له‌قیٲ!! نه‌خیر به‌لکو پی‌که‌ینه‌ری سهره‌کی ثیمان بریتی یه له زانیاری (علم)، زانیاری به په‌روه‌ردگاریٲی خوا، زانیاری به سی‌فاته‌کانی خوا، به دروست کراوه‌کانی خوا، به یاساکانی خوا وه زانیاری به کاروباره‌کان (شو‌نات‌ی)، زانیاری دهر‌باره‌ی کٲی‌بی بین‌راوی خوا (کتاب الله المنظر) و کٲی‌بی خو‌ی‌ن‌راوی خوا (کتاب الله المقرؤ)، چونکه ٲینسان هه‌تا زیاتر سهرنج له‌و دوو کٲی‌بانه‌ی خوی په‌روه‌ردگار بدات و ٲی‌یان دا شاره‌زاتر بیٲ و وردتر بیٲته‌وه - که ته‌وه زانیاریه - چاکتر شو‌ین ده‌ستی خوا ده‌بینیٲ و زیاتر ناوه چاکه‌کان و سی‌فه‌ته به‌رزه‌کانی خوی بالا ده‌ستی بو دده‌ره‌وشیٲته‌وه.

دووه‌م:- سهرنج دان و لی‌ورد بو‌ونه‌وه‌ی می‌ژوو و شو‌ینه‌وار و به‌سهره‌اتی پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) وه شو‌ین که‌وتوانیان وه نه‌یار و

ناحه‌زانيان و سه‌ره‌نجامي شووميان ، وهك خواي په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمووي
﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴾ (١١٦)

واته: بللئ به زه‌وي دا برژن وسه‌رنج بده‌ن داخو سه‌ره‌نجامي ته‌وانه كه
ديني خويان به درو ده‌زاني و پيغه‌مبه‌راني خويان به درو ده‌زاني چوڼ
بووه!

سئ.يهم: هو‌كاريكي ديكه‌ي به‌هيز له بواري (تصديق) دا بريتي يه له:
سه‌رگه‌رم بووني عه‌قل وهوش به چاكترو زياتر شاره‌زا بوون و تيگه‌يشتن
له فه‌رمايشتي خوا كه قورئانه، وه شاره‌زا بوون به فه‌رمايشته‌كاني
پيغه‌مبه‌ر ﷺ، وه زياتر شاره‌زا بوون به په‌ريزو به‌ره‌م و شوينه‌واري
ديني خوا له ناو خه‌لك و ميلله‌تان له ميژوودا، بو نمونه تو سه‌ير بكه
(عه‌ره‌ب) چوڼ بوون و چي بوون و دوايي بوون به‌چي؟ له (سيرة) ي
(ابن هشام) دا هاتووه: عه‌ره‌بيك ده‌گيرئته‌وه و ده‌للئ: ئيمه‌ عاده‌تمان
وا بوو بو هه‌ر شوئينيك ده‌چووين (بت) يکمان له‌گه‌ل خو‌مان دا ده‌برد بو
په‌رستن، وه له شوئينيك دا كه (بت) مان پئ نه‌بايه و به‌رديكي باش و
جوانيushman ده‌ست نه‌كه‌وتبايه بو په‌رستن و عيباده‌ت بو كردني، نه‌گه‌ر
خورما‌مان پئ بووايه له خورما‌بتيكمان دروست ده‌کرد و كر‌نووشمان
بو ده‌برد ولئئ ده‌پاراينه‌وه، پاشان كه برسيمان ده‌بوو ده‌مان خوارد،
به‌للئ عه‌ره‌ب به‌و شي‌ويه بوون، به‌لام خواي په‌روه‌ردگار به‌ه‌وي ته‌م
(دين) هوه به‌رزي كرده‌وه و كردني به‌چي؟! به‌للئ نه‌گه‌ر ئينسان سه‌ره‌نجي

عهده بان بدات که له چی یهوه بوون به شتیکی تر، دهزانی که نهو دینهی خوا حهقه.

جا خوی پهروهردگار لهو بارهوه که لیتیکه یشتنی قورئان هۆکاره بۆ زیاد بوونی ئیمان دهفرموی: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ هههه

واته: وه ئیمه قورئانمان بۆ تیکه یشتن ئاسان کردوه: ئایا کێ ههیه بی لیبی تی بگات!

یانی: وهرن له قورئان حالێ بن و تیی بگه ن تاكو خاوه نه که ی باشتربناسن. وه لهو بارهوه که لیتیکه یشتنی سوننهت هۆکاره بۆ گه شه کردنی ئیمان فرمویه تی: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَضْكُرُونَ﴾ (سورة النحل-44) واته: وه قورئانمان بۆ لات ناردۆته خوارێ تاكو نه وهی بۆ خه لکی هاتۆته خوار بۆیان روون بکه یه وه و به لكو خوشیان بیر بکه نه وه.

به لێ له سۆنگه ی نه وه وه که سوننهت روون که ره وه ی قورئانه، هه تا زیاتر له سوننهت دا شارهزا بی دیاره چاکتر له قورئان تیی ده گه ی و، که چاکتریش له قورئان تیکه یشتی باشترباوه که ی ده ناسی و سه ره نجام ئیمانته گه شه ده کات و به ره و کامل بوون ده چی.

نه وه ده رباره ی پیکه ی نه ره ی یه که می ئیمان که (تصدیق)ه و په یوه ندی به هه ر کام له دڵ و عه قل و هۆشه وه هه یه و، هه تا دڵ و ده روون و عه قل و هۆشت زیاتر له تیفکرین و سه رنج دانی دروستکراوه کانی خوا (سبحانه و

تعالى) و له فەرمايشته كانى خوا له پەرئۆز به رهه مى فەرمايشته كانى خوا و پيغه مبهري خوا ﷺ دا به كاريبيئي، ئه وه ئيمان ت زياتر و چاكتر گه شه ده كات و قوولتر و كاملتر ده بى.

2- گه شه كردنى پيگهيننه رى دووه مى ئيمان: كه كرده وه كانى دلّه، وهك خوشويستنى خوا (سبحانه وتعالى)، نيخصلاص بۆ خوا، قبول كردن و په سندن كردنى بهرنامه و دينى خوا، خوشويستنى پيغه مبهري خوا ﷺ و.... جا ئايا چۆن و به چى كرده وه كانى دلّ به هيتّ ده بن و دلّ به چى زياتر رۆشن ده بيتّه وه و سه ره نجام نه و پيگهيننه رى دووه مى ئيمان گه شه كردووتر و كاملتر ده بى؟!

له راستى دا سه ر ده بى هۆشى تيدا بى، هۆشيك كه خواى پى بناسى، دلّيش ده بى جۆش (لوى) و خرّش و مه حه به تى بهرانبه ر به خوا (سبحانه و تعالى) و پيغه مبهري خوا ﷺ و به وهى كه خوا و پيغه مبهري خوا خوشيان ده وى تيدا بى.

جا ئايا جۆش و خرّشى دلّ و دهروون بهرانبه ر به خوا (سبحانه و تعالى) و پيغه مبهري كه ي ﷺ چۆن و به چى زياد ده بيتّ؟! هه ر به كورتى ده ليين: به دوو شتان: يه كه م: پاك كردنه وهى دلّ و دهروون له خشپ و خالّ و ليتّه و لالّى (كفر) و (شرك) و (نفاق) و (رذائل)، كه مه به ستم له (كفر، شرك، نفاق) هه موو جوړه كانيانه چ گه و ره چ كچكه. وه مه به سستيشم له (رذائل) كه

(118) مه حوى شاعير گوتيه تى ۱ سه ر كه جۆشيكى نه بى دركه تالم بۆ چى به ۱۹

دلّ كه هۆشيكى نه بى شووشه ي به تالم بۆ چى به ۱۹

به لام ينگومان سه ر (هۆش)ى هه به و دلّيش (جۆش) نهك به پتجه وانده وه ۱

کۆی (رذائل) که کۆی (رذیلة) یه تیکرای خهسله‌ته نزم و په‌سته‌کانه وه‌ک:
(کبر و حسد و بخل و جبن و رباء و عجب و بغض و غیبه و کذب و تملق و
بذاءة هتد) که هه‌موویان خهسله‌تی پیس و به‌د و سیفه‌تی ناپه‌سندن و
دل و ده‌روونی ئینسان پیس و نه‌خۆش ده‌که‌ن، وه‌ دل و ده‌روونی نه‌خۆش و
پیسیش ئیمانی تیدا دامه‌زراو مه‌حکه‌م نابیت.

دوهم: پازاندنه‌وی دل و ده‌روون به‌ خهسله‌ت و سیفه‌ته به‌رزه‌کان: به‌ خوا به
یه‌گگرتن (توحید) ته‌واو، به‌ مه‌حه‌به‌تی زۆر بو‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ و بو‌
ئیسلام و مسولمانان، وه‌ به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه‌ پازاندنه‌وی دل به‌ دوژمنایه‌تی
کردن و رق لێ بو‌ونه‌وی شه‌یتان و پیپی شه‌یتان و دوژمنانی خوا، پیرو
کرده‌وه‌ نا شه‌رعی یه‌کان (المنکرات)، زۆر جار هه‌ندیک له‌ مسولمانان
لیرده‌دا به‌ هه‌له‌ چوون و ده‌چـــــــن، پییان وایه‌ که‌ ده‌بی تو‌ خوا
پیغه‌مبه‌ره‌که‌یت خۆش بو‌ین وه‌ ئیسلامت خۆش بو‌ی، به‌لام قه‌ینا کات
ته‌گه‌ر شه‌یتان و تاغوت و دیکتاتۆره‌کان نه‌ بو‌غزینی و شیرک و کوفرو نیفاق
نه‌بو‌غزینی و رژیمه‌ تاغوتی یه‌کان نه‌بو‌غزینی!، به‌لام نه‌خیر وایه‌، دل
ته‌نیا به‌وه‌نده‌ ئیصلاح نابێ که‌ دوستانه‌تی خۆی پێ بکه‌ی، به‌لکو‌ ده‌بی
دوژمنایه‌تی دوژمنانی خواشی پێ بکه‌ی، هه‌ر بو‌یه‌ش پیغه‌مبه‌ری
خوا ﷺ فره‌موویه‌تی: ((من احب الله و ابغض الله واعطى الله ومنع الله
فقد استكمل الايمان)) رواه ابو داود.

به‌لێ ته‌نها کاتیک دل‌ت ساغ و سه‌له‌یم و دوور له‌ نه‌خۆشی ده‌بی که
له‌به‌ر خوا (سبحانه و تعالی) خه‌لکی باشت پێ خۆش بو‌ی و له‌به‌ر
خواش خه‌لکی خراپی پێ به‌بو‌غزینی، وه‌ له‌به‌ر خوا (سبحانه و تعالی)

دۆستایه‌تی ئیمانداران بکه‌ی وله‌بەر خواش دوژمنایه‌تی (کافر و مشرک و منافق) ه‌کان بکه‌ی.

جا له‌سه‌ر نه‌و شتانه‌ی که باسم کردن چه‌نده‌ها ده‌ق ه‌ن، نه‌وه‌تا خ‌وای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ ه‌ه‌ی واته: به راستی سه‌رفرازه نه‌و که‌سه‌ی که خ‌وی پاک و چاک کردوه چونکه وشه‌ی (تزکیه) ه‌م مانای پاک کردنه‌وه ده‌گه‌یه‌نی و ه‌م مانای چاک کردن و پازاندنه‌وه‌ش، چونکه وشه‌ی (زکاة) له زمانی عه‌ره‌بی دا ه‌م به مانای پاک بوونه‌وه دیت ه‌م به مانای گه‌شه کردن که‌واته ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ یانی: به راستی سه‌رفرازه نه‌و که‌سه‌ی خ‌وی خ‌اوین کردۆته‌وه و بژار کردوه له سیفه‌تی نرم و خ‌راپ، وه خ‌وی پازاندۆته‌وه به سیفه‌تی په‌سند و چاک ه‌روه‌ها خوا فه‌رموویه‌تی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَاها﴾ ه‌ه‌ی که به ه‌مان مانا ومه‌به‌ست دئ. وه پیغه‌مبه‌رمان ﷺ ده‌فه‌رموی: ((اللهم إني أعوذ بك من الهم والحزن والعجز والكسل والبخل والجبن وضلع الدين وغلبة الرجال)) ه‌ه‌ی په‌نای بردۆته به (خ‌وا له 1 و 2: له ه‌م) و (حزن) ه‌م بریتی په له دلته‌نگیی و خه‌فه‌تباریی بو شتی داهاتوو. (حزن) یش خه‌م و په‌ژاره‌یه له‌سه‌ر شتی تیپه‌ریوو رابردوو، دیاره هه‌ردوو کیشیان دوو جۆره ده‌رد و نه‌خ‌وشی خ‌راپ، 3 و 4: له: (عجز) و (کسل)، (عجز) (نه‌توانین) نه‌وه‌یه که له نه‌صلدا نه‌توانی (کسل) (ته‌نبه‌لیی) نه‌وه‌یه که بتوانی به‌لام خ‌وت ته‌نبه‌لی و ته‌وه‌زه‌لیی بکه‌ی، 5، 6: له: (بخل) و (جبن)،

(119) الاعلى (14) .

(120) الشمس (9) .

(121) رواه البخاري ومسلم .

(بخل) پڑدیی و چروکی یه و (جن) ترسنۆکی یه، بۆیه ش پیکهوهی باس کردوون چونکه نه به خشینیش جوریکه له ترسان دهترسی که لیت بپری، وه ترسنۆکیش جوریکه له (بخل) ترسنۆکی له جهنگ دا جوریکه له پڑدیی که دلت نایه پروحه کهت فیدای دینی خوا بکهی، 7، 8: له: (ضلع الدین و غلبه الرجال) (ضلع الدین) قهرزی قورس و زهحهته و (غلبه الرجال) یش زالبوون و منهت کردنی خه لکییه، جا نهوانه ههموویان په یوهندیان به دل و دهروونه وه ههیه و دل و دهروونی ئینسان نهخۆش و نارهحهت دهکهن، بۆیه پیغه مبهری خوا (سبحانه و تعالی) په نای لی به خوا گرتوون، تاکو دهروونی سهلامهت و پارێزراو بی.

وه خوی کار به جی (سبحانه و تعالی) لهو بارهوه که دهبی ئیمانداران ئیبلیس و تاقم و دارو دهسته کهی له نههلی کوفرو شرک و نیفاق ببوغزین و دژایه تی یان بکهن و به هیچ جوریک دۆستایی تی یان له گه لدا نه کهن فەرموویه تی: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ (هەهه) واته: دلتیا بن شهیتان دۆژمنی ئیوهیه وه ئیوهش دۆژمنایه تی بکهن، وه فەرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ﴾ (لەهه) واته: نهی نهوانه ی ئیمانتان هی ناوه! دۆژمنی من و دۆژمنی خۆتان به دۆست مه گرن. ههروهها فەرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ (العوبة - 73). واته: نهی پیغه مبهر || له دژی کافر و دهغه له کان تی بکۆشه و له بهرانبهریان دا زهر و توند به..

(122) فاطر (6).

(123) الممتحنة (1).

پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ ده‌باره‌ی پیکه‌وه‌ سینه‌ ساف‌بوونی مسوڵمانان و به‌کتر خوش‌ویستن و به‌زه‌یی و په‌روش‌ه‌بوونیان به‌رانبه‌ر به‌یه‌کدی فه‌رموویه‌تی: ((مِثْلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِهِمْ وَ تَعَاطُفِهِمْ وَ تَرَاحُمِهِمْ كَجَسَدٍ وَاحِدٍ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عَضُوهُ قَدَّاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحَمَى)) (شمه‌ن) واته‌: ئیمانداران له‌یه‌کتر خوش‌ویستن و سۆز و په‌روش‌بوون بۆیه‌کتر و به‌زه‌یی به‌یه‌کتردا هاتنه‌وه‌یان دا وه‌ک‌یه‌ک جه‌سته‌ وان، ته‌گه‌ر نه‌ندامی‌کی نازاریک‌ پرووی تی پکات هه‌موو نه‌ندامه‌کان شه‌وخوونی له‌گه‌ڵ دا ده‌کیشن و تا و نه‌خۆشی له‌گه‌ڵ ده‌گرن. خوای په‌نه‌انی‌نیش (سبحانه‌ و تعالی) له‌ باره‌ی دلپاک‌ی ته‌ه‌لی ئیمان به‌رانبه‌ر به‌یه‌کدی و نه‌بوونی کینه‌ و بوغز و غه‌ره‌ز به‌رانبه‌ر به‌یه‌کتر فه‌رموویه‌تی:

﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (الحشر - 10) .

3- گه‌شه‌کردن و زیاد‌کردنی پیکه‌ینه‌ری سێ‌یه‌می ئیمان که‌ په‌یه‌ه‌ندی به‌ زمانه‌وه‌ هه‌یه‌ بریتی‌یه‌ له‌ سه‌ر گه‌رم‌کردن و هه‌میشه‌ ته‌ر و پاراو‌بوونی زمان به‌یادی خوا (سبحانه‌ و تعالی) به‌ تاییه‌ت و شه‌ی به‌رز و پی‌روزی خوا به‌یه‌کگرتن (لا اله الا الله) وه‌ وشه‌ به‌رز و مو‌باره‌که‌کانی دیکه‌ی وه‌ک‌: (سبحان الله، الحمد لله، الله اکبر)، وه‌ قورئان خوێندن که‌ گه‌وره‌ترین جو‌ری (ذکر) وه‌ سه‌لاوات دان له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه‌ به‌کاره‌ینانی زمان

له دیفاع کردن له ئیسلام و خه‌لك بانگ کردن بۆ دینی خوادا، وه له به‌ریه‌رچ دانه‌وه‌ی کوفر و شیرک و ئیلحادی دوژمن و ناحه‌زانی ئیسلام و مسو‌لمانان دا، خ‌وای به‌خشنده له باره‌ی زی‌کر کردنه‌وه به‌گشتی فهرموویه‌تی: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ﴾ (همه‌ی) واته: نه‌وانه‌ی یادی خوا ده‌که‌ن به‌ پێ‌وه‌ به‌ دانیش‌تنه‌وه و له‌سه‌ر ته‌نیش‌تیان، وه ده‌رباره‌ی سه‌لاوات لی دان له‌سه‌ر پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ فهرموویه‌تی: ((إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)) (همه‌ی) واته: خوا و فریشته‌کانی سه‌لاوات له‌سه‌ر پێ‌غه‌مبه‌ر ده‌ده‌ن، ده‌جا نه‌ی به‌پواداران ئی‌وه‌ش سه‌لاوات و سه‌لامی بۆ بنێرن.

وه ده‌رباره‌ی خه‌لك بانگ کردن بۆ لای خوا و ئایینه‌که‌ی فهرموویه‌تی: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (همه‌ی) واته: جا ئایا قسه‌ی کێ له ئی نه‌و که‌سه‌ باش‌تره که خه‌لك بۆ خوا و دینی خوا بانگ ده‌کات و کرده‌وه‌ی باش ده‌کا و ده‌لی من له مسو‌لمانانم!!، که‌واته‌ باش‌ترین قسه که بیکه‌ی نه‌وه‌یه که خه‌لك بانگ بکه‌ی بۆ لای خوا (سبحانه و تعالی) و ئابین و رێ‌بازه‌که‌ی وه هه‌روه‌ها له باره‌ی به‌ریه‌رچ دانه‌وه‌ی قسه‌و قالێ نه‌ه‌لی (کفر)، خ‌وای په‌روه‌ردگار

(125) ال عمران (191) .

(126) الاحزاب (6) .

(127) فصلت (33) .

ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۖ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ (لعمری) واته: بلی ئه‌ی کافره‌کان ئه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌بی‌ه‌ستن من نایه‌ه‌ستم .. هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ (لعمری) واته: بلی ئه‌و خواجه‌کی تاکه. که‌واته به‌کاره‌ینانی زمان له‌ سه‌رحه‌م ئه‌و بو‌ارانه‌دا که ئاماژه‌مان بۆیان کرد و گه‌لێک بو‌اری دیکه‌ش ئه‌رکیکی شه‌رعیی به‌ و جی‌به‌جی کردیشه‌ی مایه‌ی زیاد بو‌ون و گه‌شه‌ کردنی ئیمانه‌ چونکه ئیمان به‌ تاعه‌ت زیاد ده‌کات و گێرانی زمانیش له‌ قسه‌ی خیر و چاکه‌دا جو‌ریکه له‌ تاعه‌ت و جو‌ریکی به‌ کجار گرنگیشه‌.

4- هۆکاره‌کانی زیادبوونی پیکه‌ینه‌ری چواره‌می ئیمان که بریتی به‌ له‌ کرده‌وه‌ی ئه‌ندامه‌کان:- چۆنیه‌تی زیادکردنی ئیمانی‌ش به‌هۆی کرده‌وه‌کانه‌وه ئه‌وه‌یه که تو ئه‌ندامه‌کانت سه‌ر گه‌رم بکه‌ی به‌ تاعه‌ت و فه‌رمانبه‌ریی خواوه‌و له‌ کاتی نو‌بژدا نو‌بژ بکه‌ی وله‌ کاتی رۆژدا رۆژوو بگری وله‌ کاتی جیهاددا جیهاد بکه‌ی، له‌ کاتی مال‌ به‌خشین دا مال‌ به‌خشی، له‌ کاتی زانیاری (علم) فیه‌بون دا زانیاری فیه‌ر بی وله‌ کاتی (زانیاری) فیه‌ر خه‌لک کردن دا زانیارییان فیه‌ر بکه‌ی، وه‌ هه‌روه‌ها واته: مسو‌لمان ده‌بی به‌ کرده‌وه‌و ئه‌ندامه‌کانی هه‌میشه‌ خه‌ریک بی به‌رده‌وام له‌ تاعه‌تی خوادا بی‌ت هه‌ر جو‌ره‌ تاعه‌ته له‌ کات و شو‌ینی خۆی‌دا. ئینجا که‌وایکرد ئه‌وه ئیمانی هه‌میشه‌ ته‌رو تازه‌ ده‌بی‌ت و له‌ نو‌یبه‌ونه‌وه و گه‌شه‌ کردن دا ده‌بی‌ت، خۆای په‌روه‌ردگار فه‌رموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

(128) الکافرون (1-2) .

(129) الاحصاء (1) .

وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ، يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِغِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٨١﴾ واته: ئەوێ ئەوانەوێ ئیمانتان هێناوه پارێز له‌ خوا بکەن و قسەوێ راست و رێک بکەن - جا ئەو کاتە خوا - له‌ گوناھتان دەبووێ و کردووە کانتان چاک دەکات وە هەر کەسیکیش فەرمانبەریی خواو پیغەمبەرە کەوێ بکات ئەوێ بیگومان بە سەرفرازیی یەکی مەزن سەرفراز بوو. مەبەست لێرەدا ئەوێ یە کە خوا فەرموویەتی: ﴿وَمَنْ يُطِغِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ هەر کەسیک فەرمانبەریی خوا و پیغەمبەرە کەوێ بکات، ئەوێ بە سەرفرازی یەکی مەزن سەرفراز بوو، ئینجا له‌ سورەتی (المؤمنون) یش دا خۆی کاربەجی (سبحانه و تعالی) سەرفرازیی و بە مراد گەشتنی تاییەت کردووە بە ئیماندارانەوێ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (1-2) کەواته: دیاره فەرمانبەریی خواو پیغەمبەری خوا ﷺ بە شیکێ ئیمانە و مایەوێ سەرفرازیی ئینسانیشە.

ئینجا پیویستە له‌ کۆتایی باسی هۆکارەکانی زیادکردنی ئیمان دا ئەو راستییەش بلیێن کە: بە بێ خۆپاراستن له‌ گوناھان و له‌ قەدەغە کراوەکانی ئیمان زیاد ناکات، تۆ هەرچەند نوێژی زۆر بکەوێ بەلام دواوێ (حەرام) بخۆی مانای وایە هیچت نەکرد. وە ک پیغەمبەر ﷺ له‌ فەرموودەوێ کەوێ دا باسی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ دەکات و دەفەرموێ: کابرا سەفەرێکی دوورو درێژ دەکات، سەر قرژن و ئالۆزە چلکسن و کولکەن. وە له‌ خوا دەپاریتەوێ پەرورەدگارم ! پەرورەدگارم ! بەلام خواردن و خواردنەوێ و بەرگ و

پۇشاكى ھەرامە و جەستەي بە ھەرام پەرۋەردە كراۋە ، خوا چۆن ۋەلامى باباي وا بداتەۋە!!؟

كەۋاتە بەھۆي خوارىنى ھەرامەۋە تاعەتەكەش بە كەلك نايەت و قبول نايى بۆيە دەبى خۆت لە گوناھەكان و لە شكاندى قەدەغەكانى خوا پىارىزى جا ئەو جارىش تەۋفيقى تاعەت دەبى چونكە ئىنسان ھەتا زياتر گىرۋەدى گوناھو سەرىپچى بىي كەمترىش تەۋفيقى تاعەتى دەبى يەكك لە زانايان گوتۇۋىەتى: پۇژىك پوانىنىكى ھەرام (نظر)م ئەنجام دا ئەو شەۋە مەھرۇوم بووم لەۋەي كە شەۋنويژ بكم، يەككى دىكە دەلى: پۇژىكى قسەيەكى خرايم كرد ئەو زانىارىيەي كە بە چەندان سالى فيرى ببوم ھەموويم لە بىر چۆۋە، ديارە ھەر بۆيەشە كە (شافعى) پەھمەتى خۋاي لى بى گوتۇۋىەتى:

شكوت الى وكيع سوء حظي فأرشدني الى ترك المعاصي
واخبرني بأن العلم نور و نور الله لا يهدي لعاوي

ۋاتە: سكالاي چاك شت بۆ لەبەر نەكرام لە لاي (وكيع) كرد، ئەۋىش پىنمايى كردم كە ۋاز لە گوناھان بىنم و ھەۋالىشى پى دام كە زانىارى پروناكىيە و پروناكى خواش بە باباي سەرىپچى كەر نادى.

ديارە (وكيع) مامۇستاي (شافعى) بوۋە پەھمەتى خۋايان لى بى و كاتىك قوتابى سكالاي چاك شت پى لەبەر نەكرانى لاي مامۇستا كىردە. مامۇستاكەي ئامۇژگارى كىردە بە دوۋرە پەرىزى لە گوناھو سەرىپچى بۆ ئەۋەي بەھۆي پەرىز پاكىيەۋە شايستەي پى بەخشرانى زانست بىت. بەلى بەبى خۇپاراستن لە سەرىپچى و گوناھان ئىنسان تواناي ئەنجام دانى تاعەتى نايى تاكو ئيمانەكەي بەرەو پىشەۋە بەرىت و گەشە بكات.

شایانی باسیشه که مه‌به‌ست له گوناھو سه‌ریبچی هه‌موو جوړ و شیوه‌کانی گوناھو سه‌ریبچی چ په‌بوهندیان به عه‌قل و هۆشه‌وه هه‌بی چ به دڵ و ده‌روونه‌وه. چ به زمان و زاراوه و چ به ئەندامه‌کانه‌وه.

ئینجا وه‌ك پێشتریش باسم کرد بیدعه‌تچییه‌كان (اهل البدع) بروایان وایه که ئیمان که‌م و زیاد ناکات جا هه‌رچی (مرجئه) ن ده‌لێن: هه‌رچه‌نده گوناھان بکه‌ی زبانی بۆ ئیمان نیه به‌لام (خوارج) ده‌لێن: ته‌نیا یه‌ك سه‌ریبچی بکه‌ی ئیمانت نامینێ، که‌واته: به پێی بۆچوونی ته‌مان ته‌گه‌ر کابرا گوناھیکێ گه‌وره‌ی کرد ئیمانه‌که‌ی هه‌ر نامینێ، مانای وایه نه‌ك که‌می کردوه به‌لكو هه‌ر نه‌ماوه!!

وه به پێی ره‌ئی (مرجئه) کانیش هه‌رچه‌ند گوناھان بکه‌ی زبانی بۆ ئیمان نیه، به‌لام (خوارج) ده‌لێن: ته‌نیا یه‌ك سه‌ریبچی بکه‌ی ئیمانت نامینێ بۆیه هه‌ردووک لایان ده‌لێن، ئیمان که‌م و زیاد ناکات.

به‌لام جه‌ماوه‌ری زانا و پێشه‌وايان ده‌لێن: نه‌خیر، گوناھێ گه‌وره به‌مه‌رجێك گوناحه گه‌وره‌که بۆ خۆی له خۆی دا (کفر) نه‌بی‌ت چونکه هه‌ندیك گوناھێ گه‌وره هه‌یه (کفره)، وه‌ك: گوته‌ی قسه‌ی کوفرو شیرك و، رازی نه‌بوون به‌حوکه‌می خۆای په‌روه‌ردگار و، حوکم و دادگایی بردن بۆ لای (طاغوت) (دول)، ته‌وانه کوفرن، به‌لام ته‌گه‌ر گوناھه گه‌وره‌که (کفر) نه‌بی، ته‌وه هه‌رچه‌نده ئیمان که‌م ده‌کات و پێی کز ده‌بی‌ت، به‌لام ئینسان له بازنه‌ی ئیمان ناباته ده‌ری، بۆیه هه‌ر که‌سێك گوناھان واز لێ بێت ئیمانی زیاد ده‌کات، وه‌ك چۆن ته‌گه‌ر تاعه‌ت زیاد بکات ئیمانی زیاد ده‌کات و گه‌شه ده‌کات.

(131) (الطاغوت) بریتی په‌ له هه‌رکەس ولایه‌تێك که ره‌فزی شه‌ریعه‌ت بکات و به‌گه‌وره‌ی به‌رنامه‌یه‌کی دیکه که هه‌لقولاوی بۆچوون و ئاره‌زووی خۆی پان غه‌یری خۆیه‌تی حوکم بکات.

له‌ کۆتایی دا ده‌لیم: زانیان باسی گوناحی گه‌وره و بچووکیان کردوه، جا به‌ کێک بۆی هه‌یه‌ بلی باشه‌ گوناحی گه‌وره و گچکه‌ جیاوازیی و سنووریان چی یه‌ و چۆن له‌ یه‌کیان جیا بکه‌ینه‌وه؟!

له‌ راستی دا زانیان له‌ کتێبه‌کانیان دا زۆریان باسی ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ کردوه، هه‌ندیکیان گوتویه‌نه: گوناحه‌ گه‌وره‌کان هه‌وتن، هه‌ندیکی دیکه‌یان گوتویه‌نه: هه‌قده‌ن، ژماره‌یه‌کی زۆریشیان گوتویه‌نه: هه‌فتان، هه‌شانه‌ رای وایه‌ هه‌وسه‌د (700)ن!!

به‌لام به‌ رای به‌نده‌ باشترین پێناسه‌ که‌ من بینیبم و زۆربه‌ی زانیانیانیش رایان وایه‌ و له‌ سه‌هری پێک هاتوون - دیاره‌ هه‌ر کات پێناسه‌ی گوناحه‌ گه‌وره‌کانیشمان کرد مانای وایه‌ غه‌یری ئەو گوناحه‌ گه‌ورانه‌ نه‌وانی دی گوناحی بچووکن - جا باشترین پێناسه‌ نه‌ویه‌ که‌ (الموردی) (هه‌ل) هه‌ناویه‌تی و گوتویه‌تی: (الكبيرة ما وجبت فيه الحدود في الدنيا و توجه اليها الوعيد في القيامة) واته: گوناھی گه‌وره‌ نه‌ویه‌ که‌ له‌ دونیادا سزای له‌سه‌ر پێویست بێ وه‌ له‌ دوا روژدا هه‌ره‌شه‌ له‌ خاوه‌نه‌که‌ی کرایت.

جوۆری یه‌که‌م: که‌ سزای دنیاوی له‌سه‌ره‌ وه‌ک: قه‌تل، زینا، دزی، مه‌ی خوژی، بوختان کردن به‌ داوین پیسی، پێگیری، نه‌وانه‌ هه‌موویان سزایان له‌سه‌ر پێویست بووه‌، جوۆری دووه‌میش: که‌ له‌ قیامه‌ت بکه‌ره‌کانی هه‌ره‌شه‌یان لێ کرا بێ، وه‌ک: گوهمانی خراپ به‌ خه‌لک بردن، هه‌سه‌د، بوغز، جنیو به‌

(132) (موردی) زانابه‌کی شافی بووه‌ له‌ (فروع) دا، (فتح الباری) له‌ به‌رگی ده‌هه‌م لاپه‌ره‌ (410) دا لێ یه‌وه‌ نه‌قل کردوه، وه‌ (احمد) و (قرطبی) (ابن تیمیه‌) و (ذهبی) و زۆریکی دیکه‌ له‌ زانیان ئەم پێناسه‌یه‌یان په‌سند کردوه.

ئيمان و عهده‌ي ئىسلاميى له‌به‌ر روژنابي قورئان و سوننه‌ت دا

خه لك دان، قسه هيتان و بردن و غه ييهت و ... هتد كه هه موويان هه ره شه ي قيامه تي تاراسته ي خاوه نه كانيان كراوه به لام سزاي دونيايي يان له سه ر نيه .

جا به راستی ئەم پێناسەییە پێناسەییەکی زۆر تێرو تەواوە و ھەر گوناحێک سزایەکی دنیایی لەسەر بێ یان ھەر پەشەییەکی قیامەتی، لە دەقیکی قورئان دا یان لە فەرموودەیەکی راست (صحیح) (ﷺ) ی پێغەمبەر ﷺ دا ئەوە گوناحی گەورەییە . غەیری ئەوە بە گوناحی بچووک لە قەڵەم دەدرێ.

لیڙهش دا دینہ کوٽایی تہم دہرسی چوارہمہ.

سبحانك اللهم وبحمدك اشهد الا اله الا انت

استغفرک واتوب الیک.

(133) واتہ فرمودہ یہ کہ لہ ریئہ کی راست و ای گری و گز لہو پالدر ایئہ لای پیغمبری خرا ﷺ و دنیا بین کہ ہی ٹوہ و بہ زاریہ وہ ہلنہ بہ سزاوہ، ٹہ گہر نا ہرجی ٹوہ فرمودہ پی پیگو مان ہدر راست و تہواوہ .

دهرسی پینجه م:

شایه تمان دروازه‌ی هاتنه نیو ئیمان و ئیسلام و کیلی درگای بهه شته، چوون و بوچی؟!.

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله وصحبه ومن اهتدى بهداه.

به‌پێزان!

وشه‌ی (شایه‌تمان) که له هه‌ندی‌ک ناوچه‌ی پێ‌ی ده‌گوترێ (شاده‌هینان)، ته‌رجه‌مه‌ی وشه‌ عه‌ره‌بی یه‌که‌یه که بریتی یه له (کلمة الشهادة) واته: وشه‌ی شایه‌دیی دان، که مه‌به‌ست پێ‌ی هه‌ردووک رسته‌ی (أشهد ان لا اله الا الله، و أشهد ان محمداً رسول الله) یه چونکه هه‌ردووکیان وشه‌ی (أشهد) یان له سه‌ره‌تاوه‌یه، وشه‌ی (أشهد) ش واته: شایه‌دیی ده‌ده‌م، شایه‌دی دانیش ته‌وه‌یه که تو ئاگات له شتی‌ک بێ ئینجا داوات لێ بکه‌ن یان هه‌ر بۆ خۆت بجی بلی: بۆ ئاگاداریتان من ئاگام له فلان شته‌هیه‌ ناوا و ناوا بووه.

بۆیه‌ش له وشه‌ی به‌رز و پیرۆزی شایه‌تمان دا وشه‌ی (أشهد) به‌کارده‌ی که (اسم الفاعل) ده‌کی (شاهده)، چونکه ده‌بی که‌سی‌ک شایه‌دیی بدات و هه‌واڵ له‌ رووداوێک بدات که بینیبیتی، وه (شَهِدَ يَشْهَدُ شَهِوداً) یانی: بینێ ده‌بینێ بینین، که‌واته که‌سی‌ک مافی ته‌وه‌ی هه‌یه شایه‌دیی له‌سه‌ر شتی‌ک یان رووداوێک بدات که ته‌و رووداوه‌ی به‌ چاوی خۆی بینیبی، ته‌گه‌ر نا هه‌ر له‌ خۆیه‌وه بلی: وایان گوت، ته‌وه‌ پێ‌ی ناگوترێ شایه‌دیی دان، بگه‌ر ته‌وه‌ نه‌هی لێ کراوه‌ وه‌ک له‌ پی‌غه‌مه‌به‌ر ﷺ وه‌هاته‌ که: (گوترا و گوتی) قه‌ده‌غه‌کردوه: (نه‌ی رسول الله ﷺ عن قیل و قال) (ﷺ) که‌واته هه‌ر که‌سی‌ک له‌ کاتی شایه‌دی دان و

هه‌والدانیك دا به‌و شیوازه‌ بدوئ و نه‌قلی قسه‌ له‌ ملاولا بکات و خوی بی ناگا بی. ئەو هه‌چ ئیعتباریکی نیه‌، به‌لكو ده‌بی خوی ناگای لی بی ئەوجار به‌ شاهییید ده‌شی.

جا وشه‌ی شایه‌تمان (الشهادة) یش که‌ خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو‌ ده‌ربرینی ئیمان هه‌لیان بژاردوه‌؛ له‌به‌رئه‌وه‌یه‌ که‌ ته‌نها که‌سیك به‌ پروادار له‌ قه‌له‌م ده‌دری: کاتیك که‌ ده‌لی: شایه‌دییه‌ ده‌دم که‌ جگه‌ له‌ خوا په‌رستراویکی دیکه‌ نیه‌، ئەو گوته‌ی و ئەو هه‌وال دانە‌ی به‌ شیوه‌یه‌ك بی که‌ به‌ چاوی عه‌قل و دل یه‌ کتایی (وحدانیة) ی خواو ته‌نیا په‌رستراویتی خوی بینیبیت، وه‌ که‌ ده‌لی: (أشهد ان محمدا رسول الله) به‌ چاوی عه‌قل و دل بینیبیتی که‌ (محمد) ﷺ ره‌وانه‌ کراوی خوایه‌ (سبحانه‌ وتعالی) .

که‌واته‌ که‌سیك نه‌ گه‌یشتیته‌ (یقین) کاتیك که‌ ده‌لی: (أشهد ان لا اله الا الله) ئەو قسه‌ که‌ش ناراسته‌ و پیچه‌وانه‌ی واقعیه‌ هه‌روه‌ها کاتیك که‌ ده‌لی (أشهد ان محمدا رسول الله) به‌ هه‌مان شیوه‌ قسه‌ که‌ی پیچه‌وانه‌ی واقعیه‌، واته‌: نابی دوو دلی مابی له‌وه‌دا که‌ شایه‌دییه‌ له‌سه‌ر ده‌دات که‌ بریتی یه‌ له‌: ته‌نها په‌رستراویتی خوا (سبحانه‌ وتعالی) و ره‌وانه‌ کراویتی موحه‌مه‌د له‌ لایه‌ن خواوه‌، به‌لكو وه‌ك چۆن که‌ به‌ چاوی سه‌ر شتیك ده‌بینی، به‌ دلنایایی یه‌وه‌ ده‌لی ده‌یبینم (شه‌دته‌)، به‌ هه‌مان شیوه‌ش ده‌بی به‌ چاوی دل و عه‌قلیشی په‌روه‌ردگاریتی خواو په‌رستراویتی ببینی، ئەوجار که‌ ده‌لی: (أشهد ان لا اله الا الله) قسه‌ که‌ی راست ده‌رده‌چی و شایه‌دییه‌ دانه‌که‌ی له‌ جینگه‌ی خوی دایه‌، هه‌روه‌ها که‌ ده‌لی: (وأشهد ان محمدا رسول الله) شایه‌دییه‌ دانه‌که‌ی راست و به‌جی ده‌بی.

دیاره ئیمه له داهاتووش دا لەبەر رۆشنایى چەند ئایەت و فەرموودەیهك دا
 پروونی دەکەینهوه که دەبێ شایه تمان هینان و گوتنی: (لا اله الا الله محمد رسول
 الله) به دلیکی راست و ساغ و به (یقین) یکی تهواوه بی و چەندان مەرچی
 تیدا هاتبە دی ئەوجار دادی خاوەنە کهی دەدات و له فریای دی.
 جا ئەوه له سێ خالان دا باسی ئەو بابەتە گەڕنگە دەکەین:

خاڵی یەكەم: گەورەیی و بەرزایی وشەى شایه تمان:

به شایه تمان (اشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله) دەگوتری:
 وشەى شایه تمان (كلمة الشهادة) چونکه له زمانى عەرەبى دا وشە (كلمة) بۆ
 رسته (جملة) ش بە کاردی، بگره بۆ زیاتر له رسته یه کیش بۆ وتاریش به کاردی
 بۆ نمونه: ئیستا باوه له ئاهەنگ و بۆنه کان که وتاریان تیدا دەدرین دەگوتری:
 ئیستاش با فلانکەس بفرموی بۆ پیشکەش کردنی وتە کهی (والان
 فليتفضل فلان لتقديم كلمته) .

جا هەرچەندە شایه تمان دوو رسته یه: (اشهد ان لا اله الا الله) وه (اشهد
 ان محمدا رسول الله) بەلام له عورفی شەرەزنان دا به وشەى شایه تمان (كلمة
 الشهادة) یان دوو شایه تمانە کان (الشهادتين) یان دوو وشەکانی شایه تمان
 (كلمتي الشهادة) ته عیبری لى کراوه.

دەربارەى گەورەیی و بەرزایی شایه تمان دەقی قورئان و سوننەت زۆرن که
 ئەمانە چەند نمونه یه کیان:

1- خوای بەرز و مەزن (سبحانه وتعالی) فەرموویه تی:

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ

فَرَعَهَا فِي السَّمَاءِ ، ثُمَّ أَكَلَهَا كُلُّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا وَ يَضْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿ (ابراهيم 24-25) .

واتە: ئایا سەرئەخت نەداوە چۆن خوا وێنەییەکی هێناوەتەو: وشەییەکی
پاک و چاک وەک دەرختیکی پاک و چاک وایە، کە بنکەکەى لە (زەوى)دا
جیگیرە و لق و پۆپە کەیشی بەرەو سەرەو بەرز بۆتەو، هەموو کاتیەک بە
ویستی پەرەردگاری میوەکەى دەرەکات. وە خوا وێنان بۆ خەلکی
دینیتەو بۆ ئەوێ پەند وەرەگرن.

وەک دەبینین خۆی کاربەجێ بۆ پێناسە کردنى وشەى شایەتەمان کە بە:
وشەى پاک و چاک (کلمة طيبة) ناوی هێناوە و سەرچەم توێژەرەوانى
قورئان گوتوویانە کە مەبەست پێى وشەى شایەتەمان، وێچواندن
(تەبەییە)یکى کردووە لە نێوان ئەو وشە موبارەکە و دەرختیکی ساغ و پاک و
چاک دا وە لە کۆتایی وێچواندنەکەش دا فەرموویەتى ﴿ وَ يَضْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿ (ابراهيم - 25) کەواتە دیارە حیکمەتى
ئەم وێنە هێنانەو و وێچواندنە لێرەدا ئەوێە کە خەلکی لە مانا و
نیوەرۆک و حەقیقەتى وشەى بەرز و بە پێزى شایەتەمان تى بگەن و پێى
ناسنا بن.

ئینجا شایانى باسیشە کە خۆی بە بەزەبى هەر کام لە وشەى شایەتەمان و
ئەو درەختەى کە پێى شوبهاندووە بە (طیبة)وەصف کردووە، بۆیە پێویستە
سەرەتا هەلۆیستەییەک لە بەرانبەر ئەو وشەییەدا بکەین: وشەى (طیب)
کە خۆی پەرەردگار لە قورئانى دا گەلێک لەو شتەنەى کە جیگای
پەستدیی و رەزامەندینی پێى وەسف کردوون، وەک ئینسانى ئیماندار و

چاکه کار، سهر زه‌مینى به بیت و پیژ، خواردن و خواردنه‌وه‌ی باش و به‌سوود، قسه‌ی چاک و شیرین و به‌سوود... وه‌ک له‌م نایه‌تانه‌دا ده‌بینرئ:

- 1- ﴿ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ... ﴾ (النور- 26).
- 2- ﴿ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ.. ﴾ (الحل- 32).
- 3- ﴿ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ.. ﴾ (الاعراف- 58).
- 4- ﴿ يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ.. ﴾ (الاعراف- 157).
- 5- ﴿ وَهَدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ.. ﴾ (الحج- 24).

به سهرنج دانئى ئەو وشه‌یه له سه‌رجه‌م ئەو سیاقانه‌دا که تییان دا هاتوه بۆمان دره‌ده‌که‌وئ ماناکه‌ی بریتى یه له: (پاک و چاک)، که‌واته‌ خوای زانا و شاره‌زا (سبحانه و تعالی) هه‌ر کام له وشه‌ی شایه‌تمان و ئەو دره‌خته‌ش که پئى چواندوه به پاک و چاک وه‌سف کردوون، ناشکراشه که هیچ وشه‌یه‌ک له وشه‌ی خوا به یه‌ک‌گرتن (کلمة التوحید) پاکتر و پاکتر نیه و نابئ، هه‌روه‌ها دره‌ختیکیش به‌و شیوه‌یه بئ که خوا وه‌سفی کردوه و چوار فه‌سله‌ی سال میوه و به‌ری هه‌بئ و هه‌میشه ته‌ر و تازه و به‌ده‌و بی‌ت دیاره دره‌ختیکى پاک و چاکه.

لێره‌دا خوای کاربه‌جئ (سبحانه و تعالی) سئ شتان له‌و دره‌خته پاک و چاکه باس ده‌کات:

- 1- أصل: بنک و ره‌گ و ریشه.
- 2- فرع: قه‌د و لق و پۆپ.
- 3- أكل: به‌ر و میوه.

جا (أصل) که‌ی به چه‌سپا و (ثابت) وه‌سف ده‌کات چونکه به ناخى زه‌وى دا چۆته‌ خواری و مه‌حکه‌م دامه‌زراوه.

وه (فرع) ده‌کیش به‌وه وه‌سف ده‌کات که به‌رهو سه‌ری هه‌لچوه و به‌رز بۆته‌وه، که‌واته قه‌د ولق و پۆیه‌کانی به‌رز و چر و پرین وه میوه (اکل) که‌یشی به‌وه وه‌سف ده‌کات که هه‌میشه‌یی و چوار فه‌سله‌یه . دیاره ئهم وه‌سفانه‌ش چاکترین شتی که دره‌ختیان پی وه‌سف بکریت و هیچ جزره دره‌ختیک له دره‌ختی ئاوا چاکتر نیه و نابێ.

ئینجا مادام خوی زانا و په‌نه‌نابین (سبحانه و تعالی) وشه‌ی شایه‌تمانی له‌گه‌ڵ ئه‌و جزره دره‌خته پاک و چاکه‌دا به‌راورد (مقارنه) کردوه و پی چواندوه دیاره شایه‌تمانی‌ش وه‌ک ئه‌و دره‌خته له سێ به‌ش—ی سه‌ره‌کی پیکه‌تاه و، به‌شی یه‌که‌می بریتی یه له‌و به راست زانین (تصدیق) و قبول کردن و خوشویستن و گه‌ردن که‌چ کردن و ته‌سلیم بوون (القبول و الحب والأذعان والتسلیم) ه‌ی که له دڵ و ده‌روون دایه و وه‌ک بنک و په‌گ و ریشه‌ی دره‌خته که په‌نه‌ان و شیرراویه به‌لام بناغه‌و بنه‌ره‌تیشه، به‌شی دووه‌میشه بریتی یه له دان پیداهێنانی زمان و پابه‌ندیی پواڵه‌تی ئه‌ندامه‌کان که وه‌ک قه‌د ولق و پۆپ و گه‌لای دره‌خته که به‌رچاوه ئاشکرایه و له‌سه‌ر بنک و په‌گ و ریشه‌که‌ش وه‌ستاه و له قه‌ده‌ر ویشه، به‌شی سێیه‌می شایه‌تمانی‌ش له‌و سیفه‌ت و ئاکار و په‌وشت و خووه به‌رز و په‌سندانه‌ی که شایه‌تمان هێنانی راسته‌قینه و تاعه‌ت و پابه‌ندیی راست و ساغ له‌ خاوه‌نه‌که‌ی دا به‌ره‌مه‌یان دیتێ و ته‌میش وه‌ک میوه‌و به‌ره به‌رده‌وام و چوار فه‌سله‌یه که‌ی دره‌خته که . هه‌رده‌م له خاوه‌نه‌که‌ی دا ده‌بینرێ و بۆته به‌شیکی پیکه‌ینه‌ر و لێ دانه‌برای که‌سایه‌تی ئیماندارانه و خوا به یه‌گه‌رانه‌ی.

2- هه‌روه‌ها خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْرَرُ﴾ (فاطر - 10). واته: هه‌ر كه‌سێك عیززه‌تی ده‌وی ئه‌وه عیززه‌ت هه‌مووی هی خوا‌یه، وشه‌ی پاك و چاك به‌ره‌و لای به‌رز ده‌بیته‌وه و كرده‌وی چاكیش بڵندی ده‌كات، وه ئه‌وانه‌ی كه فی‌ل و پیلانی خراپ ده‌گیرن سزایه‌کی توندیان هه‌یه و فی‌ل و پیلانی وانیش سه‌ره‌نجامی هه‌ر به‌زایه‌چوونه.

لی‌ره‌ش سه‌رجه‌م تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان یان زۆریه‌ی هه‌ره زۆریان وشه‌ی (الكلم الطيب) یان به‌ وشه‌ی خوا به‌یه‌ك‌گرتن (كلمة التوحيد) ته‌فسیر كرده‌وه.

مه‌به‌ستی نایه‌ته‌كه‌ش ئه‌وه‌یه كه عیززه‌ت و سه‌ره‌زیی و قه‌در و پێژ ته‌نها له‌ لای خوا چنگ ده‌كه‌وی، ئه‌ویش له‌ پێی وشه‌ی به‌رز و به‌پێژی شایه‌تمان‌ه‌وه ده‌بی ئه‌و وشه‌یه‌ی كه شایسته‌ی به‌رزبوونه‌وه‌یه بۆ لای خوا، به‌لام ئه‌ویش به‌ پێ‌كرداری چاك و فه‌رمانبه‌ریی و پابه‌ندی ناتوانی به‌رز بیته‌وه.

كه‌واته: ته‌نها وه‌سیله وه‌كاری پێژ و پایه وه‌ده‌ست هی‌نان له‌ لای خوای په‌روه‌ردگار (سبحانه و تعالی) بریتی یه‌ له‌ له‌خو‌دا هی‌نانه‌ دی ئیمان و خوا به‌یه‌ك‌گرتن كه وشه‌ی شایه‌تمان ته‌عبیری لێ ده‌كات، به‌لام هه‌موو شایه‌تمان هی‌نانێك نا، به‌لكو شایه‌تمان هی‌نانێك كه ره‌سه‌ن و راسته‌قینه بی‌ت و خاوه‌نه‌كه‌ی وا لێ كرده‌بی كه ملكه‌چ و فه‌رمانبه‌ری خوای به‌رز و مه‌زن بی‌ت.

3- هه‌روه‌ها زۆریه‌ی توێژه‌ره‌وانی قورئانی به‌ پێژ گوتووایه‌ مه‌به‌ست له‌:
(القول الثابت) له‌ ئایه‌تی:

﴿يُحِبُّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَ يُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ (ابراهم -27) ، دا بریتی یه له
وشه‌ی خوا به‌ یه‌ کگرتن جا دیاره‌ نه‌وه‌ش موژده‌یه‌کی گه‌وره‌یه‌ بۆ شایه‌تمان
هێنه‌ران و ته‌ه‌لی ئیمان و ته‌وحید که‌ خوای کاربه‌جی به‌لێنیان پێ بدات
که‌ له‌ ژيانی دنیا و له‌ دوا روژیش دا به‌هۆی وته‌ی چه‌سپاو (القول
الثابت) ی نیو دڵ و ده‌روونیانه‌وه‌ راوه‌ستاو دامه‌زراویان بکات ।

4- دیسان سه‌رده‌م توێژه‌ره‌وان گوتووایه‌ که‌ مه‌به‌ست له‌ (الحُسْنی) له
هه‌ردووک ئایه‌تی: ﴿وَصَدَقَ بِالْحُسْنَى﴾ (اللیل -6) واته‌: وه‌ چاکترین
وشه‌ی به‌ راست زانی و به‌روای پێکرد. ﴿وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى﴾ (اللیل -9)
واته‌: وه‌ چاکترین وشه‌ی به‌درز زانی و به‌روای پێ نه‌کرد.

وشه‌ی شایه‌تمان و خوا به‌ یه‌ کگرتن (كَلِمَةُ الشَّهَادَةِ وَ التَّوْحِيدِ)ه‌، که‌ دیاره‌
سیفه‌تی وه‌سفکراویکی لایراو (صِفَةُ مُوصُوفٍ مُحَذَّوْفٍ)ه‌، که‌ بریتی یه له
(الكَلِمَةُ) و له‌ ته‌سل دا (الكَلِمَةُ الْحُسْنَى)یه‌، واته‌: وشه‌ی هه‌ره‌ چاک و
په‌سند و شیرین.

5- پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ له‌ باره‌ی گه‌وره‌یی و پایه‌ی به‌رزای وشه‌ی
شایه‌تمان فه‌رموویه‌تی:

((ان الله حرم على النار من قال لا اله الا الله يبتغي بذلك وجه
الله عز وجل)) رواه البخاري و مسلم.

واته: بېگومان هر كه سېك له بهر داوا كردنى په زامه نديى خواى زال و پايه بهرز گوتبىٲى ((لا اله الا الله)) بېجگه له خوا هيچ په رستراو نين نه وه خوا له ناگرى دوزخ قه ده غه ى كرده.

6- وه له فهرمووده يه كى ديكه ى دا فهرموويه تى:

((اسعد الناس بشفاعتي من قال لا اله الا الله خالصا من قلبه)) رواه البخاري. واته: به خته وه رٲرين و به هره مه ندرٲين كه س به هوى شه فاعه تمه وه كه سېكه كه به ساغىي له دلييه وه گوتبىٲى: ((لا اله الا الله) .

7- وه ههروه ها له فهرمايشتيكى ديكه ى دا هاتوه:

((ما من احد يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله صدقا من قلبه الا حرمه الله على النار)) رواه البخاري و مسلم. واته: هر كه سېك به راسٲىي و له دلييه وه شايه دىي بدات كه بېجگه له خوا هيچ په رستراو نين، وه كه موحه محمد رهوانه كراوى خوايه نه وه مسوگر خوا له ناگرى قه ده غه ى ده كات.

له م ده قانه ى كٲبى خوا (سبحانه و تعالى) و سوننه تى پيغه مبهرى پيشه و اشمانه وه ﷺ زور روون و ناشكرايه كه وشه ى شايه تمان هه تا بلئى و شه يه كى بهرز و بهرٲز و به پيٲزه و مايه ى هه موو خير و خوشيى و به خته وه رٲبى و سه ره رزيه كى دنيا ودوا رٲژه؛ به لام به مهر جيك وهك پيغه مبهر ﷺ فهرموويه تى به راسٲت و ساغىي و له دل و دهروونى كى پاك و چاكه وه بگوتري.

هه ر بٲٲهش به ٲٲٲٲستى ده زانم كه له خاٲى دووه م و سٲٲه مى ئه م
بابه ته دا باسى مانا و نٲٲه رٲكى وشه ى شا به تمان و ٲاشان مه رجه كانيشى
بكه ين:

خاٲى دووه م: مانا و مه به ستى شا به تمان :-

با و ترين صيغه ى شا به تمان برٲتى به له :

(اشهد ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله) .

به لام له چه ند ده قٲكى ديكه ى سوننه ت دا ئه م صيغه به ش هاتوه :

(اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له واشهد ان محمدا عبده و رسوله)

ئٲستاش با به كورتى و ٲوختى مانا ى شا به تمان بكه ين و نٲٲه رٲكه كه ى

شى بكه ينه وه :

(اشهد) واته : شا به دٲى ده ده م: يانى به عه قل زانيومه و به دل قبولم

كردوه و به زمان دانى ٲٲدا دٲنم و به كرده وه ش ده يسه لٲنم.

(ان لا اله الا الله) كه جگه له خوا هيچ ٲه رستراوى ديكه نٲن، يانى

ٲه رستراوى به هه ق نه گه ر نا ٲه رستراوى ساخته و به ناهه ق زٲرن.

(واشهد ان محمدا رسول الله) واته : وه شا به دٲى ده ده م كه موحه مه د ٲه وانه

كراوى خوا به ، يانى (موحه مه دى كورى عه بدوللا ى كورى عه بدولتو ته لٲب) ﷺ

خوا (سبحانه و تعالى) كردوويه ته نوٲنه رى خو ى بٲ لاي به نده كانى و كتٲب و

به رنامه و ٲه يامى خو ى ٲٲدا ناردوه نه ك هه ر له خو وه بللى خوا ٲه وانه ى كردووم!

وشه ى: (وحده لا شريك له) ش كه له صيغه ى دووه مى شا به تمان دا هاتووه .

یانی: ته‌نهایه و هیچ هاویه‌شی نین، جا دیـساره ته‌م رسته‌یه هەر زبده ته‌ئکیدیکه بۆ رسته‌ی (لا اله الا الله) .

وه رسته‌ی (واشهد ان محمدا عبده و رسوله)ش : وه شایه‌دییه ده‌ده‌م که موحه‌مه‌د به‌نده و نیرراویه‌تی، هه‌مان واتای رسته‌ی : (واشهد ان محمدا رسول الله)ی هه‌یه و حیکمه‌تی جه‌خت کردنه‌وه‌ش له‌سه‌ر به‌ندایه‌تی (عبودیه‌)ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ویه که هیچ که‌س گومـانـی و نه‌بی که (موحه‌مه‌د) ﷺ به‌ هۆی پیغه‌مبه‌رایه‌تییه‌که‌یه‌وه له به‌ندایه‌تی به‌ سه‌ره‌وه‌تر چوه، چونکه ئینسان هەر که‌سیک بی وه‌رچی به‌ک بیت هەر به‌نده‌ی خواجه و به‌ندایه‌تی ئینسان بۆ خوا به‌رزترین پایه و مه‌قامیه‌تی و هه‌تا به‌نده‌تریش بی له لای خوا به‌رزتر ده‌بی و به‌رزتر ده‌بی، بۆیه‌ش خۆی کاربه‌جی له به‌رزترین پایه و مه‌قام دا که ته‌نانه‌ت پیغه‌مبه‌رانیش (عليهم الصلاة والسلام) پیی نه‌گه‌یشتون که بریتی به له : شه‌و پۆو به‌رز بوونه‌وه له کاتیک دا که مه‌دح و سه‌نای پیغه‌مبه‌ری کو‌تایی خۆی (محمد) ﷺ ده‌کات به‌ سیفه‌تی (عبد) وه‌سفی ده‌کات وه‌ک فه‌رمویه‌تی: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى...﴾ (هه‌لک) واته: پاک‌ی بۆ نه‌و خواجه‌ی که (شه‌و پۆ)ی کره به به‌نده (عبد)ه‌که‌ی خۆی له مزگه‌وتی حه‌رامه‌وه (که له مه‌که‌که‌یه) به‌ره‌و مزگه‌وتی ته‌قصا (که له قودسه).

ئینجا شایانی باسه و پیویسته‌ بگوتری که نه‌وه هه‌له‌یه که هه‌ندیک له مامۆستا (مه‌لا)ی کورده‌واری و غه‌یری کورده‌واریش ته‌فسیر و مانای (لا اله

الا الله) به‌و شیوه‌یه بۆ خه‌لك كرده و ده‌كهن كه ده‌لێن: (لا اله الا الله) یانی: جگه له خوا هیچ خوا دیكه نین!

به‌لێ له راستی دا نه‌و جۆره لێكدانه‌وه‌یه راست نیه چونكه (اله) واته: په‌رستراو (معبود)، (لا اله الا الله) واته: هیچ په‌رستراویك نیه شایسته‌ی په‌رستن بیت جگه له خوا، (اله) جیا به له (الله)، (الله) ته‌نیا هه‌ر یه‌كه و هیچ كه‌سیكیش له‌وانه‌ی هاو به‌شیان بۆ خوا بریار داوه نه‌یانگوتوه دوو خوا هه‌ن، به‌لكو هه‌له‌كه‌یان نه‌وه بووه كه شتیکیان كرده به هاو به‌ش (شريك) بۆ خوا (سبحانه و تعالی)، وه‌ك خۆی په‌روه‌ردگار له باره‌یان هه‌ ده‌فه‌رمووی: ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ واته: نه‌گه‌ر لێیان پرسی كی ئاسمانه‌كان و زه‌وی دروست كردوون؟ به‌ دنیایی یه‌وه ده‌لێن خوا (الله)، هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلَّى يُؤْفَكُونَ﴾ واته: وه‌ نه‌گه‌ر لێیان پرسی كی دروستی كردوون؟ به‌ دنیایی یه‌وه ده‌لێن خوا، كه‌واته چۆن لاده‌درین؟! ﴿﴾

وه ته‌نانه‌ت (نصرانی) یه‌كانیش كه ده‌لێن (إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ) هه‌ر ده‌لێن یه‌ك خوا هه‌یه، به‌لام نه‌و خۆیا به‌ ته‌نها خۆی به‌دییه‌نهر و په‌روه‌ردگاره چۆته‌ نیو جه‌سته‌ی هه‌ر كام له (عیسی) و (روح القدس) یان (عیسی) و

(136) (الزمر - 38) .

(137) (الزحرف - 87) .

(138) واته مادام هه‌ر خوا به‌دییه‌نهر و په‌روه‌ردگاریانه كه‌واته بۆچی و چۆن چۆنی غه‌یری وی

ده‌په‌رسن و ده‌په‌رینه‌ هاو به‌شی خوا له په‌رسران و به‌ندابه‌تی بۆ کران دا !!

(139) (المائدة - 73) .

(مەرىم)ى داىكىيەو و لاهوت و ناسوت يەكياى گرتو. بۆيە پىئويستە ئەو دووانەش لە گەلّ خوادا بپەرستىن !

هەر وەها (ئىئوى) يە مەجووسىيە كان و (يەزىدىيى) يە كانىش كە هەردووك لاياى برىوايان بە دوو لايەنى خىر و شەر هەيە بە هەمان شىئو دەزانن كە خواى بە دىيەنەر هەر يەككە و هەر ئەويش پىچەوانە كەى خۆى - كە (ئەهرىمەن) يان (شەيتان)ە بە لām يەزىدىيە كان (مەلەك تاووس)ى پى دەلّين - دروست كرده !

جا جىى سەرسورمان ئەو يە كە يەزىدىيە كان ياساو و بىانوىيان بۆ پەرستنى شەيتان ئەو يە كە دەلّين:

خوا بە بەزىيى و چاكە كارە و ئەگەر نەشى پەرستىن هىچ زەرەر و زىانمان لى نادات بە لām شەيتان (مەلەك تاووس) ئەگەر بىت و نەپپەرستىن تۆلەمان لى دەستىنى و زەررى دەدات !!

دىارە ئەو خواى شەر (ئەهرىمەن)ەى مەجووسىيە كان و ئەو مەلەك تاووسەى يەزىدىيە كانىش هەر ئىبلىسە پىس و نەگرىسە كە يە كە خواى پەرورەدگار لە كىتەبە كانى خۆى داو لە سەر زمانى پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) بۆى باس كر دووين، بە لām ئەوان لىيان تىكچوو و زىيان كرده و كر دوويانەتە هاوتا و هاوبەشى خوا (سبحانه وتعالى) .

مەبەستىشەم لەم برە پروون كردهو يە ئەو بوو كە بزائىن پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) هىچ كاتىك كىشە و گرفتىيان لە گەلّ ئۆمەت و گەلەكانيان دا لە سەر ئەو نەبوو كە خەلكە كە گوتىيتيان دوو خوا يان زياتر هەن و پىغەمبەرانىش (عليهم الصلاة والسلام) بلّين: نەخىر هەر يەككە !

به‌لكو هه‌ردووك لا له‌سه‌ر به‌كتایی خوای به‌دییه‌نهر به‌كه‌نگ بوونه، به‌لام كیشه له‌سه‌ر نه‌وه بووه كه پێغه‌مبه‌رانی خوا فه‌رموویانه: ﴿اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ ته‌نها خوا بیه‌رستن په‌رستراوی دیکه‌تان نیه! به‌لام گه‌له‌کانیان گو‌توویانه: نه‌خیر پێویسته وێ‌پرای خوا چه‌ند شتیکی دیکه‌ش بیه‌رستین وه‌ك مانگ وخۆر و نه‌ستی‌ره‌كان یان بت و سه‌نه‌مه دروست‌کراوه‌كان، یان تاغوت و سه‌رکرده‌ سیاسی و پو‌وحیه‌كان، كه‌واته: كیشه له‌سه‌ر په‌رستراویتی خوا (الوهیة الله) بووه نه‌ك له‌سه‌ر به‌دییه‌نه‌رایه‌تی و په‌روه‌ر‌دگاریتی خوا (خالقیة الله و ربوبیته)!

جا به‌ راستی نه‌وه مه‌سه‌له‌یه‌کی زۆر گرنگه و پێویسته له‌ به‌رچاومان زۆر پو‌ون بیت و بزاین كه زۆربه‌ی خه‌لك كاتیك ده‌لێن (لا اله الا الله) نه‌وه مه‌فه‌وم و مه‌به‌سته‌یان لی‌ حالی ناییت، كه نابێ هیچ كه‌س بیه‌رستری جگه له‌ خوا (الله)، به‌لكو ده‌لێن: (لا اله الا الله) یانی: هه‌ر یه‌ك خوا هه‌یه و هه‌موومان ده‌زاین و ته‌واو!

به‌لام نه‌خیر وا نیه، به‌لێ خوا فه‌رموویه‌تی ته‌نیا هه‌ر یه‌ك خوا هه‌یه، به‌لام نه‌وه‌ی گرنگه نه‌وه‌یه كه ده‌بێ دان به‌وه‌دا بیتنی كه هه‌ر نه‌وه‌ خوایه‌ش شایانی به‌ندایه‌تی بۆ کرانه و ده‌بێ ته‌نها نه‌وه بیه‌رستری و ته‌نها یه‌ك په‌رستراو (معبود) هه‌یه.

ئینجا كاتیك كه تۆ شایه‌دییی بده‌ی كه غه‌یری خوا هیچ كه‌س و هیچ شتیکی دیکه په‌رستراو نیه نه‌وه هه‌ر له‌ سو‌پێند به‌ غه‌یری خوا نه‌خواردنه‌وه تاكو له‌ غه‌یری خوا نه‌پارانه‌وه و به‌رنه‌گرتن جگه له‌ خوا له‌ هیچ كه‌س و مل كه‌چ ته‌کردن بۆ هیچ كه‌س، وه تاكو هه‌موو نه‌وه شتانه‌ی دی كه له‌ هه‌رسیك بواری (ایمان) و (شعائر) و (شرائع) دا دینه‌ پێش ده‌بێ هه‌مووی

له‌خۆت دا بێنیه‌ دی بۆ ئه‌وه‌ی قسه‌که‌ت راست بێ و شایه‌تمان‌ه‌که‌ت وه‌ریگری.

واتای په‌رستنی‌ش هه‌ر به‌ کورتی ده‌ڵێن: (چونکه‌ دوا‌یی باسی ده‌که‌ین) بریتی یه‌ له‌: ئه‌وه‌ری خوشه‌و‌یستی و ئه‌وه‌ری مل‌ که‌چی و ئه‌وه‌ری به‌ گه‌وره‌گرتن بۆ خوا، هه‌رسیکی به‌ یه‌که‌وه‌، جا که‌ ئه‌و سێ‌پانه‌ت بۆ خوا بوون، ئه‌و خوات په‌رستوه‌، به‌لام ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان بۆ که‌س و شتیکی دی بوو دیاره ئه‌و که‌س و شته‌ت په‌رستوه‌ یان کردوته به‌ هاوبه‌شی خوا. وه‌ک خوا فەرموویه‌تی: ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنْ أَخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ﴾ (هم‌) واته‌: نابینی ئه‌و که‌سه‌ی ئاره‌زووی خۆی کردۆته‌ په‌رستراوی خۆی، یانی ئاره‌زووه‌کانی خۆی زۆر له‌ لا خوشه‌و‌یسته‌ له‌ خوای بێ‌ وێنه‌ و هاوتا! وه‌ زۆر له‌ لای گه‌وره‌ترن بۆ ئه‌وه‌ی فەرمانه‌کانیان جێ‌به‌جێ‌ بکات، زۆریش بۆیان مل‌ که‌چه‌ و پیوه‌یان پابه‌نده‌، که‌واته‌ ئه‌و که‌سه‌ ئاره‌زووی خۆی ده‌په‌رستێ.

وه‌ که‌ (فرعون) و ده‌سته‌لاتدارێک به‌و شیوه‌یه‌ ده‌په‌رستێ یان پاره‌ و سامان یان سه‌رکرده‌ی حیزبێک و ده‌وله‌تێک یان که‌سێک له‌ به‌رگی (دین) دا وه‌ک ئه‌وه‌ی که‌ شیخیکی هه‌یه‌ و وه‌ک خوا (سبحانه‌ و تعالی) یان له‌ خوا زیاتری خوش ده‌وێ و سیفه‌ته‌کانی خوای که‌ بۆ خوا نه‌بێ‌ ناشین پال ده‌داته‌ لا و پێی وایه‌ غه‌یب ده‌زانێ و شیفای نه‌خۆش ده‌دات و ئه‌گه‌ر چه‌رامی بۆ حه‌لال بکات و حه‌لالی لێ‌ چه‌رام بکات هه‌ر به‌ قسه‌ی ده‌کات، ئه‌وه‌ هه‌مووی په‌رستنه‌. وه‌ک له‌ فەرمووده‌که‌ی پیغه‌مبه‌ریش دا ﷺ له‌ کاتی هاتنی (عدی) کوری (حاتم الطائی) دا بۆ لای زۆر به‌ روونی راگه‌یه‌نراوه‌ که‌ په‌رستی ته‌نیا سوچده‌ و رکوع

نیه، بەلکو بە قسە کردنى هەر کەسێک کە حەرام حەلال بکات و حەلال حەرام بکات ئەوەش هەر پەرستنه (141).

ئینجا بە نسیبەت رستەى دووھەمى (شایەتمان) ەوہ (أشهد ان محمدا رسول الله) شایەدى دەدەم کە (محمد) ﷺ رەوانە کراوى خوايە، واتە هەرچى کە (مُحَمَّدٌ) ﷺ فەرموویەتى و کردوویەتى و دانى پێداھیناوە هیچی لە خۆیەوہ نەبوو و ەك خواى پەرورەدگار دەربارەى دەفەرمووى ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ (هەشەم) واتە: ە لە ئارەزووہ قسە ناکات بەلکو ئەوہ هەر وەحى یە و پىى را دەگەییەنرئ، جا ئەوہ هەم قورئان دەگریتەوہ و هەم سوننەتیش بە هەرسێک جۆرەکانییەوہ کە بریتین لە: (قول، فعل، تقریر)، جا (السنة القولية) ئەوہیە کە بە زارى موبارەکی فەرموویەتى کە پىى دەلێن: (الحدیث)، ە (السنة الفعلية) ئەوہیە کە بە کردوہ ئەنجامى دايت ەك فەرموویەتى (صلوا كما رايتُموني أصلي) ﷺ واتە: منتان چۆن بینى لە نوێژ کردن دا ئیوہش ئاوا و بەو شیوہیە نوێژ بکەن، ە فەرموویەتى: ((خذوا عني مناسككم ..)) رواه مسلم، واتە: خوا پەرستنیەکانى حج و عومرەم لیوہ فیڕ بن و تەماشام بکەن چۆنیان ئەنجام دەدەم.

(141) عن عدي بن حاتم قال : أهدت النبي ﷺ ولي عتقي صلبت من ذهب ، فقال : يا عدي اطرخ هذا الوهن من عنقك . فقرأ هذه الآية ﴿الْخُذُوا حِجَابَهُمْ وَرُءُوسَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ قال : قلت يا رسول الله إنا كنا نعلمهم : فقال : أليس يُحَرِّمُونَ ما أحل الله فتحرمونه و يُحِلُّون ما حَرَّمَ الله فتحلونه ؟ قال : قلت : بلى : قال فذلك عبادتم . برواه (تفسير الطبري) ج 10 ص 120

ژمارە: 16559

(142) (النجم 3-4).

(143) رواه البخاري.

(السنة التقديرية) ش ئه‌وه‌یه که که‌سیک شتیکی گوتبی یان کردبی، پیغه‌مبهریش ﷺ په‌سندی کردبی و لێی بی ده‌نگ بووبی، واته دانێ پیداهێنابی که دیاره ئه‌و زاته له ئاست ناههق و خراپه بیده‌نگ نه‌بووه. بۆیه ئه‌میش جوړیکه له جوژه‌کانی سوننه‌ت.

که تۆ ده‌لێ (واشهد ان محمدا رسول الله) ده‌بی له دڵ دا یه‌قین و دڵ دامه‌زراویت بۆ دروست بووبی که هه‌رچی (محمد) ﷺ، رای گه‌ياندوه له خواوه وه‌ک دین و شه‌ریعه‌ت، ئه‌وه هه‌مووی هی خوایه. چونکه خوای په‌روه‌ردگار فەرموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ﴾ واته: ئه‌ی پیغه‌مبهر! ئه‌وه‌ی له په‌روه‌ردگارته‌وه بۆت نیراوه‌ته خواری رای بگه‌یه‌نه. نه‌گه‌ر وا نه‌که‌ی ئه‌وه په‌یام و به‌رنامه‌ی خوات رانه‌گه‌ياندوه، که‌واته نابێ پیت وابی که پیغه‌مبهر ﷺ هیچ شتیکی شارده‌یتته‌وه، یان له به‌رانبه‌ر ناحهق دا بی ده‌نگ بوویت به‌لکو هه‌رچی فەرموویه‌تی و کردوویه‌تی و په‌سندی کردوه راسته و حه‌قه.

به‌لام نابێ ئیمه هه‌ندیک عاده‌تی پیغه‌مبهر ﷺ که له جوغزی هه‌لس و که‌وتی رۆژانه‌ی دنیایی دا له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی که وه‌ک وه‌حی و دین له لایه‌ن خواوه (سبحانه و تعالی) رایگه‌ياندوه تیکه‌ڵ بکه‌ین.

بۆ نمونه:

بیگومان پیغه‌مبهری خوا ﷺ له نیو گه‌لی عاره‌ب دا بووه و له پرووی به‌رگ و یۆشاک و پیلوو که‌ل و په‌ل و پیداو یه‌ستیه‌یه‌کانی ژیا‌نی رۆژانه‌وه ره‌چاوی داب و نه‌ریت و شیوه‌ی ژیا‌ن و گوژه‌رانی کۆمه‌لگایه‌که‌ی خۆی کردوه، واته وه‌ک

وان پۆشاکى دريژى عارەبانەى پۆشيوە و نەعلى دەپى کردوە و سواری وشتەر و ئیستەر و گوێ دريژ بوو و لەو جۆرە خواردنەى ئەوسای خواردووە و ... هتد بۆیە ئەو جۆرە شتەنە هیچیان ناچنە قالیی سوننەتووە و بەشیک نین لە دینداریى و مسوڵمانەتیی.

بەلێ شـیـوـە و چۆنیەتى بەرگ پۆشین و پیللو دەپى کردن و سوار بوون و دابەزین و خواردن و خواردنەو و ... هتد بەشیکن لە سوننەت، وەك پیغەمبەرى خوا ﷺ بە (أنس بن مالك) ی فەرموو:

((يا غلام سم الله وكل بيمينك وكل مما يليك)) رواه البخاري.

واتە: ئەى کورپژگە: ناوی خوا بێنە و بە دەستی راستت بخۆ و لە بەردەم خۆتەو بخۆ!

یان وەك (عائشة) خوا لى رازی بى لە بارەى پیغەمبەرى خواوە ﷺ فەرموویەتى: ((كان يحبّ التيامن في شأنه كله: في تدعله و ترجله وفي شأنه كله)) رواه البخاري، واتە: ئەو لە هەموو کاروباریکی دا حەزی لى بوو بە لای راست دەست پى بکات: لە پیللو دەپى کردنى و سەردا هیئەتەى دا، وە لە هەموو کاروباریکی دا..

هەربۆیەش پیغەمبەرى خوا ﷺ لە بواری هەلەس و کەوتە دنیاى یەکان و لەو مەسەلەدا کە پسیپۆری و شارەزایی و کارامەیی تایبەت دەوریان تیدا دەبینى دەستى ئۆمەتى خۆى ئاوەلا کردووە و بیرو زەینىانی نازاد کردووە کە کۆششیان تیدا بکەن و هەول بەدن نیشانەیان تیدا بپێکن.

بەلگەش بۆ سەلماندنێ ئەو راستیەى گوتمان زۆرن بەلام ئیمە تەنها ئاماژە بۆ دووانیان دەکەین:

یەكەم: لە جەنگى (بدر) دا پێغەمبەرى خوا ﷺ بارگەو بنەى سـوپایەكەى خۆى لە شوێنێك خست، جا (الخاب بن المنذر) ﷺ لى پرسی: ئەى پێغەمبەرى خوا! ئایا ئەم شوێنە خوا لە رۆى وەحیەو بۆ ديارى کردوى كە بۆمان نیه قسەى تێدا بكەین، یان هەر خۆت وات پى باش بوو وەك پلان و تەكتىكى جەنگى؟! ئەویش فەرمووى: بەلكو ئەو تەنها را و بۆچوونى خۆمە وەك پلان و نەخشەى جەنگ، ئینجا (الخاب) شوێنێكى دیکەى بۆ پێشنیار کردو حیکمەتەكەیشى بۆ روون کردووەو پێغەمبەرىش ﷺ راو بۆچوونەكەى وى پەسند کردو فەرمووى: (الرأى ما رأيت) راي راست و بەجى ئەوێ تۆیە (145).

دووەم: جارێكىان پێغەمبەرى خوا ﷺ بە لای هەندێك لە هاوێلانێ دا رەت بوو كە دار خورماكانیان متوربە (تلقیح) دەکرد - واتە تۆوى نێرەكانیان دەگواستەو بۆ مێیەكان - ئەویش فەرمووى: پێم وا نیه پێویست بەو بەكات! ئیدى ئەوانیش وای تێگەیشتن كە ئەو فەرمانە و شتىكى هەلقولای وەحى یە بۆیە دەستیان لە كارەكەیان هەلگرت. جا كاتێك دارخورما متوربە نەكراوەكان بەریان نەگرت و پێغەمبەرى خوا ﷺ بە مەسەلەكەى زانى. ئەو بە هەلە تێگەیشتنەى ئەو هاوێلانەى راست كردهو و فەرمووى:

هەركات شتێكم بە ناوى خواوە (سبحانه و تعالی) وەك دین پى پراگەیانندن ئەو یەكسەر وەرى بگرن، بەلام ئەگەر بپرووچوونێكى خۆم لە بارەى مەسەلە یەكێ دنیایی یەو بۆ خستنه روو ئەو مەرج نیه یەكسەر وەرى بگرن و

پێتۆى پابەند بن، وه لەو بارهوه فهرمووی: (..فأنتم أعلم بأمور دنياکم) ئەوه
ئێتۆ له کاروبارى رۆژانهى دنیاتان دا شارەزاترین⁽¹⁴⁶⁾.

(خائى سەئىهەم) مەرجەکانى شایه تەمان :-

دیاره شایه تەمان هێتەن تەنها کاتێک ئامانجەکانى خۆى دەپێکێ، که
کۆمەڵه مەرجێکى تێدا بێتە دى، جا من (10) مەرجم هێتەن و رەنگه لەوه
زیاتریش له کتیبەکانى (عقیدە) دا باس کرابەن، وه دەشگونجێ هەندیکیان
بجڕیتە نێو یه کدى یهوه.

مەرجى یه کهم : گوتن و بێژتنى (شایه تەمان) :

سەرەتایترین مەرجى شایه تەمان بریتى یه له گوتن و دەربرینی ئەو وشە
بەرز و پیرۆزه و هەرئەوه‌نده بەس نیه بڵێى بپوام پێى ههیه، به‌لکو دهبێ ئەو
وشه‌یه به زار بڵێى و دەرى بپری.

به‌لگه‌شمان لهو بارهوه زۆرن یه‌کیکیان ئەوه‌یه که پێغه‌مبەر ﷺ له
نەخۆشى مردنى (أبو طالب) ى مامى دا، پێى فهرموو: (قل لا اله الا الله
اشهد لك يوم القيامة) بڵێ (لا اله الا الله) تاكو بيمه شایه‌دت به هوى ئەم
وشه‌یهوه که تۆ ئیماندار و مسوڵمانى له رۆژى دواى دا، که‌چى (أبو طالب)
ئاواى وه‌لام دا بهوه :

(لولا ان تعيرني نساء قريش يقولون: إنما حملته على ذلك الجرع لأمررتُ
بها عينك) هه‌شم

(146) پڕواوه : (صحیح مسلم).

(147) رواه مسلم و غيره عن ابي هريرة ؓ.

واتە: ئەگەر لەبەر ئەوە نەبا کە ئافرەتانی قورەیش عەیب و ڕەخنەم لێبگرن و بڵێن (ابو طالب) لە مردن ترسایان لە دۆزەخ، دڵی تۆم بەو وشەییە خۆش دەکرد و دەرم دەبری، ئینجا خۆی پەرەردگار ئەم ئایەتەى ناردە خوارەوە ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ (هەشەم) تۆ ئەو کەسەى کە حەزت لێیە ناتوانی هیدایەتێ پەدەى، بەلام خوا هەر کەسێک بیهوێت هیدایەتێ دەدات.

کەواتە گوتنی ئەو وشەییە مەرجە و پێویستە.

مەرجی دووەم: - زانیاری هەبوون بەم وشەییە:

وەک پێشتر باسم کرد (لا اله الا الله) ماناکەى ئەوەیە کە: هیچ پەرستراو (معبود) نین و هیچ مل بۆ کەچ کراو، (مُطَاع) نین جگە لە خوا، وەک خۆی پەرەردگار دەفەرموێ (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) (هەشەم) واتە: بزانه کە جگە لە خوا پەرستراویکی دیکە نیە.

وێ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ)) (هەشەم) واتە: هەر کەسێک بموێ و بزانی (بە زانینیك کە کردار و ڕەفتار بە بەرھەم بێنێ) کە جگە لە خوا پەرستراویکی دیکە نیە ئەوە دەچیتە بەهەشت.

مەرجی سێیەم: - دوو دڵی نەمان و دڵنیا بوون (عدم الشك وحصول اليقين): وەک خۆی پەنھان بین فەرموویەتێ:

(148) (القصاص-56) .

(149) محمد ﷺ (19) .

(150) رواه مسلم .

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌به‌ر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْكَبُوا﴾ (١٥١)

واته: بڕواداران ته‌نیا نه‌وانه‌ن که ئیمانیان به‌ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌یه و پاشان هیچ گومان و دوو دڵی به‌کیان نه‌ماوه.

پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فەرموویه‌تی: ((من یشهد ان لاَ اِلَهَ اِلَّا اللّهُ

مستیقنا بها قلبه فبشره بالجنة)) (١٥٢) واته: هه‌ر که‌سیک شایه‌دی ب‌دات که جگه‌ له‌ خوا په‌ستراویکی دیکه‌ نیه به‌ دلتیایی و دلتی دامه‌زراوه‌وه، نه‌وه موژده‌ی به‌هه‌شتی پێ بده .

مه‌رجی چواره‌م :- له‌ خو‌ دارنێن وبێ بڕوا بوون به‌ تاغوت، (البراءة من

الطاغوت والكفر به‌) . (طاغوت) یش وه‌ک (الطبري) گوتویه‌تی

هه‌ر په‌ستراویکه‌ جگه‌ له‌ خوا، له‌ دار و به‌ردو جند و ئینسان و شتی

ماددی و مه‌عه‌وی و شتی نه‌فسانه‌یی و ... هتد (١٥٣)، چونکه‌ وشه‌ی

(شایه‌تمان) (لاَ اِلَهَ اِلَّا اللّهُ) پێی ده‌گوترێ (كلمة النفي والاثبات) و هه‌م

لابردنی (نفي) په‌ستراویتی غه‌یری خوا و هه‌م چه‌سپاندنی (اثبات) ی

ته‌نیا په‌ستراویتی خوا ده‌گرێته‌ خو‌ی، که‌وابوو (اثبات) که‌ به‌ که‌لک

نایه‌ت تاکو (نفي) یه‌که‌ی پێش نه‌که‌وێت، ده‌بێ پاکسازی یه‌که‌ هه‌بی‌ت

ئینجا چاکسازی یه‌که‌ جیگه‌ی خو‌ی ده‌گرێت، خو‌ی زاناش ده‌فه‌رموی:

(151) الحجرات (15) .

(152) رواه مسلم .

(153) به‌لام من وای بۆ ده‌جم که‌ وشه‌ی (طاغوت) تاییه‌ به‌و حوکمه‌اله‌ خو‌ به‌ زلگرانه‌ی که‌

هه‌واو ئاره‌زوو و بۆچرونی خو‌یان یان غه‌یری خو‌یان بۆ خه‌لکی ده‌که‌نه‌ دین و به‌رنامه‌ی ژبان و گوزهران.

﴿ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا ﴾ (٢٥٦)

واته: هەر کهسێک کوفر به تاغوت بکات و ثیمان به خوا بیستی نهوه دهستی ده گری و قولقه‌ی ریسمانیکی مه‌حکمه‌ی گرتوه. دياره کهسیکیش دهست ده گری و قولقه‌ی مه‌حکمه‌ی بگری سه‌رده‌که‌وی و به مراد ده‌گات.

که‌واته: بابای برودار و ته‌نها خوا په‌رست ده‌بی سه‌ره‌تا می‌شک و دل و ده‌روونی خۆی له تاغوت پاک و خالی بکاته‌وه نه‌وجار ده‌توانی می‌وانداریتی له (توحید) خوا به یه‌کگرتن بکات وله دل و ده‌روونی خۆی دا نیشته‌جی بکات. وه پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ حُرِّمَ مَالُهُ وَدَمُهُ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ)) (٢٥٦) واته: هەر کهسێک بلای (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) و کوفر بکات به هەرچی که جگه له خوا ده‌په‌رستری نه‌وه مال و خوینی حه‌رامه. وه حیسابیشی له‌سه‌ر خواجه.

(مه‌رجی پینجه‌م) راست کردن (الصدق): مه‌رجی پینجه‌می وه‌رگیرانی شایه‌تمانیش نه‌ویه که ده‌بی له‌و گوتن و ده‌رپینه‌ی شایه‌تمان دا راست بکات، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ)) (٢٥٦)

(154) ﴿ البقرة - 256 》.

(155) رواه مسلم .

(156) رواه البخاري .

واته: هەر که‌سیک شایه‌دی ب‌دات که بیجگه له خوا په‌رستراوی دیکه نیه وه که (مُحَمَّد) په‌وانه کراوی خوایه، به‌لام به‌راستی و له د‌ل‌ی یه‌وه وای گو‌ت‌بی، نه‌وه جه‌تمه‌ن خوا له نا‌گ‌ر قه‌ده‌غه‌ی ده‌کات و نا‌چ‌ته‌ د‌ژه‌خ.

راست کردن یانی د‌وایی شتی‌ک نه‌کات و نه‌ل‌ی که پی‌چه‌وانه‌ی (شایه‌تمان) ه‌که‌ی بی‌ت، واته: نه‌گ‌ر به‌فرمانی‌کی خوا را‌زی نه‌بوو، نه‌وه له گو‌تنی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) دا راستی نه‌کردوه، یانی نه‌گ‌ر گو‌تی: فلان سوننه‌ته‌ی پی‌غه‌م‌به‌ر به‌ناته‌واو ده‌زانم و ده‌شی زانی که سوننه‌ته، دیاره له گو‌تنی (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) دا راستی نه‌کردوه، به‌کو‌رت‌ی: هەر که‌سیک شایه‌تمان بی‌نی و پاشان شتی‌کی ل‌ی بی‌ش‌کو‌یت‌ه‌وه له قسه و ده‌برین، یان کرده‌وو په‌فتار که شایه‌تمان‌ه‌ی هه‌ل‌وه‌شان‌ده‌وه، نه‌وه دیاره شایه‌تمان‌ه‌ی هەر له ب‌نه‌ره‌ته‌وه (صدق‌ی) له‌گه‌ل نه‌بووه.

مه‌رجی شه‌ش‌ه‌م :- ساغ کردنه‌وه (الإخلاص) که له (خُلُوص) وه هاتوه، (أَخْلَصَ) ش نه‌وه‌یه که شتی‌ک له شتی‌کی دیکه جیا بکه‌یه‌وه و ساغی بکه‌یه‌وه، مه‌به‌ست له ساغ کردنه‌وه‌ش نه‌وه‌یه که کاتی‌ک ده‌ل‌ی جگه له خوا په‌رستراوی‌کی دیکه نیه، ده‌بی هه‌رجی زیان له‌و ته‌نیا په‌رستنه‌ی خوا (سبحانه و تعالی) ده‌دات له (ش‌رک) و (رب‌اء) و (نفاق) و ... هتند هه‌مو‌ی ده‌بی دوور ب‌خه‌یه‌وه له گشت بواره‌کانی قسه‌و کرده‌وه و د‌ل و نیه‌ت دا، وه ده‌رباره‌ی (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) ش ناب‌ی ر‌ی‌باز و ده‌ست‌وو‌ر و فرمان‌ی هیچ که‌سیک به‌ینییه ر‌ی‌زی نه‌وه‌ی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ و ده‌ده‌بی پابه‌ند‌یی‌ت به‌ر‌ی‌بازی پی‌غه‌م‌به‌ره‌وه ﷺ ساغ و جیا بکه‌یه‌وه له هەر ج‌ژه‌ خ‌لت‌ه‌و خ‌الی‌ک، وه‌ک خ‌وای به‌به‌زیی ده‌فرم‌وی: ﴿أَلَا لِلَّهِ

الدِّينُ الْخَالِصُ ﴿٣٥﴾ واته: ئاگادار بن دینداریی ساغ و بێ خێله هه‌ر شایسته‌ی خوایه دیاره وشه‌ی (دین) لێرده‌ا به مانای مل که‌چی به ، که‌واته: ده‌بێ به فسسه‌ کردن و گوێ رایه‌لێی بابای موسوڵمان بۆ خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بێ فه‌ید و شه‌رت و مه‌رج بی‌ت، به‌لام بۆ غه‌یری ته‌وان له ته‌میر و کاربه‌ده‌ستانی موسوڵمان، ته‌وه ده‌بێ له سه‌ر بنچینه‌ی (انما الطاعة في المعروف) رواه البخاري ، بی‌ت و له ده‌ره‌وه‌ی بازنه‌ی شه‌رع فه‌رمانبه‌ریی بۆ کردنی کاربه‌ده‌ستانی چه‌رامه و دروست نیه.

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((أسعد الناس بشفاعتي من

قال لا إله إلا الله خالصا من قلبه او نفسه)) ﴿٣٦﴾

واته: به‌خته‌وه‌رت‌ترین که‌س به هۆی شه‌فاعه‌تی منه‌وه له پۆژی دوا‌یی که‌سیکه که له دڵ و ده‌رونیکی ساغه‌وه گو‌تی: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

مه‌رجی حه‌وته‌م: - وه‌رگرتن و ته‌سلیم بوونی ده‌روونی (القبول والاذعان القلبي): واته: گو‌تی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) چ داخوازیی ده‌کات هه‌مووی قبوڵ بکه‌ی وبۆی گه‌ردن که‌چ بی، هه‌روه‌ها گو‌تی (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) چ شتی‌ک پی‌ویست ده‌کات قبوڵ‌ت بی‌ت و بۆشی ته‌سلیم بی، دیاره پی‌چه‌وانه‌ی قبوڵ و ته‌سلیم بوونیش، بریتی یه له (انکار) و (رفض) (جحد) واته: نکو‌لی لێ کردن و وه‌رنه‌گرتن و دان پی‌دانه‌هێنان، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌باره‌ی (آل فرعون) فه‌رمویه‌تی: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَلْفُسُھُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ ﴿٣٧﴾ واته: نکو‌لیان لێ کرد له

(157) (الزمر-3).

(158) رواه البخاري .

(159) (النمل-14) .

كاتىك دا كە لە راستىشى دلتيا بوون لە ناخيانەوه، بەهۆى ستنەم و خو
بە زلگرييهوه.

واتە: هەرچەندە دارودەستەى فیرەدون دلتيا بوون لە پەيام و نایەتەکانى
موسا عليه السلام كە راست وتەواوه، بەلام دانيان پیدانەهينان و قبووليان نەکردن.
بەلئى جارى وا هەيه ئينسان (يەقین)ى هەيه دەربارەى راستى شتيك و
دەلئى دەزانم كە ئەو شتە راستە، بەلام دانى پيدا ناهينم و رەفرى دەكەم، بۆيە
دەبى حەتمەن ئەو دان پيدا هينان و قبوول و تەسليم بوونەش لە شايبەتمان دا
هەبى، وەك خواى پەرورەدگار دەفرموى ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ
يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ
وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (١٦٠) واتە: سویند بە پەرورەدگارى تۆ بپوا ناهينن تاكو تۆ
نەكەنە دادوەر لەو شتانەى كە تيبدا كەوتونەتە كيشە و نيزاع، پاشان هيج
هەست بە سەختەتى و دل تەنگى نەكەن سەبارەت بە حوكم و بپيارى تۆ
(ئەگەر بە پراوەت زەرەبشيان كەردبى) وە هەتا بە تەواوى گەردن كەچ دەبن.
مەرجى هەشتەم :- خۆشويستى و پەسند كردن (المحبة والرضا) .

واتە: دەبى هەموو داخوازى يەكانى وشەى (شايبەتمان)ى خوش بوى و
پەسنديان بكات، بۆ نمونە يەكێك لە داخوازى يەكانى وشەى (شايبەتمان)
جيهاد كەردنە، دەبى جيهادى زۆر خوش بوى وپى خوش بى و پەسندى بكات،
يەكى ديكەيان نوێژ كەردنە دەبى نوێژى خوش بوى و پەسندى بكات، نەك
بلى هەرچەندە خوا فەرزى كەردووە بەلام زۆرم پى ناخۆشە، بگرە بەو ئەگەر
گریمان پيشتر مسولمانيش بووبى، كافر دەبى و لە دين دەردەچى.

هەر بۆيەش پيشتەر گوتمان و سەلمانديشمان كە (ئيمان) تەنيا بە راست دانان (تصديق) نيە، تاكو پيچەوانەكەي بەس بە درۆ دانان (تكذيب) بيت، ئەوەتا دەبي باباي مسولمان ئيمانەكەي خۆي بە ھەموو پيگھيئەره‌كانىيەو ھۆش بویت و پەسەندى بکات وەك خۆي پەرورەدگار لەو بارەو دەفەرەموي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (۱۶۱)

واتە: ئەوانەي بروداردن خويان لە ھەموو شتێك خۆشتەر دەویت، كەواتە: ھەرچي خواش خۆشی دەویت و فەرمانی پي کردو لە ھەموو شتێكيان خۆشتەر دەویت.

و لە سورەتي تەوبەدا كە بە راستي بۆ ئيمان پيۆر و تەرازوويە، خۆي پەرورەدگار (۸) ھەشت شتي بە پيغەمبەري ﷺ فەرموو: پييان بلي (واتە بە مسولمانان): ئەگەر خوا و پيغەمبەرەكەي وجيھاد لە پري خوادا لاي ئيۆ ھۆشەويستەر نەبي لەو (۸) ھەشت شتانە، ئەو چاوەري ئۆلەي خوا بکەن پاشان ھوكمي (فسق) و لە دين دەرچوونيان بەسەردا دەدات وەك دەفەرەموي: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تُرَضُّونَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ (۱۶۲) واتە: بلي ئەگەر باب و باپيرانتان و كورانتان و برايانتان و ھاوسەرانتان وتيرە و ھۆزتان و ئەو دارايي يانەي كە وەدەستتان ھيئان و بازەرگانييەك كە لە زيان تيداكردني دەرستەن و خانوو و بەرەيەك كە

(161) (البقرة 165) .

(162) (التوبة 24) .

ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەت دا

دلپەسەندەتانه لە لاتان خۆشەویست ترن لە خواو پیغەمبەرە کەى و تیکۆشان لە
پێى خوادا، ئەو چاوەرێى بن تاکو فەرمانى خوا دى (بە تۆلە لى ستانەنەو و
جەزەبە دانەتان) وە بێگومان خوا پێروونیى کەسانى لاری ناکات.
کەواتە: دەبێ بابای موسولمانى شاھەتمان هینەر خواو پیغەمبەرە کەى ﷺ و
جیهادکردن لە پێى خوادا لە هەموو کەس و هەموو شتێک لە لا خۆشەویست
بێ و لە سەرۆکى هەموو شتێکەو دایان بنێ.

وە پیغەمبەرىش ﷺ فەرموویەتى: ((ثلاث من كن فيه وجد بهن
حلاوة الإيمان: أن يكون الله ورسوله أحب إليه مما سواهما، وأن
يحب المرء لا يحبه إلا الله، وأن يكره أن يعود في الكفر كما يكره أن
يقذف في النار)) (١٦٣) سێ شت لە هەر کەسێک دا هەبێ ئەو ئەو کەسە
شیرینایەتى ئیمانى چێشتو: یە کەمیان ئەو یە کە خوا و پیغەمبەرى خواى لە
هەموو کەس و شتێک لا خۆشەویستێ بن، وە کە یە کێکى خۆش دەوى لەبەر
خوا خۆشى دەوى وە چۆن پێى ناخۆشە فرێ بەدریتە نیو ناگرى ناواش پێى
ناخۆش بێ بۆ کوفر بگەریتەو.

مەرچى نۆیەم :- فەرمانبەرى و جی بەجێ کردنى کردەبى (الطاعة والتطبيق
العملي):

بێ گومان ئەگەر کەسێک مەرچەکانى رابردوى تیدا بن و لە خۆى دا
هینابنیهدى ئەم مەرچەشى هەر تیدا دەبێ، خواى پەرەردگار لەو بارە یەو
دەفەرموى: ﴿ وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَقُولُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِّنْ
بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴾ (١٦٤) واته: وە دەلێن بروامان بە خواو

(163) رواه البخاري و مسلم .

(164) (النور 47) .

پێغەمبەرە کەى ھەبە و فەرمانبەریی و بە قسە کردنیشمان ھەبە، کەچى دوايى کۆمەلێکیان پشت ھەل دەکەن وە بێگومان ئەو جۆرە کەسانە برۆادار نیسن . مەرچى دەبەم :- مردن لەسەر شاھتەمان: (الموت على كلمة الشهادة).

مەرچى کۆتايى جىى خۆگرتن و قبوول کرانى شاھتەمانیش ئەوێە کە دەبى بابای مسوولمان لەسەر ئەو وشەبە کۆتايى ژيانى بێت، ئەگەر نا با (شاھتەمان)یشى ھینا بێت و ھەموو مەرچەکانیشى جىبەجى کردبەن، مادام دوايى (کفر)ى لى رۆو بدات و کوفر بناغەى دینە کەى نەھیللى و ھەللى بوەشینیئەو و سەرەنجام لەسەر شاھتەمان نەمرى، دیسان بە ئەھلى ئیمان و شاھتەمان دانانرى و لە ئاکامیش دا ناچیتە بەھەشت.

دیارە مەبەستیش لە (مردن لەسەر شاھتەمان) ئەوێە کە دەبى بابای مسوولمان ئەو وشەى شاھتەمانە دوايى وشە بێت کە بە دەم دەیللى و دوايى وشە بى کە لە دل و دەروونى دا ھەبە و کارى پى دەکات و لەسەرى بمرى، ئینجا پى دەچیتە بەھەشت وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: ((ما من عبد قال لا إله إلا الله ثم مات على ذلك إلا دخل الجنة)) (ھللى) واتە: ھەر بەندەبەك بللى (لا إله إلا الله) دوايى لەسەر ئەوێەش بمرى، ئەوێە ھەتەن دەچیتە بەھەشت.

لە کۆتايى ئەم برە توێژینەوێەش دەلیم: کەواتە: ئەو کەسانەى کە دەلین ھەر کەسێك بللى (لا إله إلا الله) دەچیتە بەھەشت. وە ژمارەبەك فەرموودە بە بەلگە دەھیننەو، ئەوانە بە ھەلە لە فەرموودەکان ھالى بوون، چونکە ھیچ فەرموودەبەك بە (مطلق)ى

ناواى نه گوٲوه، وه ته گهر گريمان فهرموده يه كيش به (مطلق) ى هاتېئ
 ته وه ههر رهوا نيه لهو باره وه به به لگه بهيئريته وه، چونكه لهو باره وه
 بنچينه (قاعدة) يه كه هه يه كه دهئى: (يُحْمَلُ الْمُطْلَقُ عَلَى الْمُقَيَّدِ) واته :
 وشه ره هاهيه كان له بهر روښنايى وشه مهرجداره كان دا فام ده كريئ.
 كه واته: گوٲنى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ده بئ (صدق) و (اخلاص) ى له گهل بيت
 وه كه له فهرموده كانى پيغه مبهري خوا دا ﷺ هاتوه و پيشتر باسمان كردن.
 كوٲايى ته م باسه ش به م كورته وتويژه ديئم: ده لين روژيكيان پياويك
 ده رباره ى نهو فهرموده يه ى كه ده فهرموي: ((ان مفتاح باب الجنة لَا إِلَهَ إِلَّا
 اللَّهُ)) ﷻ پرسيار له (وَهَبْ بِنُصْبَةٍ) ده كات كه يه كيكه له زانا به رزه كان و
 ده ئى ماموستا ثايا ههر كه سيك گوٲى: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ده چيته به هه شت
 چونكه پيغه مبهري ﷺ فهرمويه ى: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) كليلى ده رگاي
 به هه شته؟! نه ويش له وه لام دا ده ئى:
 به ئى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) كليلى ده رگاي به هه شته به لام هه موو كليله يه كه
 دداني خو ى هه ن كه به بئ نهو ددانانه ده رگاي پئ ناكريته وه، ددانه كانى
 كليلى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ش بريئين له مهرجه كانى نهو وشه يه و كرده وه و
 به ره مه كانى.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون. وسلام على المرسلين .
 والحمد لله رب العالمين.

(166) رواه احمد، و (ضعيف) ه به بئى نهو كه (تحقيق) كراو. له كٲيى (معارج القبول)
 بهر گى دروهم لاهره (429).

دهرسي شه شههه

هه لوه شينه ره وهه گاني شايه تمان و ئيمان (نواقض الشهادة والايمان)

به ريزان !

له م دهرسى شه شه مه و دهرسى هه وه مېش دا باسى هه لوه شين ره وه كانى
شايه تمان و ئيمان ده كه ين، ناشكر اشه كه (شايه تمان) به كي كه له پي كه ين ره كانى
ئيمان چونكه شايه تمان برىتى به له دان پي داهينانى زمان (اقرار اللسان) و
ته مېش به شيك و پي كه ين ريكي ئيمان هه وه پي شتر به تير و ته سه لى قسه مان
له باره وه كرد.

ئينجا له سونگه ئه وه وه كه ئيمان چوار پي كه ين ره هه ن كه برىتى له :

1- قسه دى دل. 2- كرده دى دل. 3- قسه دى زمان. 4- كرده دى ئه نداهه كان.

وهك زۆره دى هه ره زۆرى زانا و پيشه وايانى ئىسلام به و جۆره پيناسه دى
ئيمانىان كرده و گوتويانه :

﴿الإيمان: قول القلب و اللسان و عمل القلب والجوارح﴾. كه واته :

ده بى هه لوه شين ره وه كانى ئيمانيش- كه شايه تمانيش ده گرپته نيوخى-

چوار جۆر بن :

جۆريكيان دژ و پيچه وانه دى زانين و به راست زانينى دل و، جۆريكيان
له گهل كرده وه كانى دل دا تيك ده گري و، جۆريكيان پيچه وانه دى دان
پي داهينانى زمان و، جۆرى چواره مېشان پيچه وانه دى كرده وه و پابه ندى
رواله تى و جهسته بى به .

جا ئیّمە بەرلەو دەى بچینه سەر باسى ئەو چوار جۆرە ھەلۆەشیّنەرەوانەى ئیمان دوو ڕوونکردنەو دەى گرنگ دەخەینە ڕوو کە تیشکى زیاتر دەخەنە سەر ئەم بابەتە:

یە کەم: شاھە تمان پیکھینەرەیکى ئیمان و دەروازەى ھاتنە نیۆ ئىسلامە:

بەلّی بەرپێزان شاھە تمان ھینان، واتە گوتنى:

(أشهد ان لا إله إلا الله و أشهد ان مُحَمَّد رسول الله)

واتە :- شاھە دىبى دەدەم کە بیجگە لە خوا ھیچ پەرستراوى بە ھەق نین، وە شاھە دىبى دەدەم کە موحمەد ڕەوانە کراوى خوا یە - یەکیکە لە چوار پیکھینەرەکانى ئیمان وە دەروازە یە کیشە کە ئینسان لییەو دەپتە نیۆ ئىسلامە تیپەو.

پیشتریش خستمانە ڕوو کە مەبەست لە پیکھینەرەکانى ئیمان ئەو شتانەن کە بە بى ھەر کامیکیان ئیمان نایەتە دى و پىی ناگوترى ئیمان. وە مەبەستیش لە دەروازە بوونى شاھە تمان ھینان بۆ ئىسلام ئەو یە کە ھەر کەسیک بیهوئى بێتە نیۆ ئىسلامە تیپەو و مسولمان ببى و ئیعلانى مسولمانەیتى خۆى بکات دەبى شاھە تمانى بەسەر زاردا بێت.

ئىستاش چەند فەرمايشتیکی پیغەمبەرى خوا ﷺ دینینەو لەسەر ئەو کە شاھە تمان ھینان دەرگا و دەوێزەى ھاتنە نیۆ ئىسلامى ئینسانن و ئەو فەرموودانەش زۆر جى سەرئین وشایستەى ئەوین کە باش تیپانەو راپیڤین و ھەلۆەستەیان لە بەرانبەردا بکەین، چونکە وەك دەزانین لەم چاخ و سەردەمەمان دا دیاردەى بە ناھەق و بە گۆترە و ھەوێنتە بە کافر دانان

(تکفیر) زۆر تەشەنە‌ی کردووە له‌ نێو کەسانێکی تازە پی‌گە‌یشتوو و کەم
شارە‌زادا.

1- فەرمووده‌ی یه‌ کەم:

((عن اسامة بن زيد رضي الله عنه قال: بعثنا رسول الله ﷺ الى الحرقة
(او الى الحرقات) من جهينة. قال فصَبَحنا القوم فهزمناهم، قال:
ولحقت انا ورجلٌ من الانصار رجلاً منهم، قال فلما غَشِيناه، قال
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، فكف الانصاري ، فَطَعَنَهُ بِرمح حتى قتلته، فلما
قدمنا، بلغ ذلك النبي ﷺ، قال فقال لي يا اسامة اقتلته بعد ما
قال لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ؟! قال قلت يا رسول الله انه انما كان متعوذاً،
قال قتلته بعد ما قال لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ؟! فما زال يكررها حتى
تَمَنَّيْتُ اَنِّي لم اكن اسلمت قبل ذلك اليوم) هـ

واته : له‌ ئوسامه‌ی کوری زه‌ی‌ده‌وه‌ خوا له‌ خۆ‌ی و بابی‌ را‌زی بی‌ت
گیر‌دراوه‌ته‌وه‌ ده‌لی : پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ ئیمه‌ی نارد بو‌ شو‌ی‌نیک به‌ ناوی
(حرقة) یان (حرقات) له‌ نزیک‌ی هۆ‌زی (جهينة) ده‌لی : شه‌به‌ی‌خو‌نمان
کرده سه‌ر نه‌و قه‌ومه‌ و تی‌کمان شه‌کاندن ده‌لی : جا من و پیاویکی
نه‌نصار‌ی گه‌یشتین به‌ پیاویک له‌و قه‌ومه‌ و به‌سه‌ری دا زال بو‌وبین و
ویستمان بیکوژین، کابرا گو‌تی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)، کابرای نه‌نصار‌ی
وازی له‌ کوشتنی هینا، به‌لام من به‌ ڕمبه‌ کەم لیم دا و کوشتم، کاتی‌ک
گه‌راینه‌وه‌ بو‌ (مه‌دینه)، نه‌و هه‌واله‌ گه‌یشته‌ پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ و له‌ دوا‌ی
ناردم و پێ‌ی فەرمووم: نه‌ی ئوسامه‌! چۆ‌ن کابرات کوشت دوا‌ی ته‌وه‌ی

گوټى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)؟!، گوټم: ئه ي پيغه مبهري خوا بى گومان كابر
 هه ر ويستی به و وشه يه خوى له دهستی كوشتن دهر باز بكات، ديسان
 پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: هه ر كوشتت دواي نه وى گوټى (لَا إِلَهَ إِلَّا
 اللَّهُ)؟!، پاشان پيغه مبهري ﷺ نه و نه دى دووباره كرده و، خوزگه م
 ده خواست كه تا نه و روژه مسولمان نه بو ومايه - بۆ نه وى نه و گوناچه
 گه و ريه م له سه ر حساب نه كرابيه - .

(وفي رواية لمسلم) ((قال: قلت يا رسول الله انما قالها خوفا
 من السلاح، قال: (فلا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ أَقَالَهَا أَمْ لَا!!)).
 وه له به كيځ له رپوايه ته كانى تيام (مسلم) دا هاتووه كه : ئوسامه
 ده لى: گوټم ئه ي پيغه مبهري خوا له ترسى چه ك نه و وشه يه به دم دا
 هات، پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: نه دى مادام وايه بۆچى سينه ت له ت
 نه كرد، بۆ نه وى سه يري نيؤ دلى بكه ي و بزاني كه ثايا به دل و
 قه ناعه ته وه گوټوويه تى يان هه ر به زمان و له ترسان !!

دياره مبه رستى پيغه مبهري ﷺ نه و نه يه كه ئوسامه بچى به كرده وه
 دلى كابر ته ماشا بكات نينجا نه گه ر گريمان واش بكات نه وه هه ر
 ناتوانى هيچ به هيچ بكات، به لكو مبه رستى پيغه مبهري ﷺ نه و نه يه
 كه ئيمه حوكم به روا له ت (ظاهر) ده كه ين بۆ به مسولمان يان نا
 مسولمان له قه له م دانى خه لك. كابر كه شمشيرى لى به رز كرا وه ته وه
 له و ده مه دا هه ر فرياي نه وه كه و ته وه كه بللى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) و ئيعلا نى
 مسولمانه تى خوى بكات، جا ثايا له ترسانه يان به قه ناعه ته وه يه، تو
 بو ت نه يه لايه كيان ديارى بكه ي.

كه واته راسته (شايه تمان) هي تان ده روازه ي هاتنه نيؤ ئيسلامه .

2- (فه‌رمووده‌ی دووه‌م):

(عن المقداد بن عمرو الكندي انه قال لرسول الله ﷺ ، أرايت إن لقيت رجلا من الكفار فاقتتلنا، فضرب إحدى يدي بالسيف فقطعها ثم لاذ مني بشجرة ثم قال أسلمت لله، أقتله يا رسول الله بعد ان قالها؟! فقال رسول الله ﷺ لا تقتله، فقال يا رسول الله إنه قطع إحدى يدي ثم قال ذلك بعدما قطعها! فقال رسول الله ﷺ لا تقتله، فإن قتلته فإنه بمنزلتك قبل ان تقتله وأنت بمنزلته قبل أن يقول كلمته التي قال)) رواه البخاري و مسلم.

واته: میقدادی کوری عه‌مری کیندی ده‌گیربته‌وه و ده‌لێ به پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گوت: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا: ئە‌گه‌ر هات و من له‌گه‌ژ پیاویک له‌ کافره‌کان به‌شه‌ره‌اتم له‌ کاتێ جەنگ دا و ئە‌و زه‌برێکی لێ‌دام و قۆلێکی په‌راندەم، پاشان چووه‌ پال دره‌ختێک و خۆی لێ‌ پەنادام، به‌لام من به‌سه‌ریدا زال بووم و کاتێک ویستم زه‌بری لێ‌ بده‌م و بیکوژم گوتی: مسوڵمان بووم و بۆ خوا گه‌ردن که‌چم. جا ئایا ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا له‌و کاته‌دا بیکوژم یان نا؟! فه‌رموی: مه‌یکوژه! گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ناخه‌ر دوا‌ی ئە‌وه‌ی کابرا ده‌ستیکی په‌راندووم ئە‌وجار ئە‌و وشه‌یه‌ ده‌لێ! دیسان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: مه‌یکوژه چونکه‌ ئە‌گه‌ر بیکوژی - له‌ کاتێک دا که‌ ده‌لێ مسوڵمانم - ئە‌وه‌ ئە‌و وه‌ک ئە‌و کاته‌ی تۆی لێ‌ دی و ده‌چیته‌ ئە‌و حاڵه‌ته‌ی تۆوه‌ که‌ پێش کوشتنی هه‌تبه‌وه، تۆش ده‌چییه‌ ئە‌و حاڵه‌ته‌ی ویه‌وه‌ که‌ پێش ئە‌وه‌ی قسه‌که‌ی بکات هه‌یبوه!

جا ئیستا با له‌به‌رده‌م ئەم فەرمووده‌یه‌دا هه‌لۆه‌سته‌یه‌ك بکه‌ین بۆ ئەوه‌ی به‌ هه‌له‌ لای تی نه‌گه‌ین. چونکه‌ رواله‌تی فەرماشته‌که‌ ئەوه‌ ده‌گه‌یه‌نێ که‌ ئینسانی موسولمان به‌ کوشتنی بابایه‌کی تازه‌ موسولمان بوو له‌ ئیسلام ده‌چیته‌ ده‌ری و کافر ده‌ییت !!

به‌لام بینگومان مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئەوه‌ نیه‌ چونکه‌ پیشتر باسمان کرد که‌ کرده‌وه‌ خراپه‌کان - مادام له‌ خودی خۆیان دا کوفر نه‌بن - نابنه‌ مایه‌ی له‌ دین ده‌رچوون و کافر بوونی خاوه‌نه‌کانیان !

(خطابی) ره‌حه‌تی خوی لای بی که‌ یه‌کیکه‌ له‌ شاره‌زایانی سوننه‌ت وه‌لامی ئەو ئیشکاله‌ ده‌داته‌وه‌و ده‌لی: (معناه ان الکافر مباح الدم بحکم الدین قبل أن یُسَلِّمَ، فإذا أسلم صار مُصان الدم کالمسلم، فإن قتله المسلم بعد ذلك صار دمه مُباحا بحق القصاص فالكافر مباح الدم بحق الدین والمسلم بحق القصاص وليس المراد إلحاقه به فی الکفر كما یقول الخوارج من تکفیر المسلم بالكبیره) (۱۶۸) ده‌لی: مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئەوه‌یه‌ که‌ کابرای کافر له‌ کاتی جه‌نگ دا خوینی ره‌وایه‌ به‌ حوکمی (دین) چونکه‌ دین ده‌فهرمووی ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾، که‌واته‌ پیش ئەوه‌ی موسولمان بی خوینی ره‌وایه‌ (۱۶۹)، به‌لام کاتی که‌ موسولمان بوو خوینی پارێزراوه‌ وه‌ک موسولمانه‌ که‌ (فلما أسلم صار مصان الدم کالمسلم) ئینجا که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرمووی ئەگه‌ر تۆ بیکوژی ئەو ده‌چیته‌ پله‌ی تۆوه‌ پیش ئەوه‌ی تۆ بیکوژی، دیاره‌ پیش

(168) فتح الباری.

(169) مادام له‌ حاله‌تی جه‌نگ و کوشتار دا به‌ دژی موسولمانان.

ٲهوهي ٲهو (صحابي) يه (قتل) ٲك بكات خويٲني پارٲزراره و كهس بوي نيه به ناحق خويٲني برٲٲږي، به لام كاتيڪ (قتل) ي كرد، ٲهوه خويٲني رها دهبي به حوكمي ٲوله (قصاص)، واته هي كافره كه به حوكمي (دين) رها دهبي و (دين) دهلي بيكوژه، به لام هي مسولمانه كه به حوكمي ٲوله (قصاص) رها دهبي چونكه مسولمانيكي كوشتوه و ٲوله ي كه وٲوته سهر.

كه واته له ٲهصلي خويٲن رها بوونه كه دا ٲهو مسولمانه ي كه كافيڪ ده كوژٲت كه شايه ٲماني هيټاوه، وه كافره كه ي لي ديٲت، به لام كافره كه هم له خويٲن پارٲزراني دا و هم له به هشت بوي مسوكره كراني دا وه مسولمانيكي لي ديٲت مادام شايه ٲمانه كه ي به راستي بوويٲت.

3- (فهرموده ي سي يه م)

(عن انس ؓ ان رسول الله ﷺ قال: مَنْ صَلَّى صَلَاتِنَا وَ اسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَ اَكَلَ ذَبِيحَتَنَا فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَ ذِمَّةُ رَسُولِهِ فَلَا تُخْفَرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ) (معه)

واته: هر كه سيك وه نوٲږي ٲيمه نوٲږ بكات و روي بكاته رووكه (قبلة) ي ٲيمه و سهر بر دراوي ٲيمه بخوات، ٲهوه ٲهو مسولمانه يه كه به ليٲني خوا و ٲيغه مبهري خواي ٲي دراوه (كه مال و نفوس و خويٲني پارٲزراو بن) جا كه واته په ٲيمان و به ليٲني خواي په روه رديار مه شيٲن.

واته: هەر که‌سیک که ئاوا درووشم و نیشانه‌کانی مسوڵمانانی پی‌وه دیار بن به رواله‌ت، ئه‌وه به‌لێنی خوا (سبحانه و تعالی) و پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ پی‌دراوه که جی‌سابی مسوڵمانانی بۆ بکری له پارێزرازی ئه‌و شتانه‌دا که با‌سمان کردن (گیان و سامان و که‌رامه‌ت و ... هتد).

هه‌لبه‌ته دوا‌یی با‌سی ئه‌وه ده‌که‌ین که نه‌گه‌ر کوفری ئاشکرا (بواح)ی لی بی‌نیری چۆن ئه‌و ئیمان و شایه‌تمانه‌ی لی هه‌لده‌وه‌شیته‌وه.

4- (فه‌رمووده‌ی چواره‌م)

هه‌روه‌ها (انس) خ‌وای لی رازی بی گیراویه‌ته‌وه و گوتویه‌تی: (بلغ عبدالله بن سلام مقدّم النبى ﷺ المدينة، فاتاه ...)

واته: (عبدالله)ی کوری (سلام) هه‌والی پی گه‌یشت که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌یشتۆته شاری مه‌دینه - واته له سه‌رده‌تای کۆچکردنییه‌وه له مه‌که‌وه بۆ مه‌دینه - ئه‌ویش هات بۆ خزمه‌تی و سی پرسیاری له پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کردو گوتی: ئه‌و پرسیارانه ته‌نیا پی‌غه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) وه‌لامه‌کانیان ده‌زانن، جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ وه‌لامی دانه‌وه‌و له نه‌ج‌ام دا (عبدالله) مسوڵمان بوو و گوتی (أشهد انك رسول الله) شایه‌دییه ده‌ده‌م که تۆ پی‌غه‌مبه‌ری خ‌وای، (ثم قال يا رسول الله ان اليهود قوم بُهت، ان علموا بإسلامي قبل أن تسألهم بهتوني عندك، فجاءت اليهود و دخل عبدالله البيت، فقال رسول الله أي رجل فيكم عبدالله بن سلام، قالوا: أعلمنا وابن أعلمنا وأخبرنا وابن أخبرنا، فقال رسول الله ﷺ أفرأيتم إن أسلم عبدالله، قالوا أعأذه الله من

ذلك، فخرج عبدالله اليهم فقال أشهد ان لا إله إلا الله وأشهد ان
مُحَمَّدًا رسول الله، فقالوا شَرْنَا وآبَن شَرْنَا ووقعوا فيه) (عە)
(عبدالله) پاش مسولمان بوونی گوتی: ئە‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (یهود)
قه‌ومیک‌ی زۆر بوختان که‌رن، وه ته‌گه‌ر بزائن من مسولمان بووم پيش
ئه‌وه‌ی لی‌یان به‌رسی هه‌ر له‌ خۆوه‌ که‌م و کورپی و نات‌ه‌واوی پال ده‌ده‌نه
لام (مه‌به‌ستی عبدالله ته‌وه‌ بوو که‌ ئە‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا جوله‌که‌کان
بانگ بکه‌و ده‌باره‌ی من په‌رسیاریان لی‌ بکه‌ که‌ من کیم و له‌ نی‌ویان دا
چۆنم) ئینجا جووله‌که‌کان (یهود) هاتن بۆ لای پی‌غه‌مبه‌ر و (عبدالله)
چوه‌ ژووری‌که‌وه‌ بۆ ئە‌وه‌ی نه‌ی‌بینن و نه‌زائن که‌ له‌و‌ئیه‌ و مسولمان
بووه‌، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ لی‌یانی په‌رسی که‌ (عبدالله)ی کورپی (سلام)
چ جۆره‌ که‌سی‌که‌ له‌ نی‌وتان دا؟، گوتیان له‌ هه‌موومان زاناته‌ره‌ و کورپی
که‌وره‌ترین زاناشمانه‌ وه‌ له‌ هه‌موومان باشته‌ و کورپی پیاو چاک‌ترینمانه‌،
پی‌غه‌مبه‌ری خوا فه‌رمووی ئە‌دی ته‌گه‌ر (عبدالله) مسولمان بوو ئی‌وه
ده‌لین چی و‌راتان چۆن ده‌بی؟، گوتیان: خوا چه‌پاله‌ی بدات له‌ مسولمان
بوون و بی‌پاری‌زی، (عبدالله) هات بۆ لایان و گوتی: (أشهد ان لا إله
إلا الله وأشهد ان مُحَمَّدًا رسول الله) شایه‌تمانی هینا، جا جووه‌کان هه‌ر
له‌و دانیشته‌نه‌دا، گوتیان: پیاو خراپ‌ترینمانه‌ و کورپی پیاو خراپ‌ترینیشمانه‌،
وه تا پیاو کرا زه‌میان کرد و خراپه‌یان پال دایه‌ لای !

لێرەدا دەرکەوت کە (عبداللەه)ی کۆری (سلام) بە چى مسوڵمانەتى خۆى ئیعلان کردووە؟ بە شایەتمان هێنان، کەواتە راستە شایەتمان دەروازەى هاتنە نیۆ ئىسلامە.

(ابن تیمیة)ش رەحمەتى خۆى لى بى لەو بارەووە گوتوویەتى: (وقد عُلِمَ بالاضطرار من دين الرسول ﷺ واتفقت الأمة عليه أن أصل الاسلام وأول ما يؤمر به الخلق شهادة ان لا إله إلا الله وان مُحَمَّدًا رسول الله، فبذلك يصير الكافر مسلماً والعدو ولياً والمباح دُمُهُ وماله مَعْصُوم الدم والمال، ثم ان كان ذلك من قلبه فقد دخل في الإيمان، وان قاله بلسانه دون قلبه فهو في ظاهر الاسلام دون باطن الايمان) (ههههه)

واتە: ئە (دین)ی پیغەمبەردا ﷺ زۆر بە ناشکرا زانراوە و تۆمەت هەمووی لەسەری یەک دەنگە کە ئەصلى ئىسلام و یەكەمین وشە کە دەبێ خەڵکی بۆ بانگ بکری بڕیتی یە ئە (شایەتمان) هێنان جا هەر کەسیك شایەتمانى هینا ئەگەر کافر بێ دەبیته مسوڵمان، ئەگەر دوژمن بێ دەبیته دوست، وە ئەگەر هەتا ئیستا خوین و مالى لە کاتى جەنگ دا رەوا بوو بۆ مسوڵمانان، ئەو لە مەودوا خوین و مالى قەدەغە دەکری، ئینجا ئەگەر لە دلى یەوێ گوتیبیستی ئەوێ وەك چۆن هاتۆتە نیۆ ئىسلامەو هاتۆتە نیۆ ئیمانیشەو، ئەگەر هەر سەر زارە کیش بووبی ئەو نەچۆتە نیۆ ئیمانەو بەلام هاتۆتە نیۆ ئىسلامەو (وەك کابرایەکی (منافق) کە لە دل دا کافر و بە روالەت مسوڵمانە).

به لām مهرج نیه هەر شتیك ئیمانی هه لوه شانده وه شایه تمایش
هه لوه شینته وه، چونکه هه لوه شینه ره وه کانی ئیمان (نواقض الایمان) چوار

چۆن، دوو جۆریان په‌یوه‌ندیان به‌ دڵ و ده‌روونه‌وه هه‌یه و هیچ که‌س لی‌یان ئاگادار نیه و هیچ‌کە‌س بۆی نیه حوکمیان له‌سه‌ر بی‌نا بکات و بۆی نیه بلێ: فلان که‌س ! تۆ به‌ دڵ خوات خۆش ناوی و کافری ! یان بلێ: ده‌زام تۆ به‌ دڵ ئیسلام به‌ راست نازانی !!

ئه‌دی حوکم له‌سه‌ر چی بنیات ده‌نری؟! زانیان کردوویانه به‌ بنچینه (قاعدة) و ده‌لێن: (نحن نحکم بالظاهر والله يتولّى السرائر) "ئیمه حوکم به‌ رواله‌ت ده‌که‌ین و په‌نه‌ان و شی‌ردراوه هه‌واله‌ی خوایه" واته: ئیمه ته‌نها حه‌قمان به‌سه‌ر ئه‌وه دایه که ده‌بی‌نین یان ده‌بی‌ستین به‌لام ئه‌وه‌ی که نایب‌نین و نایب‌ستین خوا ده‌بی‌نی و ده‌بی‌ستی و ته‌نها هه‌قی خۆیه‌تی که له‌ دوا پ‌ژژدا چۆن حوکم ده‌دات.

به‌لام لی‌ره‌دا مه‌سه‌له‌یه‌کی گ‌رنگ هه‌یه پی‌ویسته‌ لی‌ ئاگادار ب‌ین: که ده‌لێن هه‌ر ش‌تی‌ک ئیمان هه‌لبه‌وش‌یی‌ته‌وه مه‌رج نیه شایه‌تمان هه‌لبه‌وش‌یی‌ته‌وه ئه‌وه له‌ بواری حوکمی دنیا‌یی دایه که ئیمه لی‌ ئاگادارین، به‌لام به‌ نسه‌ت دوا پ‌ژژ و لای خ‌وای په‌روه‌ر‌دگار‌ه‌وه ب‌ی گومان هه‌ر ش‌تی‌ک ئیمان هه‌لبه‌وش‌یی‌ته‌وه حه‌قمان شایه‌تمانیشی هه‌له‌وشاندۆته‌وه.

ئیس‌تاش د‌وای خ‌ستنه‌ رووی ئه‌م دوو پروو کردنه‌وه‌یه با ب‌چینه سه‌ر ته‌سل‌ی مه‌به‌ست و بزانی: هه‌له‌وش‌ینه‌ره‌وه‌کانی ئیمان (نواقض الايمان) چ‌ین؟! پی‌ش‌تر با‌سمان کرد که ئیمان بریتی یه له: قسه‌ی دڵ و کرده‌وه‌ی دڵ و قسه‌ی زمان و کرده‌وه‌ی ئه‌ندامه‌کان، ئینجا با ئه‌وه‌تان له‌به‌رچاو پروو ب‌ی که مه‌به‌ست له: قسه‌ی دڵ (قول القلب) زانی‌نی عه‌قل و دڵ و به‌ راست زانی‌نانه بۆ پایه‌کانی ئیمان، واته: به‌ عه‌قل و دڵ بزانی که خوا (سبحانه و تعالی) و

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌بەر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

پیغمه‌مبەر ﷺ و ئەو‌ی فەرموویانه هه‌قه، بیزانی و به‌ راستیشی بزانی و به‌ دڵ دانی پێدا بێنی، وه‌ مه‌به‌ست له‌: کرده‌وی دڵ (عمل القلب) قبوڵ کردنی هه‌موو ئەو شتانه‌یه‌ که‌ عه‌قل و دڵ ده‌رکیان له‌ بواری عه‌قیده‌دا پێی کردوه‌ و به‌ راستیان زانیوه‌، واته‌: ده‌بێ هه‌رچی شه‌ریعه‌ت به‌ (ئیمان‌)ی داناوه‌ قبوڵی بکه‌ی و ته‌سلیمی بی و خوشت بوێ.

وه‌ مه‌به‌ست له‌: قسه‌ی زمان (قول اللسان) دان پێداهێنانی زمانه‌ (إقرار اللسان) به‌ هه‌موو ئەو شتانه‌دا که‌ له‌ بواری ئیمان و عه‌قیده‌دا عه‌قل و دڵ زانیویان و به‌ راستیان داناو و قبوڵیان کردوون. وه‌ مه‌به‌ست له‌: کرده‌وی نه‌ندامه‌کان (عمل الجوارح) یش ته‌جم‌دان و پاپه‌راندنی ئەو ئەرك و کارانه‌یه‌ که‌ ده‌بێ ئینسانی مسوڵمان پێیان هه‌ستێ. وه‌ك: نوێژ به‌رپا کردن و پوژوو گرتن و فەرمان به‌ چاکه‌ و پرێگری له‌ خراپه‌ و... هتد.

که‌واته‌: هه‌لوه‌شینه‌ره‌وه‌کانی ئیمان و هۆکاره‌کانی کافر بوون و له‌ دین ده‌رچوون هه‌موو ئەو شتانه‌ن که‌ دژ و پیچه‌وانه‌ی یه‌کیك له‌ چوار پێکه‌ینه‌ره‌کانی ئیمان.

که‌واته‌: هه‌لوه‌شینه‌ره‌وه‌کانی ئیمان سه‌رجه‌م چوار جۆرن که‌ له‌م چوار خاڵه‌ی خواریدا ده‌یاخه‌ینه‌ روو. بۆ هه‌ر جۆریکیان خاڵیکی تایبه‌ت ته‌رخان ده‌که‌ین و جاری واش هه‌یه‌ هه‌ر خاڵیک له‌ چه‌ند برێگه‌یه‌ك دا ده‌خه‌ینه‌ روو.

به‌لام پێویسته‌ بگوترێ که‌ ئیمه‌ مه‌رج نیه‌ بتوانین سه‌رجه‌م تاکه‌کانی هه‌ر کام له‌ چوار جۆره‌که‌ بخه‌ینه‌ روو، به‌لکو هه‌ول ده‌ده‌ین ئاماژه‌ به‌ وانه‌یان بکه‌ین که‌ گه‌وره‌تر و بنه‌رته‌ی ترن:

1- جوۆری یه‌که‌م : ئه‌و شتانه‌ی که پیچه‌وانه  دژی (قسه‌ی دل)ن:

که له‌م ده‌وت به‌شه سه‌ره‌کیانه پێک دی:

یه‌ک: به‌ درۆ زانین (التکذیب):

وه‌ک خوای کاربه‌جی ده‌رباره‌ی کافره‌کان فه‌رموویه‌تی: ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ﴾ (بوس 38) ، واته‌: به‌لکو (کافره‌کان) نه‌و  قورئان - ه‌ به‌ درۆ ده‌زانن که زانیاری یان له‌ باره‌یه‌وه‌ نیه‌ و جارێ سه‌ره‌نجامه‌که‌یشیان بۆ نه‌هاتۆته‌ دی، (واته‌ نه‌و شتانه‌ی که قورئان هه‌والی پێداون له‌ باره‌ی دوا پۆژو حیساب و سزا و یاداشت).

که‌واته‌: به‌ درۆ زانین (تکذیب)ی شتی‌ک که خوا فه‌رموویه‌تی، یان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جوۆریکه‌ له‌ جوۆره‌کانی کوفر، چونکه‌ به‌ درۆ زانی‌نی قسه‌ی خوا (سبحانه‌ و تعالی) و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ راسته‌و راست دژ و پیچه‌وانه‌ی به‌ راست زانی‌نی دلّه‌ و باسیشمان کرد که به‌ راست زانی‌نی به‌ دلّی فه‌رمانه‌کانی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی یه‌که‌مین پیکه‌ینه‌ری ئیمانه‌ و هه‌ر مسوڵمانێک یه‌کی‌ک له‌ فه‌رمانه‌کان و فه‌رمووده‌کانی خوا (سبحانه‌ و تعالی) و پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ راست نه‌زانی‌ و به‌ هه‌لّه‌ و درۆ له‌ قه‌لّه‌م بدات، نه‌وه‌ ئیمانه‌که‌ی هه‌ل‌ده‌وه‌شیتته‌وه‌، به‌لام به‌ مه‌رجێک نه‌و شته‌ به‌ ئاشکرا زانراو بی‌ت، نه‌گه‌ر نا که‌سی‌ک بلّی: نه‌و فه‌رمووده‌یه‌ راست نیه‌ وه‌ مه‌به‌ستی نه‌وه‌ بی‌ت که‌ فلانه‌ قسه‌یه‌ فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر نیه‌ و هه‌لبه‌ستراو (موضوع) ه‌، نه‌وه‌ به‌وه‌ کافر نابی‌ت، به‌لام وا باشت‌ره‌ بلّی: نه‌و فه‌رمووده‌یه‌ که‌ ده‌لێن فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ره‌ راست نیه‌ و فه‌رمووده‌ی وی ﷺ نیه‌.

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌بەر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

به‌لام ته‌گەر بلّی: ده‌زانم فهرمووده‌ی پیغه‌مبهره به‌س راست نیه ته‌وه کافر ده‌بیّت.

که‌واته: به درۆ زانین (تکذیب) هوکاریکه بو کافر بوون و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ئیمان.

(دووهم): دان پێدانه‌هینان (الجحود): که جیاوازیان له‌گه‌ڵ (تکذیب) دا هه‌یه، چونکه (تکذیب) ته‌وه‌یه بلّی فلان شته راست نیه، به‌لام (جحود) ته‌وه‌یه که ده‌یزانی راسته به‌لام دانی پێدانه‌هینی و نکوویی لی بکه‌ی له‌بەر خو به زۆر و زل گری، وه‌ک خوی بالا ده‌ست ده‌رباره‌ی کافره‌کان فهرموویه‌تی: ﴿فَالَهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾ (شمس)

واته: (ئه‌ی موحه‌ممەد!) ته‌وانه تو به درۆ نازانن، به‌لکو ته‌و سته‌مکارانه برۆا به ئایه‌ته‌کانی خوا ناکهن، واته: هه‌رچه‌نده که ده‌شزانن ئایه‌ته‌کانی خوا حه‌قن و تۆش پیغه‌مبهری خوی، به‌لام دانی پێدا ناهینن، که‌واته (جحود) یانی زانین و دان پێدانه‌هینان.

(قاضي عياض) به‌ ناوی زانایانی ئومه‌ته‌وه ده‌لی: (وَكذلك نَقْطَعُ بتكفير كلّ من كَذَّبَ وانكر قاعدة من قواعد الشرع وما عُرِفَ يقيناً بالنقل المتواتر من فعل الرسول ووقع الإجماع المتصل عليه كمن أنكر وجوب الصلوات الخمس أو عدد ركعاتها وسجاداتها) (لهي)

(174) الانعام (33).

(175) (الشفاء في التعريف بحقوق المصطفى)، به‌رگی (2) لاپه‌ره 1076-1077.

واټه: ههروهه به ته ټكيد ځوكم ده كه يڼ به كاڤر دانانې هه
كه سيك كه يه كيك له و بنچينانه ٲى شهرع به درو بزاني و نكوټي يان
لي بكاټ كه به ټاشكرا زانراون، وه هه شتيك كه به شيوه ٲى
هه واليكي (مټواټر) ^{للمعټابه} ٲيمه گه يشتني له كرده وه ٲيغه مبهه ^{صلى الله عليه وسلم}
وه يه كه دهنگي زاناياني له سهه دروست بووې، وه كه نه وه ٲينكاري
بكاټ كه ٲينچ نوٲژه كان فه رزن، يان ٲينكاري ژماره ٲكاټه كانيان
يان ژماره سه جده كانيان بكاټ.

(نوي) ٲيش له و باره وه گوټوويه ټي:

(إِنَّ مَنْ جَحَدَ مَا يُعَلِّمُ مِنْ دِينِ الْإِسْلَامِ ضَرُورَةً حُكْمَ بَرْدَتِهِ وَ كَفَرَهُ
الَّا أَنْ يَكُونَ قَرِيبَ عَهْدٍ بِالْإِسْلَامِ أَوْ نَشْأَ بَبَادِيَةِ بَعِيدَةٍ وَ نَحْوَهُ مِمَّا
يَخْفَى عَلَيْهِ فَيُعَرِّفُ ذَلِكَ فَإِنْ اسْتَمَرَ حُكْمَ بِكُفْرِهِ ^{بِحُكْمِهِ} دياره (نه وه ٲى)
وردټر و جوانټري هيناهه ده لي: هه كه سيك يه كيك له و شټانه ٲى كه
له ديني ٲيسلام دا به ټاشكرا زانراون دانې ٲيدانه هيني نه وه به
هه لگه ٲاوه و كاڤر له فه له م دهري، مه گهر يان تازه مسولمان بي،
ياخود له شويټيكي بيابان و لاپهرو دور له كومه لگاي ٲيسلامي
گه وه بووې، كه ٲاسټييه كانې ٲيسلام و ياساكانې لي په نهان و
شارراهه بوو بن، نه وه له و حاله تانه دا يه كسه به كاڤر دانانې، به لكو
جوان نه و مه سه له يه ٲى روژن ده كريټه وه و ټي ده گه يه نري، جا

(176) هه والي موټه واټر: بري ٲى له وه ٲى كومه ټيك كه ■ گونځي له سهه درو كزيه وه هه واليك

نه قل بكن ٲى كومه ټيكي ډيكه و لوا به زخير ٲرواټ.

(177) (شرح صحيح مسلم)، بهرگي 1-1 لاپه ره (128).

ئەگەر ھەر بەردەوام بوو لەسەر ئىنکاری کردنە کەى ئەو کاتە ھۆکەى (کفر) بەسەردا دەدرى.

(سۈرەيەم) :- بە ھەلەل زانیى گوناھىك يان ھەرامىك (استحلال دُئِبِ أَوْ مُحَرَّمٍ):

گوناح، وەك: زینا، قەتل، دزیى، ھەرام کراویش وەك: سوووخۆرىى، پىگىرىى، زولم، قومار...، (طحاوي) لەو بارەىەو دەلى: (ولا تكفر أحداً من أهل القبلة بدُّبِ ما لم يستحلّه) (لەمى) واتە: وە ئىمە ھىچ کام لە ئەھلى (قىبلە) بە کافر دانانىي بەھۆى کردنى گوناھىكەو مەگەر گوناھە کە بە ھەلەل بزانی، چونکە گوناح بە ھەلەل زانی دەچىتتەو نىو بە درۆ زانی (تکذیب)، (ابن قدامة) (179) ش ھەمان مەسەلەى ھەر بەو شىوہە ھىناو ھەروەھا ھەر کام لە (بغوي) (هـ)، وە (ملا علي القارئ) (هـ) ئەوانە ھەمويان ھىناويانە و گوتوويانە کۆرا (اجماع)ى زانايان لەسەر ئەوہە ھەر کەسىك گوناھىك و ھەرام کراوىك بە ھەلەل بزانی پىى کافر دەبى، بەلام لىرەدا (ابن الوزير اليماني) تىيىنى يەکى ورد دەخاتە روو و دەلى: (ان المتواتر نوعان: احدهما ما علمه العامة مع الخاصة كمثل كلمة التوحيد و ارکان الاسلام فکيفر

(178) شرح العقيدة الطحاوية / لایەرە (300).

(179) المغني بەرگى (8) لایەرە (131).

(180) شرح السنة بەرگى (1) لایەرە (103).

(181) شرح الاکبر بەرگى (126).

به کورتی: نینسان وهختیک به ئینکاری کردنی شتیکی ئیسلام
کافر دهبی، که بزانی نهو شته (دین) و ئینکاری بکات، ههروهها
(شیخ الاسلام ابن تیمیة) رهههتی خوا لهویش و لهسهرجهم زانا و
پیشهوایانی دیکهشان بی، نهو مهسهلهیهی زور جوان پوون کردۆتهوهو
له چهند شوینیکی (مجموعة الفتاوی) دا نهو بهسهرهاته باس دهکات
که پیغه مبهری خوا صلی الله علیه و آله بو هه—او لهانی گیراوهتهوه و (مسلم) له
(صحيح) هکهی دا هیئاویهتی، واته بهسهرهاتی نهو کابرایهیی که
له بهر (جهل) و نه زانین ئینکاری صیفه تی (قدرة) ی خوا ی پهرهردگار
دهکات که به کوره کانی ده لانی: ته گهر مردم بم سوووتینن و
خۆ له می شه که م به (با) دا بکه ن نیوهی رووه و ده ریا و نیوه که ی

(182) (المواصم والقواصم في الذب عن سنة أبي القاسم) بدرگی (4) لا یدره (173-174).

دیکەشى پۈۋە و وشكانى چونكە زۆر گوناح بارم و نەبادا خوا زىندووم
بكاتەۋە و سزام بدات، ئەگەر وا بکەم زىندووم ناکاتەۋە، كۆرەكانىشى
ۋەسىيەتەكەى بەجى دىنن و بەو جۆرەى لى دەكەن كە پىي گوتوون.
پاشان خۋاى بالا دەست (سبحانە وتعالى) زىندووى دەكاتەۋە و لىي
دەپرسى: بۆچى وات كرد؟! دەلى ئەى خۋايە لە ترسى تۆ، خۋاى
پەرۋەردگار ش لىي خۆش دەبى چونكە ئەۋەندە لە خوا ترساۋە و
شەرمى لى كردۋە لە پىش سەرە مەرگى دا.

سەير بکەن! چونكە ئەو ئىنكارىيى كەرنەى بە نەزانىن (جەل)
بوۋە پىي كافر نەبوۋە، بەلام هەلبەتە عوزر بە (جەل) یش بۆ هەموو
كەسك نى، بەس وا ديارە ئەو كاپرايە دوور بوۋە و لە شوئىكى وا
بوۋە نەيتوانىۋە كە (علم) فىر بىي و هىچى پى نەگەشتەۋە، ئەگەر نا
چۆن ئىنكارىيى صىفەتلىكى خۋا بكات و كافر نەبى!!

(چۈارەم): دوو دلى وگومان (الشك) لە ياسايەكى خۋادا، ياخود لە
هەۋالىكى (وحى) دا: هەر هەۋالىكى (وحى) لە رىگاي قورئان و
سوننەتەۋە بە ئىمە گەشتىت، يان هەر حوكمىكى خۋاى پەرۋەردگار
كەسك گومان و دوو دلى لە راستىي و تەۋاۋىي يان دا هەبى ئەۋەش
ئيمان و شايتان هەلدەۋەشتىتەۋە، بەلام هەلۋەشانەۋەى شايتان بە
حىسابى قيامەت نەك دوتيا، چونكە ئىمە پىشتەر چەندان دەقمان
هينايەۋە لەسەر ئەۋە كە يەكك لە مەرجهكانى ئيمان بىرتى يە لە
دلىيى (يقين) و دل دامەزران، هەر بۆيەش خۋاى پەرۋەردگار دەربارەى

(منافقین) دەفەرموی: ﴿إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾ (١١١)

واتە: ئەى موحەممەد! تەنیا ئەوانە مۆلەت لە تۆ وەرەگرن کە نەچن
بۆ جیهاد کە برۆیان بە خوا و رۆژی دواىى نیه و لە گومانى خۆیان دا
هەر خەریکی هاتن و چوونن. کەواتە چونکە دەغەلەکان گومانیان
هەیه، بەو هۆبەو ئیمانیان نیه هەروەها خۆى زانا و پەنەهان بێن
(سبحانە و تعالی) دەربارەى پێناسەى ئیمانداران فەرمویەتى: ﴿إِنَّمَا
الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْتَابُوا...﴾ (الحجرات-15).

(پێنجەم): قەناعەت هەبوون بە بەشداربوونی غەیری خـوا لە
بەدیھێنەراییەتى یان پەرەردگارییەتى یان لە پەرستراویى یان یەکیک
لە ناو و سیفەتەکانى خوادا: هەر کەسێک پێى وا بێت یەکیک
لە دروست کراوان (مخلوقات)ى خوا (سبحانە و تعالی) بەشدارە لە
بەدیھێنەراییەتى خوادا یان پەرەردگارییەتى خوادا یان لە پەرستراویى دا
یا لە یەکیک لە ناو و سیفەتەکانى دا، ئەو مانای وایە ئەو کەسە
(قول القلب)ى هەلۆشاوەتەو و بە راست زانینەکەى (تصدیق)ەکەى
هەلۆشاوەتەو، بۆ زیاتر پوون کردنەوێش دەلیین: خوا تاکە پەرەردگار و
بەدیھێنەر، جا هەر کەسێک پێى وایىت غەیری خوا شتیکی
بەدیھێنەر، دیارە غەیری خۆى بەشدار کردووە لە پەرەردگارییەتى و
بەدیھێنەراییەتى خوادا. هەروەها تەنها خوا (سبحانە و تعالی) شیفا
هینە ﴿وَإِذَا مَرَضْتُ فَبُهِتَ الشَّعْرُ﴾ (الشعراء-80). بۆیە هەر کەسێک

ئه‌گه‌ر قه‌ناعه‌تی وابیت که پزیشکیک یان شیخیک بۆ خۆی راسته‌وخۆ شیفا دهدا، ئه‌وه‌ دياره‌ له‌ یه‌کیک له‌ سیفاته‌کانی په‌روه‌ر‌دگار‌یتی دا که شیفا‌هێنانه‌ مه‌خلوق‌یکی خۆای به‌شدار کردوه‌، هه‌روه‌ها زانی‌نی (غەیب) په‌ن‌ها تاییه‌ته‌ به‌ خواوه‌: وه‌ک فەر‌موویه‌تی: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾ (النمل-65) بۆیه‌ هه‌ر که‌سیک پێی وابی که خۆی یان که‌سیک غه‌یب زانه‌ یان ئاگاداری دڵ و ده‌روونی خه‌لکه‌، ئه‌ویش هه‌مان هوکمی هه‌یه‌.

هه‌روه‌ها له‌ بوا‌ری په‌ر‌ستراویتی خوا (الو‌ه‌یة‌ الله) دا هه‌ر که‌سیک یه‌کیک له‌و شتانه‌ی که تاییه‌تن به‌ خواوه‌ و ته‌نها بۆ وی ئه‌نجام ده‌درێن وه‌ک: لێ پارانه‌وه‌و هاوار تێ به‌ستن (الدعاء والاستغاثه) و، رکوع و سه‌جده‌ بۆ بردن و، پشت پێ به‌ستن (التوکل) و... هتد، بۆ غه‌یری خوا بکات، یان یه‌کیک له‌و شتانه‌ی له‌ غه‌یری خوا چاوه‌پوان نا‌کرێن و به‌ موته‌له‌قی به‌ غه‌یری وی نا‌کرێن له‌ غه‌یری خوا چاوه‌پێ بکات و داوا بکات وه‌ک: دیاری کردنی خه‌لāl و خه‌پام سه‌هر‌که‌وتن و ژیر که‌وتن. ساغیی و نه‌خۆشیی... هتد. ئه‌وه‌ ئه‌و غه‌یره‌ی له‌ په‌ر‌ستراویتی دا کردۆته‌ هاوبه‌شی خوا.

دیسان هه‌ر که‌سیک. که‌سیک یان شتیکیک له‌ یه‌کیک له‌ ناوه‌کانی خوا یان سیفه‌ته‌کانی دا به‌شدار بکات و ناویک یان سیفه‌تیکی خۆای بۆ به‌کار بێنی، ئه‌وه‌ دوو‌چاری هاوبه‌شی بۆ خوا دانان (الإشراک بالله) بووه‌ و ئیمان‌ه‌ی هه‌له‌و‌شاتوه‌، هه‌ر بۆیه‌ش نه‌صرانییه‌کان به‌ کافر و موشریک داده‌نرێن چونکه‌ هه‌ر کام له‌ (عیسی) و (روح القدس) و

(مریم) که هه‌رسیکیان به‌نده‌ی خوان و دروست کراو و په‌روه‌رده‌کراوی خوینی، به‌هاوبه‌شی خوا داده‌نین له‌په‌رستراویتی دا، وه‌ک خوای زانا و توانا فه‌رموویه‌تی:

﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ﴾ (المائدة-73).

وه‌ده‌شتوانین بۆ جوړی هاوڵ بۆ خوا دانان له‌ناووسیفه‌ته‌کانی دا نه‌و شیعره‌نه‌فامیی به‌نمونه‌بیینه‌وه‌که‌شاعیریکی لاری و موشریک به‌رانبه‌ر به‌یه‌کیک له‌حوکمرانه‌تاغووته‌کان و له‌پیدا هه‌لگوتنی دا گوتویه‌تی:

ما شئت لا ما شاءت الأقدار فأحكم فانت الواحد القهار

واته: ته‌وه‌ی تۆ ده‌ته‌وه‌ی هه‌ر ته‌وه‌ده‌بی نه‌ک ته‌وه‌ی قه‌ده‌ری خوا ده‌یه‌وه‌ی، حوکم بکه‌هه‌ر تۆی تاکی مل پی که‌چکه‌ر!

وه‌ک ده‌بینین شاعیری ماستاوچی کۆمه‌لیک ناووسیفه‌تی خوای بی وینه‌وتاکی بۆ پادشایه‌کی تاغووتی بی هیرو گوناها‌بار به‌کاره‌ینان و خۆی دووچاری شیری و کوفر کردوه.

(شه‌شهم): قه‌ناعه‌ت هه‌بوون به‌وه‌ی که‌سه‌نایک هه‌ن بۆیان هه‌یه‌به‌

شه‌ریعه‌تی خواوه‌پا‌هه‌ند نه‌بن: نه‌مانه‌ش چه‌ند جو‌ریکن. جو‌ریکیان بریتین له‌(الباطنیون) وه‌(باطنی)یه‌کان که‌سه‌نایک بوون که‌کاتی خۆی هه‌بوون و له‌ته‌صل دا بروایان به‌(دین) نه‌بووه، به‌لکو هه‌ر به‌روا‌له‌ت (ظاهر)خو‌یان به‌مسو‌لمان نیشان داوه‌و کاریکیان کردوه‌که‌بتوانن هه‌ر له‌ژێر په‌رده‌ی ئیسلام دا دینی مسو‌لمانان تیک به‌دن، هه‌ستاون هه‌ر کام له‌ئه‌رکه‌کانی ئیسلام که‌ئاشکرا و دیارن، وه‌ک:

پنج فەرەزى نوێژ و جیهاد و زەكەت و حەج و رۆژوو... هتە، هەر كام لە وانە مەفھوم و واتایەكى پەنھان (باطنى)یان بە بى هیچ بەلگەىەك بۆ هەل تاشیون⁽¹⁸⁴⁾، تاكو هەم سەر لە مسوڵمانان بشوینن و هەم زەمىنەى پابەند نەبوون و بى بەند و بارىیش بۆ خۆیان خۆش بکەن جۆرىكى دیکەش لەوانەى قەناعەتیان ناوایە و پابەند نەبوون بە شەریعەتیان پى رەوايە، بریتین لە هەندىك لەوانەى كە لە ژێر پەردەى (طریقة) و (تصوف) سۆفى گەربى دا بوون، كە چەند شتێکیان وەك (سفسطة) بە بەلگە هیئاوئەووە لەسەر ئەو بیرە پووجەى خۆیان: بۆ وینە نایەتى ژمارە (99) لە كۆتایى سوورەتى (الحجر) كە خۆای پەرورەدگار روو بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموی:

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾

واتە: وە پەرورەدگارى خۆت بپەرستە تاكو (یقین)ت بۆ دى، كە مەبەست پىى مردنە، بەلام ئەوان گوتوویانە: (یقین) واتە دڵنایى كەواتە غایە و مەبەستى عیبادەت (یقین)ە و هەر كاتێك ئینسان (یقین)ى بۆ پەیدا بوو ئەووە گەیشتۆتە كۆتایى ئەو رىپەى كە لە عیبادەتەووە بۆى دەچى وە پىوێست ناكات چى دیکە خوا بپەرستى!!، بەلام بىگومان وا نیهو لیژەدا مەبەست لە (یقین) مردنە و لە قورئانى دا لە شوێنى دیکەش دا (یقین) بە مانای مردن هاتووە، بۆ

(184) بۆ وێنە: گوتوویانە 1 رۆژوو گرتن برىى بە لە نەدركاندننى نەپتیه كان – واتە نەپتیهى بەكانى

ئەو پتیه لاړىتیه، وە حەج برىى بە لە سەردان و زیارەتى سەر گەورە و شپەخە كەپان!!

نمونه خواى کاربەجى لەسەر زمانى دۆزەخى بەکان دەفەرموى: ﴿وَكُنَّا تُكَذِّبُ يَوْمَ الدِّينِ، حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ﴾ (هەلە)

واتە: ئێمە برۆمان بە دین (یاخود پۆژى دواى) نەبوو، هەتا مردنمان گەيشتە سەر، لێرەدا ئەو هەرگیز ناگونجى (یقین) بە مانای (مردن) نەبى، چونکە دواتر پاسى (شفاعة) دەکات و دەفەرموى، ﴿فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ﴾

واتە: ئیستاش تکای تەکاھەران سوودیان پى ناگەيەنى، کەوابوو وشەى (یقین) لە: ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ دا بە مانای مردنە، وە دویندراو لەم نایەتەدا پیغەمبەرى خوايە ﷺ، وەک لە سیاقى نایەتەکان دا ئاشکرا و پوونە و نایەتەکانى قورئان و ئەمر و نەهى بەکانیش پيش هەموو کەس ناپاستەى پیغەمبەر ﷺ کراون، ئینجا پیغەمبەرى خواش دەپینى کە تاكو وفاتى کردو هەر لەسەر خوا پەرستى بەردەوام بوو، ئەگەر نا بیگومان پیغەمبەر ﷺ هەر لە یەكەمین هەنگاوه دنیایى (یقین) ی هەبوو.

جۆریكى دیکەش لە پیرەانى ئەو بێۆکە پووجه کە لەم چاخ و سەردەمەى ئێمەدا سەریان هەلداو و پيشتر نەبوون یان بەو زەقییە نەبوون، ئەوانەن کە دەیانەوى (ئىسلام) یش وەک دینی شوینراوى مەسیح ﷺ لە جوغزى شەخسى و پووحى دا کورت هەلپینن و لایەنى حوکم و سیاسەت و ئابوریى و بگرە کۆمەلایەتى و دادوەرىشى لى

د ابرنن و که چ و کردو و چي بکهن، تهوانهش به زور ناوونيشاني دهناسرټين به لام عهلماننیهت و بي دينايهتي هممويان کو ده کاته وه !
جا زانايان دهرباره ټي نهو پړوکه و پړه وه، که ده لیت: نینسان بوی همیه یان که سانیك بویان همیه که له شه رعی خوا دهربچن و پیوه ی پابه ند نه بن به گشتی یان له هندیك له بوار و لایه نه کانی دا هه لویستیان ناوایه:

1- (قاضي عياض) په حمدهتي خواي لي بي كه زانايه كي (مالكي) په ده لیت: (اجمع المسلمون على تكفير من قال من الخوارج ان الصلاة طرفي النهار، وقول بعض المتصوفة: ان العبادة وطول المجاهدة اذا صفت نفوسهم افضت بهم الى إسقاطها و اباحة كل شيء لهم ورفع عهد الشرائع عنهم) ده لیت سهرجه م سولمانان په ك دهنگن له سهر نه وه که ههر که سيك نهو جوړه قسانه بلې: نوټر کردنی فهرز ته نها به يانيان و ټيوارانه له (خوارج) ده كان (دياره کاتي خوی هندیك له (خوارج) هه بون گو توويانه: نوټر ته نها دو نوټر، به يانيان نوټر ك و ټيواران نوټر ك، نه وه شيان به و بيانو وه گو توو چونكه له قورټاني دا ناماژه به وه کراوه که به يانيان نوټر بکهن و ټيواران نوټر بکهن به لام هه لېه ته مه به ست نه وه په که ټيواران و به يانيان يادي خوا بکهن، يان مه به ست نه وه په که له سهره تاوه که نوټر فهرز بوو، به يانيان نوټر ك و ټيواران نوټر ك بووه به لام دوايي له و ته ندازه يه ي پيشوو زياد کراوه وه کيستا کراوه به پينج فهرزه و کاته کاني شيان به م شيوه ي کيستا دياري کراون)

جا دەلىل: ئىستىھارە كەسبىيەت بىلەن: تەنبا دوو نوپۇز فەرزى پىي كافر دەپىت، بە كۆرۈپ سەرچەم مەسۇلمانان، پاشان دەلىل: قەسەي ھەندىك لە سۈفۈي يەكەنىش كە دەلىل: خوا پەرسەتى و زۆر كۆشش كەردن و زۆر تاعەت كەردن وا لە خاۋەنە كەي دەكات كە نەفسى (صاف) بىتتەۋە و واى لى دىت كە عىبادەتى لەسەر لاپچى ۋەھموو شىتەكىشى بۇرەۋا و ھەلەل بى، ۋە پەيمانى پابەندىيە بە شەرەۋەيان لە گەردن دا نەمىنى (دەلىل ھەر كەسبىك ئاۋاش بىلەن) ئەۋە كافرە بە يەك دەنگى ھەموو زانايان.

2- (ابن تيمية) شەرھەتتى خۋاى لى بى پرسيارى لى كراۋە دەبارەي ئەۋ جۆرە كەسانەۋ پىيان گوتە: كەسەنەك ھەن كە دەلىل (ان غايە التحقيق و كمال سلوك الطريق ترك التكليف وان العبد ليعمل حتى تحصل له المعرفة فإذا حصلت زال عنه التكليف) ۋەتە: گەشتە بە ئەۋپەرى لىكۆلىنەۋە و رىيازى بەرەۋا خوا چوون ئەۋپە كە تەكلىفى شەرەي نەمىنىت، ۋە بەندە ھەر دەپى تا ئەۋ ئەندازەيە خۋاپەرستىيە و كارى چاك بىكات تاكو مەعرفەت و يەقىنى بۇ پەيدا دەپى، جا كاتىك ئەۋەي بە دەست ھىنا تەكلىفى لەسەر نامىنى، گوتۇۋيانە كەسبىك ئاۋا بىلەن ھوكمى چىيە؟!

(ابن تيمية) شەرھەتتى ۋەلامى داۋەتەۋە: (من قال هذا فانه كافر باتفاق أئمة اهل الاسلام فانهم متفقون على ان الامر والنهي جار على كل بالغ عاقل الى ان يموت) ۋەتە: ھەر كەسبىك ئەۋ قەسەيە بىكات بە يەك

دهنگى سەرجه‌م پيشه‌وايانى ئىسلام كافر، چونكه هه‌موويان له‌سه‌ر ئه‌وه يه‌ك ده‌نگن و رێك كه‌وتوون كه ئه‌م و نه‌ه‌ي له‌سه‌ر هه‌موو ئينسانىكى باڵغ و عاقل هه‌ر فەزەن هه‌تا ده‌مري و هه‌يچ كه‌سيك ته‌كليفي شه‌رى له‌سه‌ر لاناچي له هه‌يچ حاڵيك دا مه‌گه‌ر شيت يان بي هۆش بي.

حه‌وته‌م: نه‌زانين (جهل) و بي ناگايى به‌رانبه‌ر به هه‌ر شتيك كه ئيمان پي بووني فەزە:

ئه‌ميش هه‌ر پەيوه‌ندى به (قول)ى دله‌وه هه‌يه واته (تصديق القلب) به راست دانانى دل، زانايان ده‌ليين: هه‌ر كه‌سيك نه‌زانين (جهل)ى به‌رانبه‌ر به شتيك هه‌بيت كه زانيارى پي بووني پيويست بي بو دروست بووني ئيمان، ئه‌وه ئه‌و نه‌زانىيەى كوفه‌، نه‌زانين (جهل)ى هه‌بيت ده‌رباره‌ى يه‌كيك له سيفاته‌كانى خوا (سبحانه وتعالى) ياخود نه‌زانىنى هه‌بيت به‌رانبه‌ر به يه‌كيك له سيفاته‌كانى پيغه‌مبه‌ر ﷺ، وه‌ك ئه‌وه كه ده‌بي پيغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) هه‌موويان ئه‌مىن وراست راستگو بن و زور عاقل بن وه گوناخ پارێزراو (معصوم) بن، جا يه‌كيك پي واي يه‌كيك له پيغه‌مبه‌ران يان پيغه‌مبه‌رى خو‌مان محمد ﷺ بوي هه‌يه قسه‌ى ناراست بكات، يان نه‌زان بي، يان خائن بي و ئه‌مىن نه‌بيت، هه‌ر كه‌سيك له به‌ر نه‌زانىي و نه‌فامىي قسه‌ى وا بكات ئه‌وه ئه‌و قسه‌ و هه‌لوپسته‌ى (كفر)ه، به‌لام تايا هه‌موو كاڤيك كه ئينسان نه‌زانىي (جهل)ى هه‌بوو به‌رانبه‌ر به‌و شتانه‌ى كه پيويستن بو ئيمان يه‌كه‌سه‌ر كافر ده‌بي؟! له وه‌لام دا ده‌ليين: نه‌خي‌ر،

چونكه زانايان دهلّين: بۆ باباي نهزان دوو حالت هەن: ئەگەر لە شوپىنيك بيت كه مسولمان نشين بى يان لە نيۆ كه سانيك و شوپىنيك بيت كه شهرعى تيدا زانراو بيت، ئەو ئەو نه زانيى (جەل) ه دەيتە هۆى كافر بوونى، بۆچى؟! دەتوانى هەوليدات و فير بى و بزاني، كه واتە هەميشە نه زانين عوزر نيه بۆ هەموو كەس بەلكو ئەو كەسە مادام حالى بەم شيوهيه بيت كه باسماں كردو دەستى بگاتە زانيارى و بتوانى شارهزا بى، نابى خۆى لە نه زانيى (جەل) دا بهييتەوه و دەبى پرسىار بكات، بەلگەشمان لەو بارهوه زۆرن، يەكيان فەرمايشتى خوا: ﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ واتە: ئەگەر نازانن لە زانايان بپرسن، ئەك بلّى: نازانم كه واتە گوناخم ناگاتى نهخير، بەلكو مادام كابرا بە ويستى خۆى لە نه زانيى (جەل) دا بميتەوه ئەو (كفر) ه.

بەلام ئەگەر هات و ئەو كەسە لە شوپىنيك بوو كه مسولمانانى لى نه بوون، يان مسولمانى نه زانى لى بوون كه بۆى نه دهلوا ئىسلاميان لىوۀ فير بيت، ياخود شوپىنيكە وا بوو كه بىروپراى نا ئىسلامى تيدا باو بوو و ئەهلى شيرك و بيدعەتى بەسەردا زال بوو، يان دوور لە ولاتى مسولمانان بوو، ئەو ئەو حالەتانهدا بەهۆى ئەو نه زانين (جەل) هوه يەكسەر حوكمى (كفر) ي بەسەردا نادرىت، بەلكو ئيمان و ئىسلامى بۆ پوون دەكرىتەوه و تىي دەگەيه نرى ئينجا ئەگەر هەر بەردەوام بوو لە سەر بىروباوەر و فسه كەى خۆى ئەو كاتە حوكمى (كفر) ي بەسەردا دەدرىت.

وہ بەلگەىەكى دیکەش بۆ ئەوہ کہ بیانوى نەزانیى (العذر بالجهل)
قبوول نیه مادام بە ویستى خۆت تیییدا بێنییەوہ، بەلکو پێى (کافر)
دەبى، ئەم ئایەتەىہ: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى
الْهُدَى فَأَخَذْتَهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ ھەلە

واتە: وہ (ثمود) مان ھیدایەت دا و زانیاریان پێ بەخشین، بەلام ئەوان
کوێرى و بى ناگایى یان بەسەر رۆشنایى و بەرچا و پوونى دا ھەلئێژارد،
ئینجا ئایا ھەر لەبەر ئەوہى کہ لە (جھل) دا مانەوہ پزگاریان دەبى؟!
بى گومان نەخێر، دەفەرمووى: بۆیە ھەوہە تریشقەى ئازاریکی ریسواکەر
گرتنى لە سۆنگەى ئەوہوہ کہ وەدەستیان ھینا بوو.

ئینجا ئاشکراشە ئەوہى کہ گەلى (ثمود) وەدەستیان ھینا بوو، بریتى
بوو لە کووفر و لاپرئ بوون کہ ئەویش زادەى ئەو کوێرى و نەزانیى
(العُمى والجهل) یە بوو کہ ھەلئیان بژارد بوو بەسەر ئیمان و ھیدایەت و
بەرچا و پوونى، وەك خوا (سبحانہ وتعالى) فەرموویەتى:

﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى..﴾

بەلئى گەلى (ثمود) لە سۆنگەى ئەوہوہ کہ ئەو پێروونییەى کہ خوا بە
پێغەمبەرەكەیان (صالح) دا ﷺ بۆی پەوانە کردبوون پەزریان کرد و بى
ناگایى و نەزانیى و نەفامىی یان بەسەردا ھەلئێژارد، مۆرى کوفریان بە
نیو چاوانەوہ نراو بە کافرو دوژمنى خواو پێغەمبەرەكەى ناوژەد کران |
سبحان ربك رب العزة عما يصفون. وسلام على المرسلين .

والحمد لله رب العالمين .

دەرسی ھەوتەم

ھەڵوەشیێنەر دودەکانی شایەتەمان و ئیمان جۆرەکانی : دودەم و سێیەم و چوارەم

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى على سيدنا محمد و اله اجمعين من
الصّحب و الأزواج و القرابة و التابعين لهم بإحسان الى يوم الدين.

به پريزان !

له دهرسى پيشوودا باسى جوړى يه كه مى هه لوه شيننه روه كانى شايه ٲمان و
ٲيمانمان كرد كه بريٲى بوون له و شتانه ي دژو پيچه وانه ي زانين و په راست زانين
(معرفة و تصديق) ي عقل و دلن، له م دهرسه ش دا باسى سى جوړه كانى
ديكه ي هه لوه شيننه روه كان ده كين كه هه موو نه و شتانه ن پيچه وانه و دژى
كرده وى دل و دان پيدا هينانى زمان و كرده وى نه دنامه كانن و ، سه رته باسى
جوړى دووه ميان ده كين:

2- جوړى دووهم : نه و شتانه ي كه پيچه وانه و دژى كرده وى دلن:

نه و شتانه ش به گشتى پيٲج به شن:

يه ك: پشٲت گوى خستنى ئيسلام (الإعراض عن الإسلام) :

مه به ستيش له ئيه مال كردن و پشٲت گوى خستنى ئيسلام نه و ده يه كه
ٲينسان له ناخ و دل و دهر و نويه و واز له ئيسلام بيٲى و گرنكى و بايه خى
پى نه دات و فه راموشى بكات و به كه م سه يري بكات و به هينده ي
نه گرى.

به لگه ش له سه ر نه و ده كه پشٲت گوى خستنى ئيسلام و ئيه مال كردنى
جوړي كه له جوړه كانى كوفرو باباى كافرى پى له كوفردا ده ميٲيٲه و ده و

ټينسانى مسولمانيشى پى كافر ده‌بى و له دين دهرده‌چى چندان ده‌قى قورټان و سوننه‌تن، بى نمونه خوى په‌روهر دگار فهرموويه‌تى:

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ (الانباء-34).

واته: به‌لكو زوږبه‌يان - زوږبه‌ي كافر ه‌كان □ ه‌ق نازان . جا پشتيان تى كرده و ږويان لى وهرچه‌رخانده.

جا نه‌گهر ه‌ق نه‌ناسين (لا يعلمون الحق) دژ و پيچ‌وانه‌ي قسه‌ي دل (قول القلب) بيت، نه‌وه بيگومان پشت له ه‌ق كردن و نه‌ميه‌ت و بايه‌خ پيښه‌دانى و گوى بى نه‌گرتنى و ه‌ول نه‌دان بى شاره‌زا بوونى و پى ناشنا بوونى دژ و پيچ‌وانه‌ي كرده‌وى دل (عمل القلب) هو، پيشتريش باسماں كرد كه ه‌ر كام له قسه‌ي دل و كرده‌وى دل پيكيښه‌رى ثيمان و ه‌ر شتيك له گه‌ليان دژ بوه‌ستى به‌ كوفر له قه‌لم دهرى.

دوو: ده‌غليى | النفاق | .

نه‌مه‌ش لهو شتانه‌يه كه ده‌بنه مايه‌ي ه‌لوه‌شانده‌وى شايه‌تمان و ثيمان چونكه دژو پيچ‌وانه‌ي كرده‌وى دل، كه من (ده‌غليى) بى به‌كار دينم نه‌ك دوو ږويى چونكه دوو ږويى (ذو الوجهين) يه‌كيك له سيفاته‌كانى (منفاق) به‌لام بيگومان (نفاق) له دوو ږويى دا كورت ه‌ل نه‌هاتوه مونايفقه‌كان سيفه‌تى ديكه‌ي نرم و په‌ستيان زور زورن.

جا ده‌غليى (نفاق) يش يه‌كيكه لهو كـرده‌وانه‌ي دل كه دژ و پيچ‌وانه‌ي ثيمانى دل و كـرده‌وه‌كانى دل، چونكه (نفاق) نه‌ويه كه ټينسان به‌ ږواله‌ت خوى به‌ مسولمان نشان بدات به‌لام له دلى دا (كفر)

هه‌بیّت، وه‌ك خوای په‌روه‌ردگار پیناسه‌ی ده‌غه‌له‌كان ده‌كات و ده‌فه‌رمووی:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَأْتِيهِمْ الْآخِرُ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (هه‌س)

واته: وه هه‌ندیک له خه‌لکی هه‌ن ده‌لین ئیمانمان به‌خوا و به‌روژی

دوایی هه‌یه به‌لام په‌رواداریش نین، ئا ئه‌وه پیناسه‌ی راسته‌قینه‌ی (نفاق)ه.

به‌لگه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌وه‌ی له‌دلی (منافق)ه‌كان دایه‌ کوفره

ئه‌وه‌یه که خوای په‌روه‌ردگار (سبحانه و تعالی) ده‌فه‌رمووی:

﴿يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ

اسْتَهِزُوا إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ﴾ (191)

واته: مونافقه‌كان مه‌ترسی یان هه‌یه که سوپه‌تیک بیته‌ خواری

هه‌والیان پێ بدات به‌وه‌ی که له‌دلیان دایه (ئهی موحه‌مه‌د ﷺ) پینان

بلی: گالتیه‌ بکه‌ن (و له‌سه‌ر گالتیه‌ کردن و به‌سووک سه‌یر کردنی

خۆتان به‌رده‌وام بن)، بێ گومان ئه‌وه‌ی لێی ده‌ترسین خوا له‌دلتان ده‌ری

دینێ (و نیشانی مسوڵمانانی ده‌دات که‌چی تێدایه‌ !!).

به‌لێ جا ئه‌و کوفره‌ که له‌ نیو‌دلی ده‌غه‌له‌كان دایه‌ دژو پیچه‌وانه‌ی

کرده‌وه‌ی ئیمانیی دله‌ و جوړیکه‌ له‌ نه‌خۆشیی وه‌ك خوای زانا و په‌نه‌ان

بین فه‌رموویه‌تی: ﴿فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ

أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾ (هه‌س)

واته: دلیان نه‌خۆشیی تێدایه‌. خوا نه‌خۆشی یان زیاد بکات و

نازاریکی به‌ ئیشیان هه‌یه به‌هۆی درۆ کردنیانه‌وه‌.

(190) البقرة (8).

(191) سورة التوبة (64).

(192) البقرة (10).

لێرەدا (یکدۆن) واتە: شتێک بە زمان دەلێن کە پێچەوانەى ئەوەیە
لە دلیان دایە و دەری ناخەن.

سێ: رِق لیبوونەوهى یەکیک لەو شتانەى کە خوا (سبحانە وتعالی)
بە پێغەمبەرەکەى ﷺ دا ناردوونی:

بەلێ یەکی دیکە لە هەلۆشینەرەوه کانی ئیمان کە پێچەوانەى
کردهوهى دڵن بریتی یە (رِق لى بوونەوهو بوغزاندنى شتێک لەو شتانەى
کە پێغەمبەر ﷺ لە خواوە هیناوانى) جیاوازی ئەم برگە یەش لە برگەى
پیشوو بەم جۆرە یە:

(نفاق) ئەوەیە کە بابای دەغەل لە دڵ دا خواو پێغەمبەرەکەى و
ئىسلام هەر هەمووی ببووزی و هیچی قبوول نەبێ، بەلام جارى وایە
کابرا وا نیە بەس شتێک لەو شتانە دەبووزی و رِق لى دەبیتهوه کە
پێغەمبەر ﷺ لە خواوە هیناوانى.

جا ئەمەش دیسان هەلۆشینەرەوهى ئیمانە، بۆچی؟!، چونکە
پێچەوانە و دژى تەسلیم بوون و قبوول کردن و خوشویستنى دڵە کە
ئەمانەش سەرچەم کردەوهى ئیمانیى دڵن، بەلگەشمان لەو بارەوه ئەوەیە
کە خۆای پەروردگار لە زنجیرە ئایەتێک دا کە باسى دڵ نەخۆشەکان دەکات
دەفەرموی: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ﴾ ١٢٩

واتە: بۆیە ئەوانە وان، چونکە رقیان هەل دەستى لەوهى کە خوا
ناردوویەتە خواری، بۆیە خوا کردەوه کانی هەلۆشانوونەوه، واتە هەرچەندە
بابای دەغەل نوێژ و رۆژو و زەکات و حج و جیهادیشی هەبیّت - کە

(منافق) ەکان دەشیان کردو دەشى کەن - بەلام مادام رقیى لە یەك ئابەتیش بێت لەبەرئەوێ لە گەل ئارەزووی ئەو تێك ناکاتەو، یان رقیى لە یەك حوکمی شەرعى بێتەو چونکە پێچەوانەى بەرژەودەندى یەکی ئەو، ئەو پێى کافر دەبێت.

کەواتە پێویستە وریا بێن! جارى وا هەبە دوو کەس کێشەیانە و دەچن شەرع دەکەن ئەو کەسەى کە شەرع دەکات لە نێوانیان دا بە پێى شەرع دەلێ حەقى فلان کەسە و حەقى تۆ نیە. جا ئەگەر ئەو بێ حەقە زۆر لە خۆى وریا نەبێ و خۆى کۆنترۆل (ضبط) نەکات شەیتان تووشى چۆرتمى دەکات، چونکە مادام دلێیا بێ حوکمە کە شەرعى و راستە، ئەگەر بێ: بەم شەرعە رازى نیم چونکە نەیدا بە من، ئەو بێ گومان بەو کافر دەبێ، بەلگەشمان لەو بارەو ئەوێ کە خۆى پەرورەدگار بە پێچەمبەرى خۆى ﷺ دەفرموو:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (نهم)

واتە: نەخێر سوێند بە پەرورەدگارى تۆ ئەوانە بە ئیمان دار لە قەلەم نادرین تاكو لەو شتەدا کە تێیان دا دەکەوێ کێشە و مشت و مەرەو تۆ نەکەنە دادوەر، پاشان سەبارەت بە دادوەرى یەکەت و ئەو بپارەى داوتە هەست بە هیچ جۆر سەغڵەتییەك نەکەن و بە تەواویى رازى و گەردن کەچ نەبن.

وەک دەبینین خۆى دادگەر و کاربەجى (سبحانە وتعالى) سێ شتى بە

مەرج گرتوون بۆ بە موسولمان و برۆادار لە قەلەم دانى ئینسان:

یەكەم: گێڕانەوهی كێشه و مشت و مێرەكانى - بە مەبەستى چارەسەر- بۆ لای پیغه مەبەرى خوا ﷺ كە مەبەست پێى شەریعەتە كەبەتییى و پاش خۆیشى ھەر بەردەوامە.

دووەم: ھەست نەكردن بە ھیچ جۆر - سەغڵەتییى - دلتەنگیەك سەبارەت بە حوكمى شەریعەتى پیغه مەبەرى خوا - بربارەكەى.

سێیەم: پازى بوون - كەمردن كەچ بوون بە خوشحالییەوه.

كەواتە: مادام خۆى پەرۆردگار (سبحانە وتعالى) سویندى بە پەرۆردگاریتتى (ربوبیة) ى خۆى خواردووە كە ھەر كەسێك لە بەرانبەر حوكم و بربارى خواو پیغه مەبەر ﷺ و شەریعەتى خوادا ئەو ھەلۆیستى نەبێ و ئەو سێ مەرجەى تێدا نەبەنە دى - ھەرچەندە لافى موسولمانەتییى لى بدات - بە موسولمان و بە ئەھلى ئیمان دانائى، مانای وایە ئەو مەسەلەیه كە خۆى زانا و شارەزا (سبحانە وتعالى) ئاوا بە روونى یەكلای كردۆتەو و نوختەى تێدا خستۆتە سەر پیت، ھیچ بواری كێشه و راجیایی (اختلاف) و قسە لەسەر كردنى ئەم و ئەوى تێدا نەماوە و پێویستە ئەو مەسەلەیه وەك شتیكى روون و بێ چەند و چوون و بەلگە نەویست سەیر بكرێ.

ئێستاش با بۆ زیاتر روون بوونەوهی مەبەست و چەمكى ئەو ئایەتە بە پێژە سەرئەجى ھۆى ھاتنە خواردەوى بەدەین بە پێى راي ژمارەیهك لە تۆیژەرەوانى قورئان:

(السیوطي) لە كتیبى (الباب النقول في أسباب النزول) دا گوتوویەتى: ﴿أخرج السنة عن عبدالله بن الزبير رضي الله عنه قال: خاصم الزبير رجلاً من

الانصار في (شراج الحرة)، فقال النبي ﷺ: إسقِ يا زبير ثم أرسل الماء الى جارك، فقال الانصاري: يا رسول الله ان كان ابن عمك؟! فتلَوْن وجهه ثم قال: إسقِ يا زبير ثم احبس الماء حتى يرجع الى الجدر، ثم أرسل الماء الى جارك، و استوعب للزبير حقه، وكان اشار عليهما بأمرٍ لهما فيه سعة..»

واته: هەر کام له (بخاری و مسلم و نسائی و أبو داود و ترمذی و ابن ماجه) له عه‌بدوللای کوری زوبه‌یره‌وه گێڕاویانه‌ته‌وه که گوتوبه‌تی:

زوبه‌یر له‌گه‌ڵ پیاویکی نه‌نصاریی (مه‌دینه‌یی) ده‌مه‌قالیی بوو له‌سه‌ر ناودی‌ری زه‌ویه‌که‌ی که له (شراج الحرة) بوو، جا پی‌غه‌مه‌به‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ئە‌ی زوبه‌یر تۆ زه‌ویه‌که‌ت ناو بده پاشان ناوه‌که به‌ربه‌ده‌وه بۆ دراوسییه‌که‌ت. که‌چی نه‌نصارییه‌که‌ گوتی: ئە‌ی پی‌غه‌مه‌به‌ری خوا! هەر له‌به‌ر نه‌وه‌ی □ زوبه‌یر- کۆره‌ پورته‌؟! پی‌غه‌مه‌به‌ریش ﷺ - به‌هۆی بیستنی نه‌و قسه نه‌فامانه‌یه‌وه- ده‌م و چاوی گۆزا و پاشان فه‌رمووی: ئە‌ی زوبه‌یر زه‌ویه‌که‌ت ناودی‌ر بکه‌و ناوه‌که بگه‌ه‌تا په‌نداو ده‌داته‌وه‌و ده‌گه‌ریتته‌وه‌ بن دیواره‌کان- ی کش-توکاله‌که‌ت- نه‌وجار ناوه‌که به‌ربه‌ده‌وه بۆ دراوسییه‌که‌ت، وه نه‌بجاره هه‌قه‌که‌ی زوبه‌یری به‌ ته‌واوی دا، چونکه پی‌شتەر فه‌رمانه‌که‌ی به‌ جوړیک بوو که بۆ هه‌ردووکیان باش بوو- وه خاتری کابرای نه‌نصاریی گرتبوو و بریکێ له هه‌قی زوبه‌یر بۆ داشکاند بوو- .

شایانی باسیشه که ڕاقه‌ که‌ران ولیکده‌ره‌وانی فه‌رمایش (شُراح‌ الحدیث) لی‌رده‌دا گوتوبانه:

هه‌رچه‌نده قسه‌که‌ی کابرای مه‌دینه‌یی زۆر خراپه و له کوفه‌وه نزیکه، چونکه کابرا پی‌ی وابی پی‌غه‌مه‌به‌ر ﷺ خاتری کۆره‌ پوره‌که‌ی خۆی ده‌گری و ناهه‌قی بۆ ده‌کات و هه‌قی خه‌لکی پی‌ی ده‌دات مانای وایه‌ برۆای به‌ عه‌داله‌تی

پيغەمبەر ﷺ نىڭ ديارە كەسكىش بىرۋايى ۋاپى ئەگەر كافرلىق نەبوۋى، لە كوفروە نىڭكە، ئىنجا ۋەنەبى پيغەمبەر ﷺ لە ئەنجامى توۋرەبى و لە كاردانەۋى ئەۋ قىسە بىجىيە كابرلىق مەدەنىيەت ۋاي قەرمۈۋى، بەلكى پىشى كەمىك لە ھەقى (زىيە) داشكاندەۋى بۇ كابرلىق قەرمۈۋىيەت خىرا ئاۋدانە كە تەۋاۋ بىكەۋ ھەر چۈنەك يىت تىكى پەرىنە تاكو ئاۋدىرىيە كە كابرلىق دۈنە كەۋى، بەلەم دۈبى كە كابرلىق پازى نەبوۋە ھەق، ۋاتە: كە بە (فضل) پازى نەبوۋە بۇ كەردە (عدى)، چۈنەك لە پىش دا پيغەمبەر ﷺ ۋەك خاتىر گەرتىك ۋەمۈرەتلىك ۋىستۈيەت (فضل) ۋ چاكە لە گەل بەكار بىنى (زىيە) چاكە بەسەرىيە ھەبى، بەلەم كابرلىق چاكە (فضل) كەشى بە زولم زانىۋە بۇيە پيغەمبەر ﷺ چاكە كە لى ۋەرگەرتەۋە ۋە ھاتتەۋە سەر داد (عدى)، (داد) پىش ئەۋەپە كە كى لە ئاۋەكە نىڭكە ئەۋ پىش دا بە تەۋاۋى كشتوكالە كە ئاۋ بىدات ۋ دۈبى بەرى بىداتەۋە بۇ ئەۋەكە ۋەتە خوارى.

بەلەم پىۋىستە لىرەدا ئەۋ پاستىيە بىزىن كە رىق لى بوۋەۋە ئىمانىي ۋ عەقىدەبى لە گەل رىق لى بوۋەۋە سىرۋى جىۋازە، چۈنەك (الكراهية الفطرية) رىق لى بوۋەۋە سىرۋى بۇ ھەندىك لە ئەركە شەرىيە كە ئىنسانىي پى كافر نابى ۋ بىگەر گوناھبارلىق نابى، بەلەم رىق لى بوۋەۋە عەقىدەبى ئىنسانىي پى گوناھبار ۋ بىگەر پى كافرلىق دەپ.

بەلەكەشمان لەسەر ھەبۈنى جىۋازى لە نىۋان ئەم دۈۋانەدا ئەۋەپە كە لە باسى جەنگ ۋ جىھاددا خۋا پەرۋەردگار دەرۋارە مۇنافىقەكان دەفەرمۈى:

﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ (نحوس)

واته: نه‌وانه‌ی که به‌جی هیلرا بوون له پاش پیغه‌مبه‌ری خوا دلخۆش بوون به به‌جی هیلرانیان ﴿که نه‌چوون بۆ جه‌نگی (ته‌بوک) له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ﴾ وه پێیان ناخۆش بوو که به مال و گیانی خۆیان له پیناوی خوادا جیهاد بکه‌ن.

به‌لگه‌شمان له‌سه‌ر نه‌وه که نه‌و پێ ناخۆش بوونه‌ی به‌جی هیلراوه‌کان به جۆریک له کوفر دانراوه نه‌وه‌یه که سییافه که ده‌باره‌ی ده‌غه‌له‌کان ده‌دوی و دیاره نه‌وانیش وه‌ک عه‌قیده رقیان له‌و جه‌نگ و جیهاده بووه‌و پێیان ناخۆش بووه‌و، بێگومان نه‌وه‌ش کوفره‌.

به‌لام نایه‌تی دیکه‌مان هه‌یه که خۆای په‌روه‌ردگاران تییدا به هه‌موو مسوڵمانان ده‌فه‌رموی جه‌نگ و جیهادتان پێ ناخۆشه :

﴿ كَيْبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرَّةُ لَكُمْ ﴾

واته: جه‌نگتان له‌سه‌ر پێویست کراوه له‌سه‌ر دلتانیش قورس و ناخۆشه ، پاشان ده‌فه‌رموی :

﴿ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ (نحوس)

(195) العوبة (81) .

(196) البقرة (216) .

واتە: ۋە رەنگە جارى وايە شتېكتان رِق لىي بېت بەلام خېرى ئىۋەي تېدا
بىي، ھەروھە جارى وايە شتېك ھەزى لىي دەكەن بەلام زىيانى خۇتانى تېدايە،
ۋە خوا دەزانى و ئىۋە نازان.

دىارە ئەو پىي ناخۇش بوۋنەي دوۋەميان شتېكى خوارسك و سىروشتى يە
چونكە بېگومان ھەموو كەس پىي ناخۇشە بكوژىي و برىندار بىي و خىزانى
بىۋەژن و مىندالى ھەتىو بىي، يان گىردەي ئەشكەنجە و نازار و نارەھەتى بىي.

جا ئەو جۆرە پىي ناخۇش بوۋنە سىروشتى (فطرى) يە ئىنسانى پىي كافر
نابىي و بگرە پىشى گوناچار نابىي، بەلام گرنگ ئەۋەيە ئەو ھەز لىي نەكردن و
پىي ناخۇش بوۋنە شتېكى عەقىدەيى نەبىي، ۋەك ئيمان و عەقىدە دەپى پىت
خۇش بىي لە پىي خوادا جەنگ و جىھاد بىكەي و خوات لىي رازى بىت، بەلام
ئەگەر لە دىل دا پىت ناخۇش بىي زەرەر بىكەي و بكوژىي و برىندار بىي و شەل و
سەقەت و كۆلەۋار بىي، ئەۋە ھىچ زىيانى نىيە چونكە ئىنسان بە فىترەت ھەز لە
قازانچ و چاكە و خىر دەكات و زەرەر و نارەھەتى پىي ناخۇشە.

ھەر لىرەشەۋە دەلىيىن: بېگومان بۇ راست تىگەشتىنى قورئان پىيۋىستىمان
بە قولبۋونەۋە ھەيە و نابىي ئىنسان بە سەركىلى سەيرى ھەندىك لە
ئايەتەكان بىكات و وابزانى دژ بە يەكن و نارېكىيان لەگەل يەكتردا ھەيە بۇ
ۋىنە: خۋاي پەرۋەردگار دەفەرمۋى:

﴿فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِي إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ھەيە

واتە: جا لە كافرەكان مەترسن و لە مەترسن ئەگەر ئىماندارن، كەۋاتە:
ھەر كەسىك لە كافران بترسى ((بە پىي چەمكىي پىچەۋانەيى (مفھوم

المخالفة)ی ئەم ئایەتە)) ئەوە ئیماندار نیه !! بە‌لام دەبینین کە پیڤه‌مبه‌ریکی پایه‌ به‌رزی وه‌ک (موسی) ﷺ له‌ به‌رانبه‌ر جادووی جادوو‌گه‌ره‌کانی فیرعه‌ون دا ترسی هاتۆته‌ نیو دڵ وه‌ک خوا فهرموویه‌تی:

﴿ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُّوسَى ، قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَى ﴾ (طه)

ئینجا موسا ترسیکی هاته‌ نیو دڵ، پیمان گوت : مه‌ترسه‌. هه‌ر تۆ زāl ده‌بی، هه‌روه‌ها له‌ کاتیک له‌ نه‌خافل ماریک یان درنده‌یه‌کت لی راده‌په‌ری، یان به‌ به‌رده‌مت دا رهد ده‌بی وده‌ترسی، یان کۆمه‌لیک دوژمن لی‌ت له‌ که‌مین دان و لی‌یان ده‌ترسی، ئایا ئەو‌ه پیچه‌وانه‌ی ئایه‌ته‌که‌ی پی‌شوه‌؟! بی گومان نه‌خیر، بۆچی؟ چونکه‌ ئەو ترسه‌ی که‌ له‌ ئایه‌تی یه‌که‌میان دا باس کراوه‌ مه‌به‌ست پی‌ی ترسیکی عه‌قیده‌یی یه‌، واته‌ وایان لی مه‌ترسن که‌ پیتان وابی رزق و نه‌جه‌لیان به‌ ده‌سته‌، به‌لام ئەوه‌ی دیکه‌یان ترسیکی خواړسک (فطري) و سروشتی یه‌ که‌ هه‌موو که‌س ئەو حاله‌تانه‌ی هه‌یه‌.

هه‌له‌به‌ته‌ به‌هۆی زیاد بوون وکامل بوونی ئیمان‌ه‌وه‌ ئەو حاله‌تانه‌ش که‌م و زۆر سووک ده‌بن یان تا راده‌یه‌کی زۆر لاده‌چن، به‌لام نه‌گه‌ر بشمێنن ئەوه‌ پیچه‌وانه‌ی ئیمان نیه‌ و ئیمان‌یان پی هه‌لئاوه‌شیتته‌وه‌.

(چوار) قبول نه‌کردن ■ خو به‌ زل گری ■ مل نه‌دان بۆ پابه‌ندی به‌

شهریعه‌وه‌ (عدم القبول والاستکبار وعدم الإذعان)؛

ئه‌میش یه‌کیکی دیکه‌یه‌ له‌و هه‌له‌وه‌ش—ئینه‌ره‌وانه‌ی ئیمان که‌ پیچه‌وانه‌ی کرده‌وه‌ی دڵن و دژینی.

وه‌ک خوا‌ی به‌رز و مه‌زن ده‌رباره‌ی (إبلیس) فهرموویه‌تی:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ
وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ هه‌ى

واته: وه ياد بکه‌وه کاتيک به فريشته‌کانمان گوت: کړنوش بو ئاده‌م به‌رن (دياره کړنوشی ړېز و حورمه‌ت لى گرتن، نه‌گه‌ر نا کړنوشی په‌رستن ته‌نيا بو خوا ده‌بردړى) ئينجا په‌کسه‌ر هه‌مويان کړنوشيان برد جگه له ئيبليس قبولى نه‌کرد و خوى به زل گرت، وه له کافران بوو. (واته چوه‌ه ړيزى کافران‌وه له سۆنگه‌ی نه‌و هه‌لوېسته‌يه‌وه).

که‌واته: خو به زل گرتن له به‌رانبه‌ر شه‌ريعه‌تى خوا‌داو قبول نه‌کردنى فه‌رمانه‌کانى خوا (سبحانه و تعالى) وه مل نه‌دان بو جى‌به‌جى کردنيان و پيوه‌ پابه‌ند بوونيان مايه‌ى کافريونى ئينسانه و دياره. نه‌وه‌ش پيچه‌وانه‌ى کرده‌وى دلّه. چونکه کرده‌وى دلّ بريتى يه له قبول کردن و خو به که‌م گرتن له به‌رانبه‌ر شه‌ريعه‌ت و به‌رنامه‌ى خوا‌دا، به شي‌وه‌يه‌ک که شه‌ريعه‌تى خوا له سه‌رووى هه‌وا و ناره‌زووى خو‌ت دابنيى، که‌واته نه‌ميش يه‌کى دیکه‌يه له جوړه‌کانى هه‌لوه‌شينه‌ره‌وه‌کانى ئيمان.

پينج ۱ هاو‌به‌ش بو خوا دانان له مه‌به‌ستى په‌رستن ۱ له خو‌ش ويستن و به که‌وره گرتن و که‌ردن که‌جى دا:

جوړيکى دیکه‌ى هه‌لوه‌شينه‌ره‌وه‌کانى ئيمان که دژى کرده‌وى دلّ، بريتى يه له هاو‌به‌ش بو خوا په‌يدا کردن له :

1- نیاز و مه‌به‌ستى په‌رستن (النية وقصد التعبد) .

2- خۆش وىستىن (الحب) .

3- بە گەورە گرتن (التعظيم) .

4- گەردن کەچى (التسليم) .

واتە: ھەر کات لە يەكێك لەو چوارانەدا ئىنسان شتێكى بۆ غەيرى خوا بێت بەو شێوەيەى كە بۆ خوايە، يانى بەو شێوەيەى كە بۆ خوا پێويستە، ئەوەش ديسان بەكێكى ديكەيە لە ھەلۆشێنەرەوەكانى ئيمان چونكە پێچەوانە و دژى كردهوى دلە.

جا ئیستا با تۆزێك تیشكيان بھەینە سەر و پرويان بكەینەو:

1- نیاز و مەبەست بوون (النية والقصد): بۆ نمونە: ئەگەر بێت و كەسێك دوو پكات نوێژ بۆ خوا بكات بەلام وەك ئەو دوو پكاتیش بۆ كەسێك بكات و بە تايبەت بۆ ئەو هیچ مەبەستی پێى خوا نەبێ، بێ گومان ئەو پێى كافر دەبێ یان كرنووش (سجدة) كە تەنها بۆ خوا دەبردرێ، كابرا بچێ بە تايبەت و بە دل بۆ غەيرى خواى بەرى و هیچ بەشى خواى پەرورەدگارى پێو نەبێ بەوەش ئىنسان كافر دەبێ، ھەرەھا ھەر شتێكى دیکە و ھەر كردهویەكى دیکە كە لە نێوان بەندە و خوادا دەكرێن و تايبەتن بە خواو ھەمان ھوكمى ھەیە.

بەلام لە بواری ھەلس و كەوتەكان (المعاملات) دا بەو جورە نیە و ھوكمى جیايە، بۆ نمونە: كابرا دەعوەتێك دەكات بە تايبەت بۆ كەسێك و میوانێك، لیژەدا ئەگەر مەبەستیشى خوا نەبێ، پێى كافر نابێ، بەلێ پاداشتی نابێ بەلام كافریش نابێ، بەلام ئەو شتانەى كە لە نێوان بەندە و خوادان وەك نوێژ كردن و پۆژوو گرتن و ھتد ئەگەر كابرا ئەصلەن لە دل دا

مه‌به‌ستی پي خوا نه‌بي و له‌به‌رته‌وه‌ی بي خه‌لك به پياوي چاكي بزاني،
ته‌وه له نيوان خوي وخوادا پي کافر ده‌بي با خه‌لكيش پي نه‌زاني به‌لام
وهك گوتمان ته‌م مه‌سه‌له‌يه تاييه‌ته به‌و شتانه‌وه كه له نيوان ئينسان و
خوادا ده‌كرين كه زانايان زاراوه‌ی (العبادات) يان (العبادات المحضة)
يان بۆ به‌كار هينان. به‌لام ته‌و شتانه‌ی كه زانايان زاراوه‌ی (المعاملات)
يان بۆ به‌كار هينان و په‌يوه‌ندييان به لايه‌نه‌كاني خيتراني و كۆمه‌لايه‌تي و
سياسي يه‌وه هه‌يه، وپراي هه‌لسوكه‌وته شه‌خسي و تاييه‌تاييه‌كاني ئينسان
له‌ بواړي خواردن و خواردنه‌وه و پوښاك و خه‌وتن و... هتددا، ته‌وه
هوكميان جيايه.

ئينجا به‌لگه‌ش له‌سه‌ر ته‌وه كه پيويسته خوا په‌رسته‌تاييه‌كان
(العبادات) ته‌نها و ته‌نها بۆ خوا (سبحانه و تعالي) بكريين و هه‌ر كات
باباي مسولمان بۆ غه‌يري خوا بيانكات، ئيمان‌كه‌ي پي هه‌له‌وه‌شيتته‌وه
ته‌وه‌يه كه خوي په‌روه‌ردگار فەرموويه‌تي:

﴿وَمَا أَمْرُو إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (٥)

واته: وه خه‌لكي فەرمانيان پي نه‌كراوه به‌وه نه‌بي كه به‌ندايه‌تيي بۆ
خوا بكن و مل كه‌چي خويان بۆ خوا ساغ بكه‌نه‌وه، كه‌واته: كه تۆ له‌و
به‌ندايه‌تي يه‌دا كه ته‌نها بۆ خوا ده‌كري، به‌شعي غه‌يري خوات ره‌گه‌ل
خست و مه‌به‌سته‌كه‌ت غه‌يري خوا بوو، ماناي وايه ته‌و نياز و مه‌به‌سته
له‌ په‌رستني دا كرده‌وه كه‌ي دلي هه‌له‌وه‌شانده‌وه و يه‌كيك له‌ چوار
پيكه‌ينه‌ره‌كاني ئيمان‌ي فه‌وتاندوه.

3- خۆش وىستن : خۆى پەرورەدگار دەفەر موى:

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (١٦٥)

واتە: وە ئەوانەى ئیمانیان هەيە خۆشەوێستىيان بۆ خوا بەهێزترە لە هەر خۆشەوێستییەك.

كەواتە: ئەگەر بە ئەندازەى ئەوێ كە خوات خۆش دەوێ شتێكى دىكەت خۆش وێستىيان لە خواش زیاتر خۆش وێست، ئەوە ديارە هاوبەشت بۆ خوا داناوە لە خۆش وێستنى دا و سەرەنجام يەكێك لە پایەكانى ئیمانەت پروخواوە.

3- بە گەورە گرتن و بە بەرز گرتن: مسوڵمان دەبێ خوا (سبحانه وتعالى)

لە هەموو شت و هەموو كەسێك زیاتر بە گەورە و بەرز بگریت، وەك خوا (سبحانه وتعالى) فەرموویەتى: ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ (١٦٥)

واتە: ناوى پەرورەدگارى هەرە بەرزت بە پاك بگرە، هەر بۆيەش لە نوێژدا ئەم سۆ وشانە زۆر جار دووبارە دەبنەو: (الله اكبر، سبحان ربي العظيم، سبحان ربي الأعلى)، چونكە نوێژ ئەوێرى بەندايەتى يە بۆ خواو دەبێ بە بەرزو مەزن و گەورە گرتنى خواشى زۆر جار تێدا دووبارە بێتەوە جا هەر كەسێك غەبرى خۆى وەك خوا (سبحانه وتعالى) بە بەرز و گەورەو مەزن گەرتىيان لەویش زیاتر!!، ئەوە ئەگەر پێشتر مسوڵمان بوو بێ ئیمانەكەى پێى هەڵدەوێتەو، بۆ نمونە: جارى وا هەيە كاپرا سوێند دەدەن بە خوا (سبحانه وتعالى) بە قورئان، يەكسەر

(201) البقرة (165).

(202) الأعلى (1).

سوڧىندە كە دەخوات بەلام ئەگەر سوڧىندى بىدەن بە شىخىك يان بە قەبرەكەى كابرا سوڧىند ناخوات!! دەجا ديارە كابرا قەبرى ئەو شىخەى يان سەرى ئەو كەسەى كە لە ئەصلدا دروست نىيە بە هيچ جورىك سوڧىندىشى پىي بخورى، پىي لە خاى بەرزو مەزن گەورەترە! بۆيە پىي كافر دەبىي چونكە ئەو (شرك)ى گەورەيە، سوڧىند بە درۆ بە خوا دەخوات، بەلام بە درۆ بە شىخى ناخوات، بۆچى؟!، چونكە پىي وايە شىخ لىي دەرهغىي، يان تۆلەى لىي دەستىنىت ئەگەر بە درۆ سوڧىندى پىي بخوات!، كە پىگومان ەم تۆلە لە غەبرى خوا زانىنەكەى (شرك) (ﷻ) و ەم بە درۆ سوڧىند پىي نەخواردنەكەيشى - لەبەر زىدە رېز لىي گرتنى و بە گەورە گرتنى - ەەر ھاوبەش بۆ خوا دانان (شرك)ە!

يان وەك خەلكىك لە عەلمايىيەكان نامادە نىن كە بە درۆ سوڧىند بە سەركرەكانيان يان بە نىشتەمان يان خويىنى شەهيدانيان بخۆن بەلام سوڧىندى بە درۆ بە خوا دەخوات ديارە ئەو جورە كەسانەش بەو ەلۆيىستەيان ئەگەر مسولمانىش بن، پىي كافر دەبن.

4- تەسلىم بوون وەل كەچى و خۆ بە بچوك زانىن: كە ديارە مل كەچىي و زەبوونىي ئىنسان دەبىي بۆ خوا و لە بەرانبەر خوادا بىي و ەەر كەسىك غەبرى خاى تىدا بەشدار بكات، ئەوە گىرۆدەى شىرك بوو.

(203) چونكە زەمان و قازانچ لە غەبرى خوا زانىن لە رىئى ناساىي و ناسروشتى ەو جۆرىكە لە شىرك.

چونكه باباي وا هديه نه‌وه‌نده‌ي له غه‌يرى خوا ده‌ترسى يان
 نه‌وه‌نده‌ي مه‌به‌ستيه‌تى غه‌يرى خوا لى‌ي رازى بى، يان نه‌وه‌نده‌ي بۆ
 غه‌يرى خۆي زه‌بوون و ملكه‌چ ده‌كات، نه‌وه‌نده‌ي بۆ خوا ناكات، يان
 هەر نه‌وه‌نده‌ش بۆ خوا ده‌كات، كه دياره نه‌وه‌ش (شرك) ي گه‌وره‌يه،
 چونكه مسولمان ده‌لى: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ به‌ندايه‌تى
 به‌س بۆ تۆ ده‌كه‌ين و داواى يارمه‌تيش به‌س له تۆ ده‌كه‌ين.

كه‌واته: نه‌و جوړه به‌ندايه‌تى كردنه و مل كه‌چى يه‌ي كه بۆ خوا
 ده‌كرى نه‌گه‌ر ئينسان له دلى دا بۆ غه‌يرى خواى هه‌بى، نه‌وه نه‌و
 هه‌لو‌بسته‌ي (شرك) ي گه‌وره‌يه چونكه وه‌ك خوا (سبحانه و تعالى)
 ته‌ماشا كردنى غه‌يرى خوا به‌ دل، له هەر پروپيگه‌وه بى يه‌كيكه
 له هه‌له‌وشينه‌ره‌وه‌كانى ئيمان له بوارى كرده‌وى دلا.

جوړى سييه‌م: نه‌و شتانه‌ي كه دۆ و پيچه‌وانه‌ي دان پي‌داهيتاننى زمانن:
 نه‌و شتانه‌ش سه‌رجه‌م نه‌و قسه و ده‌رپرپنانه‌ن كه ئينسان به زار يان به
 نووسين ده‌ياخاته روو وكوفر و شيرك ده‌گه‌يه‌نن، وه‌ك: نه‌وه كه كابرا قسه‌يه‌كى
 سووك به ئىسلام بللى، ياخود بى نه‌ده‌يبى به‌رانبه‌ر به‌ خواى په‌روه‌ردگار بكات،
 يان به‌رانبه‌ر به‌ پيغه‌مبه‌ر ﷺ بكات، ناشكراشه كه نه‌و جوړه كه‌سانه -
 واته نه‌وانه‌ي كه قسه و ته‌عبيرى وايان لى ده‌يشكوپته‌وه به‌رانبه‌ر به‌ خواى
 به‌رز و مه‌زن (سبحانه و تعالى) و پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ و ئىسلام - به‌ر له‌وه‌ي
 نه‌و قسه‌و ته‌عبيره‌ ناشيرين و دزي‌وانه له زمانيه‌نه‌وه ده‌رپچن له دل و ده‌روونيان دا
 هه‌ن چونكه وه‌ك گو‌تراره: (اللسان مفتاح القلب) هه‌روه‌ها پي‌ش‌شيان
 گو‌تويانه: (دل مه‌نجه‌له و زمان كه‌وچكه).

هەر بۆیەش کەسێك قسەى ناشیرین و بێ ئەزاكەتى بەرانبەر بە خوا (سبحانە وتعالی) و پیغەمبەر ﷺ و ئىسلامى لى بېشكۆتتەوه هەرچەندە ئیددیعا بکات، لى ناسەلمیئرئى کە لەو کاتەدا خاوەنى ئیمان بیت.

ئینجا ئەگەر گریمان لىشى بسەلمیئرئى کە ئەو قسە و تەعبیرانەى بە دل نەبوون و هەروا سەر زارەكى گوتوونى، دیسان هەر دەبنە مایەى هەلۆهشانهوى ئیمانە کەى، بۆچى؟!

چونکە وەك پێشتر باسمان کرد دان پێداهینانى زمان (إقرار اللسان) یەکیکە لە چوار پێکھێنەرەکانى ئیمان. دیارە دان پێداهینانى زمانیش بە شیوەیەکی گشتى سى ئەسلى گەورە و بنەرەتى:

❖ 1- تەنها خوا بەدى هیئەر و پەروردگار زانین و . 2- موحەمەد ﷺ بە پیغەمبەر و پەوانە کراوى خوا زانین و، 3- ئىسلام بە تاکە بەرنامە و پێبازی راستى ژيان و گوزەران زانین ﴿ دەگریتنەوه، کەواتە: هەر قسە و تەعبیریك بێتتە مایەى هەلۆهشاندنەوى هەركام لەو سى ئەسلە بنەرەتییه ئەوه بە کوفر دادەنرئى و سەرەنجام ئیمان هەلۆهوشینیتتەوه.

هەرۆهە هەر جۆرە قسە و تەعبیریکی دیکەش کەسەر بۆ کوفر و شیرك بکیشئى هەمان چەمكى هەیه. وەك: گالته پى کردن، بە سووک تەماشاکردن، پەخنە لیگرتن. عەیب لى دیتنەوه (واتە بەرانبەر بە خوا و پیغەمبەر و ئىسلام).

جا لیئەردا پێویستە وریا بین لە بەکارهینانى زمانمان چونکە گەلیك قسەو تەعبیری وا هەن کە دەبنە هۆى کافر کردنى خاوەنەکیان، بۆ نمونە: کەسێك بارانیکی زۆرى لى دەبارئى و تەر دەبئى دەلئى؛ خوايه ئەوه چى یە ئەم هەموو بارانە!!، یان کابرا کشـتوکالئى کردوهو بایەکی بەهیز دیت بەروبوم و

کشتوکالە کەى لى تىک دەدات و ئەویش نارهزامەندىي پيشان دەدات و جنىو بە (با) يە کە دەدات، جا ئەگەر هەر رقى لە بايە کە بيت يان بارانە کە بيت، وەك دروستکراویکى خوا، ئەو پىي کافر نابى، بەلام خوا نە خواستە ئەگەر جنىو و رقى لى بوونەو کە و پى زارىي دەربىنە کەى بەرانبەر بە خاوەنە کە يان بيت کە خاوى پەرورەدگارە، ئەو پىي کافر دەبيت. بۆيە پيغەمبەر ﷺ لە فەرموودەيە کى دا فەرموویەتى:

(لا تسبوا الدهر فإن الدهر هو الله) رواه البخارى

واتە: جنىو بە زەمانەو رۆژگار مەلین، چونکە خاوى پەرورەدگارە کە رۆژگار دىنى و دەبات و دەگىي، جا ئەگەر رقت لە زەمان بيت لەبەر خودى خوى ئەو شتىکە، بەلام ئەگەر رقت لە گىرە و پوینەر (مُجْرِي) زەمان بيت کە خاوى پى وینەيە، ئەو - پى گومان - کوفرە، ديسان هەر قسە و وشە و (تعبير) يک کە پيئەلا گوتن (مدح) کوفرى تيدا بيت يان شيرکى تيدا پى، يان پەسند کردن و هەلبژاردنى پى دىنى لى بفامريتەو ئەو ش هەر کوفرە، وەك ئەو کە يە کىک باسى عەلمانى يەت و مارکسى يەت و ديموکراسى و سەرمایەدارىي (کاپيتاليزم) و ليبراليزم و ... هتد بکات و وای باس بکات کە زۆر لای پەسندە و بەرپز و گەورە و پيۆزە و هەلى بژيرى و پىي وەك ئىسلام يان پىي چاکتر پى، ئەو ش هەمووى هەر کوفرە کوفرىک کە بە زمان دەکرى، بەلام وەك پيشتریش گوتمان مەرج نیه هەر کەسيک کوفرىکى کرد يان کوفرىکى گوت، بە کافر دابنرى، بەلکو پيويستە بە گوپرهى بنچينهى: هاتنە دى مەرجەکان و لاچوونى پەرچەکان (ثبوت الشروط وانتفاء الموانع) مامەلەى لە گەل بکرى و لە کۆتابى دەرسى هەشتەميش دا ئەو بنچينه يە دەتوێژبنەو.

(مکمل) ئیمان نیه تاكو بلیین، به بی وی ئیمان ناتەواوو نه کامله، به‌لکو پیکهینەر (مکون) یه‌تی و به بی وی ئەسلەن هەر دروست نابێ و په‌یدا نابێ.

ئەو له باره‌ی ئەسل و جینسی کرده‌وی چاکه‌وه، که له دەرسه‌کانی پیشووش دا باسمان کرد بۆیه لیژەدا به‌ خیرایی به‌سه‌ری دا گۆزەر ده‌که‌ین. له باره‌ی نوێژیشه‌وه ده‌لیین:

چەندان ده‌قی شه‌رعی تایبه‌تی له‌سه‌ر ئەوه هەن که نوێژ نه‌که‌ر مسوڵمان نیه، که ئیمه له کتیی (مسوڵمانی کامل) ﷺ دا به‌ درێژی باسی ئەم بابەته‌مان کردوه و ئەو ده‌قانه‌ی قورئان و سوننه‌تیش که پیه‌وه په‌یوه‌ستن خستوو‌مانه‌ روو، بۆیه لیژە به‌م دوو فه‌رمایشته‌ وازی لی دێین:

یه‌که‌م: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی:

(العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركها فقد كفر) أخرجه أحمد والنسائي والترمذي وصححه وكذلك صححه الحاكم والألباني. واته: ئەو به‌لین و په‌یمانە‌ی له‌ نیوان ئیمه‌ (ی مسوڵمان) و ئەوان (ی کافر) دایه‌ نوێژە جا هەر که‌سیک نه‌یکرد و وازی لی هینا ئەوه کافره. دووه‌م: هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی:

(إنَّ بين الرجل وبين الكفر والشرك ترك الصلاة) رواه مسلم عن جابر بن عبد الله.

واته: له‌ نیوانی ئینسان و کوفر و شیرک دا واز هینانه‌ له‌ نوێژ.

(204) پروانه : (مسوڵمانی کامل) به‌شی دووه‌م: خوا په‌رستی مسوڵمان. به‌رگی په‌که‌م لاپه‌ره : 335 ■ 368 (هوکمی کردن و نه‌کردنی نوێژ).

که‌واته: هه‌ر که‌سی‌ک نوێژ نه‌کات ئه‌وه به‌ کافر و هاو‌به‌ش دانهر (مشرک) داده‌نری.

شایانی باسیشه مه‌سه‌له‌ی به‌ مسوڵمان داننه‌نانی بابای نوێژ نه‌که‌ر کاتی خۆی رای زۆربه‌ی هه‌ره زۆری هاوه‌لان (أصحاب) ی (خوا لێ‌یان رازی بێ) له‌سه‌ر بووه‌ وه‌ک (عبدالله بن شقیق) که‌ به‌کی‌که‌ له‌ زانایانی شوێنکه‌وتوو (تابعین) له‌و باره‌وه‌ گوتویه‌تی: (كان اصحاب رسول الله ﷺ لا يرون شيئاً من الأعمال تركه كفر غير الصلاة) واته: هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا موحه‌ممەد ﷺ خوا لێ‌یان رازی بێ پی‌یان وانه‌بوو واز لێ هێنان و نه‌کردنی هه‌ج کام له‌ کرده‌وه‌ چا‌که‌کان کوفره‌ پی‌جگه‌ له‌ نوێژ.

ئێستاش با چاوێک به‌ بیروپای زانا و پی‌شه‌وایان دا بگێڕین ده‌رباره‌ی هه‌ر کام له‌ شایه‌تمان هێنان و نوێژ و زه‌کات و پۆژوو و هه‌ج که‌ به‌ پی‌نج پایه‌کان (الأركان الخمسة) ناسراون:

مه‌سه‌له‌ی شایه‌تمان - وه‌ک پی‌شتریش باسمان کرد - تێک‌رای زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ به‌که‌ ده‌نگن که‌ ئینسان به‌ بێ شایه‌تمان نایه‌ته‌ ئیو ئیمان و ئیسلامه‌وه‌.

نوێژیش ئه‌وه‌ زۆربه‌ی هه‌ره زۆری (أصحاب) و (تابعین) رایان به‌و شیوه‌یه‌ بوو که‌ باسمان کرد، به‌لام زۆربه‌ی شه‌رع زانه‌کان و هه‌رسی‌ک پی‌شه‌وايه‌کان: (أبو حنیفة) و (مالك) و (شافعي) په‌حمه‌تی خویان لێ بێ پی‌یان وایه‌ که‌ که‌سی‌ک نوێژ نه‌کات به‌هۆی ته‌مبه‌لێ یه‌وه‌ یان کردبێ و وازی لێ هێنابێ، ئه‌وه‌ به‌

(205) پ‌روانه: (لېل الاوطار) للشوكاني: ج2 ص16 هه‌روه‌ها پ‌روانه: (المجموع) للنووي ج3 ص18، که‌ (نوی) گوتویه‌تی: (أخرجه الرمذي وإسناده صحيح) هه‌روه‌ها ده‌قی ئه‌م قسه‌یه‌ له‌ (أبو هريرة) شه‌و ﷺ گێ‌راوه‌ته‌وه‌ وه‌ک (الحاكم) هێناوه‌تی و (الذهبي) گوتویه‌تی: (إسناده صالح) پ‌روانه: (مسوڵمانی کامل) به‌شی دووهم: هه‌واپه‌رسی مسوڵمان، به‌رگی (1) له‌په‌ره (345).

کافر له قه‌ڵه‌م نادرێ، به‌لام پێشه‌وا (أحمد) ره‌حه‌متی خوای لێ بێ به کافری له قه‌ڵه‌م ده‌دا. ئینجا به حه‌قیقه‌تیش رای (أحمد) راسته‌ره (206)، چونکه هه‌رچه‌نده هه‌ندیك له زانایان ده‌لێن: مه‌رجی کافر بوونی بابای نوێژ نه‌که‌ر ته‌وه‌یه که برۆای پێی نه‌بی‌ت، به‌لام ته‌وه‌ وایه، چونکه ئینسان برۆای به هه‌ر شتێک نه‌بی هه‌ر کافر ده‌بی مادام ته‌و شته به ئاشکرا زانرا و (ما عِلِمَ مِنَ الدِّينِ بِالضَّرُورَةِ) بێ، بۆ زه‌کاتیش ژماره‌یه‌کی زۆر له زانایان پێیان وایه که هه‌ر که‌سیك زه‌کات نه‌دات کافره، هه‌ندیکیشیان ده‌لێن: ته‌گه‌ر گه‌وره و پێشه‌وای مسوڵمانان داوای زه‌کات بکات و کابرا نه‌یدات ته‌و کاته پێی کافر ده‌بی‌ت، ته‌وه‌ش به به‌لگه‌ ده‌یننه‌وه که (أبو بکر) خوا لێی را‌زی بێ جه‌نگی له‌گه‌ڵ ته‌وانه‌دا کرد که زه‌کاتیان نه‌ده‌دا ده‌لێن دیاره به کافری داناون بۆیه شه‌ری له‌گه‌ڵ کردوون، به‌لام راستی یه‌که‌ی بۆ به کافر دانانی بابای زه‌کات نه‌ده‌ر به‌لگه‌یه‌کی وای به هێزی له‌سه‌ر نیه.

ده‌شتوانین بۆ ئیسیاتی ته‌وه که بابای زه‌کات نه‌ده‌ر هه‌ر مسوڵمانه و ناگو‌نجی به کافر دا‌بن‌ری، ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به به‌لگه‌ بێنینه‌وه که تییدا ده‌فه‌رموی: (ما من صاحب كنز لا يؤدي زكاته الا أُحْمِي عليه في نار جهنم فيُجعل صفائح فيكوى بها جنابه و جبينه حتى يحكم الله بين عباده في يوم كان مقداره خمسين الف سنة ثم يرى سبيله إما إلى الجنة وإما إلى النار) هه‌تاه: هه‌ر که‌سیك خه‌زنه و پاره و سامانیکی هه‌بی و زه‌کاته‌که‌ی نه‌دا رۆژی داوایی بۆی ده‌کرێته له‌وح و بۆی سوور ده‌کرێته‌وه و نیو چاوان و لا ته‌نیشه‌کانی پێی ده‌سووتی‌ن‌رێت هه‌تا

(206) وه‌کو من له کتێبی (مسوڵمانی کامل) به درۆی باسم کردوه و به‌لگه‌شم له‌سه‌ر هه‌تاوه‌ته‌وه.

(207) رواه مسلم عن أبي هريرة.

خوا حوکم له‌ نێوان به‌نده‌کانی دا ده‌کات له‌ رۆژێک دا که (50.000) په‌نجای هه‌زار ساڵ ماوه‌یه‌تی پاشان یان خوا لێی خوش ده‌بێ و به‌ره‌و به‌هه‌شت ده‌چێ یان به‌ره‌و دۆزه‌خ ده‌چێ.

که‌واته‌ مادام بابای زه‌کات نه‌ده‌ر رینگای به‌ره‌و به‌هه‌شت چوونی هه‌بێت، دیاره‌ هه‌ر به‌ مسوڵمان داده‌نرێ.

له‌ باره‌ی رۆژووشه‌وه‌ : (محمد بن نصر المروزي) گوتویه‌تی: (وقد اتفق أهل الفتوى من علماء الامصار على أن مَنْ أَطْرَفَ فِي رَمَضَانَ مُتَعَمِّدًا أَنَّهُ لَا يَكْفُرُ بِذَلِكَ وَلَمْ يَقُلْ أَحَدٌ مِنَ الْعُلَمَاءِ أَنَّهُ قَدْ كَفَرَ) واته‌: ته‌هلێ فه‌توا له‌ زانایانی شاره‌کان یه‌ك ده‌نگن که هه‌ر که‌سیک به‌ ئانقه‌ست له‌ رۆژێکی ربه‌مه‌زان دا رۆژووه‌که‌ی بشکێنێ پێی کافر نابێت، وه‌ هه‌یج زانایه‌کیش قسه‌ی ناوای نه‌گوتوه‌.

بۆ هه‌جیش له‌به‌رئه‌وه‌ی که هه‌ج له‌ ته‌مه‌ن دا یه‌ك جاره‌، وه‌ هه‌ندیك له‌ زانایان ده‌لێن له‌ سه‌هری پێویست نیه‌ که ده‌ست به‌جێ (على الفور) بیکات به‌لکو ده‌توانێ به‌ کاوه‌خۆ (على التراخي) بیکات مادام وابێ حوکمی کوفر به‌سه‌ر که‌سیک دا دان که هه‌ج ناکات. هه‌رچه‌نده‌ تواناشی هه‌یه‌ و هه‌یج به‌ربه‌ست (مانع)یشی له‌به‌رده‌م دا نیی، زۆر زۆر زه‌حمه‌ته‌ و هه‌یج به‌لگه‌یه‌کی وای له‌سه‌ر نیه‌.

(ابن تیمیة)⁽²⁰⁹⁾ش ربه‌حمه‌تی خوای لێ بێ ئه‌و رایانه‌ی له‌و باره‌وه‌ هه‌یناون و ده‌لێ: زانایان پێنج رایان له‌و روه‌وه‌ هه‌ن، 1- هه‌ندیکیان ده‌لێن: هه‌ر

(208) تعظيم قدر الصلاة ، به‌رگی دووه‌م لاپه‌ر (1015).

(209) مجموعة الفتاوى/ به‌رگی (7) لاپه‌ره‌ 377-372.

کەسێک یەکیەک لەو چوارانە (واتە نوێژ و زەکات و پۆژوو و حج) نەکات ئەگەر ئەو یەکە حەجیش بێت، هەر پێی کافر دەبێت، 2- هەندیکیان دەلێن: بە نەکردن و واز لێهێنانی هیچیان کافر نابێ تەنانت ئەگەر نوێژیش بێ، 3- هەندیکیشیان دەلێن: تەنیا بە نەکردنی نوێژ کافر دەبێ کە رای زۆرینەى زانایان وایە، 4- هەندیکیشیان دەلێن: بە نوێژ و زەکات کافر دەبێت، واتە هەر کەسێک نوێژ نەکات و زەکات نەدات بە مسوڵمان دانائى، 5- وە هەندیکى دیکەشیان گوتویانە: بە نەکردنی نوێژ و بە نەدانی زەکات کافر دەبێت بەلام بۆ زەکات بە مەرجى ئەوەى گەورە و پێشەواى مسوڵمانان داواى بکات.

بەهێزترین راش ئەوەیە کە من هەلم بژاردووە کە ئینسان تەنیا بە نوێژ نەکردن کافر دەبێت⁽²¹⁰⁾، ئەگەر نا بۆ ئەوانى دیکە بەلگەیهکی بەهێزى ئەو تۆ نیە.

وصلی الله تعالی علی سیدنا محمد و اله اجمعین.

(210) بەلام ئەوەش بە مۆلەفی نیە، بەلکە دەبێ ئەو کەسە لێى حالى کرابێ کە بە بێ نوێژ بە مسوڵمان دانائى و ئەو مەسەلەیهى بۆ روون کراپتەوه، وە هیچ کام لە نوێژەکانیش نەکات.

دەرسی هەشتەم

هەڵوێشێتی هەوێکانی شایه تمان و ئیسلام

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى على سيدنا محمد و اله اجمعين من الصّحب والأزواج والقراة والتابعين لهم بإحسان الى يوم الدين.

به پٲزان !

له دوو ده رسي رابر دو دا باسي (هله وشينه ره وه كانى ئيمان (نواقض الايمان) مان كرد كه كورته و پوخته كه ى نه وه يه : هه ر شتيك پيچه وانه و دژى يه كيٲك له چوار پيٲكه يينه ره كانى ئيمان بيٲٲ، كه بر يٲيٲ له (قسه ى دل، كر ده وى دل، دان پيٲدا هيٲنانى زمان، كر ده وى نه ندامه كان) نه وه ئيمانى پيٲ هه لده وه شيٲنه وه.

له م ده ر سه شمان دا باسي هه لده وشينه ره وه كانى شا يه تمان و ئيسلام ده كه يٲن و سه ره تا وه ك ريٲ خو ش كردن ده ليٲيٲن:

ئيسلامه تى رواله تى و ناشكرا و هه ست پيٲ كرا وه، نه و شتانه ش كه ئيسلامه تى هه لده وه شيٲنه وه بر يٲيٲن له و دوو پيٲكه يينه ره ى ئيمان كه ناشكران، نه وان يٲش دان پيٲدا هيٲنانى زمان و كر ده وى نه ندامه كانن.

شا يه تمان يٲش كه ده روا زى چو نه نيٲو ئيمان و ئيسلامه و ده ر بر يٲن ويٲعلان و جار دانى مسولمانه تى يه، له گه ل ئيسلام دا هه ر يه كن، چو نكه به شا يه تمان ده چيه نيٲو ئيسلامه وه و هه ركات مسولمان يٲش بو وى ده بيٲ شا يه تمانت هه بيٲ، كه واته دوو شتى پيٲكه وه په يو هه ست (متلازم)ن و نا گو نجيٲ له يه ك بترا زيٲن. هه ر بو يه ش هه ر شتيك مسولمانه تى ئينسان هه لبه وشيٲنيٲنه وه شا يه تمانه كه شى هه لده وشان ده وٲنه وه. وه به پيٲچه وانه شه وه هه ر شتيك شا يه تمانى ئينسان

به پشتیوانی خوا وآلہ له پینج خالان دا تہم باسہ دہخہینہ روو:

له بهرتهوهی حوکم بهسەر دڵ و دەروونی خەلک دادان شتیکی پەنھانه و
تەنیا خواش پەنھان دەزانێ، بۆیه هیچ کەس بۆی نیه هەموو ئەو شتانەی که
ئەو ئەصلی ئیمان و ئەو رەگ و ریشەییە که له عەقل و دڵ و دەروونی
خەلک دا هەیە. هەلی دەوشیتەوه بۆی نیه بەهوی ئەو هەلوەشی نەرەوانە ی
حوکم بهسەر کەسیکی مسوولمان دا بدات که مسوولمان نەماوە، بە بیانوی
ئەوهی که له دلی دا فلان شتە هەیە یان له عەقلى دا فلان شتە هەیە ،
چونکه هەر خوا غەیب و پەنھان زانە و دەزانێ له دڵ و عەقلى ئینسان دا چی
هەیە، بۆیه هەتا له ریی زمانییەوه نەبیستری و دەرناکەوی و له ریی
کردەوه کانییەوه ناشرکا نەبی، هیچ کەس بۆی نیه حوکمی بهسەر دا بدات،
چونکه هەر حوکمیك بهو جۆره بدریئت لەسەر بنچینهی گومانه و گومانیش
خوای پهروهردگار (سبحانه وتعالی) له بارهیهوه فەرموویهتی: (وَإِنَّ الظَّنَّ لَا
يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا) (دعا)، واتە: وه گومان هیچ سوودیك به ئینسان ناگهیەنی
بۆ ئەوهی حەق بیستی.

به لگه شمان له سهر ئه وه که په نهان (غیب) ته نیا خوا (سبحانه و تعالی) ده یزانی، چندان نایه ته یو وینه خوی په روږدگار فخرموویه تی: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ

تیمان و عقیده‌ی ئیسلامیی له‌به‌ر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْعَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُنْعَثُونَ ﴿٥٥﴾
 واته: پێیان بلێ ئه‌و په‌نه‌هان و نادیاره‌ی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌وی دا هه‌یه‌ جگه‌ له‌ خوا هیچ که‌س نابزانێ، وه‌ ته‌وانه‌ نازانن که‌ی زیندوو ده‌کرێنه‌وه‌.
 که‌واته‌:

هه‌ر کاتی‌ک و یستمان ده‌باره‌ی مسوڵمانه‌تی و نا مسوڵمانه‌تی که‌سی‌ک
 قسه‌ بکه‌ین و حوکمی تیمان یان کوفری بۆ بده‌ین. ته‌نها یه‌ک پێگامان له‌ پێشه‌ ته‌ویش ته‌وه‌یه‌ که‌ سه‌رئجی ده‌رپرینه‌کانی زمانی و کرده‌وه‌ی نه‌ندامه‌کانی بده‌ین و به‌ هیچ شایه‌یه‌ک بۆمان نیه‌ به‌ لای بیر و خولیاکانی نیۆ زه‌ین و می‌شکی و نیاز و مه‌به‌سته‌کانی نیۆ دلی دا بچین. وه‌ک ته‌وه‌ که‌ ئیددیعا بکه‌ین که‌ فلان‌که‌س کوفر و شیرکی له‌ عه‌قل و دل دا هه‌یه‌. یان بلێین: په‌نگه‌ و له‌وانه‌یه‌ فلان که‌س شیرک و کوفر و نیفاقی له‌ دل دا هه‌بێ!

چونکه‌ نه‌یئنی یه‌کانی ده‌روونی ئینسان بێجگه‌ له‌ خوای به‌دیه‌ینه‌ر (سبحانه‌ وتعالی) هیچ که‌سی دیکه‌ په‌دیان پێ نابات و ده‌ریان ناکات؛ وه‌ک فه‌رموویه‌تی: ﴿وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ، أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (٥٥).

ئینجا ته‌گه‌ر گریمان که‌سی‌ک هه‌بێ خوا (سبحانه‌ وتعالی) دل‌روژشاییه‌ کیشی دابێتی و له‌ کاتی‌کی دیاری کراودا نه‌یئنی یه‌کی دلی ئینسان‌یکیشی پێشان

(212) النمل (65).

(213) الملك (13-14). واته‌ وه‌ قسه‌ کاتان به‌ په‌نه‌انی بکه‌ن، یان ئاشکرایان بکه‌ن (خوا هه‌ر ده‌یانزانێ) چونکه‌ پێگومان ئه‌و نه‌تیه‌یه‌کانی سه‌نه‌کان ده‌زانێ، جا چۆن که‌سی‌ک که‌ دروست کراوه‌کانی وه‌دیه‌تان و په‌کجار په‌نه‌ان بێن و شاره‌زاشه‌ نازانێ؟!

بدات و بزانی که کوفر و شیرکی له دل دا هه‌یه و ده‌غه‌ل (منافق) ه و مسولمان نیه (214)؛ ئەوه دیسان دروست نیه له‌سەر بناغه‌ی ئەو زانیاریی و دل‌رۆشنایی یه مامه‌له له‌گه‌ل ئەو که‌سه‌دا بکات و حوکمی به نا مسولمان حیساب کردنی ئەو که‌سه‌ی له‌سەر بنیات بنی. چونکه به‌رنامه‌ی مامه‌له کردن (تعامل) له‌گه‌ل خه‌لکی دا ته‌نها شه‌ریعه‌ت و یاسا و ده‌ستوره‌ پوون و زانراوه‌کانی. هەر بۆیه‌ش پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ که له پێی (وه‌حی) یه‌وه جاروبار خوای په‌روه‌ردگار (سبحانه و تعالی) ناگاداری کردبیتته‌وه که فلانه که‌س چی له دل دا هه‌یه، یان به‌ فیراسه‌ت و وردبینی خوی شتیکی ده‌رباره‌ی که‌سیک زانیبێ. هیچ حوکمیکی له‌سەر ئەو ناگاداری و زانسته‌ی خوی بنیات نه‌ناوه له‌ بوا‌ری هه‌ل‌س و که‌وت له‌گه‌ل خه‌لکی دا مه‌گه‌ر شته‌که‌یان به‌ ناشکرا لێ ده‌رکه‌وتبێ و به‌ به‌ل‌گه‌ی شه‌رعی له‌سه‌ریان ئیسیات بووبی.

2- هەر که‌سیک به‌ مسولمان خۆی ناساند و مسولمانه‌تی لێ بینرا ده‌بێ وه‌ک مسولمان مامه‌له‌ی له‌گه‌ل بکری هه‌تا به‌ ناشکرا و پوونی یه‌کیک یان زیاتر له‌ هه‌ل‌وه‌شی‌نه‌ره‌وه‌کانی لێ ده‌زانرێن؛

به‌لێ هەر که‌سیک شایه‌تمانی هینا و خۆی به‌ مسولمان پیشان دا و کرده‌وه‌ی مسولمانی‌تی لێ بینرا هه‌رچه‌نده‌ پیشتر له‌ نیو کۆر و کۆمه‌ل و لایه‌نیکی نا مسولمانیش دا بووبیت بۆمان نیه، بلێین:

نه‌خیر تۆ مسولمان نی و هەر کافری و درۆ ده‌که‌ی له‌ ده‌عوای مسولمانه‌تییه‌که‌ت دا « ئەوه وه‌ک قۆناعی یه‌که‌می هه‌ل‌س و که‌وتمان له‌گه‌لێ دا »

(214) واته : له پێی خو‌ریه (الهام) وه‌ه که خوا وه‌ک که‌رامه‌تێک به‌ هه‌ندێک له‌ دۆستان (أولياء) ی خۆی ده‌به‌خشێ له‌ هه‌ندێک کات دا.

بەلام بى گومان دوايى سەرئى هەلس وکەوتى دەدرى، داخو کردەوه و رەفتار و
هەلوئىستەکانى موسولمانانەن يان نا؟! وه ئايا هىچ قسە و رەفتارىکى وای لى
نە پشکووتۆتەوه که مایەى هەلوەشانەندەوهى شاىه تمان و موسولمانەتى يەکەى
بى؟!

بەلگەش بۆ سەلمانەندى راستىي ئەو قسەى زۆرن يە کىنکيان ئەم ئايەتەى
که خواى بى هاوتا تىیدا دەفەرموى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى
إِيَّكُمُ السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا﴾ (هـ).

واتە: ئەى ئەوانەى ئیمانتان هیناوه هەر کات چوونە جەنگ و جیهاد
چاوتان ورد بکەنەوه و کەسێک که سەلامتان لى دەکات پى مەلین: تو
موسولمان و ئیماندار نى...

دیاره ئەو کاتە سەلام کردن تەنها دروشمى موسولمانان بووه، بۆیە تەنها
کەسانێک بە کاریان هیناوه که خۆیان بە موسولمان دانابى.

هۆى هاتنە خوارەوهى ئەم ئايەتەش ئەوه بووه که رۆژیکيان چەند کەسێک
لە هاوێلانێ پیغەمبەر ﷺ لە رێگادا بە کابرایەک دەگەن و ئەویش سەلامیان
لى دەکات که ئەو کاتە دروشم و نیشانەى موسولمانەتى بووه. ئەوانیش
دەلین: ئەوه لە ترسان سەلامان لى دەکات ئەگەر نا هەر کافرە و موسولمان
نەبووه سەرەنجام دەیکوژن و ئەو مال و سامانەش که پى بووه دەیهینن، خواى
دادگەرىش رەخنەیان لى دەگرى و ئەم ئايەتەیان لەسەر دەنیرێتە خوارى.

که واته: هدر که سيک خوی بو ټيمه به مسولمان نيشان دا ټيمه ش دهبي به مسولماني دابنيين و وهک مسولمان مامه لای له گهل بکهين.

ههروهها زور فهرموده ټي پيغه مېهر ﷺ لهو باروه هه ن که پيشتر باسما ن کردوون، يه کيک له وانه نهو فهرموده يه به که پيغه مېهر ﷺ ټييدا به (اسامة بن زيد) ټي فهرموو: (أَقْتَلْتَهُ بَعْدَ أَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟) (لله) يه کيکی دیکه ش نهو فهرموده يه به که ټييدا به (خالد) ټي فهرموو: (إِنِّي لَمْ أُؤْمَرُ أَنْ أُنْقَبَ عَنْ قُلُوبِ النَّاسِ وَلَا أَنْ أَشُقَّ بَطُونَهُمْ) (لله)، واته: من فهرمانم پي نه کراوه دلای خه لکی ههل بکولم و ورگيان بدرم بزائم نایا راست ده که ن يان درل ده که ن له ودها که ده لاین مسولمانين، وه يه کی دیکه ش لهو به لگانه نهو (أثر) يه به که (عبدالله بن عتبة بن مسعود) ده يگير ټي ته وهو ده لای: گويم له (عمر بن الخطاب) بوو خوا لای رازی بي ده يگوت: (ان ناساً كانوا يُؤْخَذُونَ بِالْوَحْيِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنْ الْوَحْيَ قَدْ انْقَطَعَ، وَأَمَّا نَأْخُذُكُمْ الْآنَ بِمَا ظَهَرَ لَنَا مِنْ أَعْمَالِكُمْ فَمَنْ أَظْهَرَ لَنَا خَيْرًا أَمَّنَّاهُ وَقَرَّبْنَاهُ وَلَيْسَ لَنَا مِنْ سَرِيرَتِهِ شَيْءٌ، اللَّهُ يُحَاسِبُهُ فِي سَرِيرَتِهِ، وَمَنْ أَظْهَرَ لَنَا سُوءًا لَمْ نَأْمَنْهُ وَلَمْ نُصَدِّقْهُ وَأَنْ قَالَ أَنَّ سَرِيرَتَهُ حَسَنَةٌ) (لله)

واته: که سانیک له سه رده می پيغه مېهر دا ﷺ به هوای (وحي) و په يامی خواوه رډفتار و مامه لایان له گهل ده کرا و ليين ده پرسرايه وه، به لام ټيستا (وحي) براوه ټيمه به گویره ټي نهو کرده وانه تان که ليتان ده رده که وای رډفتارتان

(216) بخاري و مسلم، واته: ټاها هدر کوشه ت هدر چنده گو ټيشی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟

(217) بخاري و مسلم.

(218) البخاري.

له‌گه‌ڵ دا ده‌که‌ین جا هەر که‌سی‌ک چاکه‌ی لێ ده‌رکه‌وێ ئه‌وه به‌ ئه‌مینه‌داری ده‌زانین و له‌ خو‌مانی نزیک ده‌خه‌ینه‌وه و ئی‌مه‌ حه‌قی دڵ و ده‌روون و په‌نه‌مان نیه و خوا لێ ده‌په‌چینه‌وه له‌سه‌ر راست کردنی و درۆ کردنی که‌سی‌که‌ش خراپه‌ی لێ ده‌رکه‌وێ و خراپه‌ی لێ به‌ینه‌ن ئی‌مه‌ به‌ ئه‌مینه‌داری نازانین و قسه‌کانیشی به‌ راست دانانی‌ین هه‌رچه‌نده‌ به‌شلی: دڵ و ده‌روونم باشه‌، (أبو جعفر الطحاوي) بيش هەر له‌و باره‌وه‌ گو‌توویه‌تی: (ونرى الصلاة خلف كل برّ وفاجر، من أهل القبلة و على من مات منهم، ولا نُنزلُ أحداً منهم جنةً ولا ناراً، ولا نشهد عليهم بكفر ولا بشرك ولا بنفاق ما لم يظهر منهم شيء من ذلك و نذر سرائرهم الى الله تعالى) (هه‌هه‌) واته‌: وه ئی‌مه‌ وه‌ک ئه‌ه‌لی سو‌ننه‌ت و جه‌ماعه‌ت یتیمان وایه‌: هه‌موو مسو‌لمانیکێ چاکه‌ کارو خراپه‌ کار نو‌یژی له‌ پشته‌وه‌ ده‌کریت مادام به‌ رواله‌ت مسو‌لمان و ئه‌ه‌لی (قیبله‌) بیت، هه‌روه‌ها هەر کاتی‌ک مرده‌ش ده‌بی نو‌یژی له‌سه‌ر بکری، وه‌ ده‌رباره‌ی هه‌چ که‌سی‌ک له‌ مسو‌لمانان نا‌ی‌ین فلان که‌س له‌ به‌هه‌شته‌ و فلان که‌س له‌ دۆزه‌خه‌، ﴿که‌واته‌ زۆر هه‌له‌یه‌ که‌ جاروبار ده‌بسته‌ین یه‌ کی‌ک ده‌لی: گیانی پاکی فلان که‌س ئی‌ستا له‌ (فرده‌س الاعلی‌) یه‌، نه‌خیر ئه‌وه‌ نا شه‌رعی یه‌ و په‌چه‌وانه‌ی عه‌قیده‌ی ئیسلامی یه‌ و ئی‌مه‌ بو‌مان نیه‌ هه‌چ که‌سی‌ک دیاری بکه‌ین بۆ به‌هه‌شت یان بۆ دۆزه‌خ، مه‌گه‌ر که‌سی‌ک ده‌ق (نص) یکێ قورئان و سوننه‌ت دیاری کردبێ که‌ فلان که‌س به‌هه‌شتی یه‌، وه‌ک په‌نجه‌مه‌به‌ر ﷺ و ده‌ (10) که‌سه‌ موژده‌ی به‌هه‌شت په‌یداوه‌کان (العشرة المبشرة بالجنة) وه‌ دایکانی مسو‌لمانان. هاوسه‌ره‌ به‌رپۆزه‌کانی په‌نجه‌مه‌به‌ر ﷺ، خوايان لێ‌رازی بێ، وه‌ وه‌ک ئه‌و (1400) هاوه‌له‌ی که‌

ژێر دره‌ختی (رضوان) دا په‌یمانان له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ست که هه‌م
 ئایه‌تی قورئان و هه‌م فهرمووده‌شی له‌سه‌ره که خوا لیان رازی بووه: ﴿لَقَدْ
 رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ هه‌روه‌ها هاوه‌له
 به‌دری یه‌کان و هه‌ر که‌سیکی دیکه که ده‌ق (نص) یکی له‌سه‌ر بی، چونکه
 (غیب) ته‌نیا خوا ده‌یزانی وه پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ رپی خواوه زانیویه‌تی،
 نه‌گه‌ر نا قسه‌ی هیچ که‌سیکی دیکه له‌و باره‌وه به‌ لگه‌ دانانی به‌ لکو ده‌بی
 بلیین: فلان که‌س ئومیدی خیرمان هه‌یه که به‌هه‌شتی بیت و دۆزه‌خی نه‌بیت
 فلان که‌سیش لی ده‌ترسین که دۆزه‌خی بیت، غه‌یری نه‌وه هه‌مووی
 ئیددیعی زانیی غه‌یه‌.

ئینجا (طحاوی) ده‌لی: وه شاهیدی ناده‌ین له‌سه‌ر هیچ کام له‌ تاکه‌کانی
 ئومه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که بلیین: فلان که‌س کافره یان (مشرك) یان
 (منافق)، مه‌گه‌ر شتیکی له‌وه لی ده‌رکه‌وتبی ﴿ئینجا که لیشی ده‌رکه‌وت
 ده‌لین فلان که‌س کوفری لی ده‌رکه‌توه یان شيرك یان نیفاقی لی ده‌رکه‌وتوه
 به‌لام نالین حه‌مه‌ن (کافر) یان (مشرك) یان (منافق) وه نه‌ینی یه‌کانیشیان
 هه‌واله‌ی لای خوا ده‌که‌ین، ﴿چونکه ته‌نها خوی (سبحانه و تعالی) په‌نه‌ان و
 نه‌ینی ده‌زانی﴾.

وه ده‌باره‌ی نوێژ کردن له‌ دوا‌ی ته‌هلی قیبله که چاکه کار یان خرایه کار
 بن نه‌و پرسیاره زۆر جار ئاراسته‌مان ده‌کری که ئایا نوێژ کردن له‌ دوا‌ی فلان
 مه‌لا و ئیمامه که بابایه‌کی خرایه و قسه‌ی خراپ ده‌کات دروسته یان نا؟!،
 وه یان نوێژ کردن له‌سه‌ر مردووێکی به‌ رواله‌ت مسوڵمانی خرایه کار ئایا

دروسته بیان نا؟! حەز دە کەم کەمیگتان لەو بارهوه بۆ بدویم، فەرمودەیه کی پیغمبەر ﷺ هەیه کە تێیدا دەفرموی: (إِئْتَمِمْ يَصْلُوكُمْ لَكُمْ وَلَهُمْ فَإِنْ أَصَابُوا فَلَكُمْ وَلَهُمْ وَإِنْ أَخْطَأُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ) واتە: پێش نوێژە کانتان پێش نوێژی بۆ ئێوه بۆ خوشیان دەکەن جا ئەگەر باشیان کردو نوێژەکیان و ئیمامەتی بە کەیان بە پێی مەرجەکانی شەرع بوو، ئەو نوێژی خوشیان و هی ئێوهش بەرکەوتو، بەلام ئەگەر خراپیان کرد، - وەك ئەو هی دەست نوێژیان نەبوو، یان بە قەناعەتی ئێوه خەلەل و کەم و کووری تێدا بوو، یان هەر ئیمانیان نەبوو بەلام ئێو پێتان نەزانیبوو- ئەو بۆ خۆیان خراپە، بەلام بۆ ئێوه و نوێژەکەتان هیچ زیانی نە و بۆتان بەرکەوتو.

وه له سهر بناغهي ته م فهرمايسته زانايان تيكړا له سهر ته وه بيه ك دهنګن كه نه گهر پيشه واو ټيما ميك به جوړيك نويـ ثري كرد پيچه وانه ي نويـ ثري مه نموومه كاني بوو، بـ وينه: نه گهر حنه نه في مه زه بيا ك دهستي له خيـ زاني دابوو وماچي كړد بوو پيش نويـ ثريشي كرد، مه نموومه كانيشي شافيعي مه زه بـ بوون و پيـ ان واوو كه به دهست ليـ داني پياو له نافرته دهست نويـ ثري دهشكي، ته وه سهـ رجه م زانايان مه گهر كه سيك زور وشك و دهـ مارگير (متعصب) بيـ ت و نا حالي بيـ ت، نه گهر نا هـ موويان دهـ لين: نويـ ثري كه پـ ان دروسته چونكه ته و فهرموده به به لگه به.

ئىنجا ئاشكراشە كە لە مەسەلە خىلافييە كان دا، واتە لەو مەسەلەدا كە راجيائي زانايان تىدايه هيج كەس بۆي نيه بە يە كىنكى ديكە بۆي: تو

ده‌بێ به رای منهوه پابه‌ند بێ، به‌لكو مادام مه‌سه‌له‌كه خيلافی یه هه‌ردووکیان نازادن كه چ رایه‌ك هه‌لده‌بژێرن.

(ابن تیمیة) ش خوا لای خوشبێ له‌و باره‌وه گوتویه‌تی: (وتجوز الصلاة خلف كل مسلم مستور باتفاق الائمة الاربعة و سائر ائمة المسلمين، فمن قال لا أصلي جمعة ولا جماعة الا خلف من اعرف عقيدته في الباطن فهذا مبتدع مخالف للصحابة والتابعين لهم باحسان و أئمة المسلمين الاربعة و غيرهم) (هه‌هه)

واته: به یه‌ك ده‌نگی هه‌ر چوار پێشه‌وا سه‌ر مه‌زه‌به‌كان و نه‌وانی دیکه‌ش له پێشه‌وايانی مسوڵمانان، دروسته‌ نوێژ بکری له‌ دوا‌ی هه‌ر مسوڵمانێك كه حال و بالی بۆ ئێمه‌ نادیارو پهنه‌انه، وه هه‌ر كه‌سیك بلی جومعه و جماعت ناکه‌م مه‌گه‌ر له‌ دوا‌ی كه‌سیكه‌وه كه بزانه‌ عقیده‌كه‌ی چی یه‌ له‌ ده‌روونی دا، نه‌وه‌ نه‌ه‌لی بیدعه‌یه‌ یه‌ هه‌لوێسته‌كه‌ی پێچه‌وانه‌ی هه‌لوێستی هاوه‌لان و شوێنکه‌وتووانیه‌وه‌ پێچه‌وانه‌ی بێر و بروای چوار پێشه‌وایه‌کانی مسوڵمانان و غه‌یری نه‌وانیشه‌.

پاشان ده‌لی: (وقول القائل لا أسلم مالي الا لمن أعرفه، و مراده لا أصلي خلف من لا اعرفه كما لا اسلم مالي الا لمن أعرفه، كلام جاهل لم يقله احد من أئمة الاسلام) (هه‌هه) واته: وه كه‌سیك كه‌ ده‌لی: مالی خۆم ته‌سلیمی كه‌سیك ناکه‌م كه‌ نایناسم به‌لكو مالی خۆم ته‌نیا ته‌سلیمی كه‌سیك ده‌كه‌م كه‌ ده‌یناسم، مه‌به‌ستیشی نه‌وه‌یه‌ كه‌ له‌ پشت كه‌سیكه‌وه‌ نوێژ ناکه‌م نازانه‌ عقیده‌كه‌ی چی یه‌ هه‌روه‌ها مالی خۆشم ته‌سلیمی یه‌ کیك ناکه‌م كه‌ نایناسم

(222) مجموعة الفتاوى/ بدرگی چواره‌م لاپه‌ر 342.

(223) هه‌مان سه‌رچاوه‌ / بدرگی 23 لاپه‌ر (199)

ئەو قسە‌یه قسە‌ی کەسیکی نەفام و نەزانە و هیچ کام لە پێشە‌وایانی
موسولمانان شتی وایان نە‌گوتووە، کەواتە موسولمان دە‌بێ حوکم بە‌ روالەت
(ظاهر) بکات نە‌ک بۆی دە‌بێ بزائم فلان مە‌لا و فلان پێشە‌وایە چی لە‌ دل
دایە و عە‌قیدە‌ی چۆنە ئینجا نوێژی لە‌ دوا دە‌کە‌م، نە‌خێر بە‌ لکو مادام کابرا بە
روالەت زانیایە‌کە و ئیمامییکی موسولمانە دە‌بێ نوێژی لە‌ دوا بکە‌ی، مە‌گەر
بە‌ بە‌ لگە‌ی روونی شەرعی دڵنیایی کە موسولمان نە‌ماوە.

هەروە‌ها لە‌ شوێنیکی دیکە‌دا دە‌لێ: (فإن الصحابة كانوا يصلون الجمعة و
الجماعة خلف الأئمة الفجار ولا يعيدونها كما كان ابن عمر يصلي خلف الحجاج
وابن مسعود وغيره يصلون خلف الوليد بن عقبة وكان يشرب الخمر) (له)
واتە: چونکە‌ هاو‌ە‌لان خوا لێیان رازی بێ جومعه و جە‌ماعە‌تیان لە‌ دوا‌ی
دە‌ستە‌لاتدارە‌ تاوانبارە‌کانی سە‌رده‌می خۆیان دە‌کرد و نوێژە‌کانیشیان
نە‌دە‌گێ‌رایە‌وه، وه‌ك (عبدالله) ی کوری (عمر) لە‌ دوا‌ی (حجاج) کردوویە‌تی،
وه‌ (عبدالله) ی کوری (مسعود) و غە‌یری ئە‌ویش لە‌ دوا‌ی (ولید بن عقبة)
نوێژیان کردووە‌ کە بابایە‌کیش بوو مە‌ی خواردۆ‌تە‌وه.

پاشان گوتوویە‌تی: (والفاسق والمبتدع صلاته في نفسه صحيحة، فإذا صلى
المأموم خلفه لم تبطل صلاته، لكن إنما كره من كره الصلاة خلفه لان الامر
بالمعروف والنهي عن المنكر واجب وكذلك اذا كان الامام قد رتبته ولالة الامور
ولم يكن في ترك الصلاة خلفه مصلحة فهنا ليس عليه ترك الصلاة خلفه)

واتە: وه‌ نوێژ لە‌ دوا‌ی بابای فاسق و بێ‌دە‌تچی دروستە‌ چونکە‌ مادام
نوێژی خۆیان دروستە‌، دیارە‌ نوێژی کە‌سیک کە‌ لە‌ دواشیان دە‌کات هەر

دروسٲته و نهوانهش كه ٲيٲتان ناخوژ به له دواي نهو جوړه كهسانهوه نوٲٲز
بكري مه به سٲتيان نهوه بووه كه فرمان به چاكه و ٲيگري له خراپه فهرزه ،
-گوتوويانه با نوٲٲزي له دوا نه كړي بو نهوهي به گوناهاي خوږ بزاني وخه لكيش
بيناسي تا دهست هه لېگري و واز بهيني- وه نه گهر ئيماميك دهسته لاتداران
دايان نابوو، وه به هوږي نوٲٲز له دوا نه كړنيسي يهوه بهرژه وندي يه كه نه ده هاته
دي، نهوه ٲيگومان باباي مسولمان لهو حاله تانه دا ٲري لي نه گيراوه كه نوٲٲز
له دواي نهو جوړه ئيمامانهوه بكات.

وه له كوٲايي دا (شيخ الاسلام) گوتوويه تي: (ومن انكر مذهب الروافض و
لا يصلي الجمعة والجماعات بل يكفر المسلمين فقد وقع في مثل مذهب
الروافض فان من اعظم ما انكره اهل السنة عليهم تركهم الجمعة والجماعة و
تكفير الجمهور) (ٲهه) واته: وه كه سينك ٲه خنه له بيرو ٲاي (رافضة) كان بگري،
كه چي بو خوږي جومعه و جهماعه ت له گهل مسولمانان نه كات به لكو
ژماره يه كه له مسولمانان به كافر دابني، نهوه نهو كه سه هه رچه ننده به
حيساب مه زه بهي (رافضة) اي (رفض) كړدو تهوه بو خوږي كه وتو ته نيو نهو
شته وه كه (رافضة) له سهرني و بهو هوږه وه به نه هلي بيده و لا ٲي و ٲه خنه
لي گيراو له قه لاهم ده درٲين، چونكه يه كيك له گه وره ترين شته كاني كه نه هلي
سوننه و جهماعه له واني به ٲه خنه ده گرن نهوه يه كه جومعه و جهماعه ت
له گهل باقي مسولمانان دا ناكه ن و ژور به يان به كافر ده زان.

هه روه ها هه ر ده ربه رهي نهوه كه حوكم به ئاشكرا و به ٲواله تي مسولمانان
ده كړي (النوي) ٲه همه تي خواي لي ٲي له شه رحى نهو فهرمووده يه

ړووداوه كه ي (ئوسامه ي كورې زهيد) دا كه پيشتر باسكرا، گوتوويه تي: (وقوله ﷺ) (أفلا شققت قلبه) فيه دليل للقاعدة المعروفة في الفقه والاصول ان الاحكام يعمل فيها بالظاهر والله يتولى السرائر) (له) واته: وه فهرمايشتي پيغه مبه ر ﷺ : (أفلا شققت قلبه) به لگه ي نه و بنچينه شهرعي يه ناودار و زانراوه ي تيډايه كه له (فقه) و (اصول) دا زانايان له سهري يه ك دهنگن، كه ده لي: له بواړي مامه له له گه ل خه لك ي دا بو جي به جي كړدني حوكمه شهرعي يه كان، حوكم به پي ي رواله ته و خوي په روه ردگاريش بو خوي ليپر سينه وه يان له گه ل دا ده كات له باره ي نه وه وه كه له دل و دهرونيان دا هه يه .

(ابن حجر العسقلاني) ش خوا لي ي رازي بيت هه ر له و باره وه گوتوويه تي: (وكلهم أجمع على ان احكام الدين على الظاهر والله يتولى السرائر، وان امور الناس محمولة على الظاهر، فمن اظهر شعائر الدين اجريت عليه احكام اهله ما لم يظهر منه خلاف ذلك) هه ه واته: زانايان هه موو له سه ر نه وه يه ك دهنگن كه حوكمه كاني دين به پي ي رواله تي خه لك جي به جي ده كرين و نه يني يه كانيش بو لاي خوا ده گير دري ته وه و كاروباري خه لك هه مووي به پي ي رواله تيانه، جا هه ر كه سيك درو شمه كاني دينداريي ناشكرا بكات حوكمي نه هلي ديني به سه ردا ده دريت و وا داده نري كه مسولمانه به مه رجيك پيچه وانه ي نه وه ي لي نه وه كه وي.

(226) شرح صحيح مسلم [بهرگي دوهم] لاپره 107.

(227) فتح الباري.

كه‌واته: كابرا هه‌رچه‌نده به رِواله‌ت نوێژ بکات و رِۆژوو بگرێ، به‌لام مادام (کوفر و شیرک و نیفاق)ی گه‌وره‌ی لى بپینرێ، ته‌وه هيسابه‌که‌ی جياپه، وه‌ك پيشتريش باس کرا.

پوخته‌ی خالى دووهم ته‌وه‌يه كه: ئيمه حوكم به رِواله‌ت و تاشكرای خه‌لك ده‌كه‌ين و هه‌ر كه‌سيك دروشم و نيشانه تاشكرا و به‌رچاوه‌كانى مسوولمانه‌تى لى بينران ده‌لێن مسوولمانه و هه‌ر كه‌سيكيش پيچه‌وانه‌ی ته‌وه‌ی لى بينرا ته‌وه حوكمى پيچه‌وانه‌ی مسوولمانه‌تى به‌سه‌ردا ده‌ده‌ين.

دياره ته‌وانه‌ش كه تاشكران له هه‌له‌وشينه‌ره‌وه‌كانى مسوولمانه‌تى و ئيمان ته‌نها ته‌م دوانه‌ن: 1- قسه‌ی زمان 2- كرده‌وه‌ی ته‌ندامه‌كان واته: ته‌وه‌ی كه به زار و زمان ده‌گوترێ كه نووسينيش هه‌مان حوكمى هه‌يه، وه ته‌وه‌ی كه به ته‌ندامه‌كان ته‌نجام ده‌درێ، ته‌وه بۆ حوكمى دونياپى، به‌لام بۆ لاى خوا و دوا رِۆژ ته‌وه پيشتى باسما كرا كه ته‌گه‌ر ئينسان به دلێش كافر بێ ته‌وه هه‌ر لاى خوا و بۆ حيسابى دوا رِۆژ هه‌ر كافره با هيچ كه‌شيش پى نه‌زانێ.

3- مه‌رجه‌كانى به مسوولمان دانان له كه‌سيكه‌وه بۆ كه‌سيكى ديكه و له خاڵيكه‌وه بۆ خاڵيك جياوازن:

به‌لێ پابه‌ندى به مه‌رجه‌كانى شايه‌تمانه‌وه و به ئيماندار و مسوولمان زانينى خه‌لكى، ياخود به كافر دانانيان له كه‌سيكه‌وه بۆ كه‌سيك و له خاڵيكه‌وه بۆ خاڵيك جياوازه، با چه‌ند به‌لگه‌يه‌ك له‌سه‌ر ته‌وه پيڤينه‌وه:

يه‌كه‌م: زانايان له كتيبه‌كانى (عقيده) دا باسى ئيمانى (مفصل) و ئيمانى (مجمل) يان كرده، كه پيشتريش باسما كرا و تيشكمان خسته‌سه‌رى.

جا گومانى تيدا نيه كه زانايان له‌سه‌ريان فه‌رزه ئيمانى (مفصل) يان هه‌بێ، به‌لام خه‌لكى عه‌وام به ته‌ندازه‌ى تواناى خويان جۆر و چۆنيه‌تى

ئيمانىيان لەسەر فەرزە كە بريتى يە لە ئيمان بە كورتى (الايمان المجل) بۆ ویتە: ياساكانى ميرات كە زۆر ورد و ئالۆزن. باباي عەوام و نەخويندەوار لەسەرى فەرز نيه كە هەموو وردەكارى يە كانيان دەرك بكات و بزائى داخۆ ژن و مێرد يە كى چەنديان ميرات لە يە كدى دەكهوئ، يان كور و كچ و باپيره و داپيره و خوشك و برا و .. هتد كەى و چۆن ميرات دەگرن و هەريە كەيان چەندى بەردەكهوئ و كامەيان كامە بۆ بەش (حَجَب) دەكات، بەلام بۆ زانايان وا نيه و هەر يە كەيان بە ئەندازەى زانيارى خۆى لەسەرى فەرزە بزائى و ئيمانى بەوه هەبۆ كە داخۆ كۆ و كۆ ميرات دەگرن و كەى و چەند و چۆن ؟!!

كەواتە: بۆ باباي عەوام و نەخويندەوار هەر هيندە فەرزە و بە مەرج گيراوه لە بواری ياساكانى ميرات گرتن (أحكام الميراث) دا كە بە گشتى و بە كورتى ئيمان و قەناعەتى وابۆ كە خۆى پەرورەدگار بەوپەرى دادگەريى و حيكمەتەوه ميراتى دابەش كردوه بەسەر خاوەنە كانيان دا، بەلام زانايان لەسەريان فەرزە - هەر كەسە بە پێى تواناى - كە وردەكارىيە كانى ئەو ياساپانەش بزائن.

كەواتە: راستە مەرجە كانى شايبە تمان و خەلك بە مسولمان دانان و بە مسولمان دانەنان لە كەسيكەوه بۆ كەسيكى ديكە جياوازه.

دووه: كەسيك بەهۆى ئيشكال و تەئويليكەوه دووچارى هەلەيه كى عەقيدهيى بووبۆ هەر يەك سەر نابۆ حوكمى كافر بوونى بەسەردا بەدين، بەلام كەسيك بە بۆ پاساوو تەئويل كوفريك بكات حوكمى بەسەردا دەدەين، كەواتە كوفر كردن يان كوفر گوتن حوكمەكەى لە كەسيكەوه كە بە هۆى تەئويليكى هەلەوه يان ئيشكاليكى فيكرىيەوه دووچارى بووه، جياوازه بۆ كەسيك كە بە بۆ هېچ بيانوو و پاساوئك و هەر لە خۆرا كوفر دەكات، بەلگەشمان لەو بارەوه بەسەرھاتەكەى (قدامة بن مظعون)ە

که یه‌کیك پوهه له هه‌وه‌لان و له‌گه‌ل کۆمه‌لێك دا له (شام) شه‌راپیان
خوارد بۆوه و هینایانن بۆ لای خه‌لیفه (عمر بن الخطاب) خوا لێی
پازی بێ و (علی) یش خوا لێی پازی بێ له‌و کاته‌دا له‌وێ ده‌بێ، جا
کاتیك خه‌لیفه لێی ده‌پرسی: بۆچی خواردووته‌وه؟ ئایه‌ته‌که‌ی
(المائدة) ی به‌هه‌نگه‌ ده‌یینه‌وه: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا...﴾ (له‌ها) جا هه‌ندیکیان رایان وابوو که
له‌گه‌ردنی بدن گوتیان چونکه نه‌و ئایه‌ته‌ پێش هه‌رام کردنی (خمر) و
فه‌رموویه‌تی: که‌سیك پێش نه‌وه‌ی شه‌راپ هه‌رام کرابێ خواریه‌ته‌وه
گوناحی نه‌گه‌یه‌وتی، به‌لام وا دیاره نه‌و ئیستا به‌هه‌لالی ده‌زانێ، بۆیه
ده‌بێ له‌گه‌ردنی بده‌ین، به‌لام (عمر) و (علی) خوا لێیان پازی بێ
گوتیان نه‌خیر بالێی بیرسین بۆچی وا ده‌لێ؟ نه‌ویش گوتی: من وای لێ
حالی بوم که نه‌م ئایه‌ته‌ شه‌راپ خواردنه‌وه‌ی هه‌لال کردبێ! جا له
سو‌نگه‌ی نه‌وه‌وه (که‌قدامه) به‌ته‌ئویلیکی هه‌له‌ له‌ ئایه‌ته‌که‌ حالی بوو
بوو حوکه‌می کوفریان به‌سه‌ردا نه‌دا، به‌لکو سزای شه‌راپ خواردنه‌وه‌یان
دا، که به‌ پای زۆربه‌ی زانیان لێدانی (40) یان (80) داره‌ (229).

سێیه‌م: که‌سیك دوور له‌ ولات و کۆمه‌لگای مسو‌لمانان ژیا‌بێ و هه‌رگرتن و
فێربوونی زانیاری شه‌رعیشی بۆ مه‌یسه‌ر نه‌بووبێ حوکه‌می جیا‌یه له
که‌سیك که له‌ نیو مسو‌لمانان دایه و شتی ناگا لێیه، چونکه خوای

(228) المائدة (93).

(229) له (المصنف) دا (عبدالرزاق) هیناویه‌تی - وه (ابن ابی شیهه) و (البیهقی) و (الحاکم) و
(ابن المنذر) و غه‌یری ته‌وانیش هیناویه‌نه.

پەرورەدگار دەفرمووی: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ (هههه) واتە: خوا لە هیچ کەسیک داوا ناکات تەنیا بە ئەندازەى ئەوە کە لە توانای دایە هەروەها فرموویەتی: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ (هههه) واتە: جا ئەوەندەى پێتان دەکری پاریز لە خوا بکەن.

پێغەمبەرى خواش ﷺ فرموویەتی: (واذا امرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم) رواه البخاري واتە: وە ئەگەر فرمانم بە کاریک پێ کردن چەندەى پێتان دەکری لى ئەنجام بەدەن. وە پێغەمبەر ﷺ فرموویەتی:

(يُدرس الاسلام كما يدرس وشي الثوب، حتى لا يدري ما صيام (وفي رواية الالباني) (ولا صلاة) ولا صدقة ولا نكح ولا يسرى على كتاب الله في ليلة فلا يبقى في الارض منه آية ويبقى طوائف من الناس الشيخ الكبير والعجوز يقولون ادركنا ابناء على هذه الكلمة لا إله إلا الله فنحن نقولها) (هههه) واتە: پزژگاریک دیت ئیسلام دەپوکیتەو وەك چۆن رەنگی قوماش سپات دەبیتەو و دەچیتەو ئاواش ئیسلام لە نێو خەلك دا نامینى تا وای لى دى خەلك نازانى نوێژ و پزژو زەكات و قوربانى سەرپرین و عبادەت چى یە، وە لە شەویك دا کتییى خوا هەلەگەیتەو و بەك ئایەتیشى لەسەر زەوى نامینى، کۆمەلێك لە خەلكى دەمینەو پیرە پیاو پیرە ژن دەلین: ئیمە باب و باپیرانمان لەسەر ئەم وشەیه بینووه دەیانگوت (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ئیمەش هەر ئەوەندە دەزانین، (صلة بن ظفر) کە ئەم فرموودەیهى لە (حذيفة) بیست

(230) البقرة 286.

(231) الصابن (16).

(232) (رواه حاكم وصححه على شرط مسلم/ وصححه الذهبي/ وصححه الالباني/ السلسلة الصحيحة بدرگى (1) ژماره (87).

دەلى بە (حذيفة) م گوت: (فما تُغني عنهم لا إله إلا الله وهم ما يدرون ما صيام ولا صدقة ولا نسك، فأعرض عنه حذيفة فرددها عليه ثلاثاً، كل ذلك يُعرض عنه حذيفة ثم أقبل عليه في الثالثة فقال: يا صلّة تُنجيهم من النار). واتە: جا باشە گوتنى (لا إله إلا الله) چ سوودیکیان پی دەگەیهنن کە نازان رۆژوو وزە کات و قوربانى سەر بربین و عبادەت چى یە؟!، سى جارەن وای پی گوت (حذيفة) پرووى لە لا نەدە کرد کە جارى سىيەم دووبارەى کردووە (حذيفة) گوتى: بەلى ئەى (صلّة) سوودیان پی دەگەیهنن و لە ناگر رزگاریان دەکات. جا نایا بۆچى لەو کاتەدا خەلکى بە گوتنى (لا إله إلا الله) رزگاریان دەبى؟!

چونکە لەو کاتەدا هەر ئەوەندەیان لە توانادا هەبە و بۆیان دەکرى و مسولمانەتى هەر ئەوەندەى لى ماوەتەو، بەلى بەرپێزان تەکلیف لە قەدەر توانایە و ئینسان چەندەى لە توانادا هەبى کە ئەوەندەى کرد چ لە بواری ئیمان چ عبادەت چ هەر بواریکی دیکەدا، خۆى بە بەزەبى لى وەر دەگرى و لى خۆش دەبى هەر بۆیەش (أبو طالب) ی مامى پیغەمبەر ﷺ لى قبول دەکرا کە ئەگەر لەسەر مەرگ دا گوتبای (لا إله إلا الله) ﴿١﴾، چونکە لە سەر مەرگ دا فریای ئەوەندە دەکەوى.

هەرودەها لە پرووداوەکى (ئوسامە)ش دا ئەو کابرایەى کە (اسامە) کوشتى ئەویش تەنیا بەوێ بلى (لا إله إلا الله) لى قبول کراوە، بۆچى؟! چونکە شمشیری لەسەر سەر راگیراوە و هەر فریای ئەوەندە دەکەوى لەو کاتى دا.

وه تهو فهرموده‌يه‌ش كه (بخاري و مسلم) ده‌يگيرنه‌وه كه كابرايه‌ك ده‌بي (99) كه‌س ده‌كوژي و دوايي ده‌يكات به (100) پاشان ده‌ينيرن بؤ شوينيك كه له‌وي خواپه‌رستي بكات و له‌نيوه‌ي ريگايه‌ ده‌مري و دوايش خوا ده‌يباته به‌هشت، چونكه‌ ته‌و‌يش هم‌وو توانا و ته‌قه‌للاي خوي خستوته‌ كارو ته‌وه‌نده‌ي له‌ توانادا بووه‌ كه‌ واز له‌ خراپه‌ به‌يني و بچيت بؤ شوينيك له‌وي خواپه‌رستي بكات، ديسان به‌لگه‌يه‌كي ديكه‌يه‌ له‌و باره‌وه.

4- په‌له‌ نه‌كردن له‌ به‌ كافر داناني خه‌لك دا به‌ بي هه‌بووني به‌لگه‌ي شهرعي ږوون وه‌ كه‌م ته‌رخه‌مي نه‌كردن‌يش له‌ به‌ كافر دانانيان دا نه‌ كاتيك دا كه‌ به‌لگه‌ي ږوون و نا‌شكرا هه‌بيت.

بؤ ته‌وه‌ كه‌ نابي په‌له‌ بكرئ له‌ به‌ كافر داناني خه‌لك دا مادام رواله‌ته‌ كه‌يان مسولمانه‌ فهرموده‌ي پينغه‌مبه‌ري خوا ﷺ زرن، به‌كيك له‌وانه‌ ته‌م فهرموده‌يه‌يه‌: ((ايما رجل قال لآخيه يا كافر فقد باء بها احدهما)) (شاه) واته‌: هه‌ر پياوړيك به‌ برايه‌كه‌ي خوي بلئ نه‌ي كافر ته‌وه‌ گونا‌هي به‌ كافر دانانه‌كه‌ چوه‌ته‌ نه‌ستوي به‌كيك‌يانه‌وه‌، نه‌گه‌ر كابر كافر بي (كابرې وا پي گوتراو) ته‌وه‌ چوته‌ نه‌ستوي، نه‌گه‌ر نا ده‌گه‌رپته‌وه‌ بؤ نه‌ستوي كابرې به‌ كافر دانه‌ر.

هه‌روه‌ها فهرموده‌يه‌تي: ((وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فهُوَ كَفَرٌ، وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ)) (شاه) واته‌: هه‌ر كه‌سيك له‌عننه‌ت له‌ ټيمانداري‌ك بكات ته‌وه‌ وه‌ك كوشتني وايه‌، هه‌ر كه‌سيك‌يش كه‌سيكي مسولمان و ټيماندار توه‌تبار بكات به‌ كوږر وه‌ك كوشتني وايه‌.

(234) بخاري و مسلم.

(235) بخاري و مسلم.

وہ فہرموویہ تی: ((لا یرمی رجل رجلا بالفسوق ولا یرمیہ بالکفر
الا ارتدت علیہ ان لم یکن صاحبہ کذلک)) ﴿۱۱۱﴾ واتە: ھەر کەسیک
کەسیک تۆمەتبار بکات بە لە تاعەت دەرچوون (فسق)، وە ھەر کەسیک
کەسیک تۆمەتبار بکات بە کافر بوون ئەگەر کابرای بە فاسق دانراو و بە
کافر دانراو وانەبێ، ئەو گوناحی بە فاسق دانان و بە کافر دانانە کە بۆ ئەو
کەسە دەگەرێت ئەو کە بە فاسق و بە کافر داناون.

بەلام پێویستە ئەوە بزانی کە (نووی) ⁽²³⁷⁾ پوونی کردۆتەو کە مەبەست
لە گەراندەوی فیسق و کوفرە کە بۆ لای خواوەنە کە (واتە بێژەری (فسق) و
(کفر)ە کە، ئەوێ بە کە گوناحی فاسق و بە کافر دانانە کە بۆ خۆی دەگەرێت ئەو
نە ک کابرا پێی کافر بوو بێ، بەلام لە حالەتیک دا پێی کافر دەبێ کە تەنھا
لەبەر ئیمانە کە بە (کافر)ی دابنێ و، بۆ: لەبەر ئەوێ ئیمانە ھەبێ بە
کافرت دادەنێم! ئەو کاتەش ھۆی کافر بوونە کە ئەو نێە کە کابرای ئیماندارێ
بە کافر دانانە و خۆی دووچاری درۆ بوختان کردووە. بە لکو ھۆی کافر بوونە کە
ئەوێ بە (ئیمان)ی بە (کفر) لە قەلەم داوە !

5- کارپێکردنی بنچینەى جوگمى کوفر بە سەر خەلک دادان (قاعدة
اطلاق حکم الکفر علی الناس): زانا و پێشەوایانی ئىسلام پەزا و
پەحمەتى خویان لەسەر بێ بۆ کۆنترۆل (ضبط) کردنی رێباز و شیوازی
بە کافر دانان (التکفیر) بنچینە (قاعدة) یە کیان دانانە کە بە:
(ثبوت الشروط وانتفاء الموانع) تەعبیریان لێ داوە، واتە:

(236) بخاري و مسلم.

(237) بخاري و مسلم.

(چەسپانى مەرجه كان و لاچوونى پەرچە كان).

لەم بنچینە یەشەو دەردە کەوئى کە دروست نیە بابایە کى مسوڵمان بىر پەتە ریزی کافرانەو و بە بى ئیمان دا بىرئى هەتا سەرجه مەرجه کانی کافر کران نەهاتبە دى و تىکرای پەرچە کانیش لانه چووبن، چونکە جارى وا هەبە بابایە ک قسە کەى کوفرە یان شیر کە یان رەفتار و هەلس و کەوتیکى، بەلام دروست نیە بلیین ئەو کەسە خوئى (کافر) یان (مشرک)ە، بۆچى؟ لەبەر ئەوەى مەرجه کانی کافر بوونى تیدا نەهاتوونە دى یان پەرچ و کۆسپە کانی کافر کرانى لانه چوون کەواتە:

با بزاین هەر کام لە مەرجه کانی بە کافر دانان (شروط التکفیر) و پەرچە کانی بە کافر دانان (موانع التکفیر) چى و چى؟!

مەرجه کانی بە کافر دانان بە گشتى ئەم چوارەن:

1- دەبى حوکمە کە بە پى پواڵەت و ئاشکرای ئینسان بى:

ئەوێش کە لە ئینسان دا ئاشکرایە وەك پىشتیش باسما کرد دوو شتى: قسەى زمان و کردەوێ ئەندامە کان. کەواتە ئەنھا بەوێ کە لە ئینسان دەبىستى یان دەبىن دەتوانى حوکمى لە بارەو بەدین، وەك زانایان گوتوویانە: (نحن نحکم بالظاهر والله يتولى السرائر).

2- بە کوفر دانانى رەها، بە کافر دانانى دیارى کراو ناگە یەنى:

ئەم بنچینە یەش یەکیکە لەو بنچینانەى کە زانا و پىشە وایانى ئىسلام لەسەریان پیکهاتوون و بە چەند شیوێهەك تەعبیریان لى کردو کە یەکیکیان ئەمە یە:

(التکفیر المطلق لا یستلزم تکفیر المعین).

مه به ستيش له م بنچينه (قاعده) يه ٲهويه كه هه ر كاتيٲك كوفرو شيرك و نيفاقمان له كه سيٲك بيني يان بيست بزمان هه يه بليٲين: فلانه قسه و رهفتاري فلانكه س كوفره يان شيركه يان نيفاقه. به لام دروست و رهوا نيه بليٲين: هه ر كه سيٲك ٲه و جوره كوفرو شيرك و نيفاقه ي لي هه ست پيٲكرا ٲه وه حه ٲمن كافرو هاوبه ش دانهر (مشرڪ) و مونافيقه. ٲاوا به موٲله قى.

به واتايه كي ديكه:

دروسته بليٲين: فلانه قسه و ته عيره، يان فلانه كرده وه و رهفتاره له هه ر كه سيٲك بپش كوٲٲه وه به كوفريان به شيرك داده نري و خاوه نه كه ي ٲه گهر مسولمان بي پي له دين هه لده گره پٲه وه و له باز نه ي نيسلام دهر ده چي، به لام بو جي به جي كردني (تطبيق) ي ٲه و حوكمه له سه ر كه سيٲكي دياري كراو (شخص معين) ده بي سهرنج بدري ٲه و كه سه مه رجه كاني كافر بووني هه موو ٲيدا هاتوونه دي و په رچه كاني كافر بووني له به رده م دا لاچوونه يان نا ! هه ر بزيه ش زانايان گوتوويانه: (قد يكون قول الرجل و فعله كفراً ولا يكون هو كافراً)، واته: جاري وا هه يه قسه ي كابر و كرده وه كاني كوفره، به لام كابر خوي به كافر داناري.

3- بيانو و پر كران و به لگه له سه ر ته واو كران:

يه كي ديكه له و شتانه ي به مه رج گيراون بو حوكمي كوفر به سه ر كه سيٲك يان كومه ليٲكي دياري كراودا دان بريٲتي يه له وه كه ٲه و بابايه باش باش حالي كرابي و (البلاغ المبين) ي پي را گه يه نرايٲت، چونكه جاري وايه بابايه كي نه زان قسه يه كه ده كات يان رهفتاريٲك ٲه نجام ده دات كه له ته رازووي

شەرع دا بە شىرك و كوفر دادەنرى، بۆ وىنە: عەوامىك يان سوڧى و دەروىشلىكى ناخالى لە شىخەكەى يان لە گۆرەكەى دەپارېتتەو كە بىگومان ئەو شىركى گەورەيە، بەلام بىگومان بۆمان نىيە يە كسەرەو بى سى و دوو ئەو جۆرە كەسانە بە ھۆى كوفرەو شىركە كەيانەو بە كافر و (مشرك) دابىيىن. بۆچى؟!

چونكە ئەو جۆرە كەسانە ھەيانە ھەم ئەو مەلایەش كە ساللەھای ساللە نوپۆرى لە دوا دەكات و ھەم ئەو شىخەش كە پەپرەوى لى دەكات بگرە مامۆستای مەلایەكەشى و شىخى شىخەكەيشى ھەر گىرژدە بوون بەو دەردى شىركەو بى ئەو پى بزانن!!

دیارە ھەر بۆيەش راگەياندى رۆشن (البلاغ المبين) نەركى سەركى و بنەرەتى پىغەمبەرانى خوايە ﷺ وەك خاى پەرورەدگار فەرموویەتى:

﴿فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ ﴿١٨٥﴾
﴿وَمَا عَلَى الرُّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ ﴿١٨٦﴾ .

4- ھەموو جۆرە گوناھىك كوفر و شىرك نىيە و ئىنسانى پى كافر نابى:

پىشتەر باسماں كرد كە گوناھ برىتى يە لە چواندى فەرزىك يان كردنى قەدەغە كراوێك، وە باسماں كرد كە (خوارج) ھەموو گوناھىك بە كوفر و خاوەنەكەى بە كافر دادەنن، بەلام زانا و پىشەوايانى رەسەن دەلێن نەخیر وا نىيە، بە بەلگەى فەرمايشتى خاى بى ھاوتا (سبحانە وتعالى):

(238) النحل (35) .

(239) المكبوت (18) .

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (شمس)

واته: بێ گومان خوا له‌وه نابووێ که هاوبه‌شی بێ دابنری به‌لام بۆ که‌متر له‌وه له‌هر که‌سێک که‌ بیه‌وی ده‌بووێ ...

به‌لام بیه‌ویسته‌ لی‌رده‌دا بزانی که‌ هاوبه‌ش بێ خوا دانان (الشرك بالله) تاکه‌ گوناھێک نیه‌ که‌ به‌ کوفر داده‌نری و لی‌بوورنی خوا نایگریتته‌وه. به‌لکو گوناھی دیکه‌ی واش هه‌ن که‌ شێک نین به‌لام به‌ کوفر داده‌نری، بۆ وێنه: قسه‌ گوته‌ن به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و بێ رێزی به‌رانبه‌ر نواندن. که‌ خوی دادگه‌ر به‌ ده‌قی قورئان به‌ کوفری داناوه، وه‌ک فه‌رموویه‌تی :

﴿قُلْ أَلِلَّهِ وَأَيَّاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ، لَا تَعْتَدُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ﴾ (شمس) واته: بلی: نایا گالته‌ به‌ خواو ئایه‌ته‌کانی و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی ده‌که‌ن؟! بڕ و بیانوو مه‌هیننه‌وه چونکه‌ بی‌گومان پاش نیمان‌که‌تان کافر بوونه‌ته‌وه ..

هه‌روه‌ها ده‌غه‌لیی (نفاق) یش هه‌رچه‌نده‌ شێک نیه‌ به‌لام کوفره‌ و پی‌ستری جۆری کوفریشه، وه‌ک له‌ فه‌رمایشتی خوی کاربه‌جی‌دا ده‌رده‌که‌وی:

﴿إِنَّ الْمُتَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ (شمس)

نیستاش دوی ته‌وه‌ی تیشکی‌کمان خسته‌ سه‌ر مه‌رجه‌کانی به‌ کافر له‌ قه‌ڵم دان با تیشکی‌کیش بجه‌ینه‌ سه‌ر په‌رچه‌کانی کافر کردن (موانع التکفیر) په‌رچه‌کانی کافر کردنیش به‌ گشتی ته‌م پی‌نجه‌ن:

(240) النساء (48:116).

(241) التوبة (65، 66).

(242) النساء (145) .

1- نه‌زانین (الجهل): ئاشکرایه‌ ئه‌و نه‌زانینه‌ی که ده‌بیته‌ په‌رچ (مانع)

له‌به‌رده‌م به (کافر) و (مشرک) دانرانی بابایه‌ک دا که کوفرو شیرکی لێ پشکووتوته‌وه، هه‌موو جوژه نه‌زانینی یه‌ک نیه. به‌لکو نه‌زانیی یه‌که که خاوه‌نه‌که‌ی به‌عوزر بۆ هینتراه (معذور) داده‌نری، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که ئه‌و که‌سه که‌متهرخه‌می نه‌کردبێ و به‌گوێهری توانای هه‌ولێ دابێ شاره‌زا بێ به‌لام بۆی مه‌یسهر نه‌بووبێ.

ئه‌گه‌ر نا که‌سیک به‌ ئانقه‌ست و به‌ هۆی که‌متهرخه‌می خۆیه‌وه له‌ نه‌زانیی و بێ ناگایی و سه‌رگه‌ردانیی دا مابیتته‌وه ئه‌وه حوکمه‌که‌ی جیا به‌ (معذور باجهل) داننری.

به‌لگه‌ش له‌سه‌ر ئه‌وه که نه‌زانیی (جهل) پاساودار یه‌کیکه له‌ په‌رچه‌کانی به‌رده‌م حوکمی به‌ کافر دانران زۆرن، یه‌کیکیان ئه‌م ئایه‌ته‌یه:

﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِقَلَّ يُكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النمل) واته: پیغه‌مبه‌رانیکی موژده‌ده‌ر و ترسینه‌ر تاكو پاش په‌وانه کرانی پیغه‌مبه‌ران خه‌لکی به‌لگه‌یان له‌سه‌ر خوا به‌ ده‌سته‌وه نه‌میئن، وه خوا زāl و کاربه‌جییه.

که‌واته: هه‌ر که‌سیک موژده‌دان و ترساندن (تبشیر و انذار) ی پیغه‌مبه‌رانی خوای (عليهم الصلاة والسلام) و ئه‌و په‌یامه‌ی که خوای بالا ده‌ست پییدا ناردوون، پێی نه‌گه‌یشتنێ مانای وایه بیانوو بر نه‌کراوه و به‌لگه‌ی هه‌ر به‌ ده‌سته‌وه ماوه |

وہ يەكى دیکە لەو بەلگانە ئەو فەرمايشتەى پيغەمبەرى خوايە ﷺ كە
(بخاري و مسلم) لييان گيړاوتەوہ كە بەسەرھاتى كابر ايەك دەگيړيښتەوہ كە
زۆر تاوانبار و خراپە كار بووہو لە كاتى سەرەمەرگى دا وەسيەت بۆ كورەكانى
دەكات كە پاش مردنى لاشەكەى بسووتينن و خۆلەميشەكەشى نيوى بە
دەريادا بگەن و نيوشەشى لە پيايان دا بە بەريادا بگەن. تاكو - بە خەياللى
خۆى - خوا نەتوانى زبندوى بكاتەوہ و دووچارى نازار و سزاي پاش مەرگ
نەبى !

بەلام پاش مردنى و سووتينرانى خوا (سبحانە وتعالى) زبندوى
دەكاتەوہ و پيى دەفەرموى : بۆچى وات كرد ؟!

ئەويش دەلى : ئەى خواى ! خۆت ناگادارىي لە ترس و بيمى نازار و سزاي
تۆ بوو ! ئينجا خواى بە بەزەبيش لىي خوش دەبى و عەفوى دەكات.
كەواتە :

هەرچەندە ئەو كابر ايە نكوولئى كوردوہ لە يەكئىك لە سيفەتەكانى خوا
(سبحانە وتعالى) بەلام چونكە بەهۆى نەزانىي (جەهل) يكەوہ بووہ كە بۆى
مەيسەر نەبووہ لە خۆى دا لايبەرى نەبوۋتە هۆى بە كافر و بى پروا لە قەلەم
درانى.

2- بە ھەلە داچوون (الخطا) :

لەو بارەشەوہ ديسان بەلگە زۆرن، كە ھەر كاتئىك ئينسان بەهۆى بەھەلەدا
چوونەوہ دووچارى قسەيەك يان رەفتاريك ببى كە لە ئەسل دا كوفر نەبيت،
لەسەرى حيساب ناكرئ، بۆ نمونە :

1- خوای به به‌زه‌یی فهرموویه‌تی : ﴿وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ (هشم).

واته: وه له‌سه‌ر شتیك كه به هه‌له ده‌یكه‌ن (چ قسه بهی چ كرده‌وه) گونا‌ه‌بار نابن، به‌لكو به شتیك گونا‌ه‌بار ده‌بن كه به ئانقه‌ست و له ده‌روونه‌وه برپاری له‌سه‌ر ده‌دن، وه بی‌گومان خوا لی‌بورده‌ی به به‌زه‌یی‌یه.

2- هه‌روه‌ها خوای به‌خشنده فهرموویه‌تی : ﴿...رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ كُنَّا مُوْذِعِينَ﴾ (هشم).

واته: په‌روه‌ردگارمان به‌هوی گونا‌ه‌یه‌كه‌وه كه له ته‌نجامی له بیر كردنمان یان هه‌له كردنمان دا گیرۆده‌ی ده‌بین سزaman مه‌ده‌...

دیاره ئه‌م پارانه‌وه‌یه‌ش بۆیه خوای به‌خشه‌ر فی‌ری به‌نده‌کانی كرده كه داوا‌کارییه‌كه‌یان جی‌به‌جی بكات، وه‌ك له فهرمووده‌ی پی‌غه‌م‌به‌ریش دا ﷺ هاتوه كه خوا (سبحانه و تعالی) فهرموویه‌تی: ته‌وه داوا‌یه‌كه‌تانم جی‌به‌جی كرد.

3- (بخاری و مسلم) گیراویانه‌ته‌وه كه پی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ به‌سه‌ره‌هاتی پیاویکی گیراوه‌ته‌وه كه له بیابان و چۆله‌وانییه‌ك دا ولا‌خه‌كه‌ی كه نان و ئاوه‌كه‌یشی له‌سه‌ر پشتیه‌تی بزر ده‌كات، ئینجا پاش گه‌ران و سوورانیکی زۆر و دوا‌ی ته‌وه‌ی لای نا ئومێد ده‌بی و برسی‌تی و تی‌نوی‌تی تینی بو دینی ده‌چیته ژیر سی‌به‌ری دره‌ختیك و پالده‌كه‌وی و چاوه‌رپی مه‌رگ ده‌كات، به‌لام هه‌ر هی‌نده ده‌زانێ ته‌وه ولا‌خه‌كه‌ی له‌به‌رده‌می وه‌ستاه، كاب‌راش هی‌نده دل‌خۆش ده‌بی ده‌لی: (اللهم أنت عبي وانا ربك) خوا‌یه گیان! تو

(244) الاحزاب (5) .

(245) البقرة (286) .

به‌نده‌می و من په‌روه‌ردگارتم!، له‌بەر زیده‌ دلخو‌شی یان لای تیك ده‌چی!
وهك پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرموویه‌تی : (أَخْطَأُ مِنْ شِدَّةِ الْفَرْحِ).

3- زۆر لیكران و ناچار کران (الاکراه والاضطرار) :

ئه‌میش به‌کی دیکه‌ له‌و په‌رچانه‌ی که ده‌بنه‌ ریگر له‌ به‌رده‌م هوکمی به‌
کافر دانرانی ئینسانی مسوولمان له‌ کاتیك دا که قسه‌ و هه‌لو‌یستیکی
کافرکه‌رانه‌ی لی ده‌شکو‌پته‌وه‌.

به‌لگه‌ش له‌و باره‌وه‌ دیسان زۆرن بۆ نمونه‌:

1- فەرمووده‌ی خوی زانا و توانا (سبحانه‌ و تعالی): ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ
إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْثَرٍ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾ (همه‌) واته‌: هه‌ر که‌سیك کو‌فر
به‌ خوا بکات پاش ئیمان هینانی (سزایه‌که‌ی سه‌خت و گه‌وره‌یه‌) مه‌گه‌ر
که‌سیك زۆری لی بکری و ناچار بکری و دل‌یخی نارامگرتوو بی به‌هۆی
ئیمانه‌وه‌..

تویژه‌ره‌وانی⁽²⁴⁷⁾ قورئانی‌ش باسیان کردوه‌ که هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئه‌م
نایه‌ته‌ به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی (عمار بن یاسر) بوو خوا لای پازی بی که پاش ئه‌وه‌ی
باب ودایکی عه‌مار که (یاسر و سمیه‌) بوون خوا لای پازی بی هه‌ردووکیان
له‌ ژیر نه‌شکه‌نجی بی‌په‌زای کافه‌رکان دا شه‌هید کران و خو‌یشی زۆر نازار و
نه‌شکه‌نجی درا، له‌ ژیر فشاردا کو‌فری به‌ زاردا هات تاکو قوتاری بی، جا
کاتیك چووه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی بۆ گیرایه‌وه‌ -

(246) النحل (106) .

(247) (مسلم) و له‌وانی ده‌کش گه‌راویانه‌ته‌وه‌.

بە گریانەو - پىغەمبەرى خوا پىي فەرموو: دَلَّتْ چۆنە؟! گوتى: دَلَّم پىرە لە ئیمان و ئارامگرتوویە، ئەویش پىي فەرموو: (فَإِنْ عَادُوا فَعَد) ھەر کات ئەوان دەستیان کردووە بە ئازارو ئەشکەنجەت تۆش قسەى وا بکە کە دەست لە ئەشکەنجە دانت ھەلگرن - ھەرچەندە کوفرىش بىت - .

2- فەرموودەى پىغەمبەرى خوا ﷺ : (إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنِ امْتِي: الْخَطَا وَ النسيان وما استكروها عليه). أخرجه ابن ماجة برقم : 2045 و ابن حبان برقم : 7219 عن ابن عباس

واتە: گوناحى سى حالەتان لەسەر ئۆمەتە کەم لا براوە: بە ھەلدا چوون و لە بیر چوونەو و ھەر شتێک کە بە زۆر پىيان کرابى.

4- لە بى چوونەو (النسيان) :

ئەمىش بە ھەمان شىوہ يە کى دیکە يە لە پەرچ و کۆسپەکانى بەردەم حوکمى بە کافر دانان و، بە لگەش لەو بارە يەو زۆرن، بۆ نمونە:

1- فەرمایشتى خۆى بەرز و مەزن کە لەسەر زارى بەندەکانى دەفەرموى: ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ كُنَّا مُسِيئِينَ وَلَا نُنَاسِئُكُمْ﴾ (شەش) .
کە پىشتىش مانامان کرد.

2- فەرمایشتى خوا لەسەر زمانى موسا ﷺ کە بە بەندە صالحە کەى ھاوێلى دەلى: ﴿...لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا﴾ (شەش).

(248) البقرة (286) .

(249) الكهف (73) .

واته: لیم مه‌گره که به‌هۆی له بیر چوونه‌وه‌مه‌وه (هه‌له‌م کرد) وه له ئیش و کارم دا بارگرام مه‌که و سه‌غله‌م مه‌که...
 3- فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ: (رفع عن امتي: الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه) که پیشتیش مانامان کرد.

5- ته‌ئویل کردن (التأويل):

په‌رچیکى دیکه له‌به‌رده‌م حوکمی به کافر دانانی که سـیـک دا که به مسولمان دانراوه کوفر و شیرکینکی لی دهرکه‌وتوه بریتی یه له ته‌ئویل کردن، مه‌به‌ستیش له ته‌ئویل کردن لی‌کدانه‌وه و ته‌فسیر کردنی ده‌قیکی قورئان و سوننه‌ته به هه‌له که سه‌ر بکیشی بۆ نکوولی کردن له راستیه‌کی شه‌رعی، یان هه‌لال‌کردنی هه‌رامی‌ک و هه‌رام کردنی هه‌لالی‌ک یان هتد، که بی‌گومان نه‌و جوړه شتانه به کوفر داده‌نرین.

نمونه‌ی زه‌قیش له‌و باره‌وه به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی (قدامة بن مظعون) و هاوه‌له‌کانیه‌تی که پیشتەر ئاماژه‌مان پئی کرد.

شایانی باسیشه که ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ش ده‌چیته‌وه نیو مه‌سه‌له‌ی به هه‌له‌ داچوون (الخطأ) وه که پیشتەر خستمانه‌ روو، چونکه ته‌ئویل کردن و لی‌کدانه‌وه‌ی نا‌راست که سه‌ر بکیشی بۆ کوفر جوړیکه له جوړه‌کانی به هه‌له‌ داچوون و به هه‌له‌ دووچاری کوفر گوتن و کوفر کردن بوون.

به‌لێ به‌پێزان!

ئه‌مانه‌ی رابردن مه‌رجه‌کانی به کافر دانان و په‌رچه‌کانی به‌رده‌می بوون و، هه‌ر کاتی‌ک ویسترا حوکمی کافر بوون و له دین ده‌رچوون به‌سه‌ر بابایه‌کی

مسولمان دا بچەسپینری بەهۆی ئەهوه که شتیکی لی بیستراوه یان بینراوه که به (کفر) یان (شرک) له قهڵەم دەدری پتویستە یەک سەر و بێ سێ و دوو لیکردن به (کافر) دانەنری، هەتا به وردی سەرغی ئەو بنچینه (قاعده) و تەرازوو شەرعییه نەدری و بابای کوفرکه‌ری پی هەلنەسەنگینری داخۆ:

مەرجه‌کانی کافر بوون (شروط التکفیر)ی سەرجه‌م تیدا هاتوو نه دی و تیکرای پەرجه‌کانی کافر بوون (موانع التکفیر)ی تیدا لاچوونه تاکو حوکمی کوفری به‌سەردا بدهین و بلیین: فلان کەس کافره و فری به‌سەر ئیسلامه‌وه نەماوه، یان نه. تاکو پەله نەکه‌ین لهو حوکم دانەدا و خۆمان دووچاری گوناھی گەوره‌ی به ناهەق کافر کردنی مسـولمانیک نەکه‌ین که به پی شەرعیه‌تی خوا (سبحانه وتعالی) ناکری به کافر له قه‌ڵەم بدری له‌گه‌ڵ ئەه‌وه‌ش دا که جوړیک له کوفریان شیرکی لی دەرکه‌وتوه.

سبحانک اللهم وبحمدک اشهد الا اله الا انت استغفرک واتوب الیک.

له ئۆره جیهاندا زۆریان له‌گه‌ڵانی
بۆ ئێمه هه‌ڵبژێرناوه

ئێمه هه‌ڵبژێرناوه

پاڤاپیرونی مەگنەیی ماموستا عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.com

پاڤاپیرونی مەگنەیی ماموستا عەلی بابیر

عەلی بابیر/Alibapir

عەلی بابیر/Alibapir

مەگنەیی
پاڤاپیرونی مەگنەیی ماموستا عەلی بابیر

پاڤاپیرونی مەگنەیی ماموستا عەلی بابیر

دەرسى نۆپەم:

گرنگى و كارىگەرىي ئيمان و عهقيدە لە ژيانى ئينسان دا

خاڵەكانى:

- 1
- 2
- 3
- 4

الحمد لله كما ينبغي لجلال وجهه وعظيم سلطانه والصلاة والسلام على
نبينا محمد وآله وأصحابه واتباعه وأعوانه .

به‌پړان !

شتيكي ناشكرا و ړوونه كه گه‌وره‌ترين به‌رهم و به‌ره‌كه‌تي ثيمان نه‌وه‌يه
كه نينسان پي‌ي شايسته‌ي نه‌وه بي كه به ديداري خوا شاد بي و بچيته
به‌هشت وله دوزخ ړزگاري بي، نا نه‌وه گه‌وره‌ترين به‌رهم و گه‌وره‌ترين ده‌وري
ثيمانه.

وه له راستي دا خوي پ‌روهر دگار (سبحانه وتعالی) كه بانگي به‌نده‌كاني
كردوه ثيماني پي بينن و ثيمان به پيغه‌مبه‌ره‌كاني (عليهم الصلاة والسلام) و
به‌رنامه وشه‌ريعه‌ته‌كه‌ي بينن هر بؤ نه‌وه بووه كه به‌خته‌وه‌ري هه‌تا هه‌تايي و
نه‌پراوه‌يي به‌هشتيان پي بپري له پيش هه‌موو شتيك دا، پاشان ده‌ستكه‌وت و
به‌رهمه‌كاني دونيائي ثيمانيشيان ده‌ست بكه‌وي.

به‌لگه‌شمان له‌و باره‌وه نه‌وه‌يه كه هه‌موو نايه‌ته‌كاني قورڼان كم و زور
نه‌وه‌يان لي ده‌فامر پته‌وه كه نه‌وه‌ي به‌نده‌كاني بؤ بانگ ده‌كړي بؤ ثيمان و،
تامانچ و مه‌به‌سته له په‌يامي خوا و بانگه‌وازي پيغه‌مبه‌ران دا (عليهم الصلاة
السلام) نه‌وه‌يه كه شايسته‌ي نه‌وه بن خوا لي‌يان رازي بي و بچنه به‌هشت.

بؤ نمونه خوي به‌خشنده و به‌خشه‌ر ده‌فهرموي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ
أَدْلَكُم عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ (10) تَوَمُّونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

وَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (11) يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَذْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (12) وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ واتە: ئەو ئەوانە‌ی بڕواتان هێناوه بازرگانێ (و سه‌ودا و مامه‌له‌) به‌كتان پێشان بدهم كه پێی پرژگار ده‌بن له نازاریكی به‌ ئێش، بڕوا به‌ خوا و پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی بێنن و له‌ پێناوی خوادا به‌ مال و گیان جیهاد بکه‌ن ئەوه‌ بۆ ئێوه‌ (له‌ هه‌موو شتێك) باشتره‌ ته‌گه‌ر بزانه‌ن (باشتریه‌ كه‌ش له‌وه‌ دایه‌ كه‌) گونا‌هه‌كانتان ده‌بوری و ده‌تان خاته‌ چه‌ند ڕه‌ز و باغیكه‌وه‌ كه‌ ڕووباریان به‌ ژێردا ده‌ڕۆن ﴿خوای په‌روه‌ردگار به‌ زۆری وه‌سفێ به‌هه‌شت به‌ باخ و ئاو و ڕووبار و سه‌وزایی ده‌كات، چونكه‌ دلێ ئینسان زیاتر له‌ هه‌موو شتێك به‌ ئاو و ڕووبار و كانی و كانیاو و ڕه‌ز و باغ و سه‌وزایی ده‌پوشكوێ و ده‌كرێته‌وه‌﴾ وه‌ چه‌ند خانووبه‌ره‌ و كۆشك و ته‌لاریكی پاك و چاك له‌ نیو ئەو به‌هه‌شتانه‌دا هه‌ن كه‌ هه‌میشه‌یین، بێ گومان ئەوه‌ (سه‌ركه‌وتن و ده‌ستكه‌وت و) بڕدنه‌وه‌ی هه‌ره‌ مه‌زنه‌، وه‌ به‌ره‌مه‌یكی دیکه‌ی ئیمان و جیهاد كه‌ ده‌ستتان ده‌كه‌وێ، ئێوه‌ هه‌زی لێ ده‌كه‌ن ئەوه‌یه‌ كه‌ یارمه‌تی و پشتگیریان له‌ خواوه‌ بۆ دێت، وه‌ ئازاد كردنی ولاتانتان پێی ده‌به‌خشی. (ده‌گونجی مه‌به‌ست پێی ئازاد كردنی (مه‌كه‌ه‌)یان ئازاد كردنی نیوه‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌بی، یاخود سه‌رجه‌م ولاتانی دیکه‌ بێ كه‌ له‌ ژێر نیری تاغووته‌كان دا بووه‌ خه‌لكی یان تێدا چه‌وسێنراوه‌ته‌وه‌﴾ وه‌ له‌ كۆتایی دا ده‌فه‌رموێ: (وبشر المؤمنین) مژده‌ بده‌ به‌ ئیمانداران كه‌ له‌ پێشدا ئەو

سەرکەوتنە مەزنەيان ھەبە کە لە گوناح خوش بوون و بە بەھەشت شاد بوونە، پاشان ئەو دەستکەوتە لاوەکی بەشيان دەبێ کە ئەوان زۆری ھەز لێ دەکەن و پێیان خوشە کە بربیتی یە لەوێ بەسەر دوژمنیان دا سەر دەکەون و دەروازەى شار و ولاتانیان بۆ دەکرێتەو و دین و بەرنامەى ھەقى خۆی پەرورەدگاریان تیدا دەچەسپێن و مەزقەکان لە تاریکی و شەو زەنگی کوفرو فەسادو ستەم دەردێنن.

کەواتە: پراستە گەورەترین دەستکەوت و بەرھەمی ئيمان ئەو یە کە ئینسان وا لێ دەکات شایستەى ئەو بێ خوا لێ خوش بێ و بە دیداری خوا (سبحانە و تعالی) شاد بیت، وە لە دۆزەخی بەتین رزگاری بیت و لە بەھەشتی بەرین دا نیشته جێ بیت.

بەلام وێرای ئەو ش ئيمان لەم ژيانى دونیایەمان دا چەندان بەرھەم و کاریگەریی دیکەى گەورە و گرنگی ھەن، کە لە راستى دا ھەر کەسێک ئەو بەرھەم و کاریگەری یانەى ئيمان لە دنیا دا چنگ نەخات شایستەى ئەو ش نابێ کە لە دوا پۆژدا بەرھەمی ھەرە گەورەى ئيمانى دەست بکەوێ، چونکە ھەر کەسێک ئەو بەرھەم و کاریگەرییانەى ئيمانى کە تۆزێکی دیکە باسیان دەکەین لە دنیا دا تیدا نەبەنە دى و لێى دەر نەکەون دیارە ئیمانەکەى ئەو ئیمانە نەبوو کە پێى بچیتە بەھەشت، بە بەلگەى ئەو کە لە ژيانى دنیایى دا لێى بەھەرەمەند نەبوو.

بەرھەم و کاریگەری یەکانى (ئيمان) :-

(بەکەم): ئيمان ■ خو ناسین:

خۆشەويستە كانم، ھەموو ئىنسانىك مەگەر عەقل و شعورى نەبىت و شىت بىت، ئەگەر نا چەند پرسیارێكى خوارسك (فطري) لە دل و مېشكى دا ھەن كە ھەميشە خوت خوتە دەكەن و دەيجوولينن: ئايا ئەم بونەوەرە (كائنات) ە چى يە؟! لە كۆيۆ ھاتووە سەرەنجامى بەرەو چى و كۆي دەچى؟! من چىم و بۆچى ھاتووم بۆ ئەم ژيانەى سەر زەوى؟!، كى ھىناومى و بۆ كۆي دەچم؟ ئايا ئەركم لەم ژيانە دا چى يە؟ ئەوانە كۆمەلێك پرسیارى خوارسك (فطري) ن كە بە درېژايى مېژوو ئىنسان ھەولێ داوہ وەلاميان بەداتەو، بەلام لە راستى دا لە رېگای ئيمان و (وحى) و پەيامى خواوہ نەبى ھەرگيز وەلامى (منطقي) و ماقوول و ئارامى ھىن و دل فينك كەرەوہ و قەناعەت پى ھىنەرى ئەو پرسیارانەى دەست نەكەوتوہ و دەستىشى ناكەون.

جا خوا پشتىوان بى لە باسەكانى داھاتوودا چەند لاپەرەيەك بۆ ئەم مەبەستە تەرخان دەكەين پوونى دەكەينەوہ كە فەيلەسووفەكان كاتێك ويستويانە بە پشت بەستنى عەقلى روت وەلامى ئەو پرسیارانە بەدەنەو، چەندە گيرۆدەى بۆچوونى سەيرو سەمەرە بوون و چۆن چەند وەلامىكى بى جى و ناقوولێ ئەم پرسیارانەيان داوہتەوہ.

بەلام با سەيرى چەند ئايەتيك بكەين كە خواى پەرورەدگار (سبحانە و تعالى) وەلامى ئەو پرسیارانە زۆر بە سووك و سادەيى دەخاتە دەستى ئىنسان! سەرەتا كەسێك كە بۆ وەلامى ئەو پرسیارانە ناگەرێتەوہ بۆ لای (وحى) و ئيمان خوا ئاوا بۆمان باس و (تصوير) وينا دەكات و دەفەرموى: ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكْذِبْ رَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ

﴿مِنْ نُورٍ﴾ (نور) واتە: وێنەى ئىنسانىكى بى پرەوا بى بەش لە ئيمان و ھىدايەتى خوا، وەك كۆمەلەىك تارىكايى لەسەرىەك كەلەكە بوو واىە، جا تارىكايى يەكان بریتىن لە: شەوێكى تارىك لە نۆو دەريايەك دا ئەو دەريايە شەپۆل لەسەر شەپۆل ، لە سەرەووى ئەو شەپۆلانەو ھەور، لە سەرەووى ھەورەو تارىكايى شەو ﴿ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ﴾ كۆمەلەىك تارىكايى لەسەرىەك كەلەكە بوو، وە ئەو تارىكايى يە خەست و خۆلە ئەگەر ئىنسان دەستى بخاتە بەر چاوى ئەو ئەك ھەر نايبىنى، بەلکو نزيكىش نىە كە ببىنى، بى گومان ھەر كەسىك خوا (سبحانە وتعالى) رۆشنايى - لە رېگەى پىتەمبەران و (وحى) خۆيەو - پى ئەدا ھەرگىز رۆشنايى دەست ناكەوى . ((بۆ ئەو ھى سەر دەربكات و بزائى لە كۆيە ھاتو ھەو بۆ كۆى دەچى و (محل)ى لە (اعراب)ى ئەو بونەو ھەرە پان و پۆرەدا چى يە و چۆنە؟!)).

ھەروەھا بەھۆى بى پرەوايى و خوا نەناسى يەو ھە ئىنسان حەقىقەتى خۆى لى و ن دەبىت و خۆى فەرامۆش دەكات و نازائى چى يە، وەك خۆى بەرز و مەزن دەفەرموى: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَسُوا اللَّهَ فَأَلْسَاهُمْ أَلْسِنَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (نور) واتە: وە وەك ئەوانە مەبن كە خويان لە بىر چۆتەو ھە خواش خويانى لە بىر پردوونەو، واتە: بەھۆى خوا لە بىر چوونەو ھەو ھەو خويان لە بىر چۆتەو، جا ئايا ئەو ماناى چى يە خۆ ئىنسان ھەمىشە دەزانى كە خۆى ھەيە؟! واتە بەھۆى خوا نەناسى يەو ھەو خويان نانس و نازان بۆچى دروست كراون و لە كۆيە ھاتوون و بۆ كۆى دەچن!

(251) النور (40) .

(252) الحشر (13) .

ھەر بۆيەش ئەھلى دَلْ ئەوانەي كە بۆ تەزكە كەردنى نەفسيان بە رېگاي شەرع دا رۆيشتون قسەيەكى جوانيان كەردە كە دەلّين: (مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ) ھەر كەسك خۆي بناسى پەرورەدگاربي خوشى دەناسى، بەلام ھەر كەسك خۆي نەناسى خوشى ناناسى و نازانى چىيە.

داروين و فرۆيد و دوركايم و ماركس و ئەنگلس ھەر كاميان بە جۆريك پېناسەي ئينسانيان كەردە، داروين دەلّ: ئينسان لە مەيمونەو ھاتو، و ماركسىيەكان دەلّين: ئينسان تەنيا (معدة) گەدە دەيجوولّينى و، فرۆيديش ئينسان لە جينس دا كورت ھەلدّينى، وە دوركايم دەلّ: ئينسان لە كۆمەلگادا وەك سابوونيك وايە كە لە قالب دەرەچيت، واتە: ئينسان سابوونە و كۆمەلگاش قالبە كەيەتى و چۆن بى وا دەرەچى!

ئەوانە بۆيە ئاوا سەيرى ئينسانيان كەردە، چونكە لە دەروازە و دەلاقەي وەحى و ھىدايەتى حەقىقەتناس و واقع بين و گشتگيرەو تەماشاي ئينسانيان نەكەردە، بۆيە سەرچەميان گيردەي تيروانىنى ھەلە و لاتەل و لاسەنگ بوون لە بارەي ئينسانەو.

بەلام با بزەين خۆي پەرورەدگار چۆن وەلامى ئەو پرسیارە دەخاتە دەستى ئيمە: لە سەرەتاي سوورەتى (الانسان) دا خۆي زانا و توانا فەرموويەتى:

﴿هَلْ أَلَمَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينَ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا (1) إِنْ أَرَادْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ (ھ) خۆي كاربەجى لەم دوو ئايەتەدا ھەم باسى ئەو سەرچاوەيە دەكات كە ئينسانى لێو ھاتو و ھەم ئەو ئەرکەي كە ئينسانى بۆ خولقيتراو و ھەم باسى

چۆنیه‌تى پىكهاته‌ی ئىنسانىش ده‌كات، سه‌ره‌تا وشه‌ی (هل) وه‌ك توێژه‌ره‌وانى قورئان ده‌لێن بۆ (تحقیق) و (تأکید) ه، هه‌رچه‌نده‌ له‌ ئەسل دا ئامرازى پرسىيار كردن (استفهام) ه، ده‌فه‌رموئ: به‌ راستى كات و رۆژگاړێك به‌سه‌ر ئىنسان دا هاته‌ كه‌ شتێكى باس كراو نه‌بووه . واته‌ نه‌بووه تاكو باس بكړئ، ئىنسان نه‌بوون پىشى كه‌وتوو (مسبق بالعدم) و كاتێك بووه نه‌بووه، كه‌واته‌ ده‌بى به‌ديه‌ینه‌رىكى هه‌بى، جا ئايا ئه‌و به‌ديه‌ینه‌ره‌ كىيه‌؟ بىگومان خوايه‌ خواى به‌ديه‌ینه‌ره‌ بى باكانه‌ و راشكاوانه‌ وا ده‌فه‌رموئ، كه‌واته‌ گه‌شه‌ سه‌ندن (تطور) ى مادده‌ و سروشت و پىكه‌وت و نه‌وانه‌ هه‌مويان وشه‌ی نه‌فسانه‌بين و هىچيان حه‌قىقه‌ت و نى‌وه‌رۆكيان نيه‌ ئىنجا ئايا سه‌ره‌تای دروست بوون سه‌ره‌له‌دانى ئىنسان چۆن بووه‌ و چى بووه‌؟!

﴿ مِنْ نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ﴾ له‌ تۆويلكه‌يه‌كى تىكه‌لاو له‌ ناوى پياو و ئافره‌ت، كه‌ هه‌ر كام له‌ ناوى پياو و ئافره‌ت له‌ كۆمه‌لێك گه‌رد (جُزْئ) ى تىكه‌لاو، وه‌ هه‌ر گه‌ردىكىش له‌ كۆمه‌لێك گه‌ردىله‌ (ذرة) و هه‌ر (ذرة) يه‌كىش له‌ كۆمه‌لێك ته‌نۆلكه‌ى بچوكتى پىك دىت، دىاره‌ ئه‌و تۆويلكه‌ (نطفة) يه‌ش جوړىك له‌ ژيان (حياة) ى ساده‌ى تىدايه‌، به‌لام ئايا خوا بۆچى ئىنسانى دروست كردوه‌؟ (نبتليه) تاقى ده‌كه‌ينه‌وه، كه‌واته‌ ئىنسان بۆ نه‌ركىك دروست كراوه‌ كه‌ برىتى يه‌ له‌ تاقى كرانه‌وه، ﴿ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾ ئامرازه‌كانى تاقى كردنه‌وه‌شمان پى داوه‌ وامان كردوه‌ كه‌ ئىنسان بتوانى بىسه‌ر و بينه‌ر بى بۆ ئه‌وه‌ى بگوجى تاقى بكريته‌وه‌ و بتوانى - ئه‌گه‌ر بىسه‌وى - له‌ تاقى كردنه‌وه‌ ده‌ربچى.

له‌ شوینیکی دیکه‌دا خوای په‌روه‌ردگار راشکاوانه‌ تر په‌رده‌ له‌سه‌ر ئه‌رك (وظیفه‌)ی ئینسان هه‌لده‌داته‌وه‌ و ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (هه‌م) واته‌: جنۆكه‌ و ئینسانم به‌س بۆ ئه‌وه‌ دروست کردوون كه‌ بمپه‌رستن و به‌ندایه‌ تیمم بۆ بکه‌ن، به‌لێ به‌ندایه‌تی بۆ خوا پاساوی دروستکرانی ئینسان و حکمه‌ت و نامانجی دروستکرانیه‌تی، به‌لێ به‌پرێزان! خوای په‌روه‌ردگار بێ نیازو هیچ ئیشیکی پیمان نیه‌ که‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ دروستی کردپین، ته‌دی بۆچی ده‌فه‌رموی: بۆیه‌ دروستم کردوون که‌ بمپه‌رستن؟! له‌ وه‌لام دا ده‌لێین چونکه‌ په‌رستنی خوای په‌روه‌ردگار بۆ ئیمه‌ قازانجه‌ و مایه‌ی به‌خته‌وه‌رمانه‌، ئه‌گه‌ر نا خوا (سبحانه‌ و تعالی) پێی زیاد ناکات، هه‌روه‌ك ئه‌گه‌ر نه‌شی په‌رستین هیچی لێ که‌م ناکات، که‌واته‌ خوای په‌روه‌ردگار نامانج و مه‌به‌ستیکی نه‌بووه‌و نیه‌ که‌ په‌یوه‌ست بێ به‌خۆیه‌وه‌ له‌ دروست کردنی دروستکراوه‌کانی دا، چونکه‌ هه‌ر که‌سیك مه‌به‌ستیکی هه‌بێ پێویستی به‌و مه‌به‌سته‌ هه‌یه‌ و هه‌ر که‌سیك نامانجیکی هه‌بێ دیاره‌ پێویستی به‌و نامانجه‌ هه‌یه‌ و په‌کی له‌سه‌ری که‌وتوو، خوای په‌روه‌ردگاریش ده‌وله‌مه‌ند (غنی) و بێ نیازه‌، به‌لام خوا ئیمه‌ی دروست کردوه‌ بۆ نامانجیک که‌ په‌یوه‌ندی به‌ خۆمانه‌وه‌ هه‌یه‌ که‌ په‌رستنیه‌تی بۆ به‌خته‌وه‌ری خۆمان له‌ دنیا و قیامه‌ت، جا ئه‌وه‌ باسیکی درێژه‌ و ئیمه‌ لی‌رده‌دا هه‌ر به‌ کورتی باسمان کرد.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَتْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾ (هه‌م) واته‌: ته‌و په‌روه‌ردگاره‌ی که‌ مه‌رگ و ژیا‌نی

(254) الذاریات (56).

(255) الملك (2).

دروست کردوون بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوێ داخۆ کامەتان کردەوێ باشتره، وه خوا زāl و بالا دەستته و لی‌بۆرده و تاوان پۆشه، له‌م ئایه‌ته‌وه‌ ده‌رده‌که‌وێ که وه‌ك چۆن ژيان دیاردەیه‌کی هه‌بوو (موجود)ه به‌ هه‌مان شیوه‌ش مردنیش دیاردەیه‌کی هه‌بوو (موجود)ه، به‌ به‌لگه‌ی ئەوه که خوا بۆ هه‌ردووکیان وشه‌ی (خلق)ی به‌کارهێناوه.

هه‌روه‌ها به‌هۆی ئیمان‌ه‌وه‌ ئینسان بۆی ده‌رده‌که‌وێ که کيان و که‌سایه‌تی چۆن و به‌ چ شیوه‌یه‌ك پێکهاتوه به‌ هه‌ردووک به‌شی ماددی و مه‌عنه‌وبییه‌وه: ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ (71) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقُمْوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾^[هه‌] واته: کاتی‌ك په‌روه‌ردگـاـرت به‌ فریشته‌کانی فەرموو من ئینسانێ‌ك له‌ قور دروست ده‌که‌م، جا کاتی‌ك رێ‌کم خست و له‌ روو‌حی خۆم فووم به‌ به‌ردا کرد هه‌مووتان کړنووشی (رێـز و حورمه‌تی) بۆ به‌رن. بـی گومان مه‌به‌ست ناده‌مه (عليه الصلاة والسلام) که خوا له‌ قور دروستی کرد وه‌ك فەرموویه‌تی:

﴿وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ (7) ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ﴾^[هه‌] واته: سه‌ره‌تای ده‌ست پێ‌کردنی ئینسان ئەوه‌ بوو که له‌ قور دروستی کرد، ئینجا که له‌ شوێنێ‌کی دیکه‌ فەرموویه‌تی: ﴿مِن تَرَابٍ﴾^[هه‌] یان ده‌فه‌رموی: ﴿مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ﴾^[هه‌]، ئەوه‌ هه‌مووی هه‌ر یه‌که‌ چونکه (تراب)

(256) ص (71-72).

(257) سجده (7-8).

(258) (...فَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ (5) .

(259) (خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ الرَّحْمَن (14) .

(گل) ټاوي بخه گهل ده‌بيته (طين) قور، قوريش وشك بيته‌وه ده‌بيته قوري وشك كراوه‌ي وهك خه‌زف ﴿صَلِّ صَلَاتَكَ﴾ جا ټه‌وانه هم‌مويان قوناغه‌كاني دروست بووني جه‌سته‌ي ټاده‌من ﷺ، ټايه‌ته‌كان وهك بو سهرنجي سه‌ركيټلانه دهرده‌كه‌وي به‌يه‌كه‌وه دژ نين، به‌لكو ههر كاميكيان باس له قوناغيك له قوناغه‌كاني دروست بووني ټاده‌من ﷺ ده‌كات، به‌لام ټايا خواي كاربه‌جي ﷺ نسل و وه‌چه‌ي ټه‌و يه‌كه‌مين ټينسانه‌ي له چي دروست كرده؟ ﴿ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مِهْنٍ﴾ واته: پاشان وه‌چه‌كه‌ي دروست كرده له پوخته‌ي هك له ټاويكي به سووك و كه‌م سه‌ير كراو نابوت، كه مه‌به‌ست پي (مني) پياو ټافره‌ته و له راستي دا شتيكي قيژه‌ون و پير لي كراو و سه‌رجه‌م ټينسانه‌كان له‌وه دروست كراون، جا دياره ټه‌و ټاوه‌ش پوخته‌ي خوين و ټه‌ويش پوخته‌ي خواردن و خوراك و ټه‌ويش پوخته‌ي ټه‌و شتانه‌ي كه له زه‌وي په‌يدا بوونه له رووه‌ك و ټاژهل و به‌روبووميان كه ټينسان ده‌ياغوات و ده‌بيته خواردنيكي هه‌زم كراو ټه‌ويش ده‌بيته خوين و خوينيش تزيولكه (نطفة) كه ټاويكي بيژراوه‌و پوخته‌ي كومه‌ليك كار ټه‌جام (تفاعل) ي كيميي و ټه‌وانه‌يه كه جوريك له ژيان (حياة) ي ساده‌ي ټيدايه نهك رووح، پاشان ټه‌و (نطفة) يه كه ده‌بيته كوريه رووحي به به‌ردا ده‌كري له كاتي ته‌مه‌ني چوار مانگ و (10) شه‌و به‌ره‌و سه‌روو وهك له ټايه‌ت و فهرمووده‌كان دا هاتووه.

كه‌واته: ټينسان - چ ټاده‌م و چ وه‌چه‌كه‌ي - هم له جه‌سته‌يه‌كي خاكي و هم له گيان (روح) يكي خوايي بينك هاتووه، وه كه ده‌گوتري: گيانكي خوايي له‌بهر تيشكي فهرمووده‌ي خوا: ﴿وَكَفَّخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾ به‌و مانايه نيه كه گيان (روح) به‌شينك بيت له خوا و جيا بيته‌وه، به‌لكو روح دروستكراو

(مخلوق) يکى دانستەى خوايە کە پەيوەندى بە جيهانى ماددەوہ نيە، بۆيە خوا پاللى داووتە لای خۆى.

هەر وەها ئينسان بەهۆى ئيمانەوہ بۆى دەرەدەکەوئى کە چ پايە و پلە و مەقاميکى پى دراوە وەك خواى پەرورەگار فەرموويەتى : ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً ۖ﴾ (هەلە) واتە کاتىک خواى پەرورەگار بە فریشتەکانى فەرموو: مە دەمەوئى جى نشينىک لەسەر زەوى دابنیم، کەواتە: ئينسان جى نشينى خوايە، جا هەرچەندە هەندىک دەلین: دروست نيە بلى ئينسان جى نشينى خوايە و چۆن دەبى؟! لە کاتىک دا کە ئينسان کافريان هەيە و موسولمانيان هەيە و ناگوچى ئينسان جى نشينى خوا بى؟! بەلام ئەوانە هەمويان قسەى بى هیزن، بەلئى دروستە بگوترى ئينسان جى نشينى خوايە، بەو واتايە کە خوا (سبحانە وتعالى) ئينسانى لەسەر زەوى داناو و دەستى تیدا والا کردو، وە ئەو نايەتە جگە لەو واتايەى گوتمان هيچ واتايە کى دیکەى پروو هەلناگرى، مەگەر بە زۆر لەسەرى باربکرى، چونکە خواى پەرورەگار بۆ خۆى بە راشکاووبى دەفەرموئى: مە دەمەوئى جى نشينىک لەسەر زەوى دابنیم، فریشتەکانیش دەلین: چۆن کەسيکى لى دادەنىى کە خوین دەريژى و خراپە دەکات و ئیمەش هەميشە تۆ بە پاک دەگرين و سوپاس و ستايشت دەکەين و پاکى و بى هەلەيى تۆ رادەگەيهين !! کەواتە: لیژەدا فریشتەکان نا راستەوخۆ گوتوويانە: بۆچى ئیمە نەکراوين بە جى نشين و چۆن ئينسان کراو

(260) البقرة (30)، مە ئە کتێ (موسلمانى کامل) بەشى دووم، (خواپەرسى موسلمان) بەرگى دووم، بە وردى باسى ئەو مەسەلەبەم کردون و بەلگەم لەسەر هێناوئەو.

بە جى نشىن لە حالىك دا كە زۆر لە يەك جىاوازين؟! ئىنجا ئەگەر بگوترى ئىنسان جى نشىنى (جن) كە ھەندىك لە توپزەرەوان (مفسرين) وا دەلین ئەو ئەيمە دەلین: پيش ئەوئى ئىنسان دروست ببى (جن) لەسەر زەوى نەبوون تاكو بگوجى ئىنسان بپيتە خەلىفەى و شوپى بگريتەو، چونكە خوا (آدم و ابليس) ي - كە بابى ئىنسان و جندن - پيگەو دابەزاندوونە سەر زەوى - وەك فەرمووتى: ﴿ قَالَ اضْطَأْ مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ ﴾ (٢٢) ئىنجا ئىنسان بە گشتى لە جند گەورەترە و بە بەلگەى ئەو كە خوا پيغەمبەرانى (عليهم الصلاة والسلام) تەنھا لە ئىنسان ناردوون و ھىچ كاميان لە نيو جندان ھەلنەبژاوان، وەك خوا فەرمووتى: ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى ۚ ﴾ (٢٣) كەواتە: بە ھىچ شىوئەى ناگوجى مرؤف خەلىفەى جند بى، چونكە دەبى خەلىفە لە خوار ئەو كەسەو بى كە جى نشىنەتى، كەچى بە پيچەوانەو (جن) لە خوار ئىنسانەوئە، پاشان ئەگەر ئەو جى نشىناپەتى يە ھى (جن) بووايە نەدەبوو فريشتەكان ئيرەيى (غِبْطَة) يان بە ئىنسان بردبايە بلين ئەدى بۆچى ئەيمە ئەو خەلىفەى نين!، وە ئەم رايە راي (طبري) و (ابن كثير) و (قرطبي) و (سيد قطب) و كۆمەلەىكى زۆر لە توپزەرەوانى قورئان و باقى زاناينە.

ديسان خواي پەرورەدگار لە بارەى جۆرى كەسايەتیی و پيگەتەى ئىنسانەو دەفەرموتى: ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾ (٢٦٣) واتە:

(261) طه (123).

(262) يوسف (109).

(263) النين (4) .

بى گومان ئىنسانمان لە باشتىن جۆرە پىنكەتە خولقاندە، كەواتە جوانتىن پىنكەتەى روالەتى و مەعنەوىيەى ئەوئەبە كە ئىنسانى لەسەر دروست بوو دەجا ديارە كە ئەم راستىيەش تەنها لە رۆي ئيمانەو ئىنسان دەركى دەكات و دەيزانى.

كەواتە: بۆمان دەرگەوت كە بە ھۆى ئيمان و ھەرگرتنى پەيام و ھىدايەتى خواو ئىنسان دەزانى كە (ھلّى) لە (إعراب) ى ئەم بوونەوئەردا چى يەو چۆن دروست بوو و بۆچى ھاتو و كى ھىناويەتى و چۆن و لە چى دروست بوو و خواوئەنى چ ئەرك و كەسايەتىيەى كە و پىنكەتە جەستەبى و رۆوحيەى كەى چۆن و ..؟! ھتە، ھەر بۆيەش (خۇناسىن) مان كەردە گەنگرتىن و گەورەترىن بەرھەم و شوپنەوارى ئيمان لە ژيانى ئىنسان دا.

(دووەم) ئيمان و دەورەوەر و بوونەوەر ناسىن:

بىجگە لەو كاتانەى كە ئىنسان گۆى راپەللى پەيامى خوا بوو و گۆى بۆ پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) گرتو تاكو مەتەللى بوون (وجودى) بۆ ھەلبىنن و نەينى (لغزى) ئەم بوونەى بۆ ھەل بكەن، جگە لەو كاتانە ئىنسان ھىچ كاتىك ھەلامىكى راست و دروستى ئەو پەرسىارە خواپسك (فطرى) يانەى دەست نەكەوتو كە ئامازەمان پى كەردن و گۆتمان: خوئوئەى دل و مېشكى ھەموو ئىنسانىك دەدەن، بۆ نمونە:

ئەگەر تەماشای فەلسەفەى يۆنانى بكەين كە ديارە يۆنانىيەكان كاتى خۆى بە فەلسەفە و ھىكمەت و وردبىنى ناسرا بوون، ھەتا باسى شتى ماددى و روالەتى يان كەردى ھەك باسى دەولەت و كۆمەلگا و ژيان و گۆزەرانى خەلك، ئەو تەندازەبەك ھەندىك شتى راست و بە س—وووديان گۆتو، بۆ نمونە: (ئەفلاتون) كە لە كىتەبى (كۆمارى ئەفلاتون) دا ھەندىك شتى جوانى لەو

بارەوہ گوتوہ، ھەرچەندە لە ھەندىك شتیشدا تووشى ھەلەى زۆر خراپ بووہ بە تايبەت کە پۆلێن (تەصنیف)ى کۆمەلگا دەکات و توێژیکيان بە زێر دەشوبھيێنێ و يەکیان بە زیوو يەکی دیکەيان بە ئاسن و يەکی دیکەشیان بە خەزەف !

بەلām ھەم ئەفلآتوونیش و ھەم سەرچەم فەیلەسووفەکانى دیکەش کاتیك کە ھاتوونەتە سەر باسى ئەو دیو سروشت (میتافیزیکا) دەبینن چوار پەل لە قورئانەزانى دا چەقیون و شتى وایان گوتوہ لە فوتووى ھىچ عەتارىك دا نیە، بۆ نمونە: بۆ ھەر کام لە دیاردە سروشتییەکانى وەك: جوانیى، ھونەر، ناو، با، ناگر ... ھتد پەرورەدگار (رَبّ)یکيان داناوہ⁽²⁶⁴⁾ وە وایان خەيال کردوہ کە لە نيوان خواى بەرز و مەزن (سبحانہ وتعالی) و مرۆڤ دا ھەمیشە کیشمە کیش (نزاع) ھەبووہ و ھەيە، وە لە يەکیك لە ئەفسانەکانیان دا ھاتوہ کە لە سۆنگەى ئەوہوہ پەرورەدگارى ناگر (زېوس) کاتى خۆى ويستوويەتى ناگر بەدزى و بیداتە مرۆڤ بۆ ئەوہى ژيان وگوزەرانى بەرەو پيش بچى، خوا (سبحانہ وتعالی) لىى توورە بووہ و سزای داوہ !!

(264) ھەرچەندە زۆربەى ھەرە زۆرى نووسەرانى کورد وشەى (آلهة) و (أرباب) یان بە (خواھەکان) تەرجەمە کردوہ، بەلām یێ گومان ئەوہ ھەلەپەکی زەق و سەیرە، چونکە وشەى (خوا) تەرجەمەى وشەى (الله) یە و (الله)ش لە زمانى عەرەبى و نە لە ھىچ زمانىکى دیکەش دا کۆلە کراوہ ئەوہ لەبەر ئەوہى (خوا) (سبحانہ وتعالی) کە تاکە و بەدھيێنەر و پەرورەدگارى ھەموو شتێکە، ئەنھا بەکێکە و یێ وێنە و ھاوتا و ھاوہلە و ئەمەش راستیەکی سەلمێنراوى نێو سەرچەم گەلانى دنیایە، بەلām ھەر کام لە وشەى (إله) و (رب) لە قورئاندا بە کۆ (جەم) ھاتوون، کە بەکەمیان تەرجەمەکەى (پەرسراو) و دووھەمیان (پەرورەدگار)ە، وە لە راستى دا ئەفسانەکانى یۆنانیش ھەر ئەو دوو مانایەیان مەبەست بووہ.

ئىنجا شتێكى ئاشكراشه كه ئەم شارستانیەتى به ئەوروپى و رۆژئاوايى يەى ئەم رۆژگارش لە روى بىهەما فیکریه کانییه وه هەر درێژه پێدەری هەمان فەلسەفەى یۆنانى و ئیغریقى یه و ئیستاش له فەرهنگی رۆژئاوا دا گەلیك لهو ئەفسانە هەر ماون، بۆ نمونە: رۆژئاوايیه کان زۆر جار وشەى زال بوون بەسەر سروشت دا (السیطرة على الطبيعة) بەکار دێنن، یانی هەر زانییهك به دۆزبەوه (اكتشاف) يك هەلساوه و نهینى و یاسایه کى خۆى له بوونه وەر دا دۆزبەوه، «هە (ئەرخەمیدس) و (کۆپەرنیک) و (گالیلۆ) و (نیوتن) و (ئەنشتاین) و (ئەدیسۆن) ... هتد، گوتویانە ئەوه قۆناغیكى دیکەش بەسەر سروشت دا زال بووین! هەك بلیى بوونه وەر و سروشت دوژمنی ریکابەر و چەنگ به خوینى مرۆف بیّت !!

بەلام خۆى پەرەردگار كه باسى سروشت و بوونه وەر دەکات و دەفەرموی: بۆ ئینسانمان ژێر دەسته و رام (مسخر) کردوه، کهچی ئەوان پێیان وابوو كه نهخیر بەلکو شهر و جهنگه له نیوان ئینسان و سروشت دا، بگره له نیوان ئینسان و خوادا (سبحانه وتعالى) !!

جا به تەماشای بکهین داخۆ (ئیمان) چۆن ئەو مەتەلانه حەل دەکات و ئینسان دەخاته سەر رۆشنایى.

1- سەرەتای دروست بوونی بوونه وەر: خۆى زانا و پەنهانبین له بارهى سەرەتای دروست کردنى بوونه وەر و مرۆقه وه كه به بى ئاگادار کردنه وەى ئینسان هیناونه دى فەرموویهتى: ﴿ مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسَهُمْ ﴾ (الكهف- 52)

-306-

رېزى عەقلى خۆى بگرى قسە لى شتەك ناكات كە زانىارى لى بارەبەو نە. چونكە قسەى بى بەلگە و زانىارى وەك تەفەنگ بە تارىكىيەو نە! ئىنجا وەنەبى مرۆفە تەنها لى سەرەتەى دروست بوونى بوونەوەر بى ئاگا بى، بەلكو لى ھى خۆبىشى بى ئاگایە و وەك پىوېست خۆبىشى نەناسىوہ وە نازانى چى وچۆنە وەك (ئەلكسىس كارېل) ﷺ ھى خاوەنى كىتەبى: (الإنسان ذلك المجهول) ئىنسان ئەو نەناسراوہ، دەلى: تا ئىستا نەزانى ئىمە دەبارەى خۆمان نەزانىن (جەل) يكى ھەمە لایەنەبە و ئىمە زۆر بى ئاگاین لى خۆمان، وە شتەكى ئەوتۆ نازانىن لى بارەى خۆمانەوہ، نەك ھەر لى رووى رووھىوہ بەلكو لى رووى جەستەيشمانەوہ.

2- ھىكمەتى دروست بوونى بوونەوەر:

وہ لى بارەى ھىكمەت و ھۆى دروست بوونى بوونەوەرەوہ خاى كارەبەى (سبحانە و تعالى) فەرمووبەتى: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا...﴾ ﷻ واتە: وە ئاسمان و زەوى ئەوہى نىوانىانمان بە بى ھۆ و ھىكمەت دروست نەكردوون، بەلكو ئەوہ ھەر گومانى ئەوانەبە كە بى ېوان..

جا بەرېزان لىرەدا شتەك ھەبە لى بارەى وشەى (سما)وہ پىوېستە لى بى ئاگا نەبىن:

(266) خاوەنى پاداشى (تۆبە) لى ئاداب دا.

(267) ھى (27).

هه‌ر کاتی‌ک وشه‌ی ئاسمان (سماء) له قورئانی‌دا به‌کارهاتبێ مه‌گه‌ر به نیشانه (قربنة) یه‌ک دیار بیت که مه‌به‌ست پێی ئاسمان نیه، ته‌گه‌ر نا هه‌ر بۆ نه‌و مه‌به‌سته به‌کارهاتوه، بۆ نمونه:

جاری وا هه‌یه وشه‌ی ناوبراو به مانای هه‌ور (سحاب) به‌کارهینراوه، وه‌ک:

﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾ (١١١).

وه جاری وا هه‌یه به مانای سه‌فقی خانوو به‌کارهاتوه، وه‌ک:

﴿مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبْنَ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ﴾ (١١٢).

به‌لام له‌ غه‌یری نه‌و جوژه‌ حاله‌تانه‌دا نه‌وه وشه‌ی (سماء) ته‌گه‌ر به‌ تا‌ک هاتبێ نه‌وه مه‌به‌ست پێی جینسی ئاسمانه و ته‌گه‌ر به‌ کۆ (جمع)یش پێ جا‌چ وشه‌ی (سبع)ی له‌گه‌ڵ بێ وه‌ک: ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ﴾ (١١٣)، یان له‌گه‌ڵی نه‌بێ، وه‌ک: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا عَيْنًا﴾ (١١٤) نه‌وه مه‌به‌ست پێی هه‌وت ئاسمانه‌کانه.

که‌واته: خ‌وای کاربه‌جێ بوونه‌وه‌ری به‌ گالته‌وه‌ هه‌وه‌نته و بێ حیکمه‌ت نه‌خولقاندوه وه‌ک بێ به‌روا د‌ل‌کو‌یر و زه‌ین تاریکه‌کان گومان ده‌به‌ن به‌ ل‌کو به‌ حیکمه‌ت خولقاندوو‌یه‌تی. حیکمه‌ته‌که‌یش بریتیی یه‌ له‌ تاقی‌کرانه‌وه‌ی ئینس‌مان. وه‌ک خ‌وای به‌رز و مه‌زن فه‌رموو‌یه‌تی: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ

(268) الفرقان (48).

(269) الحج (15).

(270) البقرة (29).

(271) الدخان (38).

أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٥٥﴾ واته: وه خوا (سبحانه وتعالی) ئەو زاتەیه ئاسمانه‌کان و زهوی له ماوه‌ی شه‌ش رۆژان دا - واته به شه‌ش قوناغ - دروست کردوون، وه لهو کاتی دا عه‌رشه‌که‌ی له‌سه‌ر ئاو بوو، بۆ ئەوه‌ی تاقیتان بکاته‌وه داخۆ کامه‌تان کرده‌وه‌ی چاکتره.

هه‌روه‌ها هه‌ر لهو باره‌وه‌ی خوا‌ی کاربه‌جی (سبحانه وتعالی) فەرموویه‌تی:

﴿وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلَتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ ﴿٥٦﴾.

واته: وه خوا ئاسمانه‌کان و زهوی به هه‌ق دروست کردوون، وه تا‌کو هه‌ر که‌سه به پێ‌ی ئەوه که وه‌ده‌ستی هێناوه سزا و پاداشت بد‌رێته‌وه بێ ئەوه‌ی سته‌میان لێ بکری.

که‌واته: ئەو هه‌ق و حیکمه‌ته‌ی که خوا‌ی کاربه‌جی ئاسمانه‌کان و زهوی بۆ دروست کردوون ئەوه‌یه که خه‌لکی به گۆ‌ڕه‌ی کرده‌وه‌کانیان سزا و پاداشتی داد‌گه‌رانه و پێ به پێست وه‌برگه‌نه‌وه.

3- تهنه‌ا عاقل مه‌ندان و زانایان ده‌رکی حیکمه‌تی دروست کرانی بوونه‌وه‌ر ده‌که‌ن: وه‌ک خوا‌ی داد‌گه‌ر (سبحانه وتعالی) فەرموویه‌تی:

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ﴿٥٧﴾.

(272) هود (7) .

(273) الجاثية (22) .

(274) الدخان (38, 39) .

واته: وه ناسمانه کان و زهوی و نهوهی نیوانیامان به گالته و یاری دروست نه کرده، به لکو ته نیا به هق و حکمهت خولقاندوومان، به لام زوربه بیان - واته زوربهی خه لکی که مه به ست بی پروایانن - نازانن. که واته: خه لکی نه زان و بی ناگا دهرکی حکمهتی دروست کرانی بوونه وهر ناکه ن و ته نها که سانی زانا و ژیر نه و مه ته له حمل ده که ن |

وه له جیگاهه کی دیکه دا فهرموویه تی: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ (190) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ (لمحه) واته: به راستی له دروست کرانی ناسمانه کان و زهوی و جی گوړگی شهوروژان دا نیشانه که لیک هه بڼه خاوه ن عه قلان، ﴿الْبَاب﴾ دپاره کوی (لَبَّه) و نهویش به مانای (کاکله) که مه به ست پی عه قل، بویه ش عه قل به کاکلی مرؤف دانراوه چونکه ټینسان که عه قلی نه بوو وه گوړی کی بی کاکل وایه. شتی بی کاکلیش به که لک نایه و بڼه فری دان باشه، بویه مرؤف به عه قل وه ټینسانه ﴿پاشان خوا ی پوره دگار پیناسه ی خاوه ن عه قلانی خواناس ده کات و دهرمو ی: نه وانه ی که به پیوه و به دانیشننه وه له سهر ته نیشنیان یادی خوا ده که ن، وه بیر ده که نه وه له دروست کرانی ناسمانه کان و زهوی و له نه نجامی بیر کردنه وه که بیان دا ده لک: نه ی پوره دگار مان نا هم بوونه وهرت به گالته و بی حکمهت نه خولقاندوه، پاک ی وبی خه وش یی بڼه تو که شتی بی حکمهت بکه ی وه جا له نازار و نه شکه نجه ی ناگر چه پاله مان بده.

4- بوونه‌وه‌ر هه‌مووی بۆ ئینسان ڕام و مه‌یسه‌ر کراوه‌:

خوای زانا و توانا (سبحانه و تعالی) له‌و باره‌وه‌ فەرموویه‌تی: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ﴾ (لهم) واته‌: وه‌ خوا هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌وی دا هه‌یه‌ بۆ ئیوه‌ی ڕام و ده‌سته‌ مۆ کردوه‌ و هه‌موویشی له‌وه‌یه‌...

که‌واته‌: سه‌رجه‌م بوونه‌وه‌ر، خوا بۆ خۆی بۆی ژێر ده‌ست کردووین و بۆی مه‌یسه‌ر کردووین، پێویست ناکات وا بزانی که‌ سروشت و بوونه‌وه‌ر دوژمن و ناحه‌زه‌ و ده‌بی به‌سه‌ریدا زāl بین و بیخه‌ینه‌ ژێر ڕکێفی خۆمانه‌وه‌! هه‌ر بۆیه‌ش سووننه‌ته‌ کاتێک که‌ سواری و لاخ یان سه‌ییاره‌ یان هه‌ر شتیکی دی ده‌بین بڵین: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ (13) وَإِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ (لهم) واته‌: پاکێ بۆ ئه‌و خواجه‌ی ئه‌وه‌ی بۆ مه‌یسه‌ر و ژێر ده‌سته‌ کردووین که‌ ئیمه‌ ده‌سته‌ لاتمان به‌ سه‌ردا نیه‌ وه‌ ئیمه‌ هه‌ر بۆ لای ویش ده‌گه‌ڕێینه‌وه‌.

ئێسته‌ر و ئه‌سپ و ماین و حوشت و ئه‌و جوړه‌ ناژه‌لانه‌ که‌ له‌ ئینسان شیت بوون کێ توانای به‌سه‌ریان دا هه‌یه‌؟ به‌لام خوای په‌روه‌رده‌گار ڕام و ده‌سته‌ مۆی کردوون.

هه‌روه‌ها فەرموویه‌تی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُم الْأَرْضَ ذُلُولًا﴾ (لهم) واته‌: خوا ئه‌و زاته‌یه‌ که‌ زه‌وی بۆ ده‌سته‌ مۆ کردوون، لیڤه‌دا خوا (سبحانه و

(276) الجالبية (13).

(277) الزخرف (13-14).

(278) الملك (15).

ئيمان و عه قیده ی ئیسلامیی له بهر رۆشنایی قورئان و سوننه ت دا

تعالی) زهوی وه حوشتی دهسته مۆ جواندوه، چونکه (ذُلُول) به حوشتی دهسته مۆ ده لێن که (یهخ) ی دهدهن و مندالیکیش دهتوانی باری بکات و سواری بیت، جا خوا دهفه رموی: زهویشمان بۆتان ئاوا لێ کردوه؛ چونکه به که یفی خۆتان له سه ری ده گه رپین و تییدا دین و ده چن و هه رچه نده به ده وری خۆی و خۆریش ده خولیته وه به لام ناتانجوولینتی!! دیاره سه رجه م به ونه وه ریش هه روایه و ژیر دهسته و پام و دهسته مۆ به.

(سن بهم): ئیمان و ناسین ■ له به که جیا کردنه وه ی دوست ■ دوژمن و

هه ق ■ ناهه ق و چاک ■ خراپ و هه لال ■ هه پام ■ پاک و پیس:

به لێ به بی ئیمان ئینسان چۆن وه ک پیویست چاک و خراپ و دوست و دوژمن و هه ق و ناهه ق و هه لال و هه پامی بۆ له به که جیا ده بیته وه؟، له راستی دا بۆی له به که جیا نابیتته وه، به لگه شمان نه وه یه، که هه یچ فیکره یه که نیه هه رچه نده زۆر پووج (باطل)یش بیت که هه ندیک له کافره کان ئیمانیان پیی نه بیت، وه هه یچ شتیکی پیس نیه هه رچه نده زۆر پیسیش بیت که له نیو هه ندیک له گهلانی کافردا نه خوریت، وه هه یچ هه پامیک نیه که هه ندیکیان یان زۆربه یان به ره وای نه زانن!

وه هه یچ خو و خه سه له تیکی به دو پیس نیه که زۆربه یان یان به شیکیان پییان باش و په سندنه بی.

به کیك لهو ئایه تانه ش که نه و راستیییه ی گوتمان زۆر به روون و راشکاوی ده خاته روو ئایه تی ژماره (157) ی (الأعراف) که نه مه ده قه که یه تی:

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي الْتَوَارَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ

وَيَحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ
فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

واتە: ئەوانەى شوپىن ئەو رەوانە كراو و پىنغەمبەرە نەخو پىندەوارە دەكەون كە لە
تەورات و ئىنجىلى لای خۆيان دا ناوونىشانى بە نووسراوى دەبينن،
فەرمانيان پى دەكات بە ھەرچى چاكەيدە و ھەرچى خراپەيە لىيان قەدەغە
دەكات، وە ھەرچى پاك و چاكە بۆيان ھەلەل دەكات و ھەرچى پىس و
زيان بەخشىشە لىيان قەدەغە دەكات وە كۆل وبارى قورسى سەر شانيان و
كۆت و زەبىرەكانيان لادەبات.

جا ئەوانەى ئيمانيان پى ھىناو و رىزيان لىگرتو و پىشتيان گرتو و شوپىن
ئەو روناكەيە كەوتوون كە لەگەلى دا نىراو تە خوارى نا ئەوانەن سەرفراز.
كەواتە: لە سۆنگەى ئيمان پى ھىنان و شوپىنكەوتنى پىنغەمبەرى كۆتايى
(مُحَمَّدٌ) يەو و ﷺ ئىنسان دەكەوتتە سەر راستەپىيە كى رۆشن و ھەرچى
راست و چەوت و چاكە و خراپە و ھەق و ناھەق ھەيە لە بواری عەقيدە و فيكر و
تيروانىن دا و، سەرچەم ئەو شتانەى كە ھەلەل و پاك و چاك و سوودبەخش يان
ھەرام و پىس و خراپ و زيانبەخشن لە بواری خواردن و خواردنەو و كەل و پەل و
شمەك و ھەلس و كەوتەكان دا... لە يەكيان جىا دەكاتەو و بە شەنەى
شەرىعەت و (باى) (ھدى) (دان) و (كا)يان لەيەك ھەلەلداو پى.

چونكە بى گومان ھەر كام لە (المعروف) و (المنكر) كە تەلىف و لامى
جىنسىيان لەسەرە ھەرچى چاكە و خراپەيە دەيگرنەو، لە سەرچەم بوارەكانى

عهقيده و فيكر و عيبادهت و ئه خلاق و كۆمه لايه تي و سياسته ت و جهنگ و ناشتى و ... هتد دا.

ههروهها هه ر كام له (الطيبات) و (الخبائث) يش به هه مان شيوه هه رچى شتى چاك و پاك و سوود به خش، يان خراپ و پيس و زيان به خش هه به له خواردن و خواردنه وه كان (المأكولات و المشروبات) و بهرگ و پۆشاكه كان (الملبوسات) و تيكر اى شمهك و كهل و په له كان (الممتلكات) ده گرنه وه..

ئينجا بۆيه ش خواى بى و ڤينه و هاوتا فهرموويه تى: ﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَلَمَّسُوهُ وَالْبُغَاؤَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ چونكه به هوى ٲيمان هينانى ئينسان به (مُحَمَّدٌ ﷺ) و په يامه كهى و شوښكه وتنى ته و نوور و رۆشنايى بهى كه خوا ږييدا نارداته لاي خه لكى سه ر زهوى، سه رجه م شته ږيكه وه دژ و ناكۆكه كان له سه رجه م بواره كانى: عهقيده و فيكر و عيبادهت و ئه خلاق و سياسته ت و حوكم و خواردن و خواردنه وه و بهرگ و پۆشاك و ... هتد دا له يه كه جيا ده كاته وه و، دياره باباى واش سه رفرار و به خته وه ر براوه يه.

وه له نايه تيكي ديكه ش دا خواى بهرز و مه زن فهرموويه تى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ...﴾ (بوس -9) واته: بښگومان ته وانهى ئيمان يان هيناه و كرده وه باشه كان ته نجام ده دن په روه ردگار يان به ئيمانه كه يان رښيان ږي شان ده دات..

دياره ته و رږ ږي شان دان (هدايه) ش گشتى به و هه موو لايه نه كانى ژيان و گوژه ران ده گرښته وه. كه واته: راسته به هوى ئيمانه وه ئينسان به رږيى خوى ده بينى و شته ږيكه وه ناكۆك و دژ به يه كه كان له يه كه جيا ده كاته وه.

(چوارهم): ئيمان سەرچاوه ۱ سەنەدى خەسلەتە بەرز ۱ پەسندەکانە:

بەئى ئيمان سەرچاوه و پشتیوانى سەرجه‌م رەوشت و خەسلەتە بەرز و پەسندەکانە ۱ وەك چۆن بە پێچەوانە‌وه‌ش كوفرو شيرك و نيفاق ماك و ميكروپ و كانگای سەر‌هە‌لدانى تىكراى خووخە و سيفه‌تە نزم و پەستە‌كانن، بە‌لگە‌ش لەو باره‌وه زۆرن، بۆ نمونه:

خو (سبحانه و تعالى) له پێناسه‌ی بروداران دا فەرموویه‌تى: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (1) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (2) وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ (3) وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ...﴾ (المؤمن 1-10).

و‌ەك ده‌بینین خ‌وای په‌نهابین پێناسه‌ی بروداران به‌و جو‌ره ده‌كات كه سەر‌ه‌تا به ئيمان وه‌سفيان ده‌كات وه پاشان چه‌ندان خەسلەت‌ى بەرز و پەسندیان تیدا دیاری ده‌كات، كه‌واته:

ئيمان سەرچاوه‌و كانگای خەسلەت و سيفه‌تە بەرز و جوانه‌كانه و ئینسانی مس‌ولمان به ئە‌ندازه‌ی ئيمانە‌كه‌ی به‌ خەسلەت و رەوشتە بەرز و جوانه‌كان ده‌رازبێته‌وه. هەر بۆیه‌ش پێغه‌مبەرى خو ﷺ فەرموویه‌تى: ((اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ اخْلَاقًا)) ر‌واه مس‌لم.

واته: ئە‌و كه‌سه له بروداران ئيمانى ته‌واوتره كه رەوشتى جوانتره. هەر‌وه‌ها خ‌وای بەرز و مەزن له پێناسه‌ی به‌نده هە‌لبێژارده‌كانى خ‌وای دا چه‌ندان رەوشت و خەسلەت‌ى بەرز و پەسندى ر‌یز کردوون: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا...﴾ (همه).

كهواته: به ئەندازەى ئەو كه ئىنسان ئىمانى تىدا دەچەسپى و بەندايەتى
بۆ خوا تىدا دېتە دى رەوشت و خووى بەرز و ئاكارو رەفتارى رەند و
پەسند دەبى.

ئىنجا دەتوانىن سەرچاوه و پشتیوان بوونی ئىمانىش بۆ خەسلەت و رەوشتە
بەرز و پەسندەكان بگىرپەنەوه بۆ دوو ھۆكارى بنەرەتى:
يەكەم: ئىنسان بەھۆى ئىمانەوه بە خواو پەيوەست دەبىت و دەستى لە وەحى و
ھىدايەتى خوا (سبحانہ وتعالى) گىر دەبىت و وەك پىشتەر خستمانە پروو
تەرازوو و پىرەرپكى دېتە دەست كه چاك و خراپ و راست و چەوت و
پاك و پىسى پى لە يەك جيا بکاتەوہ. ھەر بۆيەش خواى بى ھاوتا
کتىبى كۆتايى خوى بە پروون كەرەوہى ھەموو شتێك (يَبَيِّنَا لِكُلِّ
شَيْءٍ) پىناسە كرده، ﴿وَكُنَّا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يَبَيِّنَا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهَدَى
وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ﴾ (النحل-89).

دووەم: تەنھا ئيمان وا لە ئىنسان دەكات راستگۆ بى كاتێك كه بەرزەوہندیی
لە درۆکردن دايەوہ دەست پاك بى كاتێك كه بە ھۆى دزیی و خیانەتەوہ
مال و سامانى زۆرى چنگ دەكەوئ وە داوین پاك (عقیف) بىت لە
كاتێك دا كه خۆشى و لەرزەتیکى لە زینا و داوین پىسى دا
لە ھەلەكەوئ. بۆچى؟! چونكە ئيمان پىی دەلئ: دەست لەو
بەرزەوہندیی و قازانج و لەرزەتە ھەرەمە ھەلگەرە و تاكو خواى دادگەر
لەت نەرەنجى و دووچارى خەشم و توورەبى و سزا و جەزەبەى تەبى وە
بەھەشتى نەبراوہ و رازاوہت لە دەست نەچئ!

واته: ئیمان شتیکی چاکتر له‌و تۆزه قازانج و به‌رژه‌وه‌ندیی و رابواردنه
حه‌رامه زوو تیپه‌ره پیشانی خاوه‌نه‌که‌ی ده‌دات که بریتی یه له
ره‌زامه‌ندیی خوا و به‌هه‌شتی به‌رین له لایه‌که‌وه و له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه
ترسیکی گه‌وره و بیره‌زای وه‌به‌ر ده‌نی ته‌گه‌ر توخنی قه‌ده‌غه کراوه‌کان
بکه‌وی که بریتی یه له: تووره‌یی خ‌وای داد‌گه‌ر و دۆزه‌خی نه‌پراوه و
به‌تین!

دەرسی دەیه‌م:

گرنگی و کاریگه‌ری عه‌قیده له ژيانی ئینسان دا

خاڵه‌کانی:

-5

-6

به‌پێزان

ئهم ده‌رسی ده‌یه‌مه‌مان ته‌واوکه‌ری ته‌و بابه‌ته‌یه که له ده‌رسی پێشوو دا له ژێر ناوونیشانی (گرنگیی و کاریگه‌ری ئیمان و عه‌قیده له‌ژێانی ئینسان دا) چوار خاڵمان لێ باسکرد و ئهم ده‌رسه‌ش دا سێ خاڵه‌که‌ی دیکه‌ی باس ده‌که‌ین:

(پێنجهم) ئیمان ئینسان هاوسه‌نگ ده‌کات:

به‌لێ به‌پێزینه | ئیمان ده‌بێته‌ مایه‌ی هێنانه‌ دی هاوسه‌نگیی (التوازن) له‌ نێوان رووح و لاشه‌دا، له‌ نێوان عه‌قل و دڵ (قلب) دا، له‌ نێوان تاک و کۆمه‌ڵ دا، له‌ نێوان هه‌ق (الحق) و به‌رژه‌وه‌ندیی (المصلحه) دا، له‌ نێوان دوا روژ و دنیادا...هتد، به‌لێ ئیمان ئینسان هاوسه‌نگ راده‌گرێ و نایه‌لێ به‌م لاو لادا لاریی.

له‌و باره‌شه‌وه ده‌قی قورئان و سوننه‌ت زۆرن، بۆ نمونه:

- 1- خوای په‌روه‌ردگار ده‌فرموی: ﴿وَاتَّبِعْ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي

ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىيەى لەبەر رۆشنایى قورئان و سونەت دا

الأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿١١٧﴾ ئەمە قسەى گەلە
مسولمانەكەى (قارون)ى لە خوا ياخى يە كە نامۆژگارى دەكەن و پىي
دەلێن: لەوهدا كە خوا پىي بەخشىوى دوا رۆژى پىي وەدەست بێنە، بەلام
بەشى خۆشت لە دونيا فەرامۆش مەكە، (واتە مەبە بە كۆيلەى دونيا و
ئەو سامان و مالهت بكە بە هۆى وەدەستەينانى رەزامەندىيى خوا و
بەهەشتى خوا)، وە چاكە بكە وەك چۆن خوا چاكەى لەگەڵ كردوى و
خراپەكارىيى مەكە لە زەوى دا چونكە خوا خراپەكارانى خۆش ناوێن.

ئا ئەو هەوسەنگ راگرتنە، پىي دەلێن: بەشى دونيات فەرامۆش
مەكە چونكە دونياش پىي دا دەوى، وە هانىشى دەدەن بۆ دوا رۆژ و پىي
دەلێن دنيای بۆ بكاتە وەسيلة و ئەویش بكاتە مەبەست و نامانج.

2- ئينجا سەبرى ئەم دوعايە بكەن كە پيغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: ((اللهم

اصلح لي ديني الذي هو عصمة أمري ، واصلح لي دنياي التي
فيها معاشي، واصلح لي آخرتي التي فيها معادي واجعل الحياة
زيادة لي في كل خير، واجعل الموت راحة لي من كل شر)) (رواه)
تەماشای ئەو هەوسەنگى يە جوانە بكەن كە لەو پارانەوهدا رەچاو
كراو: پيغەمبەر ﷺ بۆ پينج شت دەپارێتەو: بۆ دىنى و بۆ دنيای و بۆ
دوا رۆژى، وە بۆ ژيانى و بۆ مردنى، دەفەرموى: ئەى خوايە ئەم دىنەم كە
مايەى راوەستانى كاروبارمە بۆم چاك بكە، ئەو مانای چى يە؟ خۆ دىن
هەر چاكە، (دين) ئەگەر مەبەست پىي ئىسلام بىي خواى پەروردگار

(280) القصص (77).

(281) رواه مسلم في صحيحه عن عبدالله بن عمرو بن العاص.

ده‌فه‌رموئ : ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ﴾ دینم بۆ ته‌واو کـردوون ، که‌واته (دین) له‌م فه‌رمووده‌دا واته دینداری (تدین) دینداریی من باش بکه و پابه‌ندیی من به (دین)ه‌وه باش بکه له پێش دا دوعا بۆ دین و به‌نامه‌که‌ی ده‌کات چونکه ده‌فه‌رموئ : هه‌موو شتیکی من به‌ه‌زی ته‌م دینه‌مه‌وه راوه‌ستاوه و مایه‌ی پاراستنی منه ، ئینجا بۆ دنیای ده‌پارێتته‌وه و ده‌فه‌رموئ : خواجه ته‌م دنیایه‌شم که گوزهران و ژیا‌می تێدایه بۆم چاک بکه ، چاک کردنی ژیا‌نی دنیایه‌وه‌یه که ئینسان به‌خته‌وه‌ر و له‌ش ساغ بی‌ت و مه‌جالی که‌سابه‌ت و به‌ده‌ست هی‌نایی رزقی حه‌ل‌ل‌ی هه‌ب‌ی و چاو به‌ره‌و ژیری خه‌لک نه‌ب‌ی و له‌ هی‌من و ئاسایش دا ب‌ی و ژێر ده‌سته و زه‌بوون نه‌ب‌ی و ... هتد ، پاشان بۆ دوا رۆژی ده‌پارێتته‌وه ، له‌ پێش دا دین ، ئینجا ژین ، پاشان دوا رۆژ ده‌فه‌رموئ : وه ته‌ی خواجه ته‌و دوا رۆژه‌م بۆ باش بکه که بۆی ده‌گه‌رپه‌مه‌وه ، وه‌ک ده‌بینین پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باشبوونی دنیای پێش باشبوونی دوا رۆژ خسته‌وه ، چونکه ته‌وه‌ی له‌ دنیادا نه‌توان‌ی باش ب‌ی و دینداریی باش بکات دوا رۆژه‌که‌شی باش ناب‌یت ، وه له‌ کۆتایی دا فه‌رموویه‌تی : ته‌ی خواجه ! ژیا‌نم بگێره به‌ مایه‌ی زیاد کردنی چاکه و با هه‌میشه له‌ به‌ره‌و پێش چوون دا بم ، مه‌رگیش که کۆتایی ژیا‌نه بۆم بگێره به‌ مایه‌ی قوتار بوون و ده‌رباز له‌ هه‌موو خراپه‌یه‌ک.

3- (عبدالله بن عمرو بن العاص) خوا ل‌ئ‌ی رازی ب‌ی ، که پیاویکی زۆر خواجه‌رست و دنیا به‌ که‌مگر بووه ، رۆژیکیان پێغه‌مبه‌ر ﷺ نامۆژگاری ده‌کات و پ‌ی‌ی ده‌فه‌رموئ : ((يا عبدالله ألم أخبر أنك تصوم النهار و تقوم الليل ! فقلت بلى يا رسول الله ، قال: فلا تفعل صم و افطر

وقم ونم، فإن لجسدك عليك حقا، وان لعينك عليك حقا، وان
لزوجك عليك حقا، وان لزورك عليك حقا)) (هـ) واته: نهى عبدالله
هه‌والم پي دراوه كه تو هه‌موو پوژنيك به پوژووي و به دريژايي شه‌و شه‌و
نويژ ده‌كـــه‌ي! نه‌ويش ده‌لي: به‌لي نه‌ي پيغه‌مبه‌ري خوا وايه،
پيغه‌مبه‌ر ﷺ يش فهرمووي: ده‌جا وا مه‌كه، به‌لكو پوژووي سوننه‌ت
بگه‌رو جاروباريش به پوژوو مه‌به، وه شه‌و نويژ بكه‌و به‌شيكيش له شه‌وي
بخه‌وه چونكه لاشه و جهسته‌ي تو هه‌قي له‌سهرت هه‌يه، وه چاوت هه‌قي
له‌سهرت هه‌يه، وه خيژانت هه‌قي به‌سهرته‌وه هه‌يه، وه ميوانيشت هه‌قي
به‌سهرته‌وه هه‌يه.

كه‌واته: ده‌بي هه‌قي هه‌موو خاوه‌ن هه‌قه‌كان بده‌ي، نه‌ك هه‌قي هه‌مووبان
بده‌ي به يه‌كيك و پيټ وابي دينداريي له‌وه دايه.

4- هه‌روه‌ها نه‌و فهرمووده‌يه‌ش كه‌وتو ويژيكه له نيوان (سلمان الفارسي) و

(أبو الدرداء) دا خوا لايان پازي بي، ده‌قيكي ديكه‌يه له‌و باره‌وه:

(عن عون بن أبي جحيفة عن أبيه قال: أخطى النبي ﷺ بين
سلمان وأبي الدرداء. فزار سلمان أبا الدرداء فرأى أم الدرداء
مُتَبَدِّلَةً، فقال لها: ما شأنك؟ قالت: أخوك أبو الدرداء ليس له
حاجة في الدنيا: فجاء أبو الدرداء فصنع له طعاماً، فقال له: كل!
فإني صائم، قال: ما أنا بأكل حتى تأكل، قال: فأكل، فلما كان
الليل ذهب أبو الدرداء يقوم، قال: نم، فنام، ثم ذهب يقوم. فقال:

نم، فلما كان من آخر الليل. قال سلمان: قم الان ، فَصَلِّا فقال له سلمان:

ان لربك عليك حقا، ولنفسك عليك حقا، ولأهلك عليك حقا،
"وفي رواية للترمذي وابن خزيمة: ولضيفك عليك حقا" فأعط كل
ذي حق حقه، فأتى النبي ﷺ فذكر ذلك له. فقال النبي ﷺ
صدق سلمان) رواه البخاري ، فتح الباري ج3 ص337.

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌لمان و نه‌بو ده‌ردانی کردبوونه‌ برا، جا
په‌ژێکیان سه‌لمان سه‌ردانی نه‌بو ده‌ردانی کرد و ئومو ده‌ردانی هاوسه‌ری بی‌نی
به‌رگی نیش وکاری له‌به‌ردا بوو و ده‌ستی به‌خۆی دا نه‌هینابوو، نه‌ویش پێی
گوت: بۆ وای؟! گوتی: نه‌بو ده‌ردانی برات پێویستی به‌ دنیا نیه (واته
نایه‌به‌ره‌ژێته سه‌رم‌ن و گویم ناداتی بۆیه خۆم نه‌په‌را‌زانده‌وه).

جا کاتێک نه‌بو ده‌ردا هاته‌وه‌ خواردنێکی بۆ سه‌لمان ساز کرد و برديه
پێشی و گوتی: بخۆ چونکه‌ من به‌ په‌ژووم (واته‌ په‌ژووی سوننه‌ت) سه‌لمانیش
گوتی: هه‌تا نه‌خۆی ناخۆم، گوتی: نه‌وجار خواردی، وه‌ کاتێکیش شه‌و داها‌ت
(پاش نوێژی خه‌وتنان) نه‌بو ده‌ردا چوو شه‌و نوێژ بکات، (سه‌لمان)
پێی گوت: بخه‌وه، نه‌ویش خه‌وت. دوا‌یی هه‌له‌سایه‌وه. بچیی شه‌و نوێژ بکات.
دیسان پێی گوت: بخه‌وه، ئینجا له‌ کۆتایی شه‌و‌گادا سه‌لمان گوتی: ئیستا
هه‌له‌سه‌ بۆ شه‌و نوێژ، ئیدی پێکه‌وه‌ شه‌و نوێژیان کرد، جا سه‌لمان پێی گوت:
بئێ گومان هه‌قی په‌روه‌ردگارت له‌سه‌ره‌. وه‌ هه‌قی نه‌فسی خۆشت له‌سه‌ره‌، وه‌
هه‌قی خاوه‌ن‌خێزانیشت له‌سه‌ره‌. (وه‌ له‌ په‌یوه‌ندی تیرمو‌دی و ئیبن‌خوزه‌مه‌دا
هاته‌وه‌: وه‌ هه‌قی میوانه‌کانیشت له‌سه‌ره‌) ده‌جا هه‌قی هه‌موو خاوه‌ن هه‌قی‌ک

بەدە، دوايى (ئەبۇ دەرداء) چووه لای پىغەمبەر ﷺ و ئەوھى بۆ گىرايەوھ (كە) لە نىوان خۆى و سەلمان دا ڕووبدا بوو) پىغەمبەرىش ﷺ فەرمووى: سەلمان راستى کردوھ و پىكاويەتى.

(وفي رواية : لقد اوتي سلمان علما) واتە: بى گومان سەلمان زانىارىي پىدراوھ. كە ديارە مەبەست لە زانىارىي (علم) لىرەدا زانىارىي و شارەزايى شەرىعيە و باش لە ئىسلام تى گەيشتنە. لىرەشەوھ دەگەينە ئەو ئەنجامە كە لە ئەنجامى باش لىتىگەيشتنى ئىسلام دا ئىنسان دەگاتە ھاوسەنگيى (توازن) و بە ملا و لادا لاسەنگ و لاتەل نابى.

شايانى باسيشە كە ئىنسان بە درىژايى مىژوو گىرۆدەى دەردى تى پەراندن و بەزايەدان (افراط و تفريط) بوو، چ لە بواری پەيوەنديى لە گەل خوادا (سبحانە و تعالى)، وە چ لە بواری تىروانىنى — بۆ دنيا و دواړژ، وە چ لە بواری وەلامدانەوھى داخوازيەكانى ڕووح و جەستەدا، وە چ لە بواری لە گەل خوادا خەريك بوون و مشوور لە خەلك خواردن دا، واتە تاكگەرايى و كۆمەلگەرايى. ھەروەھا لە بواری چۆنيەتى مامەلە كردن لە گەل عەقل و نەقل (وحي)، وە عەقل و دڵ دا ... وە وە ھتەد.

وہ لە ھىچ چاخ و سەردەميك دا ئىنسان بە تاك و كۆمەليەوھ نەيتوانيوھ لەو دەردى كوشندەى تى پەراندن و بەزايەدانە سەلامەت و پارىژراو بى مەگەر بە پى ڕووناكيى وەحيى و ھىدايەتى خواى پەرورەدگار ژبايى و بەرپوھ چو بى. ئەو وەحي و ھىدايەتەى كە لە زانىارى و بەزەيى و ھىكمەتى بى سنوورى خواوھ سەرچاوھى گرتوھ و جەستە و گيان و، دەر و دەرۆون و عەقل و دڵ و دنيا و دواړژ و تاك و كۆمەل و ورد و درشت و .. ھتەد ھەمووى پىكەوھ و پىكرا و لە

یه‌ك كات دا ده‌بینی و هیچیانى لى بزر نابى و هه‌قى هه‌ر کامیکیان به‌ پى خوى دیاری ده‌كات و هیچ کامیان له‌سه‌ر حیسابی نه‌وى دیکه گه‌وره ناکات. به‌لئى-مه‌گه‌ر نه‌و کاتانه که ئینسان پابه‌ند بووبى به (وحى) و شه‌ریعه‌تى خواوه، نه‌گه‌ر نا حه‌تمه‌ن یان خزمه‌تى جه‌سته‌ى خوى کردوه و رووحى فه‌رامۆش کردوه، وه‌ك ماددى یه‌كانى ئیستا یان (ئه‌بیه‌وورى) یه‌كانى کاتى خوى، (ئه‌بیه‌وور) یش فه‌یله‌سووفیكى (یۆنانى) بووه و به‌خته‌وه‌رى ئینسانى له تیرکردنى جه‌سته و وه‌لامدانه‌وى غه‌ریزه ماددى یه‌كانى دا دیوه جا ئیستاش نه‌و فه‌لسه‌فه‌یه زاله له هه‌موو دونیای نه‌مرڤادا که شه‌ریعه‌تى خوى تیدا له مه‌یدانى حوکم کردن دوور خراوه‌ته‌وه، وه نه‌و بیروبۆچوونه ئیستا به‌ شیوه‌یه‌ك زاله که گه‌وره‌ترین ئامانج بۆ ژیان نه‌وه‌یه که ئینسان زیاتر له‌ززه‌ت وه‌ربگرى، چونکه سه‌یرى ژیان ده‌کرى وه‌ك ماده‌، وه سه‌یرى ئینسان ده‌کرى وه‌ك ئازهل و جه‌سته‌ى رووت و هیچی دیکه |

یان به‌ پیچه‌وانه‌وه‌وه هه‌ر سه‌رگه‌رمى رووحى بووه و جه‌سته‌ى پشت و گوێ خسته‌وه.

جا بى گومان هه‌ر (تصور) یك (تصرف) یك په‌یدا ده‌کات وه‌ك خوى؛ ئینسان نه‌گه‌ر وا سه‌یرى خوى بکات که ته‌نیا هه‌ر جه‌سته و لاشه‌یه، دیاره هه‌ر بیریش له‌وه ده‌کاته‌وه، وه نه‌گه‌ر وا سه‌یرى ژیان و بوون بکات که ته‌نیا نه‌م ژیانه دونیایی یه‌یه دیاره هه‌ر بیریش له‌ ژیاانى دنیا ده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه.

به‌لئى بیجگه له‌و کاتانه و جگه له‌و که‌س و کۆمه‌لگایانه‌ى که ده‌ستیان به شه‌ریعه‌تى خواوه گرتوه مرۆڤایه‌تى هاوسه‌نگیى (توازن) به‌ خۆوه نه‌بینیوه، به‌لکو پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) به‌ گشتى وه‌ر که‌سیک به‌ دواى

پێغه‌مبه‌ران که‌وتبێ و به‌ پێی شه‌ریعه‌ت و به‌رنامه‌کانی خوا به‌رپۆه‌ چووبێ، هاوسه‌نگی راگرتوه‌ له‌ نێوان دونیا و دوا رۆژ و پرووح و جه‌سته و خۆی و خه‌لک و عه‌قل و دل و وه‌حی و بیر و هۆش و ... هتددا.

به‌لام ئیسلام که‌ دوایی نوسخه‌ی هیدایه‌تی خوایه‌ وشه‌ریعه‌ت و به‌رنامه‌ی کۆتایی خوایه‌ بۆ مرۆڤایه‌تی به‌ جوانترین و ته‌واوترین شیوه‌ ته‌و هاوسه‌نگی یه‌ تێدايه‌، چونکه‌ له‌ هه‌ندێک له‌ شه‌ریعه‌ته‌کانی خوادا که‌ وه‌ک کاردانه‌وه‌ی هه‌لس و که‌وتی هه‌له‌ی هه‌ندێک له‌ کۆمه‌لگایه‌کان هاتوون په‌نگه‌ به‌و لای دیکه‌دا تێ په‌ڕینه‌رای بۆ ته‌وه‌ی ته‌رازوه‌ لاسه‌نگه‌ که‌ راست بێته‌وه‌، وه‌ک چۆن ئینسان کاتی‌ک باری و لاخیکێ لێ خوار ده‌بێ و زۆر به‌ لایه‌ کدا شوێر ده‌بێته‌وه‌، ده‌بێ زۆر ته‌کان به‌دات بۆ ته‌وه‌ی به‌رزی بکاته‌وه‌ به‌ لایه‌ که‌ی دیکه‌دا تاكو بێته‌وه‌ حاله‌تی هاوسه‌نگی (توازن).

بۆ نمونه‌: جووله‌ که‌کان له‌ بواری ماددیگه‌راییی و گرنگی دان به‌ دونیا و بیرکردنه‌وه‌ له‌ جه‌سته‌و تێرکردنی غه‌ریزه‌کانی زۆر تییان په‌راندبوو، بۆیه‌ خوای په‌روه‌ردگار (عیسی) (عليه الصلاة والسلام) نارد که‌ بۆ خۆی نمونه‌ی زه‌قی رووحانیه‌ت و شکانه‌وه‌یه‌ به‌و لایه‌نه‌دا، چونکه‌ له‌ ژيانی دا ژنی نه‌هیناوه‌ و ماڵ و حالێ پێکه‌وه‌ نه‌ناوه‌ و هه‌تا بلێی دنیا به‌ که‌مگر (زاهد) بووه‌.

وه‌ نه‌گه‌ر ته‌ماشای (ئینجیل)یش بکه‌ین ده‌بینین زۆریه‌ی رێنموونی یه‌کانی خوای په‌روه‌ردگار که‌ بۆ (عیسی) (عليه الصلاة والسلام) ناردوون، وه‌ نامۆزگاری یه‌کانی (عیسی)ش زیاتر باسی لایه‌نی رووحی ده‌کهن، هه‌له‌ به‌ ته‌وه‌رات و ئینجیله‌ی که‌ ئیستا له‌به‌ر ده‌ستت دان جێگه‌ی متمانه‌ نین، به‌لام له‌ گه‌ڵ ته‌وه‌ش دا که‌ (باطل) و نا‌هه‌قی زۆریشیان تێکه‌ڵ کراوه‌، هه‌ر

چۆنىك بىت شتىك ھەقيان ھەر پىو ھاو ھابى ئەوئەندەى كە نىوئەركە كانىانى پى بزانين و رپرەو (اىجاھ)ى گشتىي يانى پى دەرك بکەين.

بەللى جا سەرچەم رپرەوئىيە كانى ئىنجىل زياتر باسى لایەنى رووھى و ئەخلاقى و پىر کردنەوئەن لە قىيامەت، كە ديارە ئەو ھەك كاردانەوئەيەك ھو ھو رپرەوون (غلو) و تى پەراندن (افراط)ى جوولەكە بە لای دونياو ماددى يەت و جەستەدا.

مەبەستم لىرەدا ئەوئەيە: ئىسلام كە دوایىن ش—ھەريەتى خوايە لە كاردانەوئەى ھەزىكى تايبەت دا نەھاتو، بەلكو ش—ھەريەتەىكى خوايە ھو ئىنسان بە بى ئەوئەى ئەو لەبەرچاو بگيرى كە بەرپەرچى فلان و فیسار ھەزە و لایەنە بەداتەو، بەلكو بە ھاوسەنگىي (توازن)یەو ھاتو و ھالەتى خوارسك (فطري) و سروشى مرۆقى تىدا رەچاو كراو.

جا لە كاتىك دا كە ئىنسان پابەند دەبى بە شەريەتى خواى پەرورەدگارەو ئەو ھالەتى ھاوسەنگىي (توازن)ەى ھو پەيدا دەبى كە ئەنیا لەو ھالەتەش دا دەبىتە ئىنسانىكى راست و دروست، ھەك خوا فەرموئەتى:

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (27) لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ﴾ (٢٢٧).

جا برا شىرینەكام! من تىيىنى ئەوئەم کردو كە ھەندىك لە ئىمە ھەك ئىسلامىيە لە دونیادا بە گشتى و لە كوردستان دا بە تايبەتى لە ئەنجامى ئەوئەدا كە بى بەند و بارىي و رپرەوئى خەلكىك بە ماددى يەت دا دەبينين، ھە زیادە رۆيى کردنى خەلكىك لە دونیا ويستی و بەلكو لە دونیا پەرستىي دا دەبينين، لە ئەنجامى ئەوئەدا زۆرجار بى ئەوئەى خۆمان ھەست پى بکەين بە لای

ههروه‌ها له ته‌نجامی نه‌وه‌دا که نه‌و ههل و مه‌رج و واقیعه‌ ماددیگه‌راییه‌ی
که نیستا له دنیا‌دا باوه و په‌ره‌ی ستانده‌ زاده و به‌ره‌مه‌می فیکری به‌شه‌ره به
تایبه‌ت خه‌لکی رۆژتاوا پاش نه‌وه‌ی به‌کجاره‌کی تایینی نه‌صرانییان وه‌لانا و
له ژیان و گوزه‌رانی خوڤیان دایانړنی و دووریان خســــته‌وه و په‌نايان برده به‌ر
چه‌ندان ریچکه و بیردۆزه بو ریڅخستنی ژیان و گوزه‌رانی تاکیی و خیزانیی و
کوومه‌لایه‌تی یان، له کاردانه‌وه‌ی نه‌وه‌دا که سانییکمان ههن که حساسیه‌تیا
په‌یدا کردوه به‌رانبه‌ر به سه‌رحهم نه‌و ریچکه و بیر و بوچوون و بیردۆزانه بی
نه‌وه‌ی سه‌رنج بدهن داخو‌را‌ده‌ی دووریی و نزیکیی یان چه‌نده و چی و چی و کوئ و
کوئیان له‌گه‌ل نیسلام ناگونجی و چی و چی و کوئ و کویشیان له‌گه‌لی دا ته‌با و
گونخواه !!

ناشکراشه که له ناکامی نهو جوړه هه لویست وەرگرتنه عاتیفییانه و کاردانه وه ههستیارانده و په وه بابای مسولمان که م و زور هاوسه نگیی و رپکیی (توازن تعادل)ی سروشتییانه ی خوی که به هوی راست لی ټیگه یشتن و باش پیوه پابه ند بوونی شه ربیعه ته وه بوی په یدا بووه، له دهستی ددهات و خوی لاتهل و لاسه نگ ده کات و خه لکی دیکه ش که له ئیسلام بی ټاگان نهو لاتهللی و لاسه نگییه ده گیرنه وه بۆ خودی ئیسلام !

بۇ نمونه: ئېستا له م رۆزگارهمان دا باس وخواسي (مافي مړؤف) (ﷺ) گهرم و گوره، جا ئايا پيوست دهكات ئيمه ټيسلامي حهساييه تمان بهو باس و خواسه هه پي؟! به لكو به پيچه وانه وه ده پي زورمان پي خوش بيت، بۇچي؟! له بهر دوو هؤ:

يه كه م: دين و شهريعه تي خواي دادگهر له بنه روت دا بۇ له سهر كرده وه ي ئينسان و پاراستني كه سايه تي و پيز و حورمه تي هاتوه.

دووه م: مړؤف له ژير سايه شوومي سيستم و پڙيمه لانيك و ئينسان كرده كان دا چه وسينراوه ته وه ده چه وسينرېته وه كه سايه تي و كه رامه تي پيشيل كراوه و ده كړي، بۇ وېنه له پروي نابووريه وه ئينسان له ژير سايه سيستمه مي سه رمايه داربي (كاپيتاليزم) دا به درنده ترين و بيره همانه ترين شيوه خويي ده مژري و په نجي ده دزري و مافه كاني پيشيل ده كرين و له مړؤف ده شورينري و هك نامير و شمهك مامه له ي له گه ل ده كړي!

جا كاتي خوي له كاردانه وه سيستمه مي سه رمايه داربي (كاپيتاليزم) دا، سيستمه مي (سوسياليزم) دروست بو، كه به بلووكي رۆژه لات ناسرا بو و له سه ره تاي نه وه ده كان دا له بهر يه كه هه لوه شا، به لام و هك فيكره هه ماوه له و سيستمه مهش دا ديسان چه وسينراوه وه مړؤف هه به رده وام بو، چونكه نه گهر له پيش دا به دهستي سه رمايه داره كان ده چه وسينرايه وه ته جار به ده سستي حيزبويه كان و نه وانه ي كه به ناوي چيني كريكار (پروليتاريا) وه هوكميان

(284) په كېك له بابته سه ره كپه كاني (چهند مه سه له يه كي باوي سرده م) (مافه كاني مړؤف) ه،

بروانه: چاپي پيچم نووېنگي ته سير | لاپره 133 تا 190.

ده کرد چه وسینرایه وه، وهك (میلوټان دؤگیلاس) له کتیبه کدی دا به ناوی چینی نوی (الطبقة الجديدة) باس دهکات و رهخنه له کؤمونیزم و مارکسیزم دهگریټ و دهلئى : (ټیټمه رهخنه مان هه بوو له کاردانه وهی پړټیم— سهرمایه داریی دا دروست بووین پیټمان وابوو سه سهرمایه داره کان خه لک و میللهت ده چه وسیننه وه، به لام ټیستا له ژیر سایه ی سؤسیالیزم و مارکسیزم دا (حیزب) بوته چینیک که جیگای سهرمایه داره کانی گرتوته وه وه ته گهر له ژیر سایه ی سیستهمی سهرمایه داریی دا خه لک ته نیا له رووی نابوووری یه وه ده چه وسینرایه وه له لای ټیټمه وپرای لایه نی نابوووری به ه—وی قانون و دهسته لاتى دهوله تیشه وه ههر ده چه وسینریته وه چونکه ټیټمه خاوه نی هه موو شتیکن وهك حیزب، میللهت و جه ماوهری بیچاره ش هیچی به دهست نیه).

به لئ شیعویی یه کان و مارکسییه کان له کاردانه وهی سیستهمی سهرمایه داریدا بروایان به (دیکتاتوریه تی پړلټتاریا) هینا و دهیانگوت ده بی چینی کریکار صه لایحه ت ودهسته لاتى موته قی هه بی و هه موو شتیکی به دهست بی.

به لام دواپی سهیریان کرد ههر به ناوی چینی کریکاره وه له ژیر په رده ی دا چینیکى نوی په یدا بوو که زور له سهرمایه داره کان خراپتر خه لکی به گشتی و خودی چینی کریکاری به تاییه ت ده چه وسانده وه |

مه به ستم له م پره توپیرینه وه یه نه وه یه که کاتی خوی جوولانه وهی داوا کردنی مافی مرؤف دروست بوو تاكو داواى مافی ټینسان بکات، تاكو ټینسان ژیانیکى مرؤفانه ی هه بیټ و نه چه وسینریته وه و خوینی نه مژریت، چ له رووی

سیاسیییه‌وه، چ له‌ ڕووی ئابووری و ژیهان و گۆزهرانه‌وه، وه له‌ چ ڕووی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه.

که‌واته: ئیمه‌ی ئیسلامیی پێویست ناکات هه‌ساسیه‌مان هه‌بێ به‌رانبه‌ر زاراره‌ و وشه‌ی "مافی مرۆڤ" له‌ سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه که‌ ڕۆژئاوایی به‌کان دایانه‌ینه‌وه، به‌لکو ده‌بێ پشتگیری هه‌ر که‌سیک بێن که‌ داوا ی مافی مرۆڤ ده‌کات و بلێن به‌ حه‌قیقه‌ت مافی مرۆڤ وه‌ک پێویست ته‌نها له‌ دینی خوا دایه‌ چونکه‌ خوا مرۆڤی به‌ جێنشین خۆی داناوه‌ وه‌ک فەرموویه‌تی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (طه) وه‌ ڕایگه‌یاندوه که‌ ڕیزی له‌ وه‌چه‌ی ناده‌م ناوه‌ به‌ گشتی و بێ هه‌لاواردن، وه‌ک فەرموویه‌تی: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ (طه) وه‌ ڕوونی کردۆته‌وه که‌ له‌ چاکترین شیوه‌ پێکهاتن دا دروستی کردوه، وه‌ک فەرموویه‌تی: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ (طه). وه‌ ڕۆژێک ته‌رمێکیان به‌ شوێنێک دا هێنا پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ به‌ری هه‌لسا، گوتیان (یا رسول الله إنه‌ یهودی) ته‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ئه‌وه‌ کابرایه‌کی جووله‌که‌یه، ته‌ویش فەرمووی (أولیت نفساً؟!) ئایا ئێنسان نیه‌؟! واته‌ مادام مرۆڤه‌ هه‌ر جێگای ڕیز و حورمه‌ته‌ و ده‌بێ له‌به‌ری هه‌لسین و ڕیزی بگرین.

که‌وابوو کاتێک باسی مافی مرۆڤ و ئازادی مرۆڤ و نه‌چه‌وسیتراوه‌وه‌ی مرۆڤ، ده‌کرێت با ئیمه‌ وا نه‌زانین که‌ ئه‌وه‌ پێچه‌وانه‌ی دینی ئیمه‌یه‌!

(285) البقرة (30).

(286) الاسراء (71).

(287) التین (4).

هه رچه نده زور جار ته هلی کوفر و نیفاق به ناوی مافی مرؤفه ده یانه وی دژایه تی ئیسلام بکه ن، به لام مافی مرؤف له بنچینه دا نه که هه ر دژ و پیچه وانه ی ئیسلام نیه بگره به کیکه له و شتانه ی که ئیسلام زور جه ختی له سه ربان کردوه و ئیمه ش نابی هه ق (حق) ټک ره فز بکه یین چونکه ناهه قی (باطل) به کی له گه ل ټیکه ل کراوه به لکو پیویسته هه ق و ناهه ق و پاک و پیس له یه ک جیا بکه ینه وه.

یان مه سه له ی دیموکراسی (288)، دیاره دیموکراسی وه ک سیستمی هوکمرانی کاتی خو ی له رؤژئاوا په یدا بو، له کاردانه وه ی دیکتاتوریه تی پادشاکانی نه وروپادا، وه له کاردانه وه ی زولم و ستم و چه وسانه وه ی دام و ده زگاکانی کلّیسا دا په یدا بو، چونکه هه م پادشاکان و هه م پایا و قه شه کان پالیان له یه ک دابوو و خه لکیان ده چه وسانه وه، به که میان به سولته ی سیاسی و دووه میان به سولته ی رووحی، بویه خه لک و جه ماوهری چه وسیتراوه ی رؤژئاوا شوړش و رایه رینیان ده ست پی کرد، سه ره تا ولاتی (فه رنسا) و دواپی شوینه کانی دیکه شی ته نیه وه و گرته وه، وه له نه عجم دا خه لک گوئیان ده بی دیموکراسی (هوکی گه ل) بیته سیستمی هوکمرانی و دیکتاتوریه ت توړ بدری.

جا ئیمه ده زانین که دیموکراسی هه له ی تیډان، وه ک چو ن عه لمانیه ت و دیکتاتوریه تیش هه لنه، به لام ده بی بشزاین که دیموکراسی که پوخته ی مانایه کی (هوکی گه ل) ه، له راس ته ی دا له کاردانه وه ی دیکتاتوریه ت دا

(288) له کتبی (چهند مه سه له ی کی باوی سه رده م) دا مه سه له ی دیموکراسی مان توژیوه وه

بروانه: چاپی پنجم | لاهره | 241 تا 356.

په‌يدا بوو، بۆيه وه‌ختىك ده‌لّين ديموكراسى هه‌له‌يه و پى‌ي رازى نين، ده‌بى وريا بين و خه‌لك به هه‌له لييمان خالى نه‌بى و وا بزاني مادام به ديموكراسى رازى نين ماناي وايه لايه‌نگرى ديكتاتوريه‌تين!! چونكه ئيمه كه جاريك رقمان له ديموكراسى بى له‌بەر لايه‌نه خراپه‌كاني و نهو هه‌له و كه‌م و كوورپيانه‌ي ده‌يانگريته خۆي، نه‌وه بيگومان ده جارن رقمان له ديكتاتوريه‌ت و خۆسه‌پاندن و چه‌وساندنه‌ويه و له به‌رانبه‌ر ئىسلاميش دا هه‌ردووكان به هه‌له و پوچ ده‌زانين، به‌لام بيگومان ديموكراسى هه‌نديك شتى تىدايه كه له ئىسلاميش دا هه‌ن و شتى په‌سند و په‌وا (حق) بۆ نمونه: گيرانه‌وي ده‌سته‌لات بۆ خه‌لك و ده‌ست‌او‌ده‌ست پيكردي ده‌سته‌لات به ناشتيانه و هه‌لبژاردن و ره‌خنه‌گرتن له ده‌سته‌لات و چاوديري كردنى و ...هتد.

به‌لام بيگومان هه‌ر كام له‌و نه‌سل و بنه‌مايانه كه خالى پيگه‌يشتنى نيوان سيستمى حوكمرايى ئىسلاميى و ديموكراسيى له ئىسلام دا تايه‌مه‌نديى خويانيان هه‌يه.

كه‌واته: ده‌بى وريا بين و له هه‌موو خالان دا پابه‌ندي شه‌ريعه‌تى خوا بين، وه‌هه‌ساسيه‌تمان نه‌بى به‌رانبه‌ر به هه‌يچ بۆچوون وقسه‌يه‌ك كه له زاتى خۆي دا هه‌ق بى يان شيعاريك كه له خودى خۆيدا هه‌ق بى و دژى باتليك بى، به‌لكو ئيمه هه‌ر شتىك هه‌ق بى له‌گه‌لى داين چونكه به‌رله‌وه له دينى خۆمان دا هه‌يه، وه هه‌يچ شتىكى داهيئراو و نوئ نيه كه چاك بيت و له شه‌ريعه‌تى خوا دا بنه‌ماي نه‌بى، چونكه خواي په‌روه‌ردگار و به‌ديه‌ينهر (سبحانه و تعالى) ئاگادارى ورد و درشتى داخوازيه‌كاني ئينسانه و بۆ خۆي له خه‌لك چاكت ده‌زاني كه چى يان پيويسته و بۆيان باشه چ وه‌ك تاك چ وه‌ك كۆمه‌ل، بۆ

سياست و عبادت و روح و هسته و دنيا و دوا روژ و ... هتد وه چي يان پيوېسته و چي يان به كه لك ديت خوي پوره‌ردگار همووي له شهربعت و به‌رنامه‌كه‌ي خوي دا په‌چاو كړدوه.

ئينجا ئيمه پيوېسته له بواري دينداريي (تدين)ي شه‌خسيسثمان دا وربا بين به تايبته له بواري مامه‌له له‌گه‌ل (عه‌قل و نه‌قل) دا، بو نمونه مسولمانی وا هديه حساسيه‌تي به‌رانبهر به عه‌قل و بيركړدنه‌وه و كوڅش كردن (اجتهاد) هديه و پي‌ي وايه كه نه‌وه دين لاوازي ده‌گه‌په‌ني!! به‌لام نه‌خير وانيه، به‌لكو ئينسان بويه له لايه‌ن خواوه كراوه به جي‌نشين و نه‌مانه‌تي پي سپيردراوه و، بويه به كه‌لكي به‌ندايه‌تي كردن بو خوا و به كه‌لكي تافيكړدنه‌وه ديت، چونكه عه‌قلي هديه، وه بويه‌ش پوره‌ردگار پووي دواندن (خطاب)ي خوي ناراسته‌ي ناژه‌لان (حيوانات) و بي گيانان (جمادات) نه‌كړدوه چونكه، نه‌وه عه‌قل و شعورپه‌يان نيه كه بتوانن به ويستي خويان فره‌مانه‌كاني خوا جي‌به‌جي بكهن و پيشتر لي‌ي تي بگهن، بويه به كه‌لكي نه‌وه نه‌هاتوون خوا شهربعت و به‌رنامه‌يان بو بنيري‌ت و تاقيان بكاته‌وه، كه‌واته نابي به هيچ جوړيك حساسيه‌تمان به‌رانبهر به عه‌قل هبي‌ت، چونكه خوي زانا له چندان نايه‌ت دا مه‌دحي كه‌ساني عاقل و تي‌گه‌يشتو ده‌كات و لي‌ي تي گه‌يشتني نايه‌ته قورټانيه‌كاني و پي‌ي بردني نايه‌ته بونه‌وه‌رييه‌كاني تايبته ده‌كات به‌وانه‌وه:

1- ﴿كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (البقرة-242).

2- ﴿...وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (النحل-44).

3- ﴿...وَمَا يَذْكُرْ إِلَّا أُولَ الْأَلْبَابِ﴾ (البقرة-269) .

4- ﴿قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُفْقَهُونَ﴾ (الانعام-98) .

كۆتایى ئەم بابەتەش بەو چەند دېرەى خوازەوە دینم:

ئەگەر بمانەوى لە سایەى ئیمانمانەوە موسولمانى ھاوسەنگ بىن، دەبى ئەو راستىيە بزانىن كە پارىزكارىي (تقوى) ھەموو بوارەكانى ژيان دەگرێتەو، واتە: (تقوى) عەقیدەى ھەيە و (تقوى) عیبـادەت ھەيە، (تقوى) ئەخلاقی ھەيە، (تقوى) لە سـەرجەم بوارەكانى كۆمەلایەتى و ئابوورى و سیاسى و جیھادى دا ھەيە، واتە: پارىزكارىي تىر و تەواو ئەوھە كە لە ھەموو ئەو بوارانە دا پابەند بى بە شەرىعەتى خواو ئەوجار دەبى بە ئىنسانىكى پارىزكار (متقى)، ئەك پیمان وابى تەنیا بە نوێژ كردن و رۆژوو گرتن و قورئان خویندن و زىكر و وىرد و ریش ھىشتنەو و نەزەر و درۆ و غەيبەت نەكردن دەبىنە پارىزكار نەخىر، چونكە ئەگەر سەبرى ئایەتەكان بكەین كە باسى (تقوى) دەكەن، خۆى پەرورەدگار لە ھەموو بوارەكانى ژيان دا (تقوى) دینیتەو پىش، پوختەى مانای (تقوى) ش واتە لە خۆ وریا بوون و خۆ پاراستن لە ھەر شتێك كە خوا پى ناخۆشە، دەجا وەك چۆن خوا پى ناخۆشە ئىنسان درۆ بكات، بە ھەمان شێوھەش پى ناخۆشە كە لە بارزگانى دا فیل لە خەلك بكات، وە وەك چۆن پى ناخۆشە نوێژ بچوینى، ئاواش پى ناخۆشە لە رۆو بەرۆو بوونەو دا پشت لە دوژمن بكات، وە وەك چۆن پى ناخۆشە رۆژوو نەگرى، ئاواش پى ناخۆشە كە عەقلى خۆى بەكار نەھىنى و ورد نەبیتەو و رانەمىنى و ... ھتە، كەواتە با پارىزكارىي بەكەمان تىر و تەواو ھەمە لایەنە بىت و دیندارىي بەكەشان گشتگىر و ھاوسەنگ بىت.

شەشەم: بەھۆى ئیمانەوہ ئینسان خۆى مەرزەم ■ کۆننۆل دەکات:

خوای پەرەردگار لە ئینسان دا کۆمەلێک غەریزەو پالئەر و داخوای و وزەى بەرھەست و نابەرھەستى (محسوس، غیر محسوس)ى داناون، بۆ ئەوہى بگونجى تاقى بکریتتەوہ و ژيانى سەر زەوى بگوزەرینى.

بۆ نمونە با سەرنجى ئەم چەند ئایەتە بدەین:

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا (8) قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا (9) وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ (ھەل) واتە: سویند بە (نفس) وە بەو زاتەى کە ریکی خستوہ، ئینجا خراپە کاریشى فیڕ کردوہ و پارێزکاریشى فیڕ کردوہ. بیگومان سەرفرازە ئەوہى خۆى پاک و چاک کردوہ، زیانبەرە کەسیک خۆى نوقمى خراپە و تاوان کردوہ، (إلهام) واتە فیڕ کردن بە شیوہیەک کە بخریتتە نیو دلى ئینسان و خۆى پیوہى ماندوو نەبیت، لیڕەدا دەبینین خوای پەرەردگار خۆى ئینسانى وا دروست کردوہ کە بتوانى خراپە و گوناخ بکات وە بشتوانى چاکە و تاعەتیش بکات، چونکە بەوہ نەبى تاقى ناکریتتەوہ، خۆ ئەگەر خوا ویستبای ئینسان ھەر چاکەو فەرمانبەریی بکات، ئەوہ فریشتەى زۆرن و ئەوان وەک خوا (سبحانہ و تعالی) پیناسەى کردوون:

﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ (ھەل).

(289) الشمس (7-10).

(290) التحريم (6).

بەلام خۇي كاربەجى وىستوويەتى كائىنەت دروست بىكات كە بتوانى
راست بىروا و خوارىش بىروا: بەرز بىتتەو و نزمىش بىتتەو، چاك بى و خرايش
بى، وە بتوانى خواش لە خۇي رازى بىكات، توورەشى بىكات !
ئىنجا ئايا خۇي كاربەجى (سبحانە وتعالى) حىكمەت و مەبەستى لەو دە
چى بوو ؟!

ئەو دەگوچى بە دوو شىئە وەلامى بەدەينەو:
يەكەم: خوا (سبحانە وتعالى) تەنھا خۇي بەدەينەو و پەرەردگار و خاوەنى
هەموو شىئە و هىچ كەس مافى ئەو نەو پەرسىيارەى ئاراستە
بىكات، وەك فەرموويەتى :
﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ (نەبى).

و لە راستى دا حىكمەت و نەيتى يەكانى كەردەكانى خۇي بەرز و مەزن
بى سنوون و لەو زىاتر و بەرزتر و مەزتر و قوولتەرن كە لە عەقلى ئىمەى
مرۆف دا جىيان بىتتەو.

جا من زىاتر ئەم وەلامەم پى راست و بەجى يە .
دووەم: كە ژمارەيەك لە زانايان و پىسپۆرانى بوارى تەزكىەو عىرفان گوتوويانە:
خۇي پەرەردگار خاوەنى هەرچى ناوى هەرە چاك و سىفەتى هەرە بەرز و
پەسەندە كە بىجگە لە خۇي هىچ كەس پىيان پى نابات و دەركى
هەموويان ناكات، جا بۆ ئەو نەو ناوو سىفەتە هەرە بەرز و پەسەند
چاكانەى خوا (سبحانە وتعالى) دەرەكەون و بەدەوشىنەو، خوا وىستى وا
بوو كە دروست كراو (مخلوق) يك بولتەنى بە كەلكى ئەو بى كە بىتتە

ئاوێنه‌ی تێدا ده‌رکه‌وتن و دره‌وشانه‌وه‌ی ئه‌و ناو و سیفه‌تانه و فهرمووده‌ی:
(ان الله تعالى خلق آدم على صورته) رواه البخاري يش پێویسته هه‌ر
له‌بەر رۆشنایی ئه‌و راستییهدا ڕاڤه بکړی.

جا له ئه‌نجامی تاقی کرانه‌وه‌ی ئینسانه‌کان له ژبانی دنیایی سه‌ر زه‌مین دا و
پاشان وه‌رگرتنه‌وه‌ی پاداشت و سزایه‌کانیان به پێی کرده‌وه و هه‌لۆیسته‌کانیان،
وایان لێ دێ که وه‌ک ئاوێنه‌یه‌ک سیفه‌ته‌کانی خۆی په‌روه‌ردگاریان تێدا
بده‌روشیته‌وه، بۆ زیاتر ڕوون بوونه‌وه‌ی مه‌به‌ستیش ده‌لێین:

خۆی په‌روه‌ردگار وه‌ک چۆن به‌زه‌یی و به‌خششی هه‌یه، به هه‌مان شیوه‌ش
توورپیی و سزاشی هه‌یه وه هه‌م چاکه (فضل) و هه‌م داد (عدل)یشی هه‌یه،
هه‌ر بۆیه‌ش به‌هه‌شتی داناوه بۆ ئه‌وانه‌ی چاکه و په‌حه‌متی خوا ده‌یانگرتنه‌وه،
دۆزه‌خیشی داناوه بۆ که‌سانیک که توورپیی و خه‌شمی خوا ده‌یانگرتنه‌وه،
پێگایه‌کیشی دیاری کردوه به‌وه به‌هه‌شت، وه پێگایه‌کیش که به‌وه دۆزه‌خ
ده‌چیت، جا هه‌رچی فریشته‌کانن جوژه دروستکراوێکی خۆان که هه‌رچه‌نده
خاوه‌ن عه‌قل و ئیراده‌ن، به‌لام خوا وای دروست کردوون که ناتوانن بێ فه‌رمانی
وی بکه‌ن، هه‌روه‌ها ماده‌ی بێ گیان (جماد) و ڕووه‌ک (نبات) و گیاندار
(حیوان)یش که عه‌قل و ئیراده‌یان نیه به هه‌مان شیوه له یاساکانی خوا
لاندانه‌ن، به‌لام شه‌یتانه‌کان (شیاطین) له‌و به‌اره‌وه جیا. جارێ خۆی کاربه‌جی
له سه‌ره‌تادا (ابلیس)ی به‌ جوژیک دروست کردبوو که بته‌وانی چاکه‌ش و
خراپه‌ش بکات به‌لام دوایی کاریکی وای کرد که به ئیختیاری خۆی پێگه‌ی
چاکه کردنی له خۆی گرت، به‌لگه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌وه که (ابلیس)یش له
سه‌ره‌تاوه ده‌یتوانی چاکه و تاعه‌ت بکات ئه‌وه‌یه که ئه‌و له (جن)ه ﴿فَسَجَلُوا
إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ﴾ و (جن)یش وه‌ک (انس) وه‌ک کائینیکی عاقلی

خاوەن ئێرا دەتوانن بە ھەردووکی رێى خێر و شەردا بڕۆن، واتە دەتوانن چاکە بکەن و خراپەش بکەن، بەلام لە ئەنجام دا شەیتان بەھۆى سەرپێچى کردنى لە ھەرمانى خوا و پاشان تەھەددا کردنى و مۆلەت وەرگرتنى بۆ خراپەکارى تاماوە وای لە خۆى کرد کە ئیستە ھەر دەتوانى خراپە بکات.

جا لەو نێوانەدا ئینسان و (جن) بە گشتى دەتوانن چاکەش و خراپەش بکەن. بۆچى؟! بۆ ئەوەى سەرچەم ناووسیڤەتەکانى خوا لەو دروستکراوانەى دا بەدروشینەو، کە بە ویستى نازاد و حیکمەتى بى سنوورى خۆى خولقاندوونى، بۆ نمونە: خواى بەرزو مەزن سیڤەتى لى خوش بوونى ھەبە، جا ئەگەر خەلکى گوناح نەکات و لى نەپارێتەو کە لیان خوش بى، سیڤەتى لیبوردن و لیخوش بوونى خوا (سبحانە وتعالى) لەچى دا و چۆن دەردەکەوێت؟! ھەرەھا خوا سیڤەتى ھیدایەت دانى ھەبە و (الھادی) یە بۆیە بۆ درەوشانەو سیڤەتى ھیدایەتدانى دەبى دروستکراوانیک ھەبن کە پێویستیان بە ھیدایەت بیت و ئەویش ھیدایەتیان بەدات.

و ھەرەھا باقى سیڤەتەکانى دیکەى خواى پەرورەگار بەھەمان شێوە . بەلام من پێشتر ئاماژەم پێدا کە ئەو پایەم پى راستە و زیاتر بە دڵمەو دەچەسپى کە ناچیتە نیو وردەکاریەکان (تفصیل) ھو و ھەر لە رێو دەلى: خوا (سبحانە وتعالى) بۆ خۆى خاوەن و پەرورەگارى ھەموو شتی کە سیڤەتەکانیشى لەو بەرزتر و مەزنترن کە ئیمە بتوانین بە عەقلى گچکە و زانیارى کەمى خۆمان دەرکى راز و نھینى یەکانیان بکەین.

ئینجا با بزاین ئایا چۆن چۆنى ئینسان دەتوانى خۆى کۆنترۆل بکات و سیڤەتە بەرزەکان لە خۆیدا بێنیتە دى و خۆى لە خەسلەتە نزمەکان بزار بکات؟! خواى پەرورەگار ھەرموویەتى: ﴿لَا أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا(9) وَقَدْ خَابَ

مَنْ دَسَّاهَا ﴿٩٩﴾ واته: به راستی هەر که سینک نه‌فسی خۆی ته‌زکیه کردبێ سهر‌فرازه و، هەر که سینک له گونا‌هان دا نوقمی کردبێ په‌شی‌مان و دۆ‌پاره. (تزکیه)ش بریتیی یه له:

له خۆدا نه‌ه‌یشتن و خۆ پ‌ژار کردن و خۆ پاک کردنه‌وه له سیفه‌ته خراپه‌کان، وه خۆ پ‌ازاندنه‌وه و له خۆدا زیاد کردنی سیفه‌ته چاکه‌کان، واته: (تقوی) له خۆت دا به‌ی‌نیه دی و (فجور) له خۆت دا لابه‌ری و سه‌رکوتی بکه‌ی به جو‌ریک که نه‌توانی تووشی لادان و خلیسکانت بکات.

که‌واته سیفه‌تی (فجور) وهك (استعداد) له ئینسان دا هه‌یه، به‌لام به هۆی پ‌وو له خوا کردن و ئیمان و به‌ندایه‌تی کردن بۆ خواوه ئینسان ده‌توانی غه‌ریزه و هانده‌ره‌کانی نه‌فسی به‌ره‌و چاکه‌ ببات که خوا (سبحانه و تعالی) به مه‌به‌ستی تاقی کردنه‌وه له ئینسان دا داینا‌ون، چونکه ئه‌گه‌ر ئینسان غه‌ریزه‌ی تووره‌ بوون و تۆ‌له ستاندنه‌وه‌ی نه‌بوایه، یان غه‌ریزه‌ی مو‌لکایه‌تی و شت هه‌بوون (غریزه التملك) یان غه‌ریزه‌ی جینسی، یان توانای فرت و فیل و فریو دان .. یان .. هتدی نه‌بوایه، ئه‌وه مانای وایه به ناچاری چاکه‌کار ده‌بوو و نه‌یده‌توانی لاه‌دات و نه‌و گونا‌ح و خراپانه بکات که ده‌بنه مایه‌ی که‌وتنی له تاقی کردنه‌وه‌ی ژیا‌نی دیا‌یی دا، وهك: قه‌تل و دزی و زو‌لم و زینا و سته‌م و خراپه و فیل و... هتد، ئینجا ئه‌گه‌ر واش بوایه مه‌جالێ تاقی کرانه‌وه‌ی نه‌ده‌بوو، وهك چۆن فریشته‌کان به که‌لکی تاقی کرانه‌وه نایه‌ن، چونکه ناتوانن گونا‌ح بکه‌ن، له سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه که غه‌ریزه و پالنه‌ری خراپیان تی‌دا دانه‌نراوه ده‌جا ئینسانیش ئه‌گه‌ر وهك وان بوایه دیا‌ره به که‌لکی ئه‌وه نه‌ده‌هات که

له‌سه‌ر زه‌وی دابنری بۆ تاقی کردنه‌وه و شایسته‌ی نه‌وه نه‌ده‌بوو که خوا بیکات به‌جی نشینی خۆی وئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی سه‌ر زه‌وی پێ بسپیژی که مایه‌ی ره‌زامه‌ندیی یه‌تی، وه‌ک فه‌رموویه‌تی:

﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...﴾ (الفه)

پێغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌رباره‌ی چۆنه‌تی و شیوازی خۆ پاک و چاک (تزکیه) کردن ده‌فه‌رموی: (اللهم آت نفسي تقواها، و زكها أنت خير من زكاها، أنت وليها ومولاها) (شهه) واته: نه‌ی خوا به‌ پارێزکاری (تقوی) به‌ک به‌ نه‌فسم بده که شایسته و ته‌واو بیت، وه پاک و چاک بکه چونکه چاکترین که‌سی که پاک و چاک بکه‌ی، بێ گومان هه‌ر تۆی پشتیوان و سه‌ره‌رشتیاری.

که‌واته: نه‌فس به‌ تیدا جیگیر بوونی پارێزکاری ته‌زکیه ده‌بی و پارانه‌وه‌ش له خوا به‌کیکه له میکانیزمه‌کانی. هه‌روه‌ها خۆی په‌نها بین له‌و باره‌وه فه‌رموویه‌تی: ﴿فَأَمَّا مَنْ طَغَى (37) وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (38) فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى (39) وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَكَتَبَ النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى (40) فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ (شهه) لی‌ره‌دا خوا (سبحانه و تعالی) دوو جوژه ئینسانمان بۆ پێناسه ده‌کات:

یه‌که‌م: که‌سیک که له خوا یاخی ده‌بیت و سه‌ره‌نجام سه‌ره‌پنجی ده‌کات و ژبانی دنیا به‌سه‌ر هی دوا رزژدا هه‌لده‌بژیژی، ئاشکراشه هه‌ر که‌سیک

(293) هود (61).

(294) رواه مسلم.

(295) النازعات (37-41).

لە خوا ياخى بىت دەبىتە دۇنيا پەرست و ئەوېش ﴿ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ
الْمَأْوَى ﴾ دۆزەخ شوېن و ماوايەتى .

دووم: كەسەك كە لە پەلە و پايدەي خوا دەترسى يان لە راوستانى خۆي
دەترسى لە بەردەم خۆي پەرورەدگىداردا وە نەفسى خۆي لە ھەواو
ئارەزوو كەنى دەگىرپتەو، كەسەكى واش بەھەشت جىگا و شوېن و
ماوايەتى، ديارە كاتىكەش ئىنسان دەتوانى نەفسى خۆي لە ئارەزوو نا
شەرعىيەكان بگىرپتەو كە لە خوا بترسى، كەواتە: راستە كە ئىنسان:
بەھۆي ئيمانەو خۆي كۆنترۆل و مەرزەم دەكات و جەلەوى نەفسى خۆي
بە دەست خۆي دەبىت و سەرەنجام دەبىتە ئەھلى تەقوا و خۆي پاك و
چاك دەكات.

جەوتەم: بەھۆي ئيمانەو ئىنسان ھەم بەسەر ستەم ■ نەقامىي دەروونى
خۆي دا ■ ھەم بەسەر سى كۆچكەش شوومى: (دەستەلات ■
سامان ■ فەريودان) س تاغووتەكانىش دا زال دەبى:

بەلى خۇشەويستان! ئىنسان بەھۆي ئيمانەو ھەم بەسەر زولم و جەھلى
خۆي دا زال دەبى و ھەم بەسەر دەستەلات و زولم و سەرەوت و سامان و تەماع
و بەردان و چەواشە كردن و فرت و فىلى تاغووتەكانىش دا زال دەبى.

وەك پىشتىش گوتمان: لە سۆنگەي ئەووە كە خۆي پەرورەدگار ئىنسانى
بۇ تاقى كەندەو دروست كەردە وەك فەرمووبەتى: ﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيَاةَ لِيُبْلِغَكُمْ ﴾ كاتىكەش دەگوئى تاقى بگىرپتەو كە ئىحتىمالى
دەرچوون و دەرەچوونى ھەبى، كاتىكەش ئىحتىمالى دەرچوون و دەرەچوونى

وه له راستی دا ټینسان مه خلوقیځی زړ ناوازه و گرنگه، چونکه نه و مه سافه یی که ټینسان ده توانی حهړه کی ټیدا بکات زړ فراوان و سهړ سووړهینه ره و هیچ دروستکراوېکی دیکه ی خوا ناوا نیه، ټینسان ده توانی هیڼده بهر ز بیتنه وه که خوی په روږدگار به فریشته کانی بلای کرپووشی بو بهرن وه که ده فرموی: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا﴾! ده ستوانی هیڼده نزم بیتنه وه که خوی کاربه چی و داد گهر خوی و دروستکراوه کانی نه فرین و له عنه تی لی بکن، وه که فرمویه تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ﴾ هغه واته: نه وانه ی نه و به لگه و نایه تانه و نه و هیډایه ته ده شان وه که ټیمه نار دووماننه خوار ی، پاش نه وه ی بو خه لکیمان ږوون کردوونه وه نه وانه خوا بو خوی و هه رچی له عنه ت که ره له عنه تیان لی ده کات، که واته: هیچ دروست کراوېک له وه خراب تر نه بووه و نابی!

هەرودەها فەرموویەتی: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ (4) ئم رَدَدَآهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ واتە: بێ گومان ئینسانمان لە باشترین شێوەدا دروست کردووە دوایی گێڕامانەووە بۆ نزمترینی هەموو زمان.

و هەرموویەتی: (إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ) واتە: بێ گومان خراپترین زیندەوەر لە لای خوا ئەوانەن کە بێ برۆا و کافرن، کەواتە هیچ دروستکراویک لەو خراپتر نابێ. وە هیچ کەسیش لەو کەسە چاکتر نیە کە خۆی پەرورەدگار بیکا بە جێ نشینی خۆی و هەڵی بژێری بۆ ئەوێ فریشتەکان کە پاکترین دروست کراون کپنوشی بۆ بەرن، چونکە کە فریشتەکان کپنوشیان بۆ نادەم (عليه الصلاة والسلام) بردووە و نادەمیش باوکی ئیمەیه، کەواتە: ئەو پێز و حورمەتە کەم و زۆر ئیمەى وەچەى ئەو بابە بەرپێزەش دەگرێتەو. بەلام بە مەرجیک ئیمەش کەم و زۆر وەك باوکمان (نادەم) بین ئینجا شایستەى ئەو جۆرە پێزەى فریشتەکان دەبین، بەلێ بەهۆى ئەو سیفەتە دژ بە یەکانەى کە خۆی پەرورەدگار لە ئینسان دا دروستی کردوون ئینسان دەتوانی بەرزیش بێتەو و نزمیش بێتەو، بەهۆى سیفەتە چاکەکانەو بەرز و بەهۆى خراپەکانیشەو نزم بێتەو، بەلێ ئەو سروشتە دوو فلیقانه (مزدوج) یە کە ئینسانی و لێ کردووە بتوانی (علم) یش وەدەست بهیئى و هەم (جهل) یش، وە هەم دادگەر (عادل) یش بیئ و هەم ستەمکار (ظالم) یش خۆی زانا و دادگەر (سبحانه و تعالی) لەو بارەو هەرموویەتی:

(298) التین (5-6).

(299) الأنفال (55).

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (72) لَعَذَابُ اللَّهِ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

سه‌ره‌تا ده‌چینه سه‌ر تووێژینه‌وه‌ی ئایه‌تی یه‌که‌م، پاشان ئه‌وه‌ی دووه‌میان ده‌تووێژینه‌وه، خوای به‌رز و مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ئێمه ته‌مانه‌تمان پانوانده‌ سه‌ر ناسمانه‌کان و زه‌وی و چیاکان (واته ته‌و ته‌مانه‌ته‌مان نیشانیان دا که کامه‌یان ده‌توانی هه‌ڵی بگرێ) به‌لام رازی نه‌بوون هه‌ڵی بگرن و لێی ترسان نه‌بادا پێیان هه‌ڵنه‌گیرێ، که‌چی نینسان هه‌ڵی گرت، هه‌رچه‌نده تینسانیش زۆر سته‌م کاره و زۆریش نه‌فامه.

جا ئیستا با سه‌یر بکه‌ین! بێگومان خوای په‌روه‌ردگار هیچ مه‌خلوقێک له فه‌رمانی ده‌رنه‌چێ و ناگووێی که به شتی‌ک به‌هرموێ: فلانه شته‌م بۆ هه‌لگره ! ته‌ویش بلی نه‌خێر هه‌ڵی ناگرم ! ، واته: به ناسمان و زه‌وی و چیاکان به‌هرموێ: ته‌مانه‌ت هه‌لبگرن ! ته‌وانیش بلین: نه‌خێر هه‌ڵی ناگرین !!، نه‌خێر شتی وا مه‌حاله و نابێ، وه‌ک فه‌رموویه‌تی: ﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَنْتَوُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (73) واته: ئایا ته‌وانه غه‌یری دین و به‌رنامه‌ی خوا ده‌خوازن، له کاتی‌ک دا هه‌رچی له ناسمانه‌کان و زه‌وی دا هه‌یه بۆ وی مل که‌چه چ پێی خوش بێ. چ پێی ناخوش بێ، وه ته‌نها بۆ لای ویش ده‌گه‌ڕینه‌وه.

(300) الاحزاب (72-73).

(301) آل عمران (83) .

بەللى هیچ شتێك نیه چار ناچار ملکه چى خوا نه بێ، رەنگه زۆر كهس پى ناخۆش بێ خوا دروستى كردوه، بەلام خوا هەر دروستى كردوه، یان ههیه پى ناخۆشه بژیهت و ههز به مردن دهكات، بەلام خوا هەر ده بژیه نێ ! كورتهى قسان: هیچ كام له دروستكراوهكانى خوا ناتوانن له فەرمانى دەر بچن. كهواته: لێره دا كه خواى بالا دهست ده فەرموى : ئیمه ئەمانه تمان نیشانى ئاسمانه كان و زهوى و چیاكان دا بەلام ئەوان ئاماده نه بوون ههلى گرن و لى ترسان، مەبەست ئەوه نیه كه خواى پهروهردگار فەرموو بى: ههلى بگرن و ئەوانیش ههلىان نه گرتبى !!

بەلكو وهك توێژهرهوان (مفسرین) گوتویانه: مەبەست لهو جۆره تهعبیره ئاوايه: ﴿ئیمه ئەمانه تیكمان ههبوو نه ئاسمانه كان بهو پان و پۆرى و زه به لاهى بهیان و نه زهوى بهو هه موو شته سه سور هینه رانهى كه تییدا به و نه چیاكان بهو هه موو سه ختى به كه هه یانه نه یان توانى ههلى بگرن و لىشى ترسان. واته: له خویان رانه بینى و ئاماده یى یان نه بوو ههلى بگرن چونكه خواى پهروهردگار بۆ ئەوهى دروست نه كردوون كه ئەو ئەمانه ته ههلبگرن، بۆیه ئەو ئاماده یى بهى تیدا دروست نه كردوون كه شایسته ی ئەوه بن و له توانایان دا هه بێ ئەو ئەمانه ته ههلبگرن، بەلام ئینسان له توانای دا هه بوو و شایسته ی ئەوه بوو كه ئەو ئهركه ی پى بسپێرى و ئەو ئەمانه ته ههلبگرى، بەلام له گهڵ ئەوهش دا ئینسان دوو خاڵى بى هیزى هه ن كه چاوكى گه لێك كه م و كوورپى و نه هه مە تیین و بریتین له: سته م و نه زانینى (الظلم والجهل)، ئا ئەوهیه مەبەست و چه مكى ئەو ئایه ته به یێزه.

بەلام لىرەدا پىويستە بزائىن كە مەبەست لى (ئىسان) ھەموو ئىنسانىك نىيە بە بى ھەلاواردن، بەلكو مەبەست ئىنسانە بى ئيمان و لاړىيەكانە، وەك خواى زانا لى شوپىنكى دىكەدا ھەرموويەتى: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (4) ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ (5) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ (ھە) واتە: بىگومان ئىنسانمان لى جوانترىن و باشترىن شىوۋەدا دروست كرده، دوايى گىراومانەتەو بە نزمى ھەرە نزمان بىجگە لەوانەى كە ئيمانىان ھىناو و كردهو چاكەكان ئەنجام دەدەن.

جا لىرەش - واتە لى نايەتى ژمارە (72) ى (أحزاب) دا □ مەبەست لى ئىنسان كە خوا لى پىناسەكەىدا ھەرموويەتى: ﴿إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ زۆر زالم و ستەمكار و زۆر نەفام و نەزانە، ئىنسانە بى پروا و سەرگەردانەكانە، نەك ئىنسانەكان بە گشتى و بى ھەلاواردن، چونكە بى گومان ئەو پىناسەيە پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) ناگريتەو ھەروھە شوپىنكەوتوانى پىغەمبەران ناگريتەو بەلكو تەنھا ئەو جۆرە ئىنسانە دەگريتەو كە نامادە نىيە ھىدايەتى خوا وەرېگرى و سەرەنجام سەرى لى زولم و ستەمكى زۆر و لى نەفامى و نەزانى يەكى زۆرەو دەرەچى، بەلام ئىنسان بەھوى ھىدايەتى خواو (جەل)كەى دەگۆرئ بە (علم) و (ظلم)كەيشى دەگۆرئ بە (عدل)، (جەل)يش برىتى يە لى تىكچوونى ھىزى فېكرىي (القوة النظرية) و (ظلم)يش تەعبىر لى تىكچوونى ھىزى كردهي (القوة العملية) ئىنسان دەكات، چونكە ئىنسان دوو جۆرە ھىزى ھەن،

هەزىكى فەكرىيەى كە شتى پى دەزانى و، هەزىكى كەردەيى كە كەردەو و چالاككەكانى پى ئەنجام دەدات.

جا كاتىك ئىنسان لە هەدايەتى خوا (سەبەحانە و تعالى) دوورە لە جىياتى زانىارى (علم) گەردەي نەزانىي (جەل) و لە جىياتى دادگەريى (عدەل) یش دووچارى ستم (ظلم) دەبى.

دیارە مەبەستىش لە (جەل) لێردا ئەو نە كە باباى دوور لە خوا و بى برۆا هەچ جۆرە زانىارى و شارەزايەكى نە! چونكە خواى پەنەا پى لە وەسفى كافەرەكان دا فەرموویەتى: ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ ، واتە: پرۆكەشەك لە بارەى ژيانى دىواو دەزانن، بەلكو مەبەست لە نەزانىي لێردا خۆنەناسىن و خوانەناسىن و دەورووبەر نەناسىن و سەرەنجام راست و چەوت و حەلال و حەرەم و چاك و خراپ نەزانىن |

هەرۆهە مەبەستىش لە (ظلم) ئەو نە كە باباى كافەر بە هەچ جۆرىك هەچ شىوێهەك لە شىوێهەكانى دادگەريى تیدا نەبى!، بەلكو مەبەست ئەوێهە كە بە بى ئیمان ئىنسان ناتوانى لەسەر بناغەيەكى راست و پەوا و پتەوو بە شىوێهەكى دادگەرەنە لە گەل خواو خەلك دا مامەلە بكات و كەم و زۆر تووشى ستم و لادان و سەركێشى دەبى، چونكە وەك چۆن كەردەو و هەلوێستىك لەسەر زانىارى بنیات بئرى سەردەكێشى بۆ دادگەريى و پەوايى، كارو هەلوێستىكێش لەسەر نەزانىي رۆنرابى جگە لە ستم و نەرەوايى هەچى دىكەى لى چاوەروان ناكرى.

هەر بۆيەش لە سورەتى (الاحزاب) دا فەرموویەتى :

﴿لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ .

وهك ده‌بینین خوای کاربه‌جی (سبحانه و تعالی) دابه‌ش بوونی خه‌لکی بو هه‌رسیک ده‌سته‌ی : ده‌غه‌لان (منافقون) و هاوبه‌ش دانه‌ران (مشرکون) و پروا داران (مؤمنون) ی کردۆته‌ حیکمه‌ت و هوکار یاخود سه‌ره‌نجام و ئاکامی سپارده (أمانة) پی سپیرانی ئینسان !

که دیاره‌ سزا و تۆله‌ی پر به‌ پیستی ده‌غه‌ل و هاوبه‌ش دانه‌ران نازار و نه‌شکه‌نجیه‌ی هه‌تا هه‌تایی دۆزه‌خ و پاداشتی ره‌وای پروا‌دارانی‌ش به‌هه‌شتی رازاوه‌ و نه‌پراویه‌. حیکمه‌ت و رازی نه‌و دابه‌شبوونه‌ش - وهك من تیی ده‌گه‌م - ئاوايه‌:

ئینسانه‌کان له‌ به‌رانبه‌ر ناسینی هه‌ق و پیوه‌ پابه‌ند بوونی دا سی ده‌سته‌ن:
1- یان هه‌ق ده‌ناسن به‌لام پییه‌وه‌ پابه‌ند نابن و به‌ ئانقه‌ست مامه‌له‌یه‌کی جاهیلانه‌ی سته‌مکارانه‌ له‌ گه‌ل خوا و خه‌لکی دا ده‌که‌ن. که نمونه‌ی هه‌ره‌ زه‌قی نه‌م پییه‌ بریتین له‌:

ده‌غه‌ل و دوو پرووه‌کان به‌ هه‌ردووک ره‌گه‌زی نیڕ و میانه‌وه‌ (المنافقین و المنافقات).

2- یان هه‌ر له‌ ته‌سل دا ئاشنای هه‌ق نین و هه‌زیان به‌ چاره‌ی نایه‌ت و له‌و سۆنگه‌یه‌شه‌وه‌ نوقمی زه‌لکاوی نه‌زانیی بووون، ئاشکراشه‌ که جاهیلان جگه‌ له‌ سه‌تته‌م و لادان لییان چاوه‌رپی ناکرئ، نمونه‌ی زه‌قی نه‌و جوړه‌ که‌سانه‌ش پییری هاوبه‌ش بو خوا دانه‌رانن به‌هه‌ردووک ره‌گه‌زه‌که‌یانه‌وه‌: (المشرکین و المشرکات).

3- يان ھەم ھەقىشىيان ناسىوھ و ھەم پىششىوھ پابەند بوونە، واتە ھەم ئەھلى (علم)ن و ھەم ئەھلى (عَدْل) یش، ئەوانیش برودارانی کردوھە چاکن بە نىر و مېئانەوھ: (المؤمنين و المؤمنات) .

شایانی باسیشە کە ھەر کام لە دەغلان (منافقین) و ھاوبەش دانەرەن (مشرکین) پشکیان لە ھەر کام لە (ظلم) و (جهل) دا ھەبە بەلام بۆبە خۆی کاربەجئ - بە پى تیگەبىشتنى بەندە لە ئایەتە کە - دەغلەکانى کردوونە نمونەى ھەرزەقى زالمەن و ھاوبەش دانەرانیشى کردوونە نمونەى زەقى جاھیلان چونکە دەغلەکان سستەمیان زیاتر تیدا بەرجەستە بوو و ھاوبەش دانەرەکانیش نەزانیى !

بەلئى بە راستى ستمەمىكى گەورەبە ئینسان ھیدایەتى خوا (سبحانہ و تعالی) شارەزا بئ و لىی حالئ بىت کەچى رەفتارى پى نەکات: ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُتَأَفِّقُونَ قَالُوا كُنْهُدْ إِلْكَ لَرَسُولُ اللَّهِ﴾ (ھور).

ھەرودھەا نەزانیى و نەفامىی یەکى بېرەزایە کە ئینسان یەکیک لە دروسـتکراوھکانى خوا (سبحانہ و تعالی) بکاتە ھاوبەش (شريك)ى خوا: ﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾ (ھور).

بەلام ئینسان بەھۆى رووناکی و ھیدایەت وەحى و ئیمان پىھینانىیوھ بە ئەندازەى ئیمانە کەى ھەم لە زانیارى (علم) بەھرەمەند دەبىت و تاریکی

(304) المنافقون (1).

(305) الطح (31) .

ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىيەى لەبەر رۆشنایى قورئان و سوننەت دا

(جەل)ى لە عەقل و دڵ دا لادەچى و، ھەم بە ھۆى (عەدل) یشەو شەرەفمەند دەبیت و لادان و لاتەلىی (ظلم) ى لى وەدوور دەکەوئ.

وہ لە کۆتابى ئەم بڕە توێژینەوہیەدا کە لە بارەى ئەو دوو ئایەتەى کۆتابى سوورەتى (الأحزاب) ھو کردمان ناماژە بە مەسەلەىەکی دیکەش دەکەم:

رەنگە یە کێک بپرسى: بۆچى خوای زانا و دادگەر فەرموویەتى: ﴿وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ ۱۹
لە وەلام دا دەلىین:

لەبەرئەوہى خۆپاراستن لە (جەل) و (ظلم) شتیکى ئاسان نیە و ئینسان ھەرچەندە مسولمان و ئیماندار بیت کەم و زۆر گیرادەى ئەندازەىەک لە ستم و نەفامىی ھەر دەبیت. بۆیە ئەھلى ئیمانیش ھەرچەندە لە سایەى ئیمان و پارێزکارىیانەوہ لە ئەسلى ستم و نەفامىی پارێزاون بەلام کەم و زۆر قور و چلپاوى ستمیان ھەر پى ھەلدەپێژى و تۆز و گەردى نەفامىی یان ھەر لیدەنىشى و لە سۆنگەى ئەوہشەوہ پێویستى یان بە لیبوردن و بەزەبى خوای بە بەزەبى و لیبورده ھەیە کە لییان خۆش بیت و چاوپۆشى یان لى بکات:

ئىستاش با بیینە سەر تەوہرى دووہمى باسەکەمان و بزانی:

چۆن ئینسان بەھۆى ئیمانەوہ بەسەر سى کوچکەى: دەستەلات و مال و سامان و فرت و فىللى تاغووتەکان دا زال دەبى؟!

وہلامى ئەم پرسیارەشمان بە ئاسانى لە بەسەرھاتى (موسا علیہ السلام) و فیرعەون) دا چنگ دەکەوئ کە خوای زانا و توانا (سبحانہ وتعالی) لە چەند شوینیکی قورئانى بزمان دەگیریتەوہ و ئیمەش بە کورتى و لەبەر تیشکى

چهند ئایه‌تیک ناماژه به چهند رووداویکی ئەو بەسەرھاتە دەکەین کە زیاتر پەبۆه‌ندیان به باسەکی ئیمه‌وه هه‌یه:

خوای به‌رز و مه‌زن (سبحانه و تعالی) مووسا و هاروونی برای ﷺ کرده پیغه‌مبەر و ره‌وانه‌ی لای فیرعه‌ونی میصری کردن کە هه‌تا بلێی بابایه‌کی خۆ به‌زلگر و مله‌ور بوو وه‌ گه‌یشـتـبۆ هه‌ددیک کە ئیدیعیای په‌روه‌ردگاریتی به‌سەر خه‌لکی میصر دا ده‌کرد و ده‌یگوت ده‌بی تهنه‌ا من به‌رستن و قبول ناکه‌م بیجگه‌ له‌ خۆم په‌رستراویکی دیکه‌تان هه‌بی!

ئینجا سه‌ر باره‌ش سته‌م و زۆریکی بی ئەندازه‌ی له‌ خه‌لکی میصر به‌ گشتی و گه‌لی (به‌نی ئیسرائیل) به‌ تاییه‌تی ده‌کرد، ئەمانه‌ش چهند ئایه‌تیک کە ناماژه به‌ مله‌ووری و له‌ خوا یاخووبوون و خۆ به‌ زلگـری و جه‌ورو سته‌می فیرعه‌ون ده‌کەن:

* ﴿إِنْ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ (١٧).

* ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى (15) إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طُوًى (16) اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى﴾ (١٧).

* ﴿فَكَذَّبَ وَعَصَى (21) ثُمَّ أَذْبَرَ يَسْعَى (22) فَحَشَرَ فَنَادَى (23) فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى﴾ (١٧).

(306) القصص (4).

(307) النازعات (15، 16، 17).

(308) النازعات (21 الی 24).

* ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأَ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾ ﴿٥٨﴾.

* ﴿قَالَ لَنْ أَخَذَتْ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾ ﴿٥٩﴾.

جا کاتیك مووسا و هاروونی برای سه‌لامی خویان لئی بئ چوونه لای فیرعه‌ون و په‌یامی خوی په‌روه‌دگاربان پیراگه‌یاند، پرسپاری له مووسا کرد و گوتی:

﴿فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى﴾ ﴿٦٠﴾ ئە‌ی مووسا ئە‌دی په‌روه‌دگاری ئیوه-

ئە‌گەر من ئە‌بم □ کییه ؟!

مووساش سه‌لامی خوی لئی بئ فەرمووی:

﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ ﴿٦١﴾، په‌روه‌دگارمان ئە‌و

کە‌سه‌یه که بوون (وجود)ی به‌هه‌موو شتیك به‌خشیوه و پاشان رینماییشی کردوه - واته‌ ریشوینی به‌رپوه‌ چوونی بۆ دیاری کردوه □.

هه‌لبه‌ته ئە‌م به‌لگه‌یه‌ی مووسا عليه السلام که نامه‌ ده‌کات به‌ هه‌ردووک (313)

یاسای ژیریژبیانه‌ی: (السببية) و (النظام)، که ده‌لین: هیچ په‌یدابوونیک بئ په‌یداکەر نابئ (الكل حادث مُحْدَث)، وه هه‌موو ریک و پینکیه‌ک ریکه‌ریکی

(309) القصص (38) .

(310) الشعراء (29) .

(311) طه (49) .

(312) طه (51) .

(313) له هه‌ر کام له کتیی (په‌خه‌به‌ک ده‌یاره‌ی ئیسلام) و (خواناسی، لاین، تیمان) دا ئە‌و دوو

یاسایه توژراونه‌وه. هه‌روه‌ها له به‌رگی دووه‌می ئە‌م زنجیره‌ دره‌سه‌ش دا تیشکمان خستۆنه سه‌ریان.

ثیمان و عقیده‌ی نیسلا می‌ی له‌بەر روژنایی قورئان و سوننه‌ت دا

پیوسته (الکل نظام مُنظَّم) «و له‌لامیکی ددان شکین و به‌هیزی پرسیاره‌که‌ی
فیرعه‌ونه، به‌لام ئایا فیرعه‌ون گوئ بۆ به‌لگه و ده‌لیل ده‌گرئ؟! نه‌خیر، به‌لکو
پاش به‌لگه هینانه‌وه‌ی نارام و هیمانه‌ی موسا ﷺ و دوا‌ی نه‌وه‌ی ده‌می
ده‌بیته ته‌له‌ی ته‌قیو په‌نا ده‌باته به‌ر هه‌ره‌شه و گوره‌شه و توفاندن و زیندانی
کردن:

﴿ قَالَ لَئِنْ أَخَذْتُ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُورِينَ ﴾ (شعراء) واته:

ته‌گه‌ر بیجگه له من په‌رستراویکی دیکه بگری ره‌گه‌ل گیراوانت ده‌خه‌م!
ته‌مه له لایه‌که‌وه له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه فیرعه‌ون بۆ ئیقن‌اع کردنی
خه‌لکی میصر و رازی کردنیان به‌مانه‌وه له ژیر نیری سته‌م و زۆر و
چه‌وسێترانه‌وه‌دا، مۆلک و مال و سامان و کۆشک و ته‌لاری خۆبیان پی‌شان
ده‌دا و ده‌لئ:

﴿ وَكَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَنْفَالًا تُبْصِرُونَ(51) أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا
يَكَادُ يُبِينُ! ﴾ (شعراء) هه‌روه‌ها له لایه‌کی دیکه‌ی سییه‌مه‌وه چه‌کی
چه‌واشه‌کاری و فرت و فیل و ته‌له‌که‌ بازی به‌کار دینئ و له به‌ران به‌ر به‌لگه
به‌هیز و موعجیزه‌ روون و بی چه‌ند و چوونه‌کانی موسادا فه‌رمان به
(هامان)‌ی وه‌زیری ده‌کات که بینایه‌کی بلیندی هه‌ور پووش‌یینی بۆ دروست
بکات تا‌کو له‌ویوه‌ سه‌یری ئاسمان بکات داخۆ راسته‌ موسا ﷺ جگه له
فیرعه‌ون په‌روه‌ردگاریکی دیکه‌ی هه‌یه:

(214) الشعراء (29).

(215) الزخرف (51، 52).

﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَآمَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ (36) الْأَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ﴾ [١٧] .

به‌لام نایا هیچ کام له‌و سێ چه‌كانه‌ی فیرعه‌ون و به‌هه‌ر سێکیشیانه‌و ‖ که سێ کوچکه‌ی حوکه‌ی هه‌ر تاغووتیک پیک دینن واته‌: ده‌سته‌لات و سامان و چه‌واشه‌کاری، یان به‌ زاراوه‌ی دکتور عه‌لی شه‌ریعه‌تی: (زۆر و زیڕ و ته‌زویڕ) ده‌توانن، چۆک به‌ تینسانی مسوڵمان دابده‌ن؟! نه‌خیر، جا با بۆ زانینی نه‌و راستییه‌ش سه‌ره‌نجی هه‌لوێستی نه‌و جادووگه‌رانه‌ بده‌ین که سه‌ره‌تا فیرعه‌ون وه‌ک گه‌له‌ کۆمه‌کی کردن له‌ دژی مووسا عليه السلام خپری کردبوونه‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی به‌ خه‌یالی خاوی خۆی موعجیزه‌ و به‌لگه‌ی ڕوون و ناش—کرای مووسا عليه السلام هه‌لبه‌شه‌—یینیته‌وه‌، به‌لام سه‌ره‌نجام فیل و ته‌له‌که‌ی فیرعه‌ون به‌سه‌ر خۆی دا شکاوه‌ته‌وه‌ و جادووگه‌ره‌کانی پاش دیتنی هه‌ق و بێ ناشنا بوونی سه‌ره‌جه‌م تیمانیان هیناوه‌ و بۆ خاوی په‌روه‌ردگار چوونه‌ته‌ سه‌جده‌:

﴿ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّا لَنَّا لِأَجْرٍ إِن كُنَّا لَنَحْنُ الْعَالِيْنَ (41) قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لَمِنَ الْمَقْرِيْنَ (42) قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ (43) فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْعَالِيُونَ (44) فَأَلْفَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثَلْجٌ مَّاءٍ فَأَلْفَى السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ (46) قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ (47) رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ (48) قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأَصْلَبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ (49) قَالُوا

لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ (50) إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَاَنَا أَنْ كُنَّا
أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾

واته:

جا کاتیك جادووگه‌ره‌كان هاتن به فیرعه‌ونیان گوت: ئایا ته‌گه‌ر ئییمه‌ زالی بووین - به‌سه‌ر مووسادا - کرئ و پاداشتمان ده‌بی؟! گوتی: به‌لئ به‌لكو ته‌گه‌ر زالی بن ئیوه‌ له‌و كه‌سانه‌ ده‌بن كه‌ زۆر نزیك خراوه‌ ده‌بن. مووسا به‌ جادووگه‌ره‌كانی فهرموو بیهاوین ته‌وه‌ی كه‌ ده‌تانه‌وی بیهاوین. ته‌وانیش په‌ت و گۆچانه‌كانی خۆیان فری‌دا و گوتیان: سویند به‌ عیززه‌تی فیرعه‌وون هه‌ر ئییمه‌ زالی ده‌بین. ئینجا مووسا گۆچانه‌كه‌ی خۆی فری‌ داو یه‌كسه‌ر هه‌موو ته‌وه‌ی كه‌ به‌ جادوو و درۆ و ده‌له‌سه‌ خستبوویانه‌ ڕوو، هه‌لكووشی. وه‌ یه‌كسه‌ر جادووگه‌ره‌كان به‌ كړنووش بردن خران. گوتیان: پروامان به‌ په‌روه‌ردگاری جیهانه‌كان هی‌نا. په‌روه‌ردگاری مووسا و هه‌اروون. (فیرعه‌ون) گوتی: ته‌وه‌ بۆچی پرواتان پی هی‌نا به‌رله‌وه‌ی مۆله‌تتان به‌دم. بی گومان ته‌و (مووسا) ته‌و گه‌وره‌یه‌تانه‌ كه‌ فیری جادووی كردوون. جا دوایی ده‌زانن - چیتان پی ده‌كه‌م - ده‌ست و پی‌یه‌كانتان راست وچه‌پ ده‌بړم و هه‌مووانیشتان هه‌لده‌واسم. گوتیان: زیانی نیه‌ چونكه‌ ئییمه‌ بۆ لای په‌روه‌ردگه‌رمان ده‌گه‌رپینه‌وه‌. ئییمه‌ ئومیدمان وایه‌ كه‌ په‌روه‌ردگارمان گونا‌هه‌كانمان بۆ بیۆشی چونكه‌ بووینه‌ یه‌كه‌مینی برواداران.

وهك ده‌بینین لێرەش فیرەهون چەکی ســـــــــیـکـوچکەى : (تەماع ، ترس ، چەواشە) ی لەگەڵ جادووگەرەکانى دا بەکارهێناوه بەلام بەهۆى ئیمانە کەیانەوه ئەو چەکەیان پووچەڵ کردۆتەوه و هیچ جۆرە کاریگەرییەکی لەسەریان نەبووه : سەرەتا فیرەهون پەناى بردۆتە بەر سەرۆت و سامانەکەى و دواى ئەوهى جادووگەرەکان لێى دەپرسن کە ئایا کرێ و پاداشتیکیان دەداتى و خەلاتیان دەکات ئەگەر بەسەر مووسادا زāl بوون؟ لە وه‌لامیان دا دەلێ : (نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ) بەلێ ، وه‌ ئیوه ئەو کاتە لە زۆر وه‌نیزیکیخراوان دەبن.

پاشان دواى ئەوهى جادووگەرەکان بەهۆى دینی موعجیزەو بەلگە پوون و بێ چەند و چوونەکانى موسا (عليه السلام) لە کوفرو فیرەهون پەرستی هەلگەرانەوهو پڕویان کردە ئیمان و خواپەرستی. فیرەهون چەکی دووه‌مى کە چەواشەکاریى و فریودانە بەکاردینی و دەلێ : ﴿إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السَّخَرَ﴾ بێ گومان موسا ئەو مامۆستایەتانه کە جادووی فیری ئیوه کردوه بۆیه بەسەرتان دا زāl بوو !

وه‌ سەرەنجام پەنا دەباتە بەر چەکی سییەم کە هەرەشە و تۆقاندنە و دەلێ : ﴿لَا قَطْعَنَ أُنْدِيكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا صَلْبَتَكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ بێگومان دەست و پییە کانتان راست و چەپ دەبێم و هەمووشتان هەلدەواسم ! بەلام ئایا ئەو چەکە ســـــــــیـکـوچکەیه هیچ کاریگەرییەکی لەسەر جادووگەرەکان هەبوو دواى ئەوهى خوا (سبحانه و تعالی) لە نیعمەتى ئیمان بەهەرەمەندى کردن؟! نەخیر چونکە ئەوەتا پێر بە زاریان فیرەهون بێ منەت دەکەن و پیی دەلێن:

﴿لَا ضَيْرَ إِلَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ﴾ هیچ زیانی نیه - واته مردنمان به‌و شیوه‌ی که هه‌ر‌ه‌ش‌ه‌ی پێ ده‌ک‌ه‌ی ئیمان - چونکه بۆ لای په‌روه‌رد‌گ‌ار‌مان ده‌گ‌ه‌ر‌پ‌ینه‌وه !

پاشان ده‌لێن: ﴿إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئیمه ئومیدمان وایه که په‌روه‌رد‌گ‌ار‌مان له گونا‌هه‌کانمان بمان به‌وری چونکه به‌که‌مین‌ی به‌واداران به‌وین.
که‌واته:

ئه‌وه‌ی بۆته هۆکاری گوێنه‌دانی جادوو‌گ‌ه‌ره‌کان به هه‌ر‌ه‌شه و گۆره‌شه و پێش‌تریش ته‌ماع و چه‌واشه‌کاریی فیرعه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی به‌ریتی ی بووه له:
1- ئیمان‌یان به‌ خ‌وای په‌روه‌رد‌گ‌ار و گه‌رانه‌وه‌یان بۆ لای.

2- ئومید و هیوایان به‌ ره‌حمه‌ت و به‌خشش و پاداشتی خوا.
له ش—وینیک‌ی دیک‌ه‌ی قورئانیش دا خ‌وای به‌رز و مه‌زن ناوا وه‌لام‌ی جادوو‌گ‌ه‌ره ئیمان‌داره‌کان ده‌خاته ڕوو:

﴿قَالُوا لَنْ نُلْزَمَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَتَىٰ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا(72)﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَبِيرٌ وَبَقِي ﴿٧٣﴾ .

واته: گوتیان: تۆ - به هه‌موو خه‌لات و به‌رات و هه‌ر‌ه‌شه و گۆره‌شه‌وه - هه‌ل‌نا‌ب‌ژ‌یر‌ین به‌سه‌ر ئه‌و زاته‌دا که ئیمه‌ی هینا‌وته‌دی و ئه‌و به‌ل‌گه‌ ڕوونا‌نه‌ی که ده‌یان‌بین‌ین ، بۆیه هه‌ر چیت له ده‌ست دێ درێغ‌ی مه‌که چونکه هه‌ر‌چی بیک‌ه‌ی هه‌ر له جو‌غ‌زی ئه‌م ژیا‌نه دنیا‌یی‌یه‌دا‌یه. بێ‌گومان ئیمه به‌روامان به

ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىيەى لەبەر رۆشنایى قورئان و سوننەت دا

پەرورەدگارمان هینا تاكو له هه‌له‌كانمان بمانبەخشی وه له جادووه‌كه‌ى كه به زۆر فیرت کردین و پیت کردین، دیاره‌خوا - و پاداشسته‌كه‌ى - ش چاکتره‌ و بەرده‌وام تریشه - له دنیا و ئەوه‌ى تیی‌دایه - .

جی‌ى سه‌رنجیسه‌ كه جادووگه‌ره‌كان پیش ئیمان هینان زۆر نه‌فس نزمانه‌ چاوه‌روانى دیاری و خه‌لاتى فیرعه‌ونیان کردوه‌ چونكه‌ ئینسانی بی ئیمان خۆى له لا بچووك و سووك و دنیا و ته‌ماعیشى له لا به‌رز و گه‌وره‌یه‌ ! به‌لام دواى ئەوه‌ى ئیمانیان هیناوه‌ نه‌ك هه‌ر گوییان نه‌داوه‌ته‌ ته‌ماع و دنیا و خه‌لات و به‌راتى فیرعه‌ون بگه‌ر له مه‌رگ و مردنیش بی منه‌ت بوون !

به‌لئى پیش ئیمانیان گوتویانه‌: ﴿ اِنَّ لَنَا لَاجْرًا ۙ ۱۹۰۰ ﴾ به‌لام دوايى كه له نیعمه‌تى ئیمان به‌هه‌رمه‌ند بوون و له سایه‌ى دا عیززه‌تمه‌ند بوون گوتویانه‌: ﴿ فَاقْضِ مَا اَلْتَ قَاضٍ ۙ ۱۹۰۰ ﴾ چیت پی‌ده‌كرى بیهه‌ !! كه‌واته‌:

ئێستا بۆمان ده‌ركه‌وت وزانیمان چۆن ئیمان ئینسانی مسوڵمان و كۆمه‌لى مسوڵمان زالا ده‌كات به‌سه‌ر سێكوچكه‌ى شوومى تاغووته‌كان دا كه فیرعه‌ونايه‌تى خۆيانى له‌سه‌ر بنیات ده‌نن: ده‌سته‌لات و سامان و فیل و چه‌داشه‌كارى !

وصلی الله تعالی علی سیدنا محمد و الهه‌ جمیعین.

دورسي يازدهيم

کاریگه‌ری ئیمان و عهقیده له پیگه‌یاندن و بنیات نانی کۆمه‌ل و کۆمه‌لگایه‌کی ساغ و تۆکمه‌دا

خاله‌کانی:

5، 4، 3، 2، 1

به‌پێزان!

ئیمه له دوو ده‌رسی پیشوودا گرنگیی و کاریگه‌ری ئیمان و عهقیده ی
ئیسلامی مان له ژیا‌نی ئینسان دا وه‌ك تاك (فرد) خسته‌ روو، خوا یار بێ له‌م

ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەت دا

دوو دەرسەى کە دێن باسى کارىگەرێى ئیمان و عەقیدە دەکەین لە ژيانى کۆمەڵ و کۆمەڵگای شىما موسولمان دا.

جا بۆ ئەو مەبەستەش یەکیەک لە سوورەتە بە پێزەکانى کتیبى سەر سوورەتەى خوا (قورئان) مان هەلبژاردووە کە سوورەتى (الحجرات) ه و هەلساوين بە هەلپنجانی یازدە (11) بنچینەى گەورە و گەرنى لێى، کە پێم وایە هەر کۆمەڵ و کۆمەڵگایەك لەسەر ئەو یازدە بنچینەى دابەزى و پەرەردە بکرى کۆمەڵ و کۆمەڵگایەكى ساغ و سەلىم و تۆکمە و دامەزراو دەبێ.

بۆیهش هەلپنجراى ئەو یازدە بنچینەى هەم لە سوورەتى (الحجرات) کردۆتە بەلگەى کارىگەرێى ئیمان و عەقیدە لە: ﴿پێگەیاندى و بنیات نانى کۆمەڵ و کۆمەڵگایەكى ساغ و تۆکمە﴾ دا چونکە ئەم سوورەتە باسى کۆمەڵگای ئىسلامى دەکات و چوارە (14) جارانی و شەى (ایمان) ی بە هەموو شێوە و صیغەکانى بە کارهێنانەوه تیدا دووبارە بۆتەوه.

ئێستاش با بەر لەوهى بچینە سەر خستنه پروی ئەو یازدە بنچینەى هەم کە ئەم سوورەتە گرتوونیه خۆى و بە پرونى دەلالەتیاى لەسەر دەکات، چاویكى گشتى پێدا بخشین:

سوورەتى (الحجرات) یەکیەکە لە سوورەتە (مَدَنِي) یەکان - واتە ئەو سوورەتانەى کە دواى هيجرەت بۆ پیغەمبەرى خوا ﷺ هاتوونە خوارى - وه ژمارەى نایەتەکانى هەژدە (18) یە.

(319) مەبەستمان لە (کۆمەڵى موسولمانان) پروى موسولمانە بەر لە هاتنه دى قەوارە سیاسى و، کۆمەڵگای موسولمانى برى یە لە پروى موسولمانان وه قەوارە سیاسى و دەستەلاتى شەرى.

وہ لەم سوورەتەدا:

(27) جار وشەى (اللہ) کە ناوی عەلەمى خواى پەرورەدگارە لە زمانى عەرەبى دا ھاتوہ. وہ (14) جار ان وشەى (ئیمان) بە ھەموو صیغەکانى یەوہ دووبارە بۆتوہ. وہ (6) جار ان ناوی پیغەمبەرى خوا (مُحَمَّدٌ ﷺ) بە وشەى: (رسول اللہ) و (النبي) و (رسولہ). وہ (5) کەرەتانیش وشەى (تقوى) بە ھەموو شیوہ بە کارھێنانەکانى یەوہ ھاتوہ.

دیارە ھەر لە بەرایشەوہ لە کۆى ئەو سەرژمێرى یانە ئەوہمان دەستگیر دەبێ کە لەم سوورەتەدا ئەوہى لە ھەموو شتێک زیاتر جەختى لەسەر کراوہ و بایەخ و گەرنى پێدراوہ بریتى یە لە:

- 1- پەيوەست کردنى کۆمەڵ و کۆمەڵگای مسوڵمان بە خواى بەرزو مەزنەوہو ئیمان پێھێنانى و بەندایەتى و تاعەت بۆ ئەنجام دانى.
- 2- شوێن پێ ھەلگرتنى پیغەمبەرى خوا ﷺ و فەرمانبەرى کردنى و پێزو حورمەت لێگرتنى.

- 3- پارێزکار (مُتَّقِي) بوون و ھەرچى زیاتر و چاکتر خۆ پازاندنەوہ بە خەسلەتى بەرزى پارێزکارى (تقوى) کە ھەرچى خێر و چاکەى لە دنیا و دواڤۆزدا بۆ خاوەنەکەى دەستەبەر دەکات.

وشەى (الحجرات) یش کۆى (حجرۃ) یە کە بە مانای ژوور دى و ھۆى ناوئرانى ئەم سوورەتەش بەو ناوہو ئەوہى کە ئەم وشەى لەم سوورەتەدا ھاتوہ ، مەبەستیش لە ژوورەکان (الحجرات) ئەو ژوور و ھۆدانەن کە کاتى خۆى پیغەمبەرى خوا ﷺ ھاوسەرە بەرێزەکانى خۆى (أُمَّهَاتُ الْمُؤْمِنِينَ) خوا لى یان پازى بێ تێدا نیشتەجێ کردبوو، شایانى باسیشە ئەو شوێنەى ئیستا گۆڤى پیغەمبەرى خوا ﷺ و گۆڤى ھەر کام لە ئەبووبەکر و عومەرى خوا

لەیان پازى بى لىيە ژوورەكەى دایكمان (عائشە) يە خوا لى پازى بى ، جا ديارە ژوورەكانى دىكەش كە هاوسەرەكانى دىكەى پىغەمبەرى خواى تىدا نىشتەجى بوون ھەر بە تەنىشت ئەو ژوورەى (عائشە) وە بوون بەلام دوايى خراونەتە سەر مزگەوتى پىغەمبەر ﷺ لە كاتى فراوان كردنى دا. ئىستا با بزائىن ئەو يازدە بنچىنە (قاعدة) يەى كە پىويستى بۆ پىگەياندن و بنيات نانى كۆمەل و كۆمەلگای ئىسلامىي چىن و چۆن چۆنى نايەتەكانى ئەم سوورەتە دەلالەتيان لەسەر دەكەن ؟!

((بنچىنەى يەكەم)):

كۆمەل و كۆمەلگای برودار بە بى مۆلت و فەرمانى شەرع ھىچ ھەنگاويك بەرەو ھىچ كارىك نانى: وەك خواى پەرورەدگار لە نايەتى يەكەمى ئەم سوورەتەدا فەرموويەتى : ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْقُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ . واتە: بە ناوى خواى بە بەزەيى بەخشندە.

ئەى ئەوانەى ئيماننان ھىناو ھىچ شتىك پىش دەستى خوا و پىغەمبەرەكەى مەخەن وە پارىز لە خوا بکەن، بى گومان خوا بيسەر و زاناىە. بەلى بەرپزان، (يەكەمى بنچىنەى) كۆمەل و كۆمەلگايەكى ئىسلامىي لەم نايەتى يەكەمەو ھەل دەھىنجى، كە بانگى بروداران بە ناوونىشانى (إيمان) ھە دەكات و دەياندوينى و ئەو بانگ كردەش يەكەمى ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ۝ يە كە لەم سوورەتەدا دىت (4) چوار جارى دىكەش دووبارە دەيىتەو، ئەمەش ئەو ھى لى وەر دەگيرى كە كۆمەل و كۆمەلگا ھەتا خاوەن ئيمان نەبى

شایسته‌ی ئەو دوپنران و قسسه له‌گه‌ڵ کرانه‌ی خوای به‌رز نیه‌و ئەرك و
فهرمانه‌كانی خوای بۆ به‌ریوه‌ ناچن!

جا به‌كه‌مین فهرمانیك كه خوای په‌روه‌ردگار ئاراسته‌ی برواداران‌ی ده‌كات
ئه‌وه‌یه كه ده‌فهرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾
ئه‌ی ئه‌وانه‌ی كه برواتان هه‌یناوه هه‌چ شتێك بێش ده‌ستی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی
مه‌خه‌ن. واته: هه‌چ قسه‌یه‌ك مه‌كه‌ن و هه‌چ بریارێك مه‌ده‌ن و هه‌چ كرده‌یه‌ك
مه‌كه‌ن و هه‌چ هه‌لوێستیك مه‌نوێنن، تاكو ئیزنی شه‌رعتان پێ نه‌بێ و تا
نه‌زانن له قورئانی خوادا، وه له سـووننه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ حوكم و
برپاری چی به، وه‌ك له سـووننه‌ت دا هاتوه كه پێغه‌مبه‌ر ﷺ، (معاذی
كو‌ری (جبل) خوا لـی رازی بـی بۆ یه‌مه‌ن ده‌نیرێ و پـی ده‌فهرموئ: چـون
حوكم ده‌كه‌ی؟! ئه‌ویش له وه‌لام دا ده‌لێ: به‌ كتییی خوا (قورئان)، ئینجا
پـی ده‌فهرموئ: ئه‌دی ئه‌گه‌ر له قورئانی دا حوكمه‌كه‌ت ده‌ست نه‌كه‌وت؟

(معاذ) یش له وه‌لام دا ده‌لێ: ئه‌و كاته به‌ پـی سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ر حوكم
ده‌كه‌م، ئه‌ویش ده‌فهرموئ: ئه‌دی ئه‌گه‌ر له‌ویش دا حوكمی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ت
چنگ نه‌كه‌وت چی ده‌كه‌ی؟! ئه‌ویش ده‌لێ: (قال أجتهد رأيي ولا آلو) خۆم
كو‌شش ده‌كه‌م و بـیر ده‌كه‌مه‌وه‌و كه‌مه‌ترخه‌می ناكه‌م هه‌ول ده‌ده‌م هـق
بـیكـم و، حوكمی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ به‌ده‌م، پێغه‌مبه‌ر ﷺ یش فهرمـوـوی:
﴿الحمد لله الذي وفق رسول رسول الله لما يرضي الله ورسوله﴾ ﴿٥٥﴾
سوپاس بۆ ئه‌و خواپه‌ی كه نیردراوی پێغه‌مبه‌ری خوای پـیروونی كرده‌و بۆ
شتێك كه جیگای ره‌زامه‌ندیی خوا و پێغه‌مبه‌ری خوا بیت.

كهواته: هدا قورټان و سوننه لاهر بن مسولمان بزيان نيه هيچ بريار و هلوټيست و هلس و كهوت و رفته تاريك ته نجام بدهن به بي ټيزني وان. به لي ته وه يه كه مين تايبه ته نديي و يه كه مين بنچينه ي هر كومه ل و كومه لگايه كي ټي اسلامي يه، مه به ستيشم له (كومه لي ټي اسلامي) بزوتنه وه و ټي كخواه ټي اسلامي يه كانن و كومه لگاش ته وه يه كه ده بيتته كيان و قه واره ي سياسي و حوكم و ده سته لاتي به ده ست ده بي.

چونكه مسولمانان چ له حاله تي كومه ل بوون و، چ له حاله تي كومه لگا بوون دا ده بي پابه ند بن به برياره كاني شه رعه وه كه له قورټان و سوننه دا خويان ده نوټين.

شاياني باسيشه كه رسته ي: ﴿لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ ته واش خوټنراوه ته وه: ﴿لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ كه ته و كاته مانايه كه ي ناواي لي دي: ته ي ته وانه ي ټيمان تان هي ناوه وه پيش خوا (سبحانه و تعالى) و پيغه مبهري خوا مه كه ون!! ﴿هه﴾ كهواته ته و كه سه ي قسه يه كه ده كات و رفته تاريك و تاكاريك و هلوټيستك ده نوټني به بي پريسي قورټان و سوننه، وه كه ته وه وايه كه پيغه مبهري ﷺ له ژباني دا بيت و وه پيشي كه و ټي ته وه، كه بي گومان ته وه هر گيز له مسولمان ناوه شي ته وه رفته تاريكي زور ناشيرين و نا ماقوله، به لكو ده بي مسولمان هه ميشه به دواي خوا (سبحانه و تعالى) و پيغه مبهري خواوه بيت و به دواي قورټان و سوننه و شه ريعه تي خواوه بيت، نه كه پيشيان بكه و ټي ته وه و خو به سه رانه هلس و كهوت بكات، چونكه ته گهر

(321) كهواته: باباي پرس نه كه ر به قورټان و سوننه بؤ قسه و بريار و رفته تاريك كه سټك وايه كه له كاتي روښن دا پيش پيغه مبهري خوا ﷺ كه و ټي ته وه.

وا رەفتار بکات مانای وایە هیچ ریز و حورمەتى لى نەگرتوون و خۆى لەوان بە شارەزاتر و دەمراستەر زانیوه.

ئینجا دەفەرموی: ﴿وَأَقْوُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ پارێز لە خوا بکەن بى گومان خوا بیسەرەو زانایە، واتە: خوا هەموو شتێک دەبیستى و دەزانى چى دەلین، وە زاناشە و دەزانى چى دەکەن و چى یان لە دل دایە، کەواتە: ئەى برۆادارینە ئەگەر دەتانهوى بە موسولمان و ئیماندار دابنرین هیچ قسەیهک مەکەن و هیچ نیەتیکتان لە دل دا نەبى و هیچ رەفتاریکتان لى نەپشکووتەوه کە پیچەوانەى قورئانى خواو سوننەتى پیغەمبەرى خوا ﷺ بى.

((بنچینهى دووهم)):

ریز و حورمەت گرتن لە پیغەمبەر ﷺ، وە خۆ پاراستن لە هەر جۆرە بى ریزی یەک لە خزمەتى دا.

بى گومان ئەم حوکمە کە بنچینهى دووهمى پیکهاتنى کۆمەل و کۆمەلگای ئىسلامىي پیک دەهینى، جى نشینانى پیغەمبەرىش ﷺ وە زانا و پیشەوایان و میراتگرانى رەسەنیشى دەگریتهوه، بەلام دیارە هەر کەسە بە پى خۆى، چونکە بەو ئەندازەیهى کە ریز لە پیغەمبەر ﷺ دەگیرى لە کەسە دیکە ناگیرى، بەلام هەر کەسیک کە لە جى پیغەمبەر ﷺ بى چ وەک چوار جى نشینە سەر راستەکان یان هەر زاناو پیشەوایەک کە دینی پیغەمبەر ﷺ بە خەلکی رادەگەیهنئى و بە ریبازى ئەودا دەروات ئەویش دەبى بە ئەندازەى خۆى ئەو ریز و ئەدەبەنەى لە گەلدا بە کاربەییانرین. وەک لە فەرموودەى پیغەمبەرىش ﷺ دا هاتووه: ((ومن اطاع الامير فقد اطاعني و من عصى الامير فقد عصاني)) رواء البخاري.

ئەم بىنچىنەيەش لە ئايەتەكانى (2 تا 6) دا خراوتە پروو، كە ھەموويان ئامۆژگارى و ئاراستەن لە لايەن خاوى پەرورەدگارەو ھەلى ئيمان كە پيويستە چۆن چۆنى لە گەل پيغەمبەرى خاودا ﷺ ھەلس و كەوت بىكەن. سەرەتا خاوى پاك و تاك (سبحانە وتعالى) ھەرمويەتى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ واتە: ئەي ئەوانەي بروتان ھيئە دەنگى خۆتان بەسەر دەنگى پيغەمبەردا ﷺ بەرز مەكەنەو، ﴿وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ﴾ ھە كاتى دواندن و قسە كردن لە گەلى دا دەنگ ھەل مەھيئەن و بەرز مەكەنەو ھەك ھەندىكتان لە گەل ھەندىكتان دا كە قسە دەكەن دەنگ بەرز دەكەنەو، واتە لە خزمەت پيغەمبەردا ﷺ وا مەبن، بۆچى؟! ﴿أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ نەو ھەك كەردەو كاتتان ھەلبەشەنەو بە ھۆى ئەو دەنگ ھەلھەيان و بەرز كەردەو ھە بەسەر دەنگى پيغەمبەردا بى ئەو ھەست بە ھەلەشەنەو ھەكەنەو كاتتان بى ئەو ھەست بە ھەست پيغەمبەردا ﷺ تەنەت بە دەنگ بەسەر بەرز كەردەو ھەست دەبەتە ھۆى ھەلەشەنەو ھەكەنەو چاكەكانى ئينسانى مەسولمان .

جا ليرەدا ئەم ئايەتە دوو واتاي ھەن، واتايەكى ئاشكرا و ديار، ھە واتايەكى شيرراو ھە (ضمني)، يان بە زاراوى زانايانى: (أصول الفقه): (مفهوم النص) و (إشارة النص)، جا واتا روالەتتەي و ئاشكرايەكەي ئەو ھەست كە: ئەي بروادارينە! دەنگ بەرز مەكەنەو لە خزمەت پيغەمبەردا ﷺ واتە لە كاتى دواندن و قسە لە گەل دا كەردنى دا.

ھۆى ھاتە خوارەو ھە ئەم ئايەتەش ئەو بوو كە رَوَّيْكَ (أبو بكر) و (عمر) خوا لىيان رازى بى لە خزمەت پيغەمبەردا بوون و ھەفدىك ھات بوو

خزمه‌تی، (أبوبکر) گوتی: ئەو پێغه‌مبەری خوا من پام وایه (القنقاع بن معبد) دابینی به برا گه‌وره‌یان، (عمر) یش گوتی: من پام وایه (الأقرع بن حابس) بی‌ت، (أبوبکر) گوتی ئەو (عمر) دیاره هەر مه‌به‌ستت ئەوه بوو که پێچه‌وانه‌ی قسه‌ی من قسه‌ بکه‌ی! ئەویش گوتی: نه‌خێر مه‌به‌ستم ئەوه نه‌بوو، ئیدی له‌سه‌ر ئەوه که‌می‌ک مشت و مر وده‌نگ به‌رز کردنه‌وه‌یان بوو له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبەردا ﷺ و ئەم نایه‌تانه هاتنه‌ خوار (322).

هه‌ندی‌کیش ده‌لێن: یه‌کی‌ک له‌ هاوه‌لان (أصحاب) به‌ ناوی (ثابت بن قیس بن شماس) ده‌نگی هەر له‌ خۆیه‌وه‌ قه‌به‌ و به‌رز بووه‌ و دیاره له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبەرش دا ﷺ هەر به‌و ده‌نگه‌ ناساییه‌ی خۆی قسه‌ی کردوه، بۆیه‌ ئەم نایه‌تانه هاتونه‌ خوار ئاکو ئەویش و غه‌یری ویش له‌ کات—ی دواندنی پێغه‌مبەردا ﷺ هینده‌ ده‌نگ هه‌لنه‌هینن (323).

که‌واته‌: واتا پ‌واله‌تیی و ناشکرایه‌که‌ی نایه‌ته‌که‌ به‌ مسۆگه‌ری مه‌به‌سته‌، به‌لام له‌ ژێر ئەو پێشه‌وه‌ ئەوه‌ش ده‌گه‌یه‌نی: ئەو مسولمان! تۆ هیچ حوکم و بریارێک مه‌ده‌ و زالی مه‌که‌ به‌سه‌ر حوکم و بریاری شه‌رع دا و هیچ بۆچوون و پایه‌کی خۆت زالی مه‌که‌ به‌سه‌ر قورئان و سوننه‌ت دا، چونکه‌ ئەوه وه‌ک ئەوه وایه‌ که‌ ده‌نگ به‌سه‌ر ده‌نگی پێغه‌مبەردا ﷺ به‌رز بکه‌یه‌وه‌، وه‌ له‌ راستی دا ئەو مانا و اتایه‌ش - که‌ مانا شیراوه‌و په‌نه‌انه‌که‌یه‌تی - زۆر جوان و به‌جێیه‌، چونکه‌ بێ‌گومان زۆر پێچه‌وانه‌ی ئەده‌ب و رێژه‌ که‌ بگوتری: پێغه‌مبەر ﷺ له‌ باره‌ی فلان شته‌وه‌ ناوای فه‌رمووه‌، که‌چی تۆ بلی‌ی: به‌لام من ناوای لـی

(322) رواه البخاري و غيره.

(323) أخرجه الطبري عن الصادق وعن محمد بن ثابت بن قيس بن شماس: في (أسباب النزول) للسيوطي.

حالیم! - واته شتیك بلی له باره‌ی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌وه كه دژ و پیچه‌وانه‌ی قسه‌ی پیغه‌مبه‌ر بیت - چونكه ئه‌وه‌ی پیشی ده‌نگ هه‌ڵێنان و ده‌نگ به‌رز کردنه‌وه‌ی رواله‌تی و ماددی یه و ئه‌مه‌شیان ده‌نگ هه‌ڵێنان و ده‌نگ به‌رز کردنه‌وه‌ی په‌نه‌ان و مه‌عنه‌ویییه و دیاره هه‌ردوو‌کیشیان بێ جێ و حه‌رامن.

ئینجا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ تۆیژه‌ده‌وان (مفسرون) گوتویانه: دوا‌ی ئه‌وه‌ی ئایه‌تی پیشت‌ر هاته‌ خوارێ، (ابوبکر) و (عمر) خوا لێ‌یان رازی بێ كه زۆر پابه‌ند بوون به‌ قورئان و سوننه‌ته‌وه و دیاره ده‌نگ به‌رز کردنه‌وه‌شیان هه‌ر به‌شێوه‌یه‌کی ناسایی بووه، نه‌ك مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌ بووبێ دلی پیغه‌مبه‌ر ﷺ تازار بده‌ن، جا دوا‌ی ئه‌وه‌ی ئایه‌ته‌که‌ی پیش‌وو هاته‌ خوارێ ئه‌وه‌نده به‌ ده‌نگی نزم و (کپ) له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا ﷺ قسه‌یان ده‌کرد، جاری وا هه‌بوو پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو: ئه‌وه چیتان گوت؟! ده‌بوایه قسه‌که‌یان بۆ دووباره‌ کردبایه‌وه، جا به‌و بۆنه‌یه‌وه ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خوارێ كه زۆر مه‌دحی (ابوبکر) و (عمر)ی تێدایه و ده‌فه‌رموی: ئه‌وانه‌ی كه ده‌نگی خۆیان له‌ لای پیغه‌مبه‌ری خوا کپ و نزم ده‌که‌نه‌وه، ئه‌وانه‌ که‌سانێکن كه خوا دلی پالوتوون بۆ پارێزکاری (تقوی)، وشه‌ی (امتحان) واته‌، تاقی کردنه‌وه و لێ‌رده‌ا مه‌به‌ست پێ‌ی پاک کردنه‌وه‌و له‌ بێ‌ژینگ دان و پالوتنه‌، واته‌ خوا دلی پاک کردوونه‌وه بۆ ئه‌وه‌ی هیچ سه‌ره‌پێچیه‌کی تێدا نه‌می‌نێ، تا‌کو باش ته‌قوای خوا بکه‌ن، چونکه به‌ ئه‌ندازه‌ی هه‌بوونی ره‌گ و ریشه‌ی سه‌ره‌پێچی یه‌کانه‌ی شه‌رع له‌ دل و ده‌روون دا ته‌قوای که‌متر تێدا جێگیر ده‌بێ وه به‌ پیچه‌وانه‌وه‌وه هه‌تا دل و ده‌روون پاک‌تر بێته‌وه‌ باشت‌ر ته‌قوای تێدا جێگیر

ده‌بی، جا ده‌فه‌رموی: ئەوانه‌ی به‌و شیوه‌یه‌ن لی بووردن و پاداشتیکی گه‌وره و مه‌زنیان هه‌یه.

پاشان دیته سه‌ر باسی ته‌ده‌ییکی دیکه: ئەوه‌ی پێشی ده‌رباره‌ی قسه‌ کردن بوو له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئەمه‌ش—یان ده‌رباره‌ی بانگ کردنی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، توێژه‌وه‌وان له‌ باره‌ی هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئەم نایه‌ته‌دا گوتووین: رِذْیٰکَ (مەولا) کۆمه‌لێک له‌ عه‌ربه‌ خێله‌کی یه‌کان هاتنه‌ مائی پێغه‌مبه‌ر ﷺ. ئەویش له‌ ژووره‌وه‌ بوو، له‌ دووره‌وه‌ بانگیان کرد: (یا مُحَمَّدُ اُخْرِجْ اِلَیْنا) ئە‌ی محمد وهره‌ ده‌ری بۆ لامان ئیشمان پێته‌، ئاوا به‌ شیوه‌یه‌کی زۆر نه‌زانانه‌، دیاره‌ پێغه‌مبه‌ریش پێی ناخۆش بوو، به‌لام پێغه‌مبه‌ری خوا که‌ خاوه‌نی به‌رزترین په‌وشت بووه‌ وه‌سه‌ر خۆی ناهینێ و هیچ نافه‌رموی، چونکه‌ شه‌رمی زۆر بووه‌ وه‌ك خوای په‌روه‌ردگار ده‌رباره‌ی ده‌فه‌رموی: ﴿يَسْتَحْيٰ مِنْكُمْ﴾، به‌لام خوا شه‌رم له‌ هه‌ق ناکات، مه‌به‌ست ئەوه‌یه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا زۆر جار شتیکی پێی ناخۆش بووه‌ به‌لام ده‌نگی نه‌کردوه‌ و چاپۆشی کردوه‌ جا له‌ به‌رانبه‌ر ئەو هه‌لوێسه‌ته‌ی عه‌ربه‌ خێله‌کی یه‌کان دا ئەم دوو نایه‌ته‌ هاتنه‌ خوار که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿اِنَّ الَّذِیْنَ یُنَادُوْکَ مِنْ وَّرَآءِ الْحُجُرٰتِ اَکْثَرُهُمْ لَا یَعْقِلُوْنَ﴾ واته‌: بێ‌گومان ئەوانه‌ی که‌ له‌ پشت ژووره‌کانه‌وه‌ بانگی تۆ ده‌که‌ن زۆربه‌یان نه‌فام و نه‌زانن، ﴿وَلَوْ اَنَّھُمْ صَبَرُوْا حَتّٰی تَخْرُجَ اِلَیْھِمْ لَکَانَ خَیْرًا لَّھُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ﴾ وه‌ نه‌گه‌ر ئارامیان گرتبایه‌ تا ده‌چووی بۆ لایان

(324) أخرجه الطبرانی وابو یعلی عن زید بن ارقم وأخرجه کل من احمد و الطبری عن الاقرع بن حابس، كما فی (اسباب النزول) للسيوطی.

ئەوہ بۆ ئەوان باشتەر بوو، بەلام ھەر چۆنىك بىت خوا لى بوردە و بەخشندەيە و با جارېكى دىكە دووبارەى نەكەنەوہ.

دىارە ئەم ئەدەبانە وەك پىشتەر باسكرا مەبەست پىيان ئەوہيە كە پىيويستە موسولمانان لە خزمەت پىغەمبەردا ئاوا رەفتار بگەن، جا ئەوانەى ئەو كات لە خزمەتى دا بوون و ژيان، بۆ ئەوان چەمكە ئاشكرا و روالەتى يەكەى زياتر مەبەست بوو، بەلام بە پىي چەمكە مەعنەويى و شىرراوہكەى دەبى ئىستاش ھىچ كەس دەنگى خۆى و راو بىرو بۆچوونەكانى خۆى يان غەيرى خۆى بە ھىچ شىوہەك بەسەر شەرع دا بەرز نەكاتەوہ و رەسەرى نەخات، ھەروہا چەمكى روالەتىيەى ئايەتەكە بواريكى دىكەى جىبەجى كردنىشى ھەيە، ئەويش ئەوہيە كە باباى موسولمان ئىستاش كاتىك دەچىتە شارى مەدينەو سەردانى مزگەوتى پىغەمبەر ﷺ دەكات و سەلام لە گۆرى پر نوورى دەكات نابى زۆر دەنگى بەرز بكاتەوہو زانايان دەلین: كە بۆ پارانەوہ لە خواش لە نزيكى گۆرەكە دەبى بە دەنگى نزم بى و پششىلى لە گۆرەكە بىت و پرووى لە قىبلە بىت.

جا وەك پىشتەر گوتمان: ھەرچەندە ئەم ئايەتانە دەربارەى ئەدەب و رېز نواندن لە گەل پىغەمبەردا ھاتوونە خواري بەلام جى نشىيانانى پىغەمبەرىش ﷺ دەبى ئەو رېز و ئەدەبەيان لە گەل بەكار بەيئىر ھەر كەسە بە ئەندازە و بە پىي خۆى، واتە لە گەل زانا و مامۇستا و ميراتگرانى رەسەنى پىغەمبەردا ﷺ، وە لە گەل كەسىك دا كە بەرپرس و كاربەدەستىكى شەرعىي موسولمانانە، ھەروہا ھەر كەسىكى دىكە كە لە سەرووى خۆتەوہيە لە تەمەن و زانست دا جا مامۇستا بى يان باب و دايك يان پىش سىي و پىاوى ماقوول و دىتدار، ھەر كەسە بە ئەندازەى خۆى.

((بنچینه‌ی سییه‌م))

هۆشیاریی و وردبینی و دوور بینی و نه‌که‌وتنه ژیر کاریگه‌ریی قسه و قال و هه‌والی سه‌رچاوه نادیار و گومان لیکراو په‌له نه‌کردن له هه‌لویت وهرگرتن دا:

ئهم بنچینه‌یه‌ش له نایه‌تی (6)ی ئهم سووره‌ته‌دا ده‌دره‌وشیتته‌وه، خوی په‌روه‌ردگار جاریکی دیکه‌ش ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن لَّصِيْبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾ واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بروتان هیناوه، نه‌گه‌ر گوناها‌ریک (له ری ده‌رچوویه‌ک) هه‌والیکی بۆ هینان، هه‌واله‌که زۆر باش پوون بکه‌نه‌وه، نه‌وه‌ک به نه‌زانی و بۆ ناگایی زیان به خه‌لکیک بگه‌یه‌نن و هه‌لویتتیک هه‌له‌یان له به‌رانبه‌ردا وهر‌بگرن، دوا‌یی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی کردووتانه په‌شیمان ببه‌وه و په‌نجه‌ی په‌شیمانی بگه‌زن.

هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئهم نایه‌ته‌ش ئه‌وه بوو که پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاوه‌لیکی نارد بۆ لای کۆمه‌لیک که زه‌کاتیان لێ وهر‌بگری، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی وهر‌گرتنی زه‌کاته‌که که‌می‌ک له‌کاتی دیاری کراوی سالانه‌ی خۆی دا دوا کـــه‌وتبوو، سه‌رۆکی هۆزه‌که له‌گه‌ڵ وه‌فدیککی نیو هۆزه‌که‌ی به‌ری ده‌که‌ون و ده‌یان‌ه‌وی بی‌ن بۆ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ که بزانی بۆچی زه‌کات کۆکه‌ره‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئهم سال دواکه‌وت، ئیدی ئه‌وان به‌ره‌و (مه‌دینه) دی‌ن و ئه‌و هاوه‌له‌ش که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناردوویه‌تی (ولید)ی کوری (عقبه) کاتیک به‌ره‌و ئه‌وه‌ی ده‌چی له‌ دووره‌وه وه‌فده‌که ده‌بینی و وا ده‌زانێ ئه‌وانه هاتوون بۆ کوشتن و شه‌ر له‌گه‌ڵدا کردنی، چونکه پیشت‌ریش ناخۆشی به‌کی شه‌خسی له‌گه‌ڵیان دا ده‌بی‌ت،

یاخود هەر ویستوویه‌تی تووشی گرفتییکیان بکات. بۆیه به‌کسەر که ده‌یان بیینی به‌ره‌و لای پیغه‌مبەر ده‌گه‌رپێته‌وه و پێی ده‌لێ: ئە‌ی پیغه‌مبەری خوا ﷺ فلان کەس و هۆزه‌که‌ی زه‌کاتیان پێ نه‌دام و هاتبوون شه‌ریشم له‌گه‌ڵ دا بکه‌ن، له‌بەر ئە‌وه گه‌رامه‌وه، پیغه‌مبەریش ﷺ (خالد بن الولید) خوا لێی رازی بێ ده‌نیڕی و پێی ده‌فه‌رموی: بچۆن ئە‌و مه‌سه‌له‌یه‌ روون بکه‌وه و هەر پینج کاته‌کان گوێ هه‌لبخه‌ ناخۆ بانگ ده‌لێن: (خالد) یش له‌گه‌ڵ ده‌سته‌یه‌ک دا ده‌چیت و گوێ هه‌لده‌خن، سه‌یر ده‌که‌ن پینج فه‌رزه‌ بانگ ده‌لێن، دوایی ده‌چیته‌ لایان و پێیان ده‌لێ: ئە‌وه بۆچی ویستوتانه‌ شه‌ر له‌گه‌ڵ نوێنه‌ری پیغه‌مبەردا بکه‌ن؟! ئە‌وانیش ده‌لێن: سویند به‌وه‌ی که (مُحَمَّد) ی به‌ راست ناردووه ئیمه‌ ئە‌و کابرایه‌مان هەر نه‌شبینیوه! جا خوای په‌روه‌ردگار ئە‌م نایه‌ته‌ی ناردە خواری⁽³²⁵⁾ تا‌کو مسوڵمانان په‌ن‌د و عیبه‌رت له‌م رووداوه‌ وه‌ربگرن و پێی فه‌رموون: ئە‌ی پروادارینه‌ !

ئه‌گەر که‌سیکی لاری (فاسق) هه‌والیکی بۆتان هی‌نا به‌کسەر لێی وه‌رمه‌گرن، وشه‌ی (فاسق) لی‌رده‌ا به‌هەر که‌سیک ده‌گوتری که له‌ شه‌رع ده‌رچووبی، به‌لام به‌یه‌کجاریی نا، به‌لکو به‌ شی‌وه‌یه‌کی که‌م (جزئی) ، واته‌ گونا‌هیکی کردبی، چونکه‌ مسوڵمان ته‌نیا به‌وه‌ی که وه‌ک ئە‌و کابرایه‌ی که با‌سمان کرد شتیکی نه‌بوو بۆ که‌سیک هه‌لبه‌ستێ پێی (فاسق) ده‌بی، له‌ رووی شه‌رعه‌وه که‌سیک گونا‌هیکی گه‌وره‌ بکات پێی (فاسق) ده‌بی‌ت، ئینجا که (فاسق) یش بوو به‌ که‌لکی شایه‌دییه‌ نایه‌ت و قسه‌شی لێ وه‌رناگیرێ، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ

ئیمان و عقیده‌ی ئیسلامییه له‌بەر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

الْفَاسِقُونَ ﴿١٧٠﴾ واته ئه‌وانه‌ی بوختانی داوین پیسی به خه‌لك ده‌كه‌ن هه‌رگیز
شایه‌دی یان لی وه‌مه‌گرن و ئا ئه‌وانه‌ن لاری بووان.

بۆیه زۆربه‌ی هه‌ره زۆری زانا و پێشه‌وايانی ئیسلام ده‌لین: هاوه‌لان
(أصحاب) ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌موویان دادگه‌ر (عادل) ن، چونکه ئه‌گه‌ر
گونا‌هیشیان کردبیت - واته گونا‌ه‌ی گه‌وره چونکه گونا‌ه‌ی گچکه ئینسانی
پێ (فاسق) نابێ - ئه‌وه یان تۆبه‌یان لیکردوه و لی په‌شیمان بوونه‌ته‌وه،
یان له‌سه‌ر سزا دراو، واته: بۆیه هاوه‌لان خوا لی یان رازی بێ سه‌رحه‌م به
(عُدول) داده‌نرین، چونکه: یان گونا‌ه‌ی گه‌وره‌یان نه‌بووه، یان بوویانه به‌لام
په‌شیمان بوونه‌وه، یان تۆله‌یان لی وه‌رگیراوه و پاک بوونه‌ته‌وه.

دیاره هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌م بنه‌ره‌ته‌شه‌ که هه‌ر فه‌رمایش تیک ئه‌وان له
پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیگی‌رنه‌وه بێ سێ و دوو ئیمه به راستی ده‌زانین و لی یان
وه‌رده‌گرین له‌به‌رته‌وه‌ی به (فاسق) دانانرین تا‌کو ناچار بین رپوایه‌ت و
هه‌واله‌کانیان ساغ بکه‌ینه‌وه.

((بنچینه‌ی چواره‌م)):

ره‌فتار و هه‌لس و کهوت نه‌کردنی میزاجی یانه و تا‌ک په‌وانه و پابه‌ند
بوون به ئاراسته‌کان (توجهات) ی بالاوه، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و جی
نشینه ره‌سه‌نه‌کانی و میراتگرانی راسته‌قینه‌ی ده‌گریته‌وه، وه به پێی ش‌ه‌رع
جوولانه‌وه و به پێی ئیمان هه‌نگاو نان نه‌ک به پێی (طبع) و ئاره‌زوو |

ئه‌م بنچینه‌یه‌شمان له‌ ئایه‌ته‌کانی (7- 8) وه‌رگرت، که خوا‌ی په‌روه‌ردگار
ده‌فه‌رموی: ﴿وَاعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ

لَعَنُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ
وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ(7) فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ
حَكِيمٌ ﴿﴾ كه هه‌ر ده‌رباره‌ی ئه‌و رووداو‌یه كه ئایه‌تی پێشوی له‌ باره‌وه‌ هات،
ده‌فه‌رموی: وه‌ بزانه‌ن كه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ نێو ئیوه‌دايه‌ و ئیوه‌ له‌
خزمه‌تی ئه‌ودان، ته‌گه‌ر له‌ زۆر شت دا به‌ قسه‌ی ئیوه‌ بكات و به‌ پێی
بۆچوونی ئیوه‌ په‌فتار بکا، بۆ خۆتان تووشی ناره‌حه‌تی ده‌بن و تووشی گرفتاری و
ده‌ده‌سه‌ری ده‌بن، به‌لام خوا تیمانی له‌ دل دا خۆشه‌ویست کردوون و
پازاندوویه‌ته‌وه‌، ﴿كه‌واته‌ به‌ پێی داخوازی تیمانه‌كه‌تان په‌فتار بکه‌ن، نه‌ك به‌
پێی داخوازی ناره‌زووتان، كه‌ رقتان له‌ كه‌سیك بۆه‌ یه‌كسه‌ر قسه‌یه‌کی بۆ
هه‌لبه‌ستن، نه‌خێر، ده‌بی هه‌ست و نه‌ست و هه‌لۆیستتان به‌ پێی تیمان بی﴾
(هه‌روه‌ها خوای کاربه‌جی) بی‌پروایی و له‌ پێی ده‌رچوون و سه‌رپێچی له‌ دلی
ئیه‌وا کردۆته‌ شتیکی ناخۆش و رق لی‌هه‌ستاو، ﴿كه‌واته‌ شتیك مه‌که‌ن كه‌
وه‌ك هی‌كافران یان فاسقان یان سه‌رپێچی كه‌ران بی و خۆتان له‌وه‌ بیاریزن
كه‌ بخه‌ینه‌ ژێر ئه‌و جۆره‌ ناوونیشانانه‌وه‌ وه‌ بیگومان ئه‌وانه‌ی به‌ پێی داخوازی
ئه‌و تیمانه‌ییان په‌فتار ده‌که‌ن كه‌ له‌ دلیان دا خۆشه‌ویست کراوه‌ و
پازی‌ندراوه‌ته‌وه‌ نه‌ك به‌ پێی داخوازی یه‌كانه‌ی نه‌فسیان كه‌ فه‌رمان به‌ بی‌پروایی
(كه‌فر) ولاړی بوون (فسق) و سه‌رپێچی (عصیان) ده‌كات﴾ ئه‌وانه‌ كه‌سانێکی
سه‌ر‌پاست و هیدایه‌ت دراوین و ئه‌وه‌ش به‌خشش و چا‌كه‌یه‌كه‌ له‌ خواوه‌، وه‌ بی
گومان خوا زانا و کاربه‌جی‌به‌.

جا به‌پێزان! دیاره‌ كه‌ كاتی خۆی هاوه‌لانی به‌پێز خوا لی‌یان پازی بی له‌
خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا بوون ﷺ، ئیستاش ئیمه‌ هه‌رچه‌نده‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
له‌ ژبان دا نیه‌ و ئیمه‌ به‌ شیوه‌ی جه‌سته‌یی و پواڵه‌تی له‌ خزمه‌تی دا نین،

به‌لام به شیوه‌ی مه‌عنه‌ویی هەر له خزمه‌تی داین، له خزمه‌تی پێ و شوپێن و رێبازه‌که‌ی داین، که‌واته ده‌بی ئیمه‌ش وه‌ک هاوه‌لان پابه‌ند بین به رێبازی پیغه‌مبه‌ره‌وه، وه پابه‌ند بین به فرمان و برپاری بالامانه‌وه مادام به پێی شریعه‌ت و رێبازی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سه‌رمان دا ده‌دری چونکه ته‌نیا فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر به‌ره‌هایی و به‌ بێ قه‌ید و مه‌رج وه‌رگیراوه، نه‌گه‌ر نا فه‌رمانی هەر که‌سیکی دیکه به مه‌رجداری (مقید)یه‌وه وه‌رده‌گیری به مه‌رجی نه‌وه که سه‌رپێچی تیدا نه‌بی - واته سه‌رپێچی له شریعه‌ت نه‌و شریعه‌ته‌ی که له قورئان و سوننه‌ت دا به‌رجه‌سته‌یه - چونکه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمویه‌تی: (انما الطاعة في المعروف) (هه‌هه‌) واته: گوێ رایه‌لتی و به‌ قسه‌ کردن ته‌نیا له چاکه‌ دایه، به‌لتی بیجگه‌ له فه‌رمانبه‌ری بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ تاعه‌ت و گوێ رایه‌لتی بۆ هیچ که‌سیکی دیکه بێ مه‌رج نیه کابرا بلای له هه‌ق و ناهه‌ق دا هەر ده‌بی به‌ قسه‌م بکه‌ن!! نه‌وه ده‌بیته‌ فرعه‌نایه‌تی، چونکه (فرعون) ده‌یگوت ﴿ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ (هه‌هه‌) واته: من ته‌نیا رای خۆمتان پێ ده‌لێم، هەر چی یه‌ک منیش پێتان بلێم هه‌مووی هەر راسته!! نه‌خێر هیچ که‌سیک بۆی نیه وا بلای به‌لکو ده‌بی بلای: بۆچوون و رای من یه‌کیکه‌ له بۆچوون و رایه‌کان وه رای منیش مه‌رج نیه هەر راست بێ، وه‌ک ئیمام شافعی په‌حمه‌تی خوی لێ بێ له‌و باره‌وه قسه‌یه‌کی جوانی هه‌یه که ده‌لتی (رایي صواب یحتمل الخطأ و رأي غيري خطأ یحتمل الصواب) واته: (رای خۆم پێ راسته و ده‌شگوێجی هه‌له‌ بێ،

(327) رواه البخاري هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمویه‌تی: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)

رواه اصحاب السنن.

(328) غافر (29).

وه راي به‌رانبه‌ره‌كه‌م پي هه‌له‌يه و ده‌شگونجى راست بى، به‌لام تۆ بللى : راي من راسته و ناشگونجى هه‌له‌يه، وه راي به‌رانبه‌ره‌كه‌شم هه‌له‌يه و ناشگونجى راست بى، ته‌وه سهرى له فرعه‌وانيه‌تى يه‌وه ده‌رده‌چى.

به‌للى، كۆمه‌ل و كۆمه‌لگاي مسولمان ده‌بى پابه‌ند بى به ريبازى خوا و پيغه‌مبه‌روه و به ناراسته و فهرمانى بالاوه، به مهرجيك تهو ناراسته و فرمانه پيچه‌وانه‌ي شهرع نه‌بى، نه‌كه هه‌ر كه‌سه به ميزاجى خوى تاك په‌وانه به‌ريوه بچى و كه‌س به (په‌ي) كه‌س نه‌پيوى و كه‌س له مهرى كه‌س نه‌خيوى و هه‌ر كه‌سه به‌ريى خوى دا بروا !!، چونكه هه‌رگيز كۆمه‌ل و كۆمه‌لگاي مسولمان ناوا دروست نابى وه ناواش به‌ريوه ناچى، تۆ بللى من گوى گرتن (سمع) و به قسه‌ كردن (طاعة) م هه‌يه به‌لام لهو شتانه‌دا كه بۆ خۆم پييم خۆشه !، نه‌خيز به‌لكو گوى گرتن و به قسه‌ كردن ده‌بى له هه‌موو حالان دا بيت وه‌ك له فهرمايشته‌كه‌ي پيغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتهو: ((عليك بالسمع والطاعة في عسرك و يسرك و منشطك و مكرهك)) هه‌ل واته: گوى گر و فرمانبه‌ر به بۆ سه‌روه‌ي خۆت له كاتى ته‌نگانه و سه‌غه‌له‌تيى و خۆشى و فهرحانيى دا، وه له كاتيك دا كه بۆ خۆت بيت خۆشه و له كاتيكيش دا كه بيت ناخۆشه، چونكه جارى وا هه‌يه فرمانيكت پي ده‌كرى به‌لگه‌ت به ده‌سته‌وه نيه كه ناشه‌رعى يه، به‌لام هه‌ر بيت ناخۆشه، بۆ نمونه بيت ده‌لين: سه‌ر بكه‌وه بۆ سه‌ر ته‌م چيايه تۆش بيت ناخۆشه دياره مهرجيش نيه ئينسان هه‌ر شتيكى پي ناخۆش بوو ناهه‌ق و ناشه‌رعى بيت، بۆيه راست نيه بۆ هه‌ر شتيك كه بيت ناخۆش بوو بللى ناشه‌رعى يه، نه‌خيز وا نيه، هه‌روه‌ها

کهواته دهبی یابه‌ندی به فه‌رمانی سه‌روو و بالآوه هه‌بی، به مه‌رجی ته‌وی فه‌رمانه که خۆی له خۆی دا و به په‌لگه‌ی روون و بی چهند و چوون ناشه‌ری نه‌بی، چونکه ناگونجی هه‌ر که‌سه به پی‌ی هه‌وا و ئاره‌زووی خۆی به‌ریوه بچی، به‌لکو ده‌بی به پی‌ی داخوای ئیمانه که‌مان ره‌فتار بکه‌ین، ته‌و ئیمانه‌ی له دلمان دا خۆشه‌ویست کراوه و رازینه‌راوه‌ته‌وه.

دهست و برد کردن له چاره سهر کردنی کی شه و گیر گرفته کانی کومه له و کومه لگای نیسلامی دا به شیوه کی داد گهرانه، وه هه لو یست وهر گرتن له به رانبهر یاخی بووان و دهست در پیکاران دا و گیرانه وه یان بو ژیر سایه و رکیفی شهرع، وه پیکه وه جو ش دانی ریزه کانی کومه له و کومه لگای مسولمان له سهر بنچینه ی ئسمان:

-378-

شەرع، ئەو دیاره چاوی له سته‌م و یاخی بوون و دەستدریژییه، بۆیه ئێوه‌ش جه‌نگی له دژ بکه‌ن. تا ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ فه‌رمانی شه‌رعی خوا. (واته: هادام به‌ خۆشی ناگه‌ڕێته‌وه به‌ ناخۆشی بیگێڕنه‌وه بۆ ژێر ڕکێفی شه‌رع)، جا نه‌گه‌ر گه‌ڕایه‌وه و ڕازی بوو، ئەو کێشه‌که‌یان به‌ دادگه‌رانه بۆ چاره‌سه‌ر بکه‌ن به‌لام دادگه‌ر بن بێ گومان خوا دادگه‌ره‌انی خۆش ده‌وێ. پاشان خوای دادگه‌ر (سبحانه و تعالی) له نایه‌تی دواتر دا ده‌فرموی:

بێ گومان ته‌نیا برواداران بران³³⁰، ﴿خه‌لکی دیکه‌ش براهه‌تی ده‌کات به‌لام براهه‌تی یه‌که‌یان ته‌نیا ڕواڵه‌تی و ڕووه‌کشی یه، به‌لام برواداران براهی ڕاسته‌قینه و حه‌قیقی یه‌کترن، براهی دونیا و قیامه‌ت﴾ که‌واته له‌ نیوان دوو برادا یان دوو کۆمه‌ڵ له‌ براهیان دا (که‌ کێشه‌یان ده‌بێ) ناشته‌وایی بکه‌ن، وه‌ پارێزکاری له‌ خوا بکه‌ن، به‌لکو خوا به‌زه‌یی پێتان دا بێته‌وه، ﴿به‌هۆی ئەوه‌وه که‌ چاوتان له‌ ناشته‌وایی (صلح) و براهه‌تی یه‌ له‌ نیوان ئەه‌لی ئیمان دا﴾.

جا به‌ڕێزان! به‌ ڕاستی ئەم نایه‌تانه هه‌موویان شتی زۆریان تێدايه، به‌لام من به‌ ناچاری هه‌روا به‌ کورتی به‌ سه‌ریان دا ڕه‌ت ده‌م، نه‌گه‌ر نا زانایان زۆر شتی گرنگیان له‌سه‌ر گوتوون، به‌ تایبه‌ت ئەم دوو نایه‌ته که‌ باسه‌ی مه‌سه‌له‌یه‌کی گه‌وره و گرنگ ده‌که‌ن، که‌ بریتی یه‌ له‌ مه‌سه‌له‌ی یاخییه‌کان (البغاة)، که‌ شه‌رع‌زانان (الفقه‌اء) له‌ کتێبه‌کانیان دا و توێژه‌ره‌وانی قورئان له‌ ته‌فسیره‌کانیان دا، شتی زۆریان له‌و باره‌وه خستۆته‌ ڕوو، به‌لام ده‌توانین بڵێین:

(330) وشه‌ی: (اِحْوَة) بۆ نێر و مێ به‌کارده‌ی، به‌ به‌لگه‌ی: (وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَ نِسَاءً...) (النساء-176) که‌واته: ڕسه‌ی: (إِلَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةً) هه‌ی: بێگومان ته‌نیا پیاوانی مۆڵمان براهی یه‌کترن و ته‌نیا ئاوه‌ره‌تانی مۆڵمان خۆشکی یه‌کترن و، ته‌نیا پیاوان و ئاوه‌ره‌تانی مۆڵمان براهی و خۆشکی ڕاسته‌قینه‌ن بۆ یه‌کتر.

ئىنجا ئەگەر ھەردوولا مل كەچى شەرىع بوون و بە قىسە و تەكلىفى
مىسولمانان بە گىشتى و دەستەلاى شەرىعى (السلطة الشرعية) بە تايىبەتى
- چونكە مەرج نىيە تەنھا دەولەت بەو كارە ھەلىسى - پازى بوون ئەو ە زۆر
باشە، بەلام ئەگەر لايە كيان پازى نەبوو و بە خۇشى خۇى نەھاتە ژىر ركىفى
شەرىع. ئەو پىويستە بە زۆرى و بە زەبر بەيئىنى، ئا ئەو بە ھەلوىستى
مىسولمانان لە كاتى روودانى كىشە وگرفت دا، ئەك بلىين : (دەست بە كولوى

(331) ہا لہ پہ کدی دہریکن، واتہ: ہا دہریکھوی کہ زال دہریں و کہی ژیر دہکھوی!

خۆمانەو دەگرين بۆ ئەوئەى "با" نەيبات) يان (ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە)،
چونكە ئەم قسانە چەند پەندىكن كە خەلكى ترسنۆك و بئى هەلۆيىست
گوتوونى، ديارە پەندى پيشينانيش كە زۆرى قىسەى بەجئى و راستە،
هەندىكىشى درۆ و ناراستە بۆ نموونە پەندى: (ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە)،
ئەو ئاگرە سوورە ئەمەى تۆ دەسووتىنى سبەينى دەگاتە من و منيش
دەسووتىنى، هەروەها ئەو كەسەى كە كەلۆى تۆ بە زلەيكە لادەبات سبەينى
هەى منيش لادەبات !!، بەلكو هەلۆيىستى ئينسانى موسلمان ئەوئەى كە بلى:
تۆ منى و من تۆم! با سەير بكەين خۆى پەروەردگار دەربارەى بوختانەكەى كە
بە (عائيشە) كرا، چى دەفەرموى: ﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بَأْنَفُسِهِنَّ خَيْرًا﴾ واتە: دەبوایە كە ئەو هەوالەتان دەبيست
بروادارانى پیاو نافرەت گومانى باشيان بە خۆيان بردبايە، واتە: ئەى
موسلمانينە! بۆچى پرواتان كرد كاتيك خيـزانى بەريـزى پيغەمبەر ﷺ
تۆمەت و بوختانى بۆ هەلبەسترا، چونكە هەر شيمانە (تيحتمال) دانان كە
ئەو شـتە وابى، ئەو گوناھە و نابى لە خۆتانى بوەشـيننەو؟! كەواتە ئەو
گومانە كە بە (عائيشە) برى وەك بە نەفسى خۆيان بيبەن وايە.

بۆيە كاتيك يەكـك لە نافرەتانى هاوەلان بە ميـردەكەى خۆى گوت: ئەرى
گويت لىيە چى دەلـين دەربارەى (عائيشە)؟! ميـردەكەيشى گوتى: بەلى گويم
لىيە، بەلام تايا تۆ ئەو كارە لە خۆت دەوەشينى يەو؟! ژنەكە گوتى: نەخـير،
ميـردەكەيشى گوتى: دەجا سويند بە خوا (عائيشە) لە تۆ موسولمانتـر و
ئيماندارترە و پيغەمبەريش ﷺ لە گەل من ناچيـتـتە تەرازوووە و بابـى
(عائيشە)ش خوا لىيان رازى بى لە بابى تۆ باشتـر و موسولمانترە، كەواتە
بۆچى ئەو گومانە خراپـە بە خۆت ناھى و بەوى دەبەى؟!، جا تويزەرەوان

(مفسرون) دەلێن (هه‌ڵه‌): ئەم ئایەتە لەسەر ئەو مەشت و مېرو و تووێژە ھاتۆتە خوارى، کەواتە: ئەگەر گومانى خراپ بە موسولمانان بەرى ئەو بە خۆت بردو و ئەو زیانەى ڕوو لە تۆ دەکات ڕووى لە من کردو و ئەو زۆلمەى لە تۆ دەکەرى لە منە ئا ئەو چەمکى ئەو ئایەتەى، ھەر ئەو جۆرە بێرکردنەو و تێپروانینەش لە ئینسانى موسولمان و کۆمەڵگای موسولمان دەوێتەو.

رێگەیاندى مەکتەبى مەوسىنا عەلى بابىر

archive.org/details/galibapir

AliBapir

www.alibapir.com

لە ئۆرە جەمەتەى ئىسلامىيەى لە ئىسلامىيەى

ئەم مەشەر مەشەر مەشەر مەشەر

www.alibapir.com

مەشەر بابىر/AlIBapir

رێگەیاندى مەکتەبى مەوسىنا عەلى بابىر

دەرسی دوازدەیه م:

کاریگەری ئیمان و عهقیده له پیگەیاندن و بنیاتنانی کۆمەڵ و کۆمەڵگایه کی ساغ و تۆکمەدا

خاڵه کانی: 6 و 7 و 8 و 9 و 10 و 11.

((بنچینه ی شه شه م)): که له تايه ته کانی (11-12) وەرگیراوه.

خاوين كــــردنەوہى كۆمەل و كۆمەلگا و بزار كردنيان لە خو و خدە و خەسلەتە پيس و زيان بەخشەكان، كە پيچەوانەى ئيمان وبراىەتى و گياكەلە و ملۆزمى كۆمەل و كۆمەلگان:

وەك چۆن بابايەكى باخەوان يان خاوەن كشتوكال ئەگەر بپهوى ئەو باخە يان ئەو كشتوكالە چاك بەرھەم بێت و گەشە بكات و چاك بەر بگريت دەبێ وەك چۆن مشوورى ئاودان و ئاوديرى و پەين و كيمايى پيۆەر كردنى لەبەرە، بەھەمان شيۆەش دەبێ مشوورى ئەوہشى لى بجات كە ھەر شتيك زيانى پى بگەيەنيت لى بزار بكات و لای بەرى، وەك لە باسى (تركىة)ش دا گوتمان (تركىة) ھەم مانای پاك بوونەوہ دەگەيەنى و ھەم گەشە كردنيشى .

كۆمەلگاش لەو ڕووەوہ وەك تاكە كەس وایە . واتە وەك چۆن ئينسان ھەم پيۆيستى بە خۆ پاك راگرتن و ھەم پيۆيستيشى بە خۆ چاك كردن ھەيە . واتە: ھەم پاك و ھەم چاكيش بى، ھەم خۆى لە خەسلەت و سيفەتە زيان بەخشەكان پاك بكاتەوہ ھەم خۆيشى برازينيتەوہ بە سيفەتە باش و پەسندەكان، كۆمەل و كۆمەلگاش بە ھەمان شيۆەيە .

ھەرۆھە چۆن ئينسان وەك خودى خۆى، ساغ دەبێ و نەخۆشــــيش دەبێ كۆمەلگاش بە ھەمان شيۆە، كۆمەلگای ساغ ھەيە و كۆمەلگای نەخۆشيش ھەيە .

ديسان وەك چۆن ئەو نەخۆشى يانەى كە تووشى ئينسان دىن، ھەندىكيان تووشى جەستەى (جسم)ى دىن و ديوى ڕووالەت و بەرچاوى تووشى دەرد و گرفتارى دەكەن و ھەندىكيشيان تووشى دەروون (باطن) و گيان (روح)ى دىن، كۆمەلگاش بە ھەمان شيۆە، ھەندىك لە نەخۆشى يەكانى كۆمەلگا نەخۆشى

بەرچاۋ و بەرھەست و ھەست پى کرار و روالەتین و ھەندیکیشیان نەخۆشى دەروونی (باطنی) و پەنھان و شیراوەن.

جا خۆای کاربەجى (سبحانە و تعالى) لەم دوو ئایەتەدا بۆمان باسى شەش جۆرە نەخۆشى دەکات کە تووشى کۆمەل و کۆمەلگای مەسولمان دەین، سىیان نەخۆشى ناشکرا و بەرچاۋ و زیاتر تووشى دیوی روالەتى و بەرچاۋى کۆمەل و کۆمەلگا دین و سىشیان نەخۆشى پەنھان و شیراوەن و تووشى (روح) و ماھییەت و ھەناۋى دین.

خۆای پەرورەردگار فەرموویەتى : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ واتە: ئەى ئەوانەى بڕواتان ھیناۋە با کۆمەلێک لە پیاوان گالئە بە کۆمەلێک نەکەن نزیکە کە لەوان چاکتر بن، ھەرۋەھا با کۆمەلێک لە ئافرەتان گالئە بە کۆمەلێکیان نەکەن نزیکە کە (گالئە پیکراوەکان) لەوان چاکتر بن، وە عەیب لە خۆتان مەگرن، وە ناو ناتۆرە لە یەکدی ھەلمەدەن، چونکە خراپترین ناو پاش ئیمان ناوی لاری (فاسق) بوونە (کە بە سەرتان دا بپۆی بەھۆى ئەو جۆرە رەفتارانەۋە) وە ھەر کەسیکیش نەگەریتەۋە ئەۋە ھەر ئەوانەن ستەمکاران.

1 - نەخۆشى ګوناھى روالەتىيە بەکەم: گالئە بە خەلک کردن:

ئەم ئایەتە بە پێرە باسى سى نەخۆشییە روالەتییەکان دەکات، کە یەکەمیان گالئە بە خەلک کردنە: سەرنجى ئەو (تعبیر)ە بۆدەن ۱ نەیفەرموۋە : ﴿لَا يَسْخَرُ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ﴾ بەلکە فەرموویەتى : ﴿لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ﴾ واتە: ئەى ئەوانەى بڕواتان ھیناۋە با کۆمەلێک گالئە بە کۆمەلێک

نەكەت بۆيە بەو شىئەيە هەيئەتەى چۈنكە وەك بىلەى پروادان زۆر لەوہ بەرزتر و دوورترن كە گالئە بە يەكتەر بكنە . كەواتە : خەى پەرەرد گسار دەرپرین (تەبیر) يەكى زۆر ناسكى بە كار هەناوہ و ئەيفەرموو : ئەى پروادارینە گالئە بە يەكتەى مەكەن و فەرمووبەتى : با كۆمەلەك گالئە بە كۆمەلەك نەكەن ، چۈنكە گالئە كردن بە يەكتەى سەفەتى مەسولمانان نەى و سەفەتى ھەر كۆمەلە (قۇم) يەكە كە لە ئيمان و ئىسلام ھالى نەبووین و ھەيدايەتى خەيان وەرەگرتبە . ھەلبەتە لىرەدا (قۇم) بە ماناى ھەر كۆمەلەك نەكە مەللەت و نەتەوہەك .

ئەينجا دەرەرموئ : ﴿ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ ﴾ نەيكە كە گالئە پەى كراوہكان لە گالئە پەى كەرەكان چاكتەر بن ، چۈنكە كەسەك گالئە بە خەكە دەكەت كە بۆ خەى ھەقى پەى نەبەت و كەسەك بە چاوى سووك سەيرى خەكە دەكەت كە بۆ خەى سووك بەت ، ﴿ وَلَا نِسَاءً مِنْ نِسَاءِ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُمْ ﴾ وە با كۆمەلەك لە ئافەرەتەنەش گالئە بە كۆمەلەكەيان نەكەن ، نەيكە كە گالئە پەى كراوہكان لەوان چاكتەر بن لای خوا ، چۈنكە ھەر نەبەى بەو سەفەتى گالئە پەى كەرنە تەى تەرەزوى خەيان لەنگ دەكەن ، ئەوہ نەخەشى يەكەم كە نەخەشى يەكى رەوالتەى و ئاشكرايە .

2- نەخەشى و گوناھى رەوالتەى دووہم : عەيب لە خەلكى كەرنە :

نەخەشى دووہمەش ئەوہەيە كە دەرەرموئ : ﴿ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ ﴾ عەيب لە خەتان مەگەرن ، (لَمَزَ) ئەوہەيە كە بەرەو رەو عەيب لە كەسەكە بېيەنى يەوہ و عەيبەى لى بگەرى و پەللار و تەنجە تەى بگەرى ، جا بىگەومان ئەم دەرەپرینە زۆر وردە و ماناى وايە ئەگەر تۆ عەيب لە مەسولمانەك بەدۆزىيەوہ ئەوہ لە خەتتە دۆزىيەتەوہ ، چۈنكە ئەگەر خەت بە مەسولمان دەزانى و ئەویش

به برا و خوشكى مسولمان دهزانى دهبيٲى تهوت پيٲى وهك خوت و خوتت پيٲى وهك
تهو بيتٲى، واته وهك چون پيٲى ناخوشه گالته به خوت بكرى، دهبيٲى ههرواش
پيٲى ناخوش بيٲى گالته بهو بكرى، نهك ههه نابى بؤ خوت گالتهى پيٲى بكهى،
بهلكو دهبيٲى پيٲى ناخوش بيٲى كه خهلكيش گالتهى پيٲى بكات و توانجى تيٲى
بگرى وعهبيى لىٲى بگرى!، ئينجا ته گهر هاتوو تهو بابايه عهيب وكم و
كووپى يه كيشى ههبوو، ديسان نابى رووشكيٲى بكرى، بهلكو دهبيٲى به شيويه كى
له بار و گوجاو پيٲى بگوتريٲى، وهك چون ته گهر شتيكى پيسى به بهرگ و
پژشاكى يهوه يان شوٲيٲىكى يهوه بيتٲى، دياره ناچى له نيٲو خهلك دا لىٲى
بكهىه گاله وههرا وهوريا و به له بارى بانگى دهكه يه پدنايهك و به بيٲى دهنگى
پيٲى دهلىٲى، دهجا عهيب ورهخهى مهعهوويش به ههمان شيوه، مسولمانان
نابى له عهيب و كم و كووپى يه كتر بيٲى دهنگ بن، بهلام ناشبيٲى له يه كتر له
ههلاا بدهن، بهلكو دهبيٲى به شيويه كى گوجاوو له بار ههله بؤ يه كتر راست
بكه نهوه، دياره عهيب ورهخه له يه كتر گرٲنيش زور شت دهگرٲتهوه به ههه
شيويهك له شيوهكان ناتهواويى خستنه بهرچاو نهفسى كابرا پيٲى ناخوش
بيٲى، تهوه دهكه ويٲته بهر حوكمى عهيب ليگرٲن (لمز)، تهنانهٲ ته گهر يه كيٲك
بهوى ديكه بلٲى: تهو پيٲلاوه زلانه چين له پيٲى دا ! به كورتى ههه شتيك كه
بزانى تهو كهسه پيٲى ناخوشه و هيچ قازانج و بهرژه وندييه كيشى تيٲدا
نيه. (ٲٲٲ)

3- نه خوښى ■ گوناھى روالهٲيى سيٲهه: ناووناتوره له خهلك ديتنهوه:

(333) بهلام ته گهر قازانج و بهرژه ونديى تيٲدا ههبوو تهو كاته حوكمه كى جيايه و گوتراويشه:
دژست تهو كهسه به كه دهنگر يهٲى و دوژمنيٲى تهو كهسه به كه دهٲهٲهٲه پٲكه نهٲن .

پاشان خواى کاربەجى فەرموویەتى : ﴿وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ واتە : وه ناوو ناتۆرەش لە یەکتەر مەدۆزنەوه ، ﴿الْألقاب﴾ کۆى (لقب) واتە نازناو و شۆرەتێک که ئینسان پێى ناخۆش بێ ، وشەى ﴿تَنَابَزُوا﴾ ش لە (باب)ى (تفاعەل) ه که بۆ هاوبەشى (مشارکە) دوو لایەن (طرف)ە یاخود زیاتر ، ئەمەش ئەوه دەگەیهنێ که هەم ئەگەر لە سەرەتاوه ناوو ناتۆرە لە کەسێک هەڵبەدەى بێ ئەوهى ئەو لە پێشدا ناو و ناتۆرەى لە تۆ هەڵدایى هەر حەرپامە و هەم ئەگەر لە بەرانبەرىش دا وا بکەى هەر حەرپامە ، کەواتە : هەم لە سەرەتاوه وا مەکەن و هەم ئەگەر بەرانبەرە کەشتان دەست پێشخەر پوون ناو و ناتۆرەیان لە ئێوه هەڵدا و ئێوهش پێتتان ناخۆش بوو ، هەر وا مەکەن لە کاردانەوهى ئەو بەرانبەرە تان دا ، هەڵبەتە ناو و ناتۆرەى خراپ و ناشیرین ، ئەگەر نا زانایان دەلیین : ئەگەر کابرا شۆرەتێکى هەبوو که پێیەوه دەناسرا ، وهك فلان کەسە (کەر) یان (شەل) یان (کوێر) یان (رەش) ، وه هەر لەقەبێکى دیکەى ئاوا که بزانی پێى ناخۆش نیه ئەوه حەرپام نیه و قەیدى ناکات .

ئینجا دەفرموی : ﴿بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾ واتە : خراپترین شت ناوی لاری (فسق) هاتنە سەر ئینسانە دواى ئەوهى که بروادار (مؤمن) بووه . چونکه (مؤمن) نابێ (فاسق) بێ و خراپترین شت ئەوهیه که ئینسان لە پێشدا (مؤمن) بێت که چى دواى خۆى (فاسق) کردبێ و بەهۆى گوناھێکى گەورەوه لەقەبى (فسق)ى وەرگرتبێ ، جا ئەم ئایەتە ئەوه دەگەیهنێ که بەهەر کام لەم سێ یانە ئینسان (فاسق) دەبێ .

1- گالته کردن به خەلك .

2- عەیب لى دۆزینەوه و توانج و پەلار تى گرتن .

3- ناوو ناتۆره و شۆره‌تی خراپ له‌یه‌کتر هه‌ڵدان، پاشان ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ واته: که‌سی‌کیش له‌و جۆره‌ کرده‌وه و ره‌فتارانه (که‌هه‌ر کامیان گوناھیکي زله) په‌شیمان نه‌بیتته‌وه، نه‌وه‌هه‌ر نه‌وانه‌ن سته‌م کار.

دیاره‌ نه‌گه‌ر خاوه‌نی نه‌و جۆره‌ گوناھانه‌ که‌ پی‌گومان هه‌موویان گوناھی گه‌وره‌ن نه‌گه‌رینه‌وه و (توبه) نه‌که‌ن، تۆله‌ی قیامه‌تی یان له‌سه‌ره، هه‌رچه‌نده‌ تۆله‌ و سزا (عقوبه)ی دنیایی یان له‌سه‌ر نیه، به‌لام ده‌گوئیی برا گه‌وره‌ و پی‌شه‌وای مسوڵمانان له‌سه‌ر نه‌وه‌ نه‌و جۆره‌ که‌سانه‌ سه‌ر کۆنه‌ بکات و به‌ جۆریک له‌ جۆره‌کانی ته‌مبی کردن (تعذیر) ته‌مبی‌یان بکات.

نه‌وانه‌ی رابردن سی نه‌خۆشی دیار و پواڵه‌تی و به‌رچاو بوون، ئینجا دیتته‌ سه‌ر باسی سی نه‌خۆشی دیکه‌ که‌ په‌نه‌ان و ده‌روونی (باطنی) و شیراوه‌ن و ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾ واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی ئیمان‌تان هیناوه‌ خۆتان له‌ زۆر جۆره‌ گومانان دوور بگرن، چونکه‌ هه‌ندیك گومان گوناھن، وه‌ جاسووسی له‌سه‌ر یه‌کتر مه‌که‌ن. وه‌ هه‌ندیك‌تان پاش مله‌ به‌ خراپه‌ باسی هه‌ندیك‌تان مه‌که‌ن نایا یه‌کیك‌تان حدز ده‌کات که‌ به‌ مردوویی گۆشتی برایه‌ که‌ی بخوات! بی گومان پیتسان ناخۆشه، وه‌ پارێز له‌ خوا بکه‌ن بی‌گومان خوا زۆر تۆبه‌ وه‌رگر و به‌ به‌زه‌بی یه‌.

1- نه‌خۆشی و گوناھی ده‌روویی یه‌که‌م: گومانی خراپ به‌ خه‌لك بردن:

سهره‌تا پيويسته واتای سې و شان بزانيڼ که بریتين له: (شك، ظن، يقين)، (شك) نه‌وه‌يه که دلّت نه بهم لادا نه بهو لادا بې و هه‌ردوو لات پې وهك يهك وایې و بوون و نه‌بوونی نهو مه‌سه‌له‌يه‌ت له لا وهك يهك بې، (ظن) پيش نه‌وه‌يه که بوونی شتيکت به‌سهر نه‌بوونی دا زالّ کردبې، يان به پيچه‌وانه‌وه‌وه، (يقين) پيش نه‌وه‌يه که بوون يان نه‌بوونی شتيکت به ته‌واوی و به دلّنيایي يه‌وه به لايه‌کیان دا ساغ کردبېته‌وه و ه‌سمت کردبې.

جا لير‌ه‌دا خوای په‌نه‌انېڼ ده‌فرموي: نه‌ی نه‌وانه‌ی ثيمانتان هين‌اوه خوتان له زور گومان (ظن) بپاريژن، واته: زور بچوون که له راستيشه‌وه نزیکه، به‌لام ته‌واو ليّت نه‌بوته (يقين) خوتی لې بپاريژه به‌رانبهر به خه‌لکی بچی؟! چونکه ﴿إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾ بې گومان ه‌نديک له گومانه‌کان گوناھن جا مادام ه‌نديکي گوناھه تو خوت له زوري بپاريژه بو نه‌وه‌ی تووشی نهو ه‌نديک‌ه‌ش نه‌بی⁽³³⁴⁾، بچی نه‌يفه‌رمووه: له ه‌موو گومانه‌کان خوتان بپاريژن؟ چونکه نه‌وه ناکړی و ناگوځی؟ خوای په‌روه‌ردگاريش کاربه‌جی يه و شتيک پيويست ناکات که نه‌گوځی جی به‌جی بکړی، جاری وایه پيويسته گومان بردنی خراپ ه‌بې له به‌رانبهر ئينساني خراپ دا، وهك زانايان گوتوويانه: (الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ) واته: دووريني نه‌وه‌يه که گومانی خراپ ه‌بې له جينگای خوای دا، ديسان بزيه نه‌شی ف‌رمووه: ه‌موو گومانيکي خراپ يان زوربه‌ی گومانی خراپ گوناھه و ف‌رمويه‌تی: ﴿إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾ له پيش‌دا ف‌رمويه‌تی: خوتان له زوربه‌ی بپاريژن، دوايي ف‌رمويه‌تی:

(334) يته‌مه‌ري خوا ﷺ ف‌رمويه‌تی: (لا يبلغ العبد درجة المتقين حتى يدّع ما لا بأس به مخافة أن يدركه ما به بأس).

هەندىكى گوناھ—، كەواتە: لەبەر ئەو هەندىكە خۆت لە زۆربەى بپارىزە بۆيەش نەى فەرمووه: خۆت لە ه—مووى بپارىزە، چونكە ئەگەر واى فەرمووبايە دەبووايە هينده سافىلكەبى كە ئەگەر قاچت بپرئەوه و (70) فَيَلْت لى بكن دنگ نەكەى و هەر بۆيان هەل بخلەتیی !! بەلام نەخیر، مسولمان هەرچەنده دەبى دللى (صاف) و بى گەرد بى بەلام ناشبى سادە و گىل بى ! ئەگەر ئینسان رىگای نەبى هەرگیز گومانى خراپ بە كەس بەرى با كابرای گومان پىراو خراپیش بى، بەوه ئینسان تووشى جورىك لە سادەبى و گىلى دەبى !، بەلام ئینسانى مسولمان دەبى هوشیار و بىدار بىت، وهك پىغەمبەر فەرموویهتى: ﴿ الْمُؤْمِنُ كَيْسٌ فَعِنٌ ﴾ (۱۱۱) واتە: مسولمان وربا و زىرەكە، (عمر بن الخطاب)یش گوتوویهتى: (لَسْتُ بِالْحَبِّ وَلَا الْحَبُّ يَخْدَعُنِي) واتە: فیل باز نیم و فیل لە خەلكى ناكەم، بەلام فیل بازیش نام خەلەتینن، ئاوا باشە نە فیل بكەى و نە بشهیللى فیلت لى بكرى .

ئینجا بۆيەش فەرموویهتى: ﴿ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ﴾ ؟ واتە ئەو هەندىك گومانەى كە لە شوین و جىگای خۆيان دا نین گوناھن ، بەلام گومانىك كە لە شوینى خۆى دا بىت ئەوه نەك گوناھ نیه ، بەلكو ئەجر و پاداشتىشى هەیه ، پۆ نمونه: كەسبك كە هەلس و كەوتىكى نامۆ و سەیر و جىگای تۆمەتى لى دەبىنرى ئەوه پىویستە چاودىربى (مراقبە) بكرى، چونكە رەنگە لە ئەنجام دا ئەو كەسە دز یان جاسوس دەربچى و ئاشكرا ببى، كە دیارە كابرأ بە هۆى ئەوهوه كە گومانى خراپى پى براوه كەشف بووه، بۆیه خاوەنى ئەو جۆره گومانە پاداشتى هەیه و جى رىز و سوپاسە .

ئىنجا ئەو كە ئايا چ جۆرە گومانىك لە جىنگاي خۆى دايە و كامەيان لە جىنگاي خۆى دا نيە ؟ ئەو دەگەرپتەو بۆ ئىجتىهادى ئەو كەسە خۆى، بۆيە دەبى زۆر لە خۆى وريبا بى و ئىنسانى مەسولمان دەبى عاقل و خەلك ناس و دەوربەر ناس بى و بزائى ھەر كەسە بايى چەندە و چۆنە و پيويستە چ جۆرە ھەلس و كەوتىكى لە گەل بكات و چ جۆرە گومانىكى پى بەرى.

2- نەخۆشى و گوناھى دەروونى دووھم: جاسووسىيە و بە دواى عەيىبى خەلك دا گەپان:

گوناھو نەخۆشى دووھمى پەنھان و ناديار بريتى يە لە جاسووسىيە و بە دواى عەيىب و ھەلەى خەلكى دا گەپان و سووپان، وەك خواى كاربەجى فەرموويەتى: (ولا تھسسوا) جاسووسى لەسەر يە كتر مەكەن، (جاسووسى) واتە ھەست راگرتنى بە پەنامەكى، وە (تھسس) و (تھسس) يەك مانايان ھەيە ئەويش ئەويە ھەست لە كەسيك رابگرى بەلام بە مەبەستى ئەوئە كە عەيىب و كەم و كووپى و ناتەواويى كابرأ بدۆزيەو .

لە زمانى كوردى دا وشەى (جاسوس) ماناكەى بە (سـيـخـوـر) ليك دراوئەو كەسيك كە قسەى يەكيك بۆ يەكيكى ديكە دەبات، بەلام لە زمانى عەرەبى و زاراوى قورئان دا ماناكە ئاوا نيە، بەلكو ماناكەى ئەويە كە تۆ ھەست رابگرى و خۆ مەلەس بەدى و بە نەينى بە دواى عەيىب و عار و ناتەواوى يەكانى خەلك دا بگەرپى و وەك مار خۆت مەلەس بەدى و پييانەو بەدى، كە بى گومان ئەو زۆر شتتەكى خراپ و بى جىبە و مەسولمان نابى بە دواى عەيىب و ناتەواوى يەكانى خەلكى دا بگەرپى، بەلام ئەگەر شتتەك كەوتە بەرچاو پيويستە وريبا بى و ئاگات لە خۆت بى، بەلام كە ھەميشە بە دواى

3- نه‌خوښی و گوناځی ده‌روونی سییه‌م: پاشمله به خراپه باسی خه‌لك كردن: نه‌خوښی سی‌یه‌می نادیار و پنهان (غیبه‌ت)ه كه له باره‌یه‌وه ده‌رموی: ﴿وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾ هندیكتان به خراپه پاشمله باسی هندیكتان مه‌كهن، (غیبه‌ت) له زمانی عه‌ره‌بی دا واته: به خراپه باسی یه‌كتر كردن به نادیار و پاشمله، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((اتدرون ما الغیبه‌ة؟)) ((نكر اخاك بما یكره)) (□□□) واته: غیبه‌ت نه‌ویه كه باسی براه‌كه‌ی خوت بكه‌ی به شیویه‌ك كه پی‌ی ناخوش بی. پاشان پرسیری لی‌كرا: ته‌دی ته‌گه‌ر نه‌وی باسی ده‌كه‌م سیفه‌تیك بوو له براه‌كه‌م دا هه‌بوو؟! پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: ته‌گه‌ر سیفه‌ته‌كه‌ی تی‌دا بوو نه‌وه غه‌یبه‌تت كرده، به‌لام ته‌گه‌ر تی‌دا نه‌بوو نه‌و تۆمه‌تی‌كی نار‌ه‌وات بۆ هه‌ل به‌ستوه ((ان كان فيه ما تقول فقد اغتبتہ وان لم یكن فيه فقد بهتته))، وشه‌ی (به‌تان)یش واته: به درۆ و نار‌ه‌وا شتی‌كی خراپ بۆ كه‌سێك هه‌ل‌به‌ستن.

(336) رواه مسلم وغيره، برواؤه (صحيح مسلم) ص 1397 رقم: 2589.

بەلام پێویستە بزانی کە لە چەند حالەتێک دا بۆت بە گوناھ لە قەلەم نادری و لە سەرت نانوسری کە بە خراپە باسی ھەندێ کەس بکەى، بۆ نمونە:

یە کەم: کەسێک باسی مەزڵوومیەتى خۆى بکات لە دەست ستم کاریک لە دادگادا یان لە لای مسولمانان و مەبەستى ئەوە بێت ئەو زولمە لەسەر خۆى لایەری، وەك خۆى پەروردار فەرموویەتى: ﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ﴾ واتە: خوا حەز ناکات کەس قسەى خراپ بکات مەگەر کەسێک زولمی لێ کرابێت، کەواتە دروستە ئینسان باسی مەزڵوومیەتى خۆى بکات.

دووەم: یان بتمەوی کەسێک ئاگادار بکەیهو لە زیانی کەسێک، بۆ وێنە: برادرێک و دوستێک دەیهوی لە گەڵ کەسێک مەماڵەیهک بکات یان ببێ بە دراوسی یان سەفەری لە گەڵ بکات تۆش شارەزای ئەو کەسەى دیکە ھەى و دەزانی کەسێکی خراپە و ئەو دۆستەت لێ تووشی زیان دەبێت لەو حالەتەش دا دروستە بلێ لێی نزیک مەبەو لەبەر ئەو چەند سیفەتەکانە کە تێیدا ھەن.

سێیەم: یان بۆ پێناساندن، کەسێک داوات لێ دەکات و دەتکاتە ئەمیندار و راویژکاری خۆى دەبارەى کەسێک یان مالىک بۆ خزمایەتى و ژن و ژن خوازی یان بۆ ھەر شتێکی دیکە، تۆ دەبێ بەو پەڕى ئەمیندارى یەو ئەو دەبارەیان دەیزانی بۆی باس بکەى، ئافەرەتێک پرس و راویژى بە پێغەمبەر کرد ﷺ کە ئایا مێرد بە (معاویە)ی کورێ (أبو سفیان)

بکات یان به (أبو جهم) بکات، پیغه‌مبەر ﷺ یش فەرمووی (338)
 (هەرچی (معاویه) یه رووت و ره‌جاله و هیچ مال و دارایی یه‌کی نیه،
 (أبو جهم) یش گوچانه‌که‌ی له ملی ناهییته خواری، واته زۆر له ژنان
 ده‌دات، لیڤه‌دا هەر کامیکیان چ نوخته‌یه‌کی لازمی تیدا بووه پیغه‌مبهری
 خوا ﷺ به ئەمانه‌ته‌وه بۆی باس کردوه و کردوویه‌ته سەر پشک .
 چواره‌م: وه له حالیک دا که کابرایه‌ک له پێ دهرچوویکی ناشکرا (فاسق
 بالجهر) بیت، واته که‌سیک به ناشکرا زۆر خراپ و درۆزنه، یان زۆر شه‌پا‌ب
 خۆر و دزه، یان زۆر زالمه، ئەوه‌ش دروسته باسی بکه‌ی، بۆ ئەوه‌ی یان به
 خۆی دا بچیت‌ه‌وه و چاک ببی به‌هۆی ئەوه‌وه که پێی ده‌گاته‌وه، یان خه‌لک
 بیناسن و لێی تووشی زیان نه‌بن، ئەمانه وه‌ندیک حاله‌تی دیکه‌ش هه‌ن
 که تییان دا دروسته باسی خه‌لک بکری و به (غیبه) یش له قه‌له‌م نادری،
 به‌لام له‌وه‌ش دا هه‌قه‌ مسو‌لمان له‌ خۆی وریا بیت وقسه و هه‌لو‌یسته‌که‌ی
 له نه‌فس و ئاره‌زوو و له‌ شکاندنی (طرف) به‌رانبه‌ره‌وه هه‌ل نه‌قولی به‌لکو
 له به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کی شه‌رعی یه‌وه هه‌لبقولی، ئەو کاته ره‌وایه.

ئینجا ده‌فهرمووی ﴿أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾ نایا هیچ
 کامیکتان هه‌ز ده‌کات گوشتی براهه‌که‌ی به‌ مردوویی بخوات؟! ﴿فَكَرِهْتُمُوهُ﴾
 به‌ ته‌ئکید پیتان ناخۆشه، ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ ثَوَابَ رَحِيمٍ﴾ وه پارێز له
 خوا بکه‌ن بۆ گومان خوا تۆبه‌ قبو‌ول کەر و به‌خشه‌ره وه‌ک ده‌بینین خوای به
 به‌زه‌یی غه‌یبه‌تکردنی ئینسانی مسو‌لمانی بۆ برا یان خوشکی مسو‌لمانی وه‌ک

(338) (أما أبو جهم فلا يَضَعُ عصاه عن عاتقه، وأما معاوية فصعلوك لا ماله له...) رواه مسلم، برقم (1480).

ئەو دەدانووە کە بە مردوویی گۆشتی لای بکاتەو و بیخوات! واتە خۆی پەرەردگار بە جۆریك حالەتی غەیبەتکردنی وینا (تەویر) کردووە کە بابای مەسولمان بە ھەموو شیوێکە خۆی لای بیاریزی و بە ھیچ بیانوویەك توخنی نەکەوێ، دیارە کە سیکیش بە راستی ئیمانی ھەبێ و ھیسابی سزا و پاداشتی دوا رۆژ بکات ھەروا دەکات، ئینجا رستە: ﴿إِنَّ اللَّهَ ثَوَابٌ رَحِيمٌ﴾ یش ئەو دەگەینە ئی کە ئینسان مادام (توبە) لە غەیبەت بکات خوا لای خوش دەبێت و دەبێخشی، نەك وەك ھەندێك کەس دەلێن: ئەگەر بابای غەیبەتکراو نازادی نەکات، با (توبە)ش بکات خوا نایووێت!

(بەنچینە ھەوتەم):

ھیچ کام لە رەگەز و رەچەلەك و رەنگ و زمان و دەستەلات و سامان، ناگوئێ بکریئە تەرازوو و پیوهری ھەلسەنگاندنی گرانی و سووکی و گەورەیی و بچووکی ئینسانەکان، وە تەرازوو و پیوهر تەنیا پارێزکاری (تقوی) یە: ئەم بەنچینە یەش لە ئایەتی ژمارە (13) ی (الحجرات) وەرەگیرێ. بێ گومان کتیبی خوا ھاتووە کە کۆمەلگایەك دروست بکات لەسەر بناغە ئیمان و پابەندی بە شەریعت، لەسەر بناغە پزۆشتن بە دوا پیغمبەردا ﷺ، وە لەسەر بناغە باریەتی و پاکیی و خۆپازاندنەو بە چاکەو بە سێفەتی بەرز و پەسەند، دیارە کۆمەلگایەکی ئاواش ناگوئێ نەعەری رەگەزی و نەتەوایی و ناوچەیی و عەشیرەتایەتی تێدا بێ و خەلکی بەھۆی وەجاخ و بنەمالە و پارە و سامان و دەستەلات و حیزب و ھتد خۆیان بەسەر یەکتەردا ھەلکێشن، چونکە ئەو شتانە ھەموویان پیوهر و تەرازوو نەفامیی

(جاهلی) ن، واتە: ئەوە که عەرەب بلی: من له کورد چاکترم چونکه عەرەبم !
یان بە پیچەوانەووە ئەوە بی گومان نەفامیتی (جاهلیە) یە، هەروەها هەر
گەل و نەتەوویەکی دیکەش، یان عەشیرەتیک بلی من له فلان عەشیرەت
باشترم، یان یەکیک بە بنەمالەیی خۆیەو بنازی، یان یەکیک بلی: من کورە
(شیخ)م و تۆش کورە کرێکار، یان بلی: من کورە ئاغام و تۆش کورە جووتیار،
یان من کورە دەولەمەندم و تۆش کورە هەژار !!، له روانگەیی ئیسلامەو ئەو
شتانە هەموویان قەسەیی بۆش و بێوچن.

هەرچهنده جارى واش ههيه باو (عرفى) كۆمهلگا و ميلله تىك به ههله
ئهو پيوهر و ترازووانه پهيدا دهكات، بهلام له ئيسىلام دا ههر ههله و
ناشه رعيين و چاكىي و خراپى، گرانى و سووكى به پارىزكارىي (تقوى) يه و
كى پارىزكارىي (تقوى) زياتر بى ئهوه سهنگينتر و بهرپزتره و كى (تقوى) ي
كهتر بى سووكتر و كهمر پزتره له لاي خواو دهبى لاي مسولمانانىش ههروابى،
چونكه مسولمانانىش دهبى تهنها به تهرازووى خوا شت بكيشن، نهك
تهرازووى خويان.

جا دیاره نهم بنچینه یه ش وهك گوتمان له نایه تی (13) وهرده گیریت که
خوای دادگهر تییدا دهفرموی : ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى
وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ﴾ واته: نهی خه لکینه ئیمه ئیوه مان له نیر و می (آدم و حواء) یهك
خولقاندوه، وه گیراومانن به چه ند گهل و تیره یهك، تاكو یه كتر بناسن، بی
گومان بهریرترتان لای خوا پارێزگارتخانه، وه خوا زۆر زانا و شاره زایه.

ثیمان و عقیده‌ی نیسلایمی له‌بەر روژشایی قورئان و سوننه‌ت دا

هه‌ندیك له توێژه‌ره‌وانی قورئان ده‌لێن ﴿٣٣٩﴾: ئەم ئایه‌ته‌ کاتێک هاته خوارێ که پیغه‌مبەر ﷺ له کاتی نازاد کردنی (فتح) ی مه‌ککه‌دا فه‌رمانی به (بلال) کرد، که له‌سه‌ر بانێ (کعبه‌) بانگ بدات، (بلال) خوا لێی پازی بێ، کابرایه‌کی حه‌به‌شه‌یی بوو، کۆیله (عبد) یێک بوو که مسوڵمان بوو (أبو بکر الصديق) خوا لێی پازی بێ له‌ خاوه‌نه‌که‌ی کسری و نازادی کرد، جا کاتێک (بلال) چووه‌ سه‌ر بانێ (کعبه‌) و بانگی دا هه‌ندیك له‌ زله‌ زله‌کانی (قريش) که یان هه‌ر مسوڵمان نه‌بوون، یان تازه‌ مسوڵمان بوو بوون و چاک له‌ نیسلاام نه‌گه‌یشتبوون گو‌تیان: خۆزگه‌ ئەم روژه‌مان به‌ چاوان نه‌بینیایه‌ ! ئەوه (مُحَمَّدٌ) هیچ که‌سیکی دیکه‌ی ده‌ست نه‌که‌وت جگه‌ له‌م کابرایه‌ که به‌چینه‌ سه‌ر بانێ (کعبه‌) که پێڕۆز (مقدّس) ترین شوینی ئیمه‌یه‌ و بانگ بدات؟! جا کاتێک پیغه‌مبەر ﷺ گو‌ی له‌م قسه‌یه‌ بوو، فه‌رمووی (340) ((دعوها فأنها منتنة)) واز له‌و قسه‌یه‌ به‌یئن چونکه‌ بۆگه‌نه‌ ! خوای په‌روه‌ردگار و دادگه‌ریش (سبحانه‌ وتعالی) ئەم ئایه‌ته‌ی نارد ه‌ خوارێ.

هه‌ندیکی دیکه‌ش له‌ توێژه‌ره‌وانی قورئان به‌سه‌ هاتێکی دیکه‌یان گێڕاوه‌ته‌وه‌ که بۆته‌ هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئەم ئایه‌ته‌ و ده‌لێن:

رؤيک (أبو ذر الغفاري) به (بلال الحبشي) خوا لێیان پازی بێ، گو‌ت: (يا ابن السوداء) واته‌ ئەی کورێ ئافه‌رته‌ په‌شه‌که‌! (بلال) یش وه‌لامی نه‌دايه‌و چوو بۆ لای پیغه‌مبەر و ﷺ و مه‌سه‌له‌که‌ی پێی راگه‌يانده‌. ئەویش (أبو ذر) بانگ کرد که هه‌رچه‌ند پیاویکی چاک و راست و مسوڵمانیکی تیر و ته‌واویش بوو، فه‌رمووی: ((يا أبا ذر! إنك أمرؤ فيك جاهلية)) رواة البخاري واته‌:

(339) أخرجه ابن أبي حاتم عن أبي مليكة، (أسباب النزول) للسيوطي.

(340) رواه احمد .

ئەى ئەبۇ زەر تۆ پیاویکی (نەفامیىتى) ت تیداىە، واتە: ئەو خۆهەلکیشانەت بە رەنگى سىیە یەوە کە ئازایەتى خۆتى تیدا نیه و، توانج گرتنت لە (بیلال) بەهۆى رەنگى رەشى یەوە کە خەتای خۆى نیه، ئەوە جۆریک نەفامى یە، ئینسان هەرگیز نابى خۆى هەلکیشى و بە خۆى بنـازى، بەلام ئەگەر هەر خۆیشى هەلکیشا دەبى بە شتیکەوە بیت کە بە ئازایەتى و دەستى خۆى بە دەستى هیئەى، رەگەز و رەنگ و زمان و تیرە و تايەفە، ئە تۆ ئازایەتى خۆتن ئە ئەویش خەتای خۆیەتى، کەواتە: ئە بۆ تۆ (فضیلة)ن و ئە بۆ ویش (نقیصة)ن! واتە بە هۆى ئەمانەوە چاکە و خراپە روو لە کەس ناکەن .

((بنچینهى هەشتەم))

ئەم بنچینه یەش لە ئایەتى ژمارە (14) وەرەگیرى کە دەفەرەمۆى: ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِفَكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ واتە: عەرەبە خێلەكى یەکان گوتیان ئیمانمان هینا، پێیان بلێ ئیمانتان نەهیناوه، بەلام بلێن مسوڵمان بووین، جارێ ئیمان نەچۆتە ئێو دڵتانەو، وە ئەگەر گوێ رایەلێى خوا و پیغەمبەرە کەشى بکەن هیچ لە کردەو کانتان کەم ناکاتەو، بێ گومان خوا لیبۆردە و بەخشنده یە.

لە ئایەتى پێشتردا خۆای پەرورەدگار سەرغەمى راکیشایین کە دەبى خۆمان بە رەچەلەك و رەگەز و رەنگ و ئەو شتانەو هەلنەکیشین و تەرازووی گرانی و سووکی و گەورە و بچووکی تەنیا پارێزکاریی (تقوى) و دیندارییى مسوڵمانەتى و بۆ خوا گونجانە، چونکە ئەگەر خۆ هەلکیشان بە رەگەزەو

بەردەوام بێت سەرهەنجامى رەگەز دەچیتەوه سەر (ئادەم و حەووا)، ئەوانیش چەند باوک و دایكى تۆن ئەوەندەش باوک و دایكى بەرانبەرەكەتن.

وہ لەم ئایەتەى ئیستاش دا خۆى دادگەر (سبحانہ وتعالی) ئەوەمان بۆ پروون دەکاتەوه کە هیچ کەسیگیش بە دیندارى و مسوڵمانەتى یەوہ خۆى ھەل نەکیشتى، چونکە ئەوانەى بە دیندارى و ئیش و کار و خزمەتیکیان بۆ ئىسلام لە خۆبايى دەبن و لاف و گەزاف لى دەدەن بە زۆرى وایە کە مسوڵمانى باش نین و ئیمانەکیان بە قوولى نەچۆتە نیو دڵ و دەروون، بۆچى؟! چونکە ئەگەر تاعدت و چاکەت بۆ خوا کردوہ نابى باسى بکەى، چونکە بۆ کەسیکت کردوہ کە لە ھەموو کەس باشتەر دەتوانى پاداشت بەداتەوہو لە ھەموو کەسیش باشتەر ناگای لى، ھەر کەسێک کارىکى باشى کرد و بۆ خەلکى باسى کرد دیارە زۆر بە راستى بۆ خۆى نەکردوہ، بۆیەش خۆى پەرورەدگار لە سوورەتى (البقرة) دا دەفەرموى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْغُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى﴾ واتە: ئەى ئەوانەى بپرواتان ھیناوە خیر و چاکەکانتان بە منەت کردن و نازاردانى دلى بابای خیر پى کراو ھەلمەوہشیننەوہ.

بەلى بەپێزان! لە پوانگەى ئىسلامەوہ ھىچ کەس بۆى نیە خۆى بە کردوہ چاکەکانى یەوہ ھەلکىشتى، کەواتە ئیستائیمە وەك کۆمەل و بزووتنەوہیەکی ئىسلامى بۆمان نیە خۆمان بەسەر فلان و فیسار لایەنى ئىسلامى دا یان بەسەر مسوڵمانان و خەلکى دیکە دا ھەلکىشتىین و پىیان بلین: ئیمە واو وامان کردوہ و وەختیک کە ئیمە کارى ئىسلامیمان دەکرد تۆ ھەر لە ئارادا نەبووى!!، چونکە ئەو قسانە ئەگەر حەقیقەت و واقعیش بن ھەر باش نین و پێویستە ئینسان بەو شتانەوہ کە بە حیساب بۆ خوا دەیانکات ھەرگیز خۆى ھەلنەکیشتى و باسیشیان نەکات، چونکە بێگومان پەرورەدگار بینویەتى و

ده‌یبنی و پاداشتی‌شی له‌سه‌ر ئه‌و شتانه‌ ده‌اته‌وه‌، هه‌لبه‌ته‌ جارى وا هه‌یه‌ ئه‌گه‌ر حاڵ و مه‌قام پێویست بکات له‌به‌رئه‌وه‌ی شوینه‌که‌ تۆ نانسێ یان وا پێویست ده‌کات شتیکیان بۆ پروون بکه‌یه‌وه‌، یان بۆ ئه‌وه‌ی ده‌رس و په‌ندی لێ وهرگرێ، له‌و حاڵه‌تانه‌دا هوکمه‌که‌ی جیایه‌، به‌لام دیاره‌ ئه‌وه‌ش ده‌بێ به‌ گوێه‌ی پێویست بێ و ده‌بێ ئینسان وریای نیاز (نیة) هه‌کشیی بێ.

((بنچینه‌ی نۆیه‌مه‌)):

له‌ بواری دینداریی دا ترازوو پێوه‌ر بریتى یه‌ له‌ ئیمانی تیر و ته‌واو دامه‌زراو جه‌نگ و جیهاد و فیداکاریی به‌سه‌ر و مال و له‌ پیناوی خوادا:

ئهم بنچینه‌یه‌ش له‌ نایه‌تی ژماره‌ (15) وه‌رده‌گیرێ که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿إِلَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ واته‌: بێ گومان بروداران ته‌نیا ئه‌و که‌سانه‌ن که‌ بروایان به‌ خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی هێناوه‌ و پاشان له‌و باره‌وه‌ نه‌که‌وتونه‌ هیچ دوو دلییه‌که‌وه‌، وه‌ به‌ سامان و گیانی خۆیان له‌ پیناوی خوادا تیکۆشاون و جه‌نگیان کردوه‌ ئانه‌وانه‌ن راستان.

پوخته‌ی واتا و چه‌مکی ئهم (بنچینه‌)یه‌ش ئه‌وه‌یه‌ که‌: (وه‌ك چۆن له‌ بواری کۆمه‌ڵایه‌تی دا پێوه‌ر و ته‌رازووێ پێز و حورمه‌ت و پله‌ و پایه‌ ته‌نها و ته‌نها بریتى یه‌ له‌ پارێزکاریی (تقوى) ، له‌ بواری خواپه‌رستیی دینداریش دا لاف و گه‌زاف و قسه‌ی رووت هیچ نیه‌، به‌لکو ته‌رازوو و پێوه‌ری خواپه‌رستیی و دینداریی بریتى یه‌ له‌ ئیمانی تیر و ته‌واو و دامه‌زراو، جه‌نگ و جیهاد و خه‌بات و فیداکاریی به‌ سه‌ر و مال له‌ پیناوی سه‌رخسێتی و چه‌سپاندنی به‌رنامه‌ی خوادا).

کەواتە: ئەگەر بە پێى ئەو تەرازوو و پێنۆرە دەرچووی بۆت هەبە دلت بە خۆت خۆش بێ و شاییت بە خۆت بێت، بەلام خۆتى پێنۆر هەل مەکێشە، بەلکو ستایشى خوا بکە و سوپاسى بکە. بەلێ ئەم ئایەتەدا خۆى پەروردگار سەرنجمان بۆ لای ئەو پادەکیشى کە چ شتێک جێگای دل پێى خۆش بوونی ئینسانی مسوڵمانە و پێویستە سوپاس و ستایشى خۆى لەسەر بکات، چونکە بەلگە و شایەدیی دینداریی و مسوڵمانەتیی راستەقیینەبەتیی:

یەكەم: ئیمانی نە لە خشاو و تەواو.

دووەم: جیهاد و جەنگ و فیداکاریی و لێ برانیکى زۆر باش، لە پیناوی خوا (سبحانه وتعالى) و نابین و بەرنامەکەى.

وہ خۆى پەروردگار لە بەرانبەر ئەویدا دەفەرموی: ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ ئا ئەوانەن راستان، یانى غەیری ئەوانە درۆ دەکەن لە ئیدیعی مسوڵمانەتیی و دینداریی دا!، ئینجا سەیری ئەوێش بکەن کە سەرەتا دەفەرموی: ﴿آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَأْتُوا﴾ برۆیان بە خوا و پیغەمبەرە کەمەى هەبە و هیچ گومان و دوو دلێشیان نەماو، پاشان دەفەرموی: ﴿وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، بە مال و گیانیان لە پێى خوادا تیکۆشاو، چونکە تا ئەو ئیمانە تیر و تەواو نە لەخشاو و دامەزراو نەبێت، ئەو جیهاد و جەنگ و لێپان و فیداکارییە نایەتە دی، ئینجا ئەو جۆرە ئیمان و فیداکارییەش نیشانەى راستی و ساغی بە لەگەڵ خوادا.

((بنچينه‌ي دهيم)):

منه‌ت کردن به‌سهر خه‌لکي دا به‌هوي ته‌غامداني کارو چالاکي
 ئيسلامه‌تييه‌وه و ټپراي بي ته‌ده‌بيي له‌گه‌ل خوا دا نيشانه‌ي روکه‌ش بوون و بي
 کاکليي مسولمانه‌تييشه: ته‌م بنچينه‌يه‌ش له نايه‌ته‌کاني (16-17)
 وهرده‌گري که خوي په‌روه‌ردگار ده‌فرموي: ﴿قُلْ أَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ
 يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (16)
 عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُوتُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَذَا كُمْ
 لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۷﴾ واته: پييان بلئ ناي نيوه دينداريي خوتان پيشاني
 خوا ده‌دن و خوا له دينداريي خوتان ناگدار ده‌کهنه‌وه، له کاتيک دا که خوا
 (سبحانه و تعالي) هرچي له ناسمانه‌کان و زهوي دا هه‌يه ده‌يزاني وه خوا به
 هه‌موو شتيک زانايه؟! ته‌وانه منه‌ت له‌سهر ده‌کهن که مسولمان بوون، پييان
 بلئ ئيسلامه‌تي به‌کته‌تان له‌سهر من مه‌کهنه منه‌ت، به‌لکو خوا منه‌ت به‌سهر
 نيوه‌وه هه‌يه که هيدايه‌تي داوون بؤ ثيمان، ته‌گهر له ثيمانه‌کته‌تان دا راست
 بکه‌ن ! .

پوخته‌ي چه‌مک و واتاي ته‌م (بنچينه‌)يه‌ش ته‌وه‌يه که (لاف لي‌دان و
 منه‌ت له‌سهر خه‌لکي کردن به‌هوي ته‌غامداني ته‌رکه‌کاني مسولمانه‌تيي و
 کارو چالاکي به‌کاني ئيسلامه‌تي به‌وه، و ټپراي بي ته‌ده‌بيي کردن له‌گه‌ل خوا دا،
 به‌لگه و نيشانه‌ي روکه‌ش بوون و بي کاکل بووني دينداريي و مسولمانه‌تيي
 ته‌و جوړه که‌سانه‌شه).

به لږ به پېژان! هېر كه سيك به هوى كار و جې به جې كړدنې ټه ركيكي
شهر عيي و ټه نجامدانسي كار و چالاكي به كي ټيسلامييه وه لاف و گه زاف لږ
بدات و به چاوي خه لكې دا بداته وه و باسي شان و شه و كه ټي خوي بكات، ټه وه
هېروكه چوڼ ټه و رډه فتاره ټي ټه ده ټي به له خزمهت خوا دا، به لگه شه له سهر
ټه وه ټي كه ټه و شته ټي كړدو ويه ټي شتيكي روو كه شي و پواله ت و ټي روو و
ټي جه و هره، چو كه ټه گهر كاكل و نيوه روكي ټي دا بايه ناوا باسي نه ده كړد و
ټي له خوي بابي نه ده بوو و به سهر چاوي خه لكې دا نه ده دايه وه، هوي هاتنه
خواره وه ټه ټه نايه تانه ش وه ټو ټو ټه واني قورټان گوتو ويانه ټه وه ټي كه كاتي
خوي عده به خيله كي به كان (الأعراب) ده هاتن بو لاي پيغه مېهر ﷺ و
منه تيان به سهر دا ده كړد و ده يانگوت: ټي (مُحَمَّدٌ)! ټي مسوولمانين و
مسولمان بوو ين له كاتي كه خه لكې ديكه دژت ده وه ستن و شهرت له گه ل
داده كن! جا هه لېه ته به دريژايي ميژووش خه لكې له و بابته هېر بوون و
ده بن و ټه ټه نايه تانه ش ترازوي هه لسه نگانديان.

((بنچينه ټي يازدهيم)):

خو ټي به رزو مه زن (سبحانه و تعالي) نه ينيه كاني ناسمان و زهوي ده زاني و
هېچ شتيكي لږ په نهان و شيراره نيه و هه ميشه دهر و دهر وني به بنده كاني و
هه ست و نه ست و كرده و كانيان ده يني: ټه بنچينه يه ش له نايه ټي ژماره
(18) ټي كو ټايي و هره گيري خو ټي په روه رديگار ده فدر موي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ
غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ واته: ټي گومان خوا
نه يني ناسمانه كان و زهوي ده زاني، وه خوا بينايه به وه ټي ټه نجامي ده دن. پوخته ټي

چەمك و نېوەرۆكى ئەم (بنچىنە) يەش كە لەم ئايەتە وەر دەگىرى ئەو يە كە
 ھەمىشە ئەو راستىيە مان لە بەرچا و بى كە خۆى بەرز و مەزن و پەنھان بىن
 (سبحانە و تعالى) ورد و درشتى ئەم بوون (وجود) ھە سەر لەبەرى دەبىنى و
 ھىچ شتىكى لى شىراو ھە پەنھان نى ھە دەزانى ھەر كەسىك چى دەكات و
 چۆنى دەكات و بۆ كى دەكات ؟!

كەواتە پىويستە ھەموو كاتىك زۆر و ربا و بىدار بىن لەو ھى كە چى دەلین و
 چى دەكە بىن و دلنابىن كە خۆى بى وینە و ھاوتا ھەمىشە و ناگای لىمانە و
 دەمانىنى.

ئەمە (بنچىنە) ى كۆتايى پەرورە دە بوون و بنیاتنى كۆمەل و
 كۆمەلگايە كى ئىسلامى يە كە تاكە كانى ھەمىشە ھەست بە چاودىرى خوا
 بكن، وە سویند بە خوا ئەگەر ئىنسان تەنيا ئەم ئايەتە جى يەجى بكات
 خەتى خوار ناكات !، كەسىك بزانی كە خوا نەینى يە كانى ئاسمانە كان و زەوى
 دەزانى و بە راستىش ئىمانى بەو راستىيە ھەبى كە خۆى پەنھا بىن ھەرچى
 نەینى ھەيە دەبزانی، كە يە كىك لە نەینى يە كانى نەینى نىو دللى خۆيەتى،
 چۆن چۆنى زات دەكات بە جۆرىك ھەلەس و كەوت بكات كە ماىەى توورەيى
 خوا بىت ؟!

خۆى كارەجى (سبحانە و تعالى) لە جى يە كى دىكە دا دەربارەى ناگادار
 بوونى لە نەینى يە كانى دلان فەرموويەتى: ﴿إِلَهُ عَلَيْهِم بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (رومل)
 وشەى (ذات) واتە (صاحب) ھاوئل، خاوەن، (ذات الصدور) واتە: ھاوئل يان
 خاوەنى سىنە كان، ديارە ئەو نەینى يانەى كە لە دلە كان دا ھەن ئەو ھەندە

په‌نه‌نان و نه‌وه‌نده‌ش گرنگن وه‌ك هاوه‌لێ یان خاوه‌نی دله‌كان بن وایه، چونكه (صاحب) هه‌م به‌ مانای خاوه‌ن دیت، هه‌م به‌ مانای هاوه‌ل و برادهر (رفیق) یش دی، نه‌یه‌یه‌ کانی‌ش هه‌م زۆر ره‌فیق و هاوده‌می دله‌کانن و هه‌م خاوه‌ن‌یشیانن، به‌لام خوای په‌روه‌ردگار پێیان ناگاده‌ه. ﴿وَاللّٰهُ بِصِرِّ مَا تَعْمَلُونَ﴾ خوای بالا ده‌ست به‌وه‌ی که ده‌یکه‌ن بینایه، نه‌ك هه‌ر به‌ روا‌له‌ته‌که‌ی به‌لکو نیه‌ته‌که‌شتان ده‌بینی و ده‌زانێ که چ شتی‌ك پالی پێوه‌ ناوێ نه‌و کاره‌ نه‌جم به‌دن.

ئینجا له‌ راستی دا هه‌ر کۆمه‌ل و کۆمه‌لگایه‌کی ئیسلامی ته‌گه‌ر له‌سه‌ر ته‌م حه‌قیقه‌ته‌ دنیایی (یقین)ی بۆ دا‌به‌زری و هه‌میشه‌ هه‌ست به‌ چاو دێریی خوا بکات و بزانی هه‌موو شتی‌کی تو‌مار ده‌کری له‌ نیاز و مه‌به‌ست و قسه‌ و کرده‌وه‌ به‌ ورد و درشته‌وه‌ و به‌ ناشکرا و په‌نه‌نایشه‌وه، ته‌وه‌ بێگومان چ وه‌ك کۆمه‌ل و کۆمه‌لگا به‌ گشتی و، چ تاکه‌ تاکه‌شیان هه‌رگیز لانه‌ده‌ن و خه‌تی خوار ناکه‌ن و قسه‌ی خراپ و لار ناکه‌ن و هه‌لو‌یستی ناله‌بار ناوێنن، چونکه‌ پێش ته‌وه‌ی حساب بۆ خه‌لکی بکه‌ن، حساب بۆ خوا و چاو‌دێریی خوا ده‌که‌ن.

وه‌ك ده‌لێن جارێك یه‌کیك له‌ زانایان سی‌ جار پرسیارێکیان ئاراسته‌ کرد، به‌لام وه‌لامی نه‌دایه‌وه، پاشان گو‌تی: بۆیه‌ وه‌لامی ته‌و پرسیاره‌یانم نه‌دایه‌وه چونکه‌ وه‌لامی هه‌ر پرسیارێکم دا‌بیته‌وه‌ له‌ ژیانم دا، وه‌لامی‌کیشم بۆ قیامه‌ت ناماده‌ کرده‌ که به‌ فلا‌نه‌ به‌لگه‌ و (دلیل)ه‌ وه‌لامم داوه‌ته‌وه، به‌لام بۆ ته‌م پرسیاره‌ی که وه‌لامم نه‌دایه‌وه‌ هی‌چ وه‌لامی‌کی قیامه‌تیم پێ نه‌بوو !!

کۆتایی به‌شی یه‌که‌م:

سبحانک اللهم وبحمدک اشهد الا اله الا انت استغفرک واتوب الیک.

دوا پێداچوونه‌وه: 16/ صفر/ 1427

16/3/2006 هه‌ولێر

ئىۋەرۋك

لاپەرە	بابەت
6	پېشكەش بى
7	پېشەكى ئەم زىجىرە دەرسە
10	سوپاس و پىترانين
12	رې خۆشكردنىكى گشتى
21	چەند روونكردنەۋەيەكى پىۋىست
27	پېشەكى ئەم بەرگە
32	بەشى يەكەم: ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي چى يە و چۆنە؟
36	رې خۆشكردنى ئەم نامىلكەيە
36	دەرسى يەكەم: پىئاسەى ئيمان و عەقىدە لە رۋانگەى زمان و لە
46	زاراۋەى شەرع دا
50	بابەتى يەكەم: پىئاسەى ئيمان و عەقىدە لە ئەسلى زمان دا.
55	بابەتى دوۋەم: پىئاسەى ئيمان و عەقىدە لە زاراۋەى شەرع دا، لە
57	رۋانگەى قورئان سوننەتەۋە.
62	1, 2: بەلگە لە سەر پىۋىست بوونى قىسە و كوردەۋەى دىل بۆ ھاتنە
63	دى ئيمان.
64	3: بەلگە لە سەر پىۋىست بوونى دان پىداھىتئانى زمان بۆ ھاتنە
	دى ئيمان.
	4: بەلگە لە سەر پىۋىست بوونى كوردەۋەى ئەندامەكان بۆ ھاتنە
	دى ئيمان.

دەرسى دووهم: ھەلەسەنگاندنى پىئاسەى ئەھلى سوننەت و ئەھلى بىدعەت بۆ ئيمان.	70
1- پىئاسەى ئەھلى سوننەت بۆ ئيمان.	75
2- پىئاسەى ئەھلى بىدعەت بۆ ئيمان.	76
سەرئىچكى مېژووبى لە بارەى چۆنيەتى سەرھەلەدانى پىپەر و تاقمە لادەرەكان و بىرۆكە داھىئىراوەكانيان.	77
سەرھەلەدانى (مرجئة) لە كاردانەوہى تىپەراندنى (خوارج) دا .	78
چۆنيەتى سەرھەلەدانى جەھمى يەكان.	80
چۆنيەتى سەرھەلەدانى تاقمى موعتەزىلەكان.	91
كەررامى يەكان كى بوون و چى يان دەگوت؟!	91
ناكامى مشت و مېرى ئەھلى بىدعەت دەربارەى ئيمان و سەرھەلەدانى ھەردووك قوتابخانەى: ئەشعەرى يەكان و ماتورىددى يەكان.	98
ھەلەسەنگاندنى بىروبوچوونەكانى ئەھلى بىدعەت لە بارەى ئيمانەوہ.	106
1- رەخنە لى گرتنى (خوارج) و (معتزلة)	111
2- رەخنە لى گرتنى جەھمى يەكان و مورجىنەكان.	115
ھىكمەتى ھەلەبژاردنى پىئاسەى ئەھلى سوننەت بۆ ئيمان.	135
دەرسى سىيەم : پەيوەندى و جىاوازى نيوان ئيمان و ئىسلام بەلگەكانى ئەوانە كە دەلئىن ئيمان و ئىسلام لە يەك جيان	138
دەرسى چوارەم ئايا ئيمان زىاد و كەم دەكات وە ھۆكارەكانيان چىن؟!	141
خالى يەكەم: بەلگەكانى زىاد و كەم كردنى ئيمان .	145
	153
	154
	158
	162
	164

(خالى دووھم): بوارەكانى زياد كردن و كەم كردنى ئيمان.	170
(خالى سىيەم): پلەكانى ئيمان (مراتب الايمان).	173
(خالى چوارەم): ھۆكارەكانى زياد كردن و كەم كردنى ئيمان:-	180
1- ھۆكارەكانى گەشەكردنى ئيمان لە بوارى بە راست زانين .	190
2- گەشەكردنى پىكھيئەرى دووھمى ئيمان	201
3- گەشەكردن و زيادكردنى پىكھيئەرى سىيەمى ئيمان كە	215
پەيوەندى بە زمانەوہ ھەيە	231
4- ھۆكارەكانى زيادبوونى پىكھيئەرى چوارەمى ئيمان كە	231
بريتىيە لە كەردەوہى ئەندامەكان	232
دەرسى پىنجەم: شاھتەمان دەروازەى ھاىتە ئىمان و ئىسلام و	248
كلىلى دەركاى بەھەشتە ، چۆن و بۆچى؟!	248
خالى يەكەم: گەورەيى و بەرزىي وشەى شاھتەمان.	257
خالى دووھم: مانا و مەبەستى شاھتەمان .	259
(خالى سىيەم) مەرچەكانى شاھتەمان .	261
دەرسى شەشەم ھەلۆەشىئەروەكانى شاھتەمان و ئيمان (نواقض	271
الشهادة والايمان)	276
1- جۆرى يەكەم: ئەو شتانەى كە پىچەوانەو دژى (قسەى دل)ن:	
دەرسى ھەوتەم ھەلۆەشىئەروەكانى شاھتەمان و ئيمان جۆرەكانى:	
دووھم و سىيەم و چوارەم	
2- جۆرى دووھم: ئەو شتانەى كە پىچەوانە و دژى كەردەوہى دلن:	
3- جۆرى سىيەم: ئەو شتانەى كە دژ و پىچەوانەى	
دان پىداھيئەنانى زمانن:	

4- جۆرى چوارەم: ئەو شتەنەى كە دژ و پىچەوانەى كرده و پابەندىي ئەندامەكانن:	278
دەرسى هەشتەم : هەلۆەشپنەرەوكانى شاىه قەمان و ئىسلام .	278
1- بۆ حوكم دان بەسەر خەلكى دا لە بوارى ئيمان و كوفردا	282
دەبىي تەنيا سەرنجى روالەتيان بەدرى:	282
2- هەر كەسێك بە مسوڵمان خۆى ناساند و مسوڵمانەتى لى	284
بينرا دەبىي وەك مسوڵمان مامەلەى لەگەڵ بكري .	285
3- مەرجه كانى بە مسوڵمان دانان لە كەسێكەو بە كەسێكى	286
ديكە و لە حالێكەو بە حالێك جياوازن:	287
4- پەلە نەكردن لە بە كافر دانانى خەلك دا بە بى هەبوونى	289
بەلگەى شەرعى پوون وە كەم تەرخەمى نەكردنیش لە بە	292
كافر دانانيان دا لە كاتێك دا كە بەلگەى پوون و ناشكرا	302
هەبىت.	311
5- كاريپكردنى بنچينەى حوكمى كوفر بە سەر خەلك دادان .	313
مەرجه كانى بە كافر دانان (شروط التکفير).	316
پەرچە كانى بە كافر كردن (موانع التکفير).	317
1- نەزانين (الجهل).	333
2- بە هەلەداچوون (الخطأ).	340
3- زۆرليكران و ناچاركران (الإكراه الإضطرار).	
4- لە بىچوونەو (النسيان) .	
5- تەئويل كردن (التأويل) .	358

دەرسى نۆبەم: گرنگى و كارىگەرىي ئيمان و عەقىدە لە ژيانى ئينسان دا.	361
يەكەم : ئيمان و خۇناسين .	364
دووەم : ئيمان و دەوروپەر بوونەوەر ناسين.	370
سەيەم : ئيمان و ناسين و لەيەك جياکردنەوہى دۆست و دوژمن و ھەق و ناھەق و چاك و خراپ و حەلال و حەرام و پاك و پيس:	372
چوارەم: ئيمان سەرچاوە و سەنەدى خەسلەتە بەرز و پەسندەكانە:	376
دەرسى دەيەم: گرنگى و كارىگەرىي عەقىدە لە ژيانى ئينسان دا	381
پينجەم : ئيمان ئينسان ھاوسەنگ دەكات:	382
شەشەم: بەھۆى ئيمانەوہ ئينسان خۆى مەرزەم و كۆنترۆل دەكات:	394
حەوتەم: بەھۆى ئيمانەوہ ئينسان ھەم بەسەر ستەم و نەفامىي	397
دەروونى خۆى دا و ھەم بەسەر سى كۆچكەى شوومى	399
(دەستەلات و سامان و فريودان)ى تاغوتەكانيش دا زال دەبى:	401
دەرسى يازدەيەم: كارىگەرىي ئيمان و عەقىدە لە پيگەياندن و	402
بنيات نانى كۆمەل و كۆمەلگايەكى ساغ و تۆكمەدا.	405
بنچينەى يەكەم :	
بنچينەى دووەم :	
بنچينەى سەيەم:	
بنچينەى چوارەم :	
بنچينەى پينجەم :	
دەرسى دوازدەيەم: كارىگەرىي ئيمان و عەقىدە لە پيگەياندن و	
بنياتنانى كۆمەل و كۆمەلگايەكى ساغ و تۆكمەدا.	

بنچینه‌ی شه‌شده م :
 بنچینه‌ی حده‌ته م :
 بنچینه‌ی هه‌شته م :
 بنچینه‌ی نو‌یه م :
 بنچینه‌ی ده‌یه م :
 بنچینه‌ی یازده‌یه م :
 نی‌وه‌رۆك .

نیم کتیبہ

لیکونیس زوم کی قبول و فراوانہ دہ بارہ عثمان و ع قیدہ ی اسلامی
گومایش لہ و دایہ کثمان و ع قیدہ لاسلام و مک بناغ بودیوارو
رہک ویش بودرخت و ع دین بوماست و ع بنا و بونمان وایہ !
بویہ رکسک بویہ سولانی و دیناریہ کی راست و برہ سن
دہ بنی لثمان و ع قیدہ و ع وینانی رع قل و دلی دہ ست پیکتا !
و ع رگل میلہ کتیبہ و ع ثریان و گوزہ رانی خوی یہ پنی شہ روتہ
خوپاک سازی و چاک سازی بکات و ریکی بچا پو پستہ لہ راست کردہ و و
بزار کردن و چہ پانندی ثمان و ع قیدہ دہ ست پنی بکات .
پشہ وایہ نیم کتیبہ بہ ع دشتش بہ رگ کر یہ و ع و کار ککے باش
چینی متانہ و پشت پنی بستہ بوم رتاک و کوزہ لیکتیبہ و ع
دہ ست بہ و کوزہ انکاری و پاک سازی و چاک سازی بکات .

علی بابا

نوسینگہ ی تہفسیر

بؤ بلا و کردنہ و و راگہ باندن
ہولنر - شہقامی دادگا - ژنر ہوٹلی شیرین پلاس

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseerooffice@yahoo.com

f t g+ /TafseerOffice

7000 دینار

